MANEVİ SEMİNER PROĞRAMLARI İÇİN SOHBET MEVZULARI

İSTANBUL-2010

İÇİNDEKİLER

1. Helâl, Haram ve Şüpheli Şeylere Dikkat.....8

1.1. Haramlardan Sakınmak.....9

1.2. Helâl Talebi.....12

1.3. Yeme İçmede Helal ve Harama Dikkat Etmek.....13

1.4. Şüpheli Şeylerden Uzak Durmak.....14

2. Tesettür ve Mahremiyet.....18

2.1. Tesettür.....18

2.1.1. Kadın ve Erkekte Avret Mahalli.....18

2.1.2. Tesettürün Farziyyeti.....20

2.1.3. Tesettürün Farziyyetinin Hikmetleri.....24

2.1.4. Giyinmenin Âdâbı.....25

2.2. Mahrem (Muharremât).....27

2.2.1. Mahremiyete Riayet.....28

3. Tasavvuf ve Maneviyat.....34

3.1. Tasavvufun tarifi.....34

3.2. Tasavvufun Dinimizdeki Yeri.....35

3.3. Tasavvufun Gayesi.....37

3.4. Nefsin Mahiyeti.....37

3.5. Nefisle Mücadele.....38

3.6. Rabıta-i Şerife.....40

3.7. Mürşid-i Kâmiller.....41

3.8. Tasavvufu İnkar Edenlere Cevap.....45

3.9. Netice.....46

4. Sohbet, Nasihat ve Hatimlerin Ehemmiyeti.....49

4.1. Sohbet ve Nasihat.....49

4.1.1. Sohbetin Ehemmiyeti ve Dinimizdeki Yeri.....50

4.1.2. Hz. Üstazımız (k.s) ve İmam-ı Rabbâni (k.s) nin ifadeleriyle Sohbetin Kıymeti..52

4.1.3. Nasihatin ehemmiyeti.....54

4.2. Hatm-i Hâcegân……57
4.2.1. Dinimizdeki Yeri ve Ehemmiyeti……57
4.2.2. Hatimde Bulunmanın Âdâbı……60
4.2.3. Hatm-i Hâcegânın Neticesi……64
5. Dâvâ Şuuru, Hizmette Gayret, Hizmetin Kıymet ve Mükâfâtı……68
5.1. Niçin Hizmet Ediyoruz……70
5.2. Hizmette Gayret……76
6. Merkeze Bağlılık ve İtaat……80
6.1. Birlik- Beraberlik Ruhuyla Hareket……80
6.2. Başımızdakilere İtaat ve Teslimiyet……85
6.3. izin ve Talimat İstikametinde Hareket……89
7. Kalbî Birlik ve Rûhî Âhenk……92
7.1. Cemiyet Halinde Yaşayan Fertlerin Dikkat Edeceği Hususlar……100
7.2. Ashab-ı Kiram'ın Evsâfı ve Aralarındaki Kalbî Birlik ve Rûhî Âhenk……103
8. Mukaddesâta ve Büyüklere Hürmet ve Ta'zim……107
8.1. Allah-ü Teâlâ'ya Hürmet ve Ta'zim……109
8.2. Kuran-ı Kerim'e Hürmet ve Ta'zim……110
8.3. Peygamber Efendimiz (S.A.V) 'e Hürmet ve Ta'zim……114
8.4. Ashab-ı Kiram'a Hürmet ve Ta'zim……118
8.5. Silsile-i Sâdâtımıza Hürmet ve Ta'zim……120
8.5.1. Pir-i Kâmile Karşı Olan Edepten Bazıları……122
8.6. Ulemâya (Hocalarımıza) Hürmet ve Ta'zim……125
8.7. Şer'i Kitaplara Hürmet ve Ta'zim……127
9. Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Münker……129
9.1. Ma'ruf ve Münker……129
9.2. Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Münker'in Fazileti……129
9.3. Münkeri Men Etme Şekilleri……131
9.3.1. Sözlü Müdahale……132
9.3.1.1. Nasihat……132

9.3.1.2. İkna……133
9.3.1.3. Azar ve Tekdir……134
9.3.1.4. Kaş Yaparken Göz Çıkarmamak……135
9.3.2. Fiili Müdahale……136
9.3.3. Kalp İle Men Etme……137
9.4. Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Münker Vazifesini Yapacak Olan Kimsede Aranan Şartlar……138
9.4.1. İlim……138
9.4.2. İhlâs……138
9.4.3. Sabır……139
9.4.4. Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Münker Vazifesine Kendi Nefsinden Başlamak……140
9.5. Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Münker Vazifesini Terkin Cezası……142
10. Talim- Terbiye Usulü……145
11. Âdâb-ı Muâşeret……169
11.1. Edep……169
11.2. Muâşeret……170
12. Edep, Hayâ ve Güzel Ahlâk……180
12.1. Edebin Tarifi ve Dinimizdeki Yeri……180
12.2. Hayâ……182
13.3. Güzel Ahlâk……184
13. Doğru Sözlü Olmak ve Yalanın Kötülüğü……188
13.1. Doğruluğun Fazileti……188
13.2. Yalanın Kötülüğü……193
14. Ahde Vefa……198
14.1. Allah ve Rasülüne Verdiğimiz Söze Ahde Vefa……199
14.2. Sair İnsanlara Verdiğimiz Söze Vefa……201
14.3. Vefasızlığın Cezası……205
14.4. Hazreti Üstazımız İle Olan Mükavelemiz……205
15. Sabır……208

15.1. Sabrın Mahiyeti……208
15.2. Sabrın Lüzum ve Ehemmiyeti……209
15.3. Sabırlaşmak ve Sabırda Yarışmak……216
15.4. Sabrın Mükafatı……219
16. Ehl-i Sünnet Ve'l Cemaat İtikadının Ehemmiyeti……223
16.1. Mektûbât-ı Şerifeden Şeçmeler……228
17. Sünnetin Dinimizdeki Yeri……233
18. Sünnete Tâbi Olmanın Ehemmiyeti……247
19. Ulûm-i Diniyye'de Tabahhur (Derinleşmek)……257
19.1. İlim Tetebbu'unda Dikkat Edilecek Hususlar……261
20. Hamd ve Şükür……268
20.1. Hamd ve Şükrün Mahiyeti……268
20.2. Hamd ve Şükrün Kıymet ve Ehemmiyeti……269
21. Takvâ, Verâ ve Zühd……277
21.1. Takvâ ve Verâ'nın Lüzumu……277
21.2. Takvâ ve Verâ'nın Kıymeti……278
21.3. Müttekilere Hazırlanan Mükafatlar……280
21.4. Takva'nın Dereceleri……281
21.5. Verâ'nın Alâmetleri……286
21.6. Zühd……289
21.7. Dünya Sevgisi ve Zararları……291
21.8. Terk-i Küllî ve Terk-i Hukmî……294
22. Dua ve Âdâbı……297
22.1. Dua'nın Ehemmiyeti……297
22.2. Dua'nın Âdâbı……298
23. Ana - Baba Hakkı……311
24. İslâmda Sevgi ve Kardeşlik……321

24.1. Allah (c.c.) ve Rasülü (S.A.V.) ‘e Mahabbet……321

24.2. Üstâza Mahabbet……323

24.3. Mü’min Kardeşine Mahabbet……324

24.4. El-Hubbu Lillah ve’l- Hubbu Fillah……328

24.5. İslâm’da (Uhuvvet) Kardeşlik……330

24.5.1. Kardeşliğin İcap Ettiği Bazı Haklar ve Vazifeler……332

25. Kavmiyetçiliğin Zararları……338

25.1. Üstünlük Ancak Takva İledir……338

25.2. İslâm Kardeşliği ve Irkçılığın Kötülüğü……341

26. Emeği Geçenler……348

26.1. Mevzuları Hazırlayanlar-1 ……348

26.2. Mevzuları Hazırlayanlar-2 ……349

26.3. Tashih Heyeti……350

- 1 -

HELAL-HARAM
VE
ŞÜPHELİ ŞEYLERE DİKKAT

HELAL-HARAM VE ŞÜPHELİ ŞEYLERE DİKKAT

İnsan oğlu eşref-i mahlûk olarak yaratılmış, başıboş ve gayesiz bırakılmamıştır. “İnsan sanır mı ki başıboş bırakılacaktır?”[1] ayet-i kerimesi bu hususun şahididir.

Dünya-ahiret saadeti için helaller, haramlar beyan edilmiş, haram kılınan her şeyin habîs ve murdar, helallerin ise aslında temiz ve kulların menfaatine olan şeyler olduğu peygamberler ve onlara gönderilen ilahi kitaplar vasıtasıyla bildirilmiştir. Bu husus Ayet-i Kerimelerde şöyle ifade buyrulur:

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ

“…(o peygamber) temiz hoş şeyleri onlara helal, murdar şeyleri üzerlerine haram kılar…”[2]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِي الأَرْضِ حَلاَلاً طَيِّباً

“Ey insanlar yeryüzündeki şeylerden helal tertemiz olanlarını yiyiniz”[3]

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ

“Sana soruyorlar kendileri için helal kılınan ne? De ki, sizin için bütün temiz nimetler helal kılınmıştır.”[4]

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِيَ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

“De ki, Allah’ın kulları için ortaya çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş yiyecekleri kim haram kılmış?”[5]

---

[1] Kıyame 36
[2] A’raf 157
[3] Bakara 168
[4] Mâide 4

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُواْ طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ

"Ey iman edenler Allahın size helal kıldığı nimetlerin temizlerini kendinize haram kılmayınız!"[6]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: "Allah güzeldir. Ancak güzel şeyleri kabul eder. Allah peygamberlerine emrettiğini müminlere de emretti. Hak Teala şöyle buyurur: يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ "Ey Rasüller! Helal ve temiz şeylerden yiyin ve güzel işler işleyin."[7] Yine: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ "Ey iman edenler, size kısmet ettiğimiz rızıkların en temiz olanlarından yiyin."[8] Bu ayetleri okuduktan sonra Efendimiz (s.a.v.), uzun yolculuğa çıkmış, dağınık, üstü başı perişan ve "Ya Rabbi Ya Rabbi" diye dua etmekte olan bir adamı zikrederek "Onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haram ile beslenmiş. Böyle bir kimsenin duası nasıl kabul olunur."[9] buyurmuştur.

A- HARAMLARDAN SAKINMAK

İmandan sonra en büyük mükellefiyet, farzları eda etmek ve haramlardan sakınmaktır.

Vücudu hastalıklardan korumak, onu tekamül ettirmekten daha önce gelir. Temizlenmeden, süslenme; çamurlu ayakkabıyı boya sürerek kapatmak gibidir.

Salih amellerin neticesi, İtikadî lekelerden temizlenmek, sevapları yiyip bitiren haramlardan sakınmakla elde edilir.

Abdullah bin Ömer (r.anhüma.): "Namaz kılmaktan yay gibi, oruç tutmaktan çöp gibi kalsanız da, haram ve şüpheli şeylerden kaçınmazsanız, Allah o ibadetleri kabul etmez."[10] buyurmuşlardır.

---

5 A'raf 32
[6] Mâide 87
[7] Müminun 51
[8] Bakara 172
[9] İmam-ı Şa'rani, Levakıhu'l-Envar, s.114,
[10] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri

Mecelle'nin mukaddimesinde "Derü'l-mefâsidi evlâ min celbi'l-menâfi'i' hükmü geçmektedir. Kötülükleri ve zararları def etmek, onlardan korunmak, menfaat celb etmekten, iyilik yapmaktan daha faziletlidir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَنِ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ فِي ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ حَرَامٌ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ مَادَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ شَيْءٌ

"Bir kimse on akçeye bir elbise alsa, o on akçenin bir tanesi haram olsa, o elbise o kişinin üstünde kaldığı müddetçe kıldığı namaz kabul olunmaz."[11]

Diğer bir Hadis-i Şerif'te de: "Kişinin Allah için haramlardan sakınması, onun Allah yolunda cihat etmesinden daha hayırlıdır." buyurulmuştur. Bu Hadis-i Şerif'i izah eden âlimler; "Allah yolunda cihat, farzdır. Ancak haramlardan sakınmak zordur ve nefisle olan cihattır. Nefisle olan cihat ise en büyük cihattır." demişlerdir.

İmam-ı Rabban-i (k.s.) Hz. Mektubat-ı Şerife'de, "Kurtuluşun temeli iki cüz üzerinedir. Emirlere sarılmak ve nehîlerden kaçınmak. Bu iki cüzden daha mühim olanı da kendisinden verâ ve takva diye tabir olunan son cüzdür.[12], buyurduktan sonra haramlardan kaçınmanın önceliği ile alâkalı şöyle buyururlar:

وَالْاِجْتِنَابُ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ عَلَى قِسْمَيْنِ : قِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ اللهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالىَ ، وَقِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ الْعِبَادِ . وَرِعَايَةُ الْقِسْمِ الثَّانِي أَهَمُّ مِنْ رِعَايَةِ الْقِسْمِ الْأَوَّلِ ، فَإِنَّ الْحَقَّ سُبْحَانَهُ غَنِيٌّ عَلَى الْإِطْلَاقِ وَأَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ، وَالْعِبَادُ فُقَرَاءُ مُحْتَاجُونَ وَبُخَلَاءُ وَلِئَامٌ بِالذَّاتِ . قَالَ رَسُولُ اللهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) " مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْئٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لاَ يَكُونَ دِينَارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ وَإِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ " وَقَالَ أَيْضًا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) " أَتَدْرُونَ مَنِ الْمُفْلِسُ ؟ قَالُوا : اَلْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لاَ دِرْهَمَ لَهُ وَلاَ مَتَاعَ ! فَقَالَ : إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلاَةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ " صَدَقَ رَسُولُ اللهِ

[11] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet c.1, s.517
[12] İmam-ı Rabânî, Mektubat, c.1, Mek.76

“Haramlardan kaçınmak iki kısımdır. 1- Allahü Tealanın hakları ile alakalı kısım 2- Kulların hakları ile alakalı kısım. İkinci kısma riayet birinci kısma riayetten daha mühimdir. Zira Cenab-ı Hak mutlak zengindir. Merhamet edenlerin en merhametlisidir. Kullar ise fakir, muhtaç ve cimridirler.

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz “Her kimin üzerinde, kardeşine karşı nâmusundan veya başka şeyden dolayı bir haksızlık bulunursa, dînâr ve dirhemin olmadığı yere varmadan önce, bu günden helalleşsin. (Helalleşmeden giderse) Eğer bu kişi için sâlih amel varsa zulmettiği kadar o amelinden alınır. (Zulmettiği kimseye verilir) Eğer iyilikleri yoksa zulmettiği kişinin kötülüklerinden alınır ve zulmedene yüklenir.” buyurmuştur. Yine, Rasülüllah Efendimiz (s.a.v.) bir gün meclisinde, Ashâbına şöyle sordu: “Müflis kimdir, bilir misiniz?” Şöyle dediler: “Bizce müflis, parası ve metâı olmayandır.” Bunun üzerine Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz: “Ümmetimden müflis odur ki, kıyamet günü; namaz, oruç ve zekatla gelir. Halbuki falana sövmüş, falana iftira atmış, falancanın malını yemiş, falanın kanını akıtmış, falanı da dövmüştür. Bunun üzerine, kendisinin hasenâtından ona buna verilir. Üzerinde bulunan haklar bitmeden, kendi hasenâtı tükenirse, o zaman onların hatalarından alınır, kendisine yüklenir. Daha sonra, doğru cehenneme atılır.”[13] buyurmuştur

İbnü’l-Kümeyt nâmında bir zattan şöyle nakil olunmuştur: “Bir gece yatsı namazında, mescidimizin imamı Zilzâl Suresi’ni okumuştu. Namaz bitmiş, mescit boşalmıştı. Mescidin kandilini söndüreceğim sırada, İmam-ı Âzam Hazretlerinin tek başına bir köşede oturarak, sadrının harâretiyle korku içinde teneffüs ettiğini ve okunan ayet-i kerimelerle alakalı gayet hüzünlü bir tefekküre daldığını gördüm. Huzurunu bozmamak için, zaten yağı bitmek üzere olan kandili kapatmadan mescitten dışarı çıktım. Sabah ezanını okumak üzere mescide doğru yaklaştığım sırada, baktım ki kandil hala yanıyor! Taaccüp ederek içeri girdim. İmam-ı Âzam hala oradaydı. Onun hürmetine Allah kandili söndürmemişti. Ayakta kıbleye karşı dönmüş, sakalını eliyle kavramış Hz. Allah’a;

يَا مَنْ يَجْزِي بِمِثْقَالِ ذَرَّةٍ خَيْرًا خَيْرًا

[13] İmam-ı Rabânî, Mektubat, c.1, Mek.76

وَيا مَنْ يَجْزِي بِمِثْقَالِ ذَرَّةٍ شَرًّا شَرًّا

اَجِرِ النُّعْمَانَ عَبْدَكَ مِنَ النَّارِ وَمَا يَقْرُبُ مِنْهَا

وَاَدْخِلْهُ فِي سَعَةِ رَحْمَتِكَ

"Ey kullarının zerre miktarı dahi olsa, hayır işlerini hayırla ve ey kullarının zerre miktarı dahi olsa, şer işlerini şer ile karşılıklarını veren Allahım! Numan kulunu cehennem azabından ve ona yaklaştıracak olan amellerden himaye eyle, rahmetinin genişliğine dahil eyle.' diye yalvarıyordu. İleriye varınca beni gördü. 'Kandili almak mı istersin?' dedi. 'Hayır efendim, sabah namazı için ezan okudum' deyince 'Öyle ise bu gördüğün ahvali gizle, kimseye söyleme' dedi ve yatsı abdesti ile, herkesle beraber sabah namazını kıldılar."[14]

B- HELAL TALEBİ

Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

"Helalı istemek ve aramak bütün müslümanlar üzerine farzdır"[15] buyurarak mükellefiyetimizi haber vermiş;

مَنْ اَكَلَ الْحَلَالَ اَرْبَعِينَ يَوْمًا نَوَّرَ اللَّهُ قَلْبَهُ وَ اَجْرَى يَنَابِيعَ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ

"Bir kimse kırk gün helal yese Allahü Teâlâ onun gönlünü nurla doldurur ve onun gönlünden diline hikmet pınarlarını açar"[16] hadis-i şerifleriyle dünyadaki kazancımızın büyüklüğünü;

مَنْ سَعَى عَلَى عِيَالِهِ مِنْ حِلِّهِ فَهُوَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا فِي عَفَافٍ كَانَ فِي دَرَجَةِ الشُّهَدَاءِ

[14] İ.Hakkı Manastırlı, Mevâhibü'r-Rahman fî Menâkıb-i İbî Hanîfeti'n-Numan
[15] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.516
[16] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.516

“Çoluk-çocuğunun geçimini helalinden bulmaya çalışan, Allah yolunda cihadda bulunan gibidir. Nâmus çerçevesinde helalinden dünyalığı talep eden şühedâ derecesindedir.”[17] ifadeleriyle de ahirette ihsan edilecek makam ve derecelerin yüceliğini müjdelemiştir. Yine;

اَلْعِبَادَةُ عَشْرَةُ اَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ مِنْهَا فِي طَلَبِ الْحَلَالِ

“İbadet on cüzdür. Bunun dokuzu, helal kazanç talebindedir.”[18], buyurarak helal kazanç talebinin ibadetin aslı ve tohumu olduğunu;

مَنْ اَمْسَى وَاِنِيًا مِنْ طَلَبِ الْحَلَالِ بَاتَ مَغْفُورًا لَهُ وَ اَصْبَحَ وَاللّٰهُ عَنْهُ رَاضٍ

“Bir kimse helal kazanç temin etmekten yorulup akşam evine döndüğünde yatsa, Allahü Teâlâ’nın mağfiretine uğramış olarak yatar. Sabahleyin ise Allahü Teâlâ kendisinden razı olmuş olarak kalkar.”[19], mübarek beyanlarıyla da helal kazanç için çekilen her türlü sıkıntının rıza-i İlahiyi celbeden birer af vesilesi olduğunu bildirmiştir.

C- YEME İÇMEDE HELAL VE HARAMA DİKKAT ETMEK

Müslümanların her hususta haram ve helale riâyet etmeleri icap ettiği gibi hususi ile yeme içmede haramlardan kaçınmaya itinâ göstermeleri elzemdir. Zira yenilen şeylerin ve alınan gıdaların, insanın maddi vücut yapısında ve teşekkülünde olduğu gibi, manevi terakkisinde de çok büyük te’siri vardır.

Onun için kişi önüne gelen ve eline geçen her şeyi değil, dinin müsaade ettiği şeyleri yiyip içmelidir. Çünkü yemek ve içmek, hayatın gayesi değil, gaye olan hakiki kulluğun vasıtasıdır. Haram gıda ile beslenen uzuvlar, bir fesat makinesi gibi şerre çalışırlar. Hatta bu durum kişinin sulbünden meydana gelecek olan çoluk çocuğuna dahi sirayet eder.

Helal ve temiz yiyen insanların âzâlarında hayırlar ve faziletler tezahür eder. Helal ve temiz yiyenin bünyesi sağlam, karakter ve seciyesi metin, kalbi huzurlu, ibâdeti güzel ve duâsı makbul olur.

---

[17] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.518
[18] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.518
[19] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.519

Ashabın büyüklerinden Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a.) Hazretleri Peygamberimiz (s.a.v)'e gelerek "Ya Rasülallah! Dua buyurunuz da ben duası makbul olanlardan olayım." dedi. Peygamberimiz (s.a.v.) de ona:"Ya Sa'd, helal ve güzel (olan, haramdan arınmış olanı) ye, duan kabul olur."[20] buyurdular.

Fudeyl (r.a.) "Karnına gireni bilmiş olan kişiyi Allahü Teâlâ'nın melekleri sıddıklar saffına yazar. Bunun için yediğin lokmayı bil" diye buyurmuştur.

İyilikler daima iyiliği, kötülükler de daima kötülüğü celbeder. Bütün günahlar kalbi karartır, katılaştırır ve ibadet yapma zevkine mani olur. Ancak buna en çok müessir olan haram lokmadır.

İbrahim Bin Ethem Hz. "Kemale erenler, ancak midelerine girenlere dikkat etmekle kemale ermişlerdir." der. Abdullah Bin Abbas (r.anhüma) da "Midesinde haram lokma olan kimsenin ibadetlerini Allah kabul etmez" [21] buyurmuştur.

Her müslümanın hususiyle maneviyat erbâbının, gıdalarının helal ve temiz olmasına dikkat etmesi lazımdır. İslam büyükleri, çarşıda gelişi güzel yerlerden, ne olduğu bilinmeyen şüpheli şeylerden yeme ve içmenin ilim ve maneviyat ehli kimseler için büyük zararlara sebebiyet vereceğini haber vermişlerdir.

D- ŞÜPHELİ ŞEYLERDEN UZAK DURMAK

Haramlardan kaçınmak icap ettiği gibi şüpheli şeylerden dahi sakınmak gerekir ki buna vera' denir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

إِنَّ الحَلاَلَ بَيِّنٌ ، وإِنَّ الحَرامَ بَيِّنٌ ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهاتٌ لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ ، اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وعِرْضِهِ ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ ، وقَعَ فِي الحَرَامِ ، كالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ ، أَلاَ وإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى ، أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ...

"Helaller bellidir, haramlar bellidir. İkisinin arasında müştebihat (haram olup olmadığı belli olmayanlar) vardır. Bunları insanların çoğu bilmez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, ırzını ve dinini korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere dalarsa, harama düşmüş olur.

[20] İmam-ı Gazali, İhyâ-ü Ulumi'd-Din, c.2, s.114
[21] İmam-ı Gazali, Kimyay-ı Saadet, c.1, s.521-522

Korunun (girilmesi yasak olan mahal) etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi, çok sürmez (oraya dalar) oradan (haramdan) da yer. Uyanık olunuz! Her hükümdarın bir korusu vardır. Gözünüzü açınız! Allah'ın yer yüzündeki korusu da haram kıldığı şeylerdir…."[22] buyurarak şüpheli şeylerin harama açılan bir kapı olduğunu ifade etmiştir. "Kişi mahzurlu olan şeyden korkarak, mahzursuz olanı terk etmedikçe gerçek takvaya vasıl olamaz."[23], hadis-i şerifleriyle de mübahlarla fazla meşguliyetin harama davetçi olduğunu, buna dikkat etmedikçe hakiki takvaya ulaşılamayacağını haber vermiştir.

Bu hususta İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

وَلَمَّا كَانَ ٱلِاجْتِنَابُ عَنْ فُضُولِ الْمُبَاحَاتِ بِالْكُلِّيَّةِ فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ خُصُوصًا فِي هَذَا الزَّمَانِ مُتَعَسِّرًا وَعَزِيزَ الْوُجُودِ ، لَزِمَ الْاِجْتِنَابُ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ وَتَضْيِيقُ دَائِرَةِ ارْتِكَابِ فُضُولِ الْمُبَاحَاتِ مَهْمَا أَمْكَنَ ، وَأَنْ يَكُونَ نَادِمًا عَلَى هَذَا ٱلِارْتِكَابِ وَمُسْتَغْفِرًا مِنْهُ دَائِمًا ، وَأَنْ يَلْتَجِئَ وَيَتَضَرَّعَ إِلَى اللهِ تَعَالَى فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ مُعْتَقِدًا أَنَّ هَذَا ٱلِارْتِكَابَ لِفُضُولِ الْمُبَاحَاتِ فَتَحَ بَابَ الدُّخُولِ حَوَالِيَ الْمُحَرَّمَاتِ

"Bütün vakitlerde hususiyle şu vakitte mübahların fazlasından bil-külliye kaçınmak zor ve çok kıymetli olunca, haramlardan kaçınmak ve mübahları fazlaca irtikap dairesini mümkün olduğu kadar daraltmak lâzım geldi. Mübahların fazlasını işlemek üzerine pişman olmak ve devamlı istiğfar etmek ve mübahların fazlasını işlemenin haramlara giriş kapısını açacağına inanarak vakitlerin tamamında Allahü Teâla'ya yalvarmak ve ona sığınmak lazımdır."[24]

Hz. Üstazımız (k.s.): Maharimden ber vech-i kemal ictinap da fuzul-i mübâhâttan ictinaba ve zaruret miktarı ile iktifaya vabestedir. Zira mübâhâtın irtikâbında vâki' müsamaha umuru müştebihe'ye îsal eder. Müştebihât ise harama yakındır. Kemâl-i verâ' ve takvanın husulünde mübâhâttan zaruret miktarı ile iktifa elbette lazımdır. O dahi kulluk vazifelerini eda niyeti ile meşruttur.

Fuzûl-i mübâhâttan bi'l-külliye ictinap her vakitte, ale'l-husus bu vakitte nâdiru'l-vuku' ve azizü'l-vucuddur."[25] Yani, "Haramlardan kâmil manada kaçınmak mubahların fazlalarından kaçınmaya ve zaruret miktarıyla iktifaya bağlıdır. Zira mübah olan

[22] İmam-ı Nevevî, Riyazü'sSalihîn, s.420
[23] Mekasıdü't-Talibiyn, s.344
[24] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek. 76
[25] Mektuplar Risalesi, s.183

şeylerde müsamahalı davranmak şüpheli şeylere götürür, şüpheli şeyler ise harama yakındır. Kamil manada verâ ve takvanın hâsıl olması için mubahlardan zaruret miktarıyla iktifa etmek lazımdır. Zaruret miktarıyla iktifa etmek de kulluk vazifelerini eda etmek niyetiyle şart kılınmıştır. (Yani kişi mubahların zaruret miktarından, kulluk vazifelerine güç ve kudret bulabilmesi niyetiyle istifade edebilir.)…", buyururlar.

Hz. Ebu Bekir (r.a.) bir gün kölesinin getirdiği sütten içmişti. Hemen kölesine, "Bunu nerden aldın?" diye sordu. Köle "Kehanette bulundum, karşılık olarak bunu aldım." dedi.

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a.), içtiği sütü midesinden çıkarmaya çalıştı. Sonra: "Allahım! Midemde kalıp damarlarıma karışan kısmından sana sığınırım." dedi.[26]

İbn-i Mübarek (r.a.) şöyle buyurur: "Ben şüphe ettiğim bir akçeyi sahibine geri vermeyi on bin altını sadaka vermekten daha çok severim".

Bişr-i Hafi Hz.'nin kız kardeşi, Ahmet bin Hanbel Hz.'ne gelerek: "Ya İmam, ben çok defa dam üstünde iplik büküyorum, bazen de birileri ellerinde meşaleler olduğu halde oradan geçiyorlar ve elimde olmayarak o ışıktan istifade ediyorum, bu ipliğe haram karışıyor mu?" deyince, Ahmet bin Hanbel Hz. hıçkıra hıçkıra ağlar ve: "Şüphenin bu kadarcığı bile bulaşmış olan şey, Bişr-i Hafi'nin hanesine girmemeli" fetvasını verir.[27]

İbn-i Harun anlatıyor. "Bir gün İmam-ı Âzam Hz.'ni bir zâtın kapısının önünde, güneş isabet eden bir mahalde otururken gördüm. Selamdan sonra, niçin gölgede oturmadıklarını sordum. Cevabında 'Bu hâne sahibinden bir miktar alacağım var. Onun için duvarının gölgesinden menfaatlenmek istemiyorum. Çünkü bu, fazlalıktan bir menfaat talebi kabilinden olup, verilen borcu fâize çevirebilir. Yanlış anlaşılmasın, ben herkes hakkında bu kadar ihtiyatlı hareket etmeyi vacip görmüyorum.

Fakat âlimlerin, halka tavsiye ettikleri güzel amelleri yapmakta daha ziyade itina göstermeleri ve daima azimetle amel etmeleri gerekir.' buyurdular."[28]

---

26 İmam-ı Gazali, İhyâ-ü Ulumi'd-Din, c.2, s.115

27 Kuşeyri, er-Risaletü'l-Kuşeyriye

[28] İ.Hakkı Manastırlı, Mevahibü'r-Rahman fî Menakıb-i Ebî Hanifeti'n-Numan

Hz. Ali (k.v.) buyururlar ki: “Helalden gelen malın hesabı, haramdan gelen malın azabı vardır”

HALİL ÇETİNOK – ULUCAMİ 1

-2-

TESETTÜR VE MAHREMİYETE RİÂYET

TESETTÜR VE MAHREMİYET

1- TESETTÜR

Tesettür, lügatte gizlenme ve örtünme demektir. Şer-i Şerifimizde ise; kadın ve erkeğin avret mahallini kapatmak için örtünmesi manasına gelir.

A- ERKEK VE KADINDA AVRET MAHALLİ

Avret lügatte, eksik ve gedik demektir. Istılahta ise, örtülmesi vacip olan uzuvlar manasında kullanılır.[29]

Erkeğin avreti **göbek kısmından, dizlerinin altına kadar** olan yerlerdir. Dizler avret olup göbek avret değildir.[30]

Hür kadının, yabancı erkeklere karşı **yüzü, elleri ve ayakları** hariç her yeri avrettir.[31]

[29] Elmalılı, Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh Istılahları Kamusu, c.1, s.115
[30] Dürer, c.1, s.313
[31] Dürer, c.1, s.59

Erkeğin, nikâhlı hanımının başından ayağına kadar her yerine bakması ve dokunması helâldir. Aynı şekilde hanımı da, beyinin her yerine bakabilir.[32] (Fetva böyle olmakla birlikte, tavsiye olunan, takva yolunu seçip zaruret olmaksızın bakılmamasıdır.)

Kadın yabancılara karşı zikredilen üç azasını örtmeyebilir. Ancak yabancı erkeğin bu sayılan yerlere bakması şehvet olmadığı zaman helâl olur. Eğer şehvetle bakarsa eline veya yüzüne de baksa haram olur. Çünkü Resülüllah (s.a.v.) Efendimiz, "**gözler de zina eder**"[33] buyurmuştur. Gözlerin zinası şehvetle bakmaktır. Çünkü şehvetle kadına bakmak haram olan zinaya düşmenin sebebidir.[34]

Bu hususta Hazret-i Âişe (r.anha) şöyle buyurur: **"Ecnebî kadınlara nazarın hürmeti, tahrîk-i fitne korkusuna bina kılınmıştır. Hâlbuki kadınların bütün güzellikleri yüzlerinde toplanmış olduğundan bir kadının yüzüne nazar husûsunda fitne ve fesâd korkusu, sâir a'zâsına nazardan daha fazladır[35]**

Hz. Aişe validemizin bu ihtiyatlı içtihadı gösteriyor ki efdal olan, erkek ve kadınların, karşı cinslere karşı zaruret olmadıkça gözlerini yummasıdır.

Mahrem olmayan genç kadınların yüzleri ve ellerine dokunmak veya onlar ile musâfaha yapmak ise **şer'an haramdır.** Zîrâ bu uzuvlara bakmak zarureten helal kılınmıştır, dokunmakta ise zarûret yoktur.[36]

Kadının erkeğe bakması ve kadının kadına bakması, aynen erkeğin erkeğe bakması gibidir. Yani göbeğinden dizinin altına kadar olan yeri hariç her yerine bakabilir. Ancak şehvetten emin olmazsa bakması helâl olmaz.[37]

Kadının elbisesi dar olup vücuduna yapışmakla ve ince olup altını göstermekle vücudunu belli ederse, bakmak caiz olmayıp, erkeğin gözünü yumması lazım gelir. Çünkü bu durumdaki kadın, Resülüllah (s.a.v.) Efendimizin "**Giyinmiş çıplaklar**"[38] buyurduklarındandır. Eğer elbisesi vücudunu belli etmezse kadının elbisesine bakmakta bir beis yoktur. Çünkü bu durumda kişinin bakışı kadının vücuduna olmayıp elbisesinedir.[39]

---

[32] Bedayi, c.4, s.289
[33] Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, Hadis No:8183
[34] Bedayi, c.4, s.295
[35] İskilipli Atıf Efendi, Tesettür Risalesi
[36] İskilipli Atıf Efendi, Tesettür Risalesi
[37] Dürer, c.1, s.313
[38] Sahih-i Müslim, Hadis No: 3971
[39] Bedayi, c.4, s.294

Kadınlar, mahrem denilen, nikâhlanması kendisine haram olan yakın akrabası erkeklere karşı, **dizinden göğüslerine kadar olan yerleri hariç**; baş, kulak, göğüs, dizlerine kadar baldırları ve kolları avret değildir.[40]

Ancak bu kadınlara bakmanın helâl olması, beyan olunduğu gibi şehvet olmadığı zamandır. Eğer şehvet duyarsa veya baktığı ve dokunduğu zaman şehvet duyacağına zann-ı galibi varsa, o zaman bakmak ve dokunmak haram olur. İsterse annesi olsun. Çünkü bu durumda harama düşmesinden korkulur.[41]

Akraba olmadığı halde kendisiyle nikâhlanılması haram olan kadınlar ki, kayın valide, gelin, üvey ana, üvey kız, sütana, sütkız kardeşler ve sütkızı gibi kadınların hükmü de nikâhlanması haram olan yakın akraba kadınlar gibidir.[42] Lakin bu kısımdaki kadınlara karşı daha dikkatli ve ihtiyatlı olmalıdır.

Bir erkeğin mahremi olan bir kadınla bir yerde baş başa kalması mubahtır, ancak sütkız kardeşi ile genç kayın valide bundan müstesnadır yani onlarla halvet caiz değildir.[43]

Müslüman kadın, kâfir ve fasık kadınların yanında açılmaz, erkekten korunduğu gibi korunur. Çünkü o kadınlar onun vücudunu başka erkeklere anlatabilirler.[44]

Erkek olsun kız olsun dört yaşına kadar çocuğun avreti yoktur. Dört yaşından on yaşına kadar sadece ön ve arka edep yerleri avrettir, diğer yerleri avret değildir. Fakat bunu on yaş diye sınırlandırmak da uygun değildir. Çocuğun gelişmesine göre farklıdır. On yaşından sonra erkek çocuk baliğ, kız çocuk baliğa hükmündedir.[45]

Yüzünde henüz tüy bitmemiş erkek çocuk, kız gibi güzel olursa bunun hükmü kadınların hükmüdür; başından aşağıya avrettir. Şehvetle bakmak haramdır. Lâkin onun ile halvette ve şehvetsiz bakmakta beis yoktur. Bu sebeple kadın gibi örtünmekle emrolunmaz.[46] Böyle bıyıkları yeni çıkmaya başlamış, henüz sakalı çıkmayan gence emred denilir ki ona şehvetle bakmanın zararı bir kadına şehvetle

[40] Bedayi, c.4, s.291; Dürer, c.1, s.314
[41] Dürer, c.1, s.314
[42] Dürer, c.1, s.314
[43] Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, c.6, s.685-686
[44] Fetavâ-i Hindiye, c.5, s.404
[45] El-Fıkhu ale'l-Mezâhibi'l-Erbe'a, s.185
[46] Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, c.1, s.438

bakmaktan daha şiddetlidir. Çünkü onun ile şehvetini tatmin ebedi haramdır. Her kadınla beraber iki şeytan vardır. Halbuki emred ile beraber on sekiz şeytan vardır.[47]

B- TESETTÜRÜN FARZİYYETİ

Tesettürün farziyyeti, **kitap, sünnet ve icmâ** ile sabittir. Tesettürün farziyyetini kabul etmek dîni bir şarttır. Farziyyetine inandığı halde, örtünmeyen kimse ise günahkâr olur.

Allah-ü Teala Nur Suresi'nin 30 ve 31. Ayet-i Kerimelerinde Peygamberimiz (s.a.v.)'e hitaben şöyle buyuruyor:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ * وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Mümin erkeklere söyle gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını muhafaza etsinler, bu kendileri için daha temizdir, her halde Allah ne yaparlarsa habîrdir." "Mü'min kadınlara da söyle gözlerini sakınsınlar, ırzlarını muhafaza etsinler, ziynetlerini açmasınlar, zahir olanı başka ve baş örtülerini yakalarının üzerine vursunlar, ziynetlerini açmasınlar…"

Ayet-i Kerime'de geçen "başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar" ifadesi şöyle tefsir olunmuştur:

"Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar, başlarını, saçlarını, kulaklarını, boyunlarını, gerdanlarını, ziynetlerini açık tutmayıp bu suretle sımsıkı örtünsünler ve o halde bu emri ifâ edebilecek başörtüsü kullansınlar. Müfessirlerimizin nakline göre, cahiliyye kadınları da hiç başörtüsü kullanmaz değillerdi."[48]

"Tabi'în'in büyüklerinden Sa'îd bin Cübeyr Hz. diyor ki: Vakt-i cehâlette Arab kadınlarının âdetleri başlarına câr yani başörtüsü örtüp iki omuzları arasından arkaya doğru sarkıtarak tamâmen gerdanlarıyla göğüslerinin bir kısmını açık bırakmaktı.

[47] Ruhu'l-Beyan Tefsiri, c.3, s.197-198
[48] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

O asırda kadınların diğer bir âdetleri de süslendikten sonra evlerinden çıkıp gerek iyi ve gerek fena her kim olursa olsun ecnebî erkeklerle ihtilât ederek konuşup görüşmekti.

Hicret-i Nebeviye'nin dördüncü senesinin zilka'desine kadar ehl-i İslâm arasında bu iki çirkin cahiliye adeti devam etmiştir. Mezkûr tarihte hicâb âyetleri nazil olarak bu âdetleri kaldırmış ve birçok menfaati içinde bulunduran iki nevi' tesettürü farz kılmıştır.

Birincisi bulûğa ermekten îtibâren her kadının cilbâb ile yani başından îtibaren bütün bedenini bürüyecek geniş bir elbise ile vücûdunu tamamen örtüp mahreminden başka hiçbir kimseye şer'an ruhsat verilen miktardan fazla hiçbir 'uzvunu göstermemek,

İkincisi de meşru bir ihtiyaç olmadıkça evlerinden çıkıp yabancı erkekler bir arada bulunmamaktır.

Bu sûretle kadınlar, lâyık oldukları hürmetli mevkiye nail olmuşlar ve insanlar arasında küçük düşürülmekten ve yabancıların taarruzundan emin kılınmışlardır."[49]

Büyüklerimiz bu Ayet-i Celileler (Nur Suresi 30-31) hakkında şöyle buyurmuşlar:

"Yaşadığımız memleketin örfleri, adetleri, kanunları var, demokrasi var. Bu sebeple hiç kimse tesettüre, örtünmeye zorlanamaz. Herkes dilediği kadar örtünüyor. Sokakta çıplak gezen yok ama, İslamî ölçülere riayet mecburiyeti de yok. Müslüman olmak mecburiyeti de yok. -Zaten hiçbir zaman da olmamıştır- Ama cemiyette alabildiğine bir hürriyet havası esiyor. Böyle olunca bilhassa yaz aylarında kadınlar tesettüre riayet etmiyorlar, erkeklerin nazarları onlar için bir mana ifade etmiyor. Biz Müslüman bir topluluk olduğumuz için, hiç kimsenin işine karışmıyoruz. Bizim sözümüz, Allah'a iman edenlere; Kitabullah da, Allah'ın beyan ettiği emirlere, tavsiyelere uyanlaradır. Müslüman câmiasının dışındakiler istediği gibi hareket etmekte serbesttirler. Onun vebali, günahı, sevabı herkesin kendine aittir, biz ehl-i imana hitap ediyoruz. Nitekim Ayet-i Celile'de قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ buyuruluyor. Fıkıh kitaplarımızda kadın ve erkeğin nerelerinin avret sayıldığı, tesettürlerinin farz olduğu açık açık beyan edilmiştir. Ayrıca, وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنّ ayet-i celilesinde ziynetlerini de açığa çıkarmaları, yabancılara göstermeleri yasaklanmıştır."

[49] İskilipli Atıf Efendi, Tesettür Risalesi

31. Ayet-i Kerime'de geçen "ziynet" tabiri ile alakalı olarak tefsir kitaplarımızda şu şekilde izahlar yapılmaktadır: "Kadının ziyneti denince örfte (insanlar arasında), taç, küpe, bilezik ve emsali süs takıları ile sürme-kına gibi şeyler ve elbise süsleri akla gelir. Nitekim A'raf Suresi'nin 32. Ayet-i Kerimesi'nde elbise demek olduğu beyan edilmiştir. O halde bu ziynetleri açmak yasaklanınca, bunların mahalli olan bedeni açmak evleviyetle yasaklanmış olur. Yani bedenlerini açmak şöyle dursun üzerlerindeki ziynetleri bile açmasınlar."[50]

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ayet-i celilesi için Büyüklerimiz şöyle buyurmuşlardır: "Vücutlarının süslerinden, güzelliklerinden meydana çıkaracak, belli edecek şekilde, -büsbütün meydana çıkmasa bile- belli edecek şekilde ayaklarını yere vurmasınlar. Tefsir-i şeriflerde, eskiden kadınlar ayaklarına da kollarına taktıkları gibi bilezik takarlarmış da, bunları belli edecek şekilde ayaklarını vurmasınlar diye mana vermişler. Öyle mana vermek doğrudur da, kadınların yürüyüşlerine dikkat ederseniz, yüzük gibi, küpe gibi şeylerin sesleri duyulmasa bile, ayaklarını yere vurdukları zaman, bilhassa birazda yüksek topuklu olduğu zaman vücutlarının, kadın olarak Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerden bazı uzuvların titremesi, oynaması, -göğüs gibi, kalçalar gibi – bunları belli etmeleri için o tarzda hareket etmesinler. Yürüyüşlerinde bile edepli olsunlar, sokakta yürürken dahi bir kadın olarak, kadınlık ziynetlerini, erkeklerin dikkatini çekecek şekilde, belli edecek şekilde yürümesinler."

Yine Cenab-ı Hak Ahzab süresi 59. Ayet-i Kerimesinde:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"*Ey o pegamber, zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına hep söyle: Cilbablarından üzerlerini sıkı örtsünler, bu onların tanınmalarına, tanınıp da eza edilmemelerine en elverişli olandır, bununla beraber Allah ğafur rahim bulunuyor *" buyurmuştur.

Cilbab: Kamus'ta, kadın taifesine mahsus geniş bir elbise, ki buna üstlük de denir; Müncid'de, gömlek veya geniş bir libas[51] ; Raid'de, kadının başını ve göğsünü

[50] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[51] Müncid, c.1, s.96

örttüğü geniş bir libas[52]; Ahteri'de, câr, milhafe yani çarşaf[53]; İbni Abbas Hz.'ne göre vücudu baştan sona örten şey; İbn-i Kesir'e göre, başörtüsünün üzerine örtülen rida, yani ikinci bir örtü; Ebussuud Hz.'nin izahlarıyla, başörtüsünden geniş, ridadan küçük bir libastır ki, kadın onu başına atar, bir miktarını da göğsüne sarkıtır.[54]

Görülüyor ki, tefsir alimleri ile lügât alimleri, cilbâbın ne olduğu hususunda birbirine yakın manalarla tarifler yapmışlardır. Ortaya çıkan en kuvvetli görüşe göre cilbâb, kadının başını ve yüzünün bir kısmını örttüğü, fazlasını göğsü üzerine sarkıttığı, kadınların sokağa çıkarken iç elbiselerinin üzerine attıkları, dört köşe ve kolsuz bir kumaştır. Ayet-i Kerime'de geçen (yüdnîne) kelimesinin masdarı olan idnâ, sarkıtmak ve yaklaştırmak demektir. "Alâ" harf-i cerri ile sılalandığı zaman tazmin suretiyle sarkıtmak manasını da ifade ettiğinden, üzerini sıkı örtmek demek olur.[55]

Ümm-ü Seleme (r.anha) şöyle demiştir: "Ahzab süresinin bu elli dokuzuncu ayeti nazil olduğu vakit Ensar kadınları, üzerine siyah örtüler giyerek öyle bir sekinet ile çıkmışlardı ki başları üzerinde kuşlar varmış gibi."[56]

Ahzab Suresi'nin 53. Ayet-i Kerimesinde ise şöyle buyruluyor**:**

... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَن تَنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِن بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا

"...Hem haremlerine gerekli bir şey soracağınız vakit de perde arkasından sorun, öyle yapmanız hem sizin kalpleriniz ve hem onların kalpleri için daha temizdir, ve sizin Rasulullah'a eza etmeniz olamaz, arkasından zevcelerini nikah etmeniz de olamaz. Çünkü o günah, Allah indinde çok büyük bulunuyor."

Annelerimiz olan peygamber zevceleri için gelen hükmü ifade eden ayet-i kerime, sair kadınlar ile muamelenin nasıl dikkat edilerek yapılması gerektiğine de delalet etmektedir.

Peygamberimiz (s.a.v.) de, Hz. Aişe validemizin ablası Hz. Esma'ya (baldızına) hitaben,

---

[52] Raid, c.1, s.520
[53] Ahteri, s.206
[54] Tefsîr-i Ebu's-Suud, c.5, s.239
[55] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[56] Elmalılı, Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh Istılahları Kamusu, c.4, s.420

يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتْ الْمَحِيضَ لَمْ يَصْلَحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلاَّ هَذَا وَ هَذَا وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ

"Kadın baliğa olduktan sonra şurası ve şurasından başka yerlerinin görülmesi caiz değildir" buyurarak mübarek ellerini, yüzünü işaret buyurmuşlardır.[57]

C- TESETTÜRÜN FARZIYETİNİN HİKMETLERİ

Dinimizin hükümleri, insanlar arasında vukuu muhtemel olan şer ve mefsedetleri mümkün olduğu kadar def ve izâle etmek üzere binâ kılınmıştır.

Erkekler ile kadınların bir arada bulunmaları ve yekdiğerlerine nazarları aşk ve muhabbeti tahrîk edip ekseriyâ gayr-ı meşru fiillerin talebine vesîle ve sebep olduğu için, bu kapının kapanması icab etmiştir. Onun için Dîn-i Celîl-i İslâm fuhşu menettiği gibi, ona davet eden ve vesile olan her şeyi de menetmiştir.

Dinimizce, fuhşun cezâsı olmak üzere bir takım cezalar tesbit edildiği gibi, fuhşa vesile olacak yolları kapatmak üzere de tesettür farz kılınmıştır.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyururlar:

مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

"Benden sonra, kadınlar kadar, erkekler üzerine daha zararlı bir fitne bırakmadım."[58]

Hadis-i şerifte beyan edilen fitnenin, başta tesettürün terkedilmesiyle ortaya çıkacağı aşikardır.

Selman-ı Farisi (r.a.): "Bir kimsenin avret mahallini görmektense iki defa ölmeyi tercih ederim," buyurur.

Haya, imanın; tesettür utanmanın ayrılmaz bir lazımıdır. Bunun içindir ki, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "Avret mahallimi, içimdeki elbiseden saklamaya güç yetirebilseydim elbette saklardım," buyurmuşlardır.

Hz. Ebu Bekir (r.a.) def-i hacet için helaya vardığında utancından başını örter, Ebu Musa'l-Eş'ari (r.a.) ise: "Karanlık odada yıkanırım da Allah'tan utancımdan belimi doğrultamam." diye buyururlardı.

Açıklığın saadet getirmediğini, aksine bir takım sıkıntılara sebebiyet verdiğini gayr-i müslimlerden birçokları dahi itiraf etmektedirler. Fransızların büyük ve meşhur

[57] Beyhakî, Sünen-i Suğrâ, Hadis No: 2462
[58] Beyhakî, Sünen-i Suğrâ, Hadis No: 2467

şairesi Madam Dolaro Maridos, Türkiye'de bulunduğu günlerde Türk dostlarına şöyle demiştir:

"**Türk ve müslüman kadınlar örtündüklerinden dolayı içinde bulundukları saadeti bilsinler. Örtünmek ve erkeklere karışmamak onlar için ne büyük bir saadettir.**

Örtünmeyen, bilakis açılan, süslenerek erkeklere karışan kadınlar birçok hususlarda ne büyük bir endişe ve ızdırap içindedirler. Açılan, süslenen ve erkeklere karışan kadınların, bulundukları cemiyetteki erkekler tarafından daha çok beğenilmek için çektikleri sıkıntıları, kendi beylerinin de diğer kadınları kendileri üzerine tercih etme ihtimalinin kendilerine verdiği tarifsiz azabı, sizin örtünen ve erkeklere karışmayan kadınlarınız bilemezler!"[59]

D- GİYİNMENİN ADABI

"Soğuk ve sıcağı defedip avret yerini örtecek kadar giyinmek farzdır. Allah'ın nimetini izhar için iyi elbise giymek müstehaptır. Bayramlarda, Cuma günlerinde ve toplantılarda süs için kıymetli ve güzel elbiseler giymek mubahtır. Her zaman böyle çok iyi şeyler giymemelidir. Gurur ve kibre sebep olur, fakirleri kızdırıp gücendirir. Kibirlenmek ve insanlara övünmek için güzel elbise giymek mekruhtur."[60]

Giyim kuşamda kişiye uygun olan, akran ve emsaline uygun giyinmektir. Çok kıymetli veya çok eski elbise giymek uygun olmaz. Kibirlenmemek şartıyla ara sıra güzel ve kıymetli elbise giymekte beis yoktur. İmam-ı Azam Efendimiz kıymetli elbise giyer idi.

Fasık ve facirlerin giydiği elbiseleri giymek mekruh olur. Lâkin aynı elbiseyi bütün insanlar giymeye başlarsa, insanların âdet ve şiârı olursa mekruh olmaz.[61]

İslâmî bir elbise şekli yoktur. Çünkü Resülüllah (s.a.v) bir elbise modeli üzerinde durmamıştır. Ancak bazı elbiselerin giyilmesi, o elbisedeki bazı hususiyetler sebebiyle yasaklanmıştır. Bu hususiyetler;

1-Kâfirlerin özel elbiseleri yani kafirler için şiar olan elbiseler,

2-Kibir için giyilen elbise,

3-Erkekler için ipek elbise,

4-Erkeklerin kadın elbisesi, kadınların erkek elbisesi giymesi.

---

[59] Tarihî Deyimler, c.3, s.476
[60] Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, c.6, s.666-667
[61] Hediyyetü'l-Alaiye, s.295

Ayrıca vücut hatlarını belli edecek kadar dar ve altını gösterecek kadar şeffaf elbise giymek de caiz değildir.

Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın kerimesi Hz. Hafsa validemiz, Hz. Aişe validemizin yanına ince bir eşarp ile girmiş, Hz. Aişe validemiz onun eşarbını ikiye katlayarak kalınlaştırıp ona giydirmiştir.[62]

Dinimiz, müslümanın hayatının her safhasına hükümler ve edepler koyduğu gibi, giyinmek ve giyinmenin şekli hakkında da hükümler ve ölçüler koymuştur. Elbisenin en başta gelen şartlarından biri, giyen kişiyi dinimizin istediği şekilde örtmesi, onun çirkin (avret) yerlerini kaybetmesi, sıhhi noktadan da bünyesine uygun olmasıdır.

Daracık elbiselerin bu vasıfları haiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Öyle ise kadın ve erkeklerin altlarına ve üstlerine giydikleri daracık, vücut hatlarını kaybetmeyen, bilakis ortaya çıkaran, karşı cinsi tahrik etmekten başka bir işe yaramayan elbiseler sıhhate aykırı olduğu gibi tesettür için de kafi olamazlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v.);

صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ رُءُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا

"**İnsanlardan iki sınıf cehennem ehlinden olacaktır. Ben onları henüz dünya gözü ile görmedim. Biri, ellerindeki, hayvan kuyruğu gibi kırbaçlarla insanlara vuran topluluk; diğeri de giyindikleri halde çıplak olan, Allah'ın itaatından çıkmış ve başkalarına da kötü fiillerini öğreten, başları deve hörgücü gibi olan kadınlardır… Onlar cennete girmezler ve cennetin kokusunu, o koku şu kadar mesafeden duyulabildiği halde, alamazlar."** hadis-i şerifleriyle bu hakikati ifade eder.[63]

İnsanlar hem sûret hem de sîret yönünden sevdikleri kimselere benzemeye çalışırlar. Peygamberimize ittiba', ona sûreten ve sireten benzemekle kemal bulur. Bir taraftan onu sevdiğimizi söyleyip, diğer taraftan ehl-i küfrün ve fasıkların giydikleri

[62] Muvatta', Hadis No:6
[63] Sahih-i Müslim, Hadis No: 3971

kıyafetlere özenip onları tercih etmek kişiyi iman dairesinden çıkmaya sebep olacak, benzeme bataklığına düşürebilir.

Hoca ve talebenin âdabı anlatılırken hoca ve talebenin bir de evinde dikkat etmesi gereken şu mühim hususa dikkat çekilir:

قَدْ تَقَدَّمَ أَنَّهُمَا قُدْوَةٌ لِلْمُقْتَدِي ، فَإِذَا فَعَلَتْ زَوْجَةُ أَحَدِهِمَا شَيْئًا نُسِبَ ذَلِكَ لِلشَّرْعِ ، وَصَارَ حُجَّةً فِي الدِّينِ غَالِبًا

"Hoca ve talebe (ehl-i ilim olmaları münasebetiyle) mukteda bihtir. Bunların zevcesi (ev halkından biri) bir şey yaptığı zaman o şey, şer'a nisbet olunur. (Demek ki dinimizde bu caizmiş, bu işi o yaptığına göre bu yapılabilirmiş de biz bilmiyor muşuz, denilir) Ve umumiyetle bu artık onlar için, dinde bir huccet (o işe heveslenenler için bir fetva) olur."[64]

Bunun için özellikle ehl-i ilim olanlar, gerek kendileri, gerekse ev halkıyla her hususta olduğu gibi kılık-kıyafet hususunda da numune-i imtisal olmalı, ifrat ve tefritten uzak, mütedil bir tarz üzere bulunmalıdır.

2- MAHREM (MUHARREMÂT)

Mahrem, lügatte: Allah-ü Teâlâ'nın haram kıldığı şeydir.[65] Şer-i Şerifte ise: Akrabalıktan dolayı **nikâhı haram olan** kimsedir, diye tarif edilmiştir. Mukabili "gayri mahrem - nâ mahrem"dir.[66]

Muharremât; evlenilmesi haram olan kadınlardır. Ebediyyen haram olanlar ve muvakkaten (geçici) haram olanlar diye iki kısımdır. Ebediyyen haram olanlar üç kısımda mütalaa edilir:

Nesep sebebi ile haram olanlar: Analar, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, birader kızları ve hemşîre (kız kardeş) kızlarıdır. Analar tâbirine nineler de dâhildir. Kızlar tâbirinde –ne kadar aşağı inerse insin- kendi kızları ve kız torunları dâhildir.

Ahzâb Sûresi'nin 50. Âyet-i kerimesinde amca, hala, teyze ve dayıkızlarının (mahrem değil) nikahları helâl olduğu beyan buyrulmuştur.

Sıhriyet (evlilik sebebi) ile haram olanlar: Bunlar dört sınıftır.

- **Kayınvalideler:** İster zifafta bulunulsun, ister bulunulmasın kızlarının nikâhlanması ile haramlık başlar.

[64] Medhal, c.2, s.228
[65] Mu'cem-i Lugat-ı Fukaha, c.1, s.411
[66] Hukuku İslamiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.8

- **Üvey anneler:** Gerek zifaf olsun, gerekse olmasın baba ve dedelerin hanımları haramdır.
- **Üvey kızlar:** Kadının önceki kocasından olan kızları veya torunları haramdır. Fakat bu meselede haramlığın meydana gelmesi için kocanın hanımı ile zifafı veya ona şehvetle dokunmuş olması şarttır. Şayet nikâhtan sonra bunlardan biri olmadan hanım ölür veya ayrılırlarsa bu takdirde üvey kızları nikâhlamak haram olmaz. Halvet-i sahiha (kilitli bir yerde yalnız, baş başa kalmak) olsa da haram olmaz.
- **Gelinler:** Bir kimsenin oğulları veya torunlarının hanımlarıyla evlenmesi haramdır. (Bunlar ister zifafa girmiş olsun, ister girmesin).

Zina, hürmet-i müsaharayı icab ettirir. Bir kimse zina ettiği kadının anası ve kızları ile evlenemez.

Radâ' yani emzirme ile olan haramlık: Emme ve emzirmeden meydana gelen haramlık, aynen neseb (soy) sebebiyle olan haramlık gibidir. Yani; Emen kişiye; sütanne, sütnine, süt kız kardeşler, süt halalar, süt teyzeler ve süt kardeşlerin çocukları –ne kadar aşağı inseler de- haram olurlar.[67]

İşte bu izah edilen kısımlar bir erkeğin mahremleridir, bunların dışındakiler ise namahremi yani onun için yabancıdır.

A- MAHREMİYYETE RİAYET

Müslüman için yaşadığı ev, başkalarının serbestçe muttali olmaması gereken "mahrem" bir mahaldir. Bu sebeple İslâm'da eve "harem" denmiş ve başkalarının evine (mahremiyet bölgesine) izinsiz girmek yasaklanmıştır.

Bir defasında Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz'e Ensar'dan bir kadın gelir ve şöyle sorar: **"Ey Allah'ın Rasulü, ben evde bazen öyle bir durumda oluyorum ki ne babamın, ne çocuğumun, ne de bir kimsenin beni o halde görmesini istemiyorum. Ben bu durumda iken babam geliyor yanıma giriyor, ailemden bir erkek geliyor, yanıma giriyor. Ne yapayım?"** Bu hadise üzerine Nur Suresi'nin 27 ve 28. ayet-i kerimeleri nazil olur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَداً فَلاَتَدْخُلُوهَا حَتىَّ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ إِرْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُوُنَ عَلِيمٌ

[67] Nikah Risalesi, s.29-31

“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere sahiplerine istiynas edip (geldiğinizi fark ettirip) ve selâm vermeden girmeyiniz, bu sizin için hayırlıdır, umulur ki düşünüp anlarsınız.”

“Orada kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, “Geri dönün!” denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temiz bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir”

Ebu Eyyub (r.a.)’den rivayet edildiği üzere Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ayet-i Kerime’de geçen istiynas’ı şöyle izah etmiştir: **"İstiynas öksürerek tekbir ve tesbih ile ev halkını haberdar etmektir…”**[68]

Yine Nur Suresi’nin 58. ayet-i kerimesinde, aynı ev içinde yaşayanların dahi birbirlerinin mahremiyetine riayet etmeleri emredilmekte; hizmetçilerin ve çocukların, belli vakitlerde ebeveynin odasına girerken izin istemeleri gerektiği ifade buyrulmaktadır. Şöyle ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآَيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. (Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz.) İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” buyurmuştur.

27. ve 28. ayet-i kerimelerde zikredilen kendini fark ettirme ve selam verme emri hür ve büluğ çağına erenler hakkında idi. Buradaki izin isteme emri ise el altındaki köle ve cariyelerle, henüz büluğa ermemiş hür çocuklar hakkındadır. Aynı zamanda bu ayet-i Kerime’de, ev halkı tarafından örtünmenin ihlal edilebileceği muayyen vakitlerde onlara bu izin isteme edebinin öğretilmesi de emredilmiştir.[69]

İslam dini, şahitlik etmek gibi zaruri hallerin zuhurunda, erkek ve kadınların mahremiyet ölçülerine riayet ederek, zaruret miktarınca ihtilatlarına şer’an ruhsat vermiştir. Her ne kadar ev işleri hanımın vazifeleri cümlesinden ise de beyinin hal-i

[68] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili
[69] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili

vakti müsâid olmadığı durumlarda mürüvveten veya ihtiyaca mebni, hanım, mahremleriyle beraber harici iş ve hizmetlere iştirak edebilir. Fitne ve fesattan emniyet halinde, hanımların beylerine ve mahremlerine, bağ-bahçe işlerinde yardımcı olması bu kabildendir.[70]

Kadın evli ise kocasının, bekâr ise babasının izni ile ve kendi isteği ile, erkeklerle karışık olmamak şartı ile, çalışabilir. Kendisi istemez ise, kocası veya babası bir işyerinde çalışmaya zorlayamaz. Çünkü kadının nafakası zengin bile olsa kocası üzerinedir.[71] Baba evinde ise, fakir ise nafakası babasına, babasının gücü yetmiyorsa diğer asabesine (yakın akrabalarına) borçtur.[72] Eğer kendisi çalışmak ister de kocası veya babası izin vermezse yine çalışamaz.[73]

"Na-mahremle ihtilât etmemek şartıyla, kadınların kendilerine mahsûs olan mahallerde kendileri gibi kadınlardan veyâ mahremleri bulunan erkeklerden veyâ şehvetten kesilmiş ihtiyâr kimselerden ilim, sanat öğrenmelerinde ve kendilerine mahsûs olan i'mâlâthânelerde sanat icra etmelerinde dinî bir yasak yoktur."[74]

Zarureten erkekler ile ihtilat durumunda riayet edilmesi gereken mahremiyet ölçülerini Mevlamız Ahzab Suresinin 32. Ayet-i kerimesinde şöyle ifade buyurmuştur:

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفًا.

"Ey peygamberin hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksanız, konuşurken kırıtmayın da kalbinde bir hastalık bulunan kimse tamaha düşmesin. Güzel ve dosdoğru söz söyleyin."

Bu Ayet-i Kerime'nin izahını yaparken İsmail Hakkı Bursevi Hz. :

"Kadınların yabancı erkekler ile muhatap olduklarında (karşı tarafın) kötü arzusunu kesmek için sözlerini sert olarak ifade etmeleri istenmiştir. Bir kimse her hangi bir kapıya gelse ve evin erkeği de evde değilse o evdeki hanımın o kimseye yumuşak sözler söylemesi, sözlerini rıfk ile ifade etmesi caiz değildir. Zira bu durum şehveti heyecanlandırdığı gibi, karşı tarafın bir takım kötü arzularına sebep olur. Nitekim ayeti celile de (kalbinde günah arzusu,

[70] İskilipli Atıf Efendi, Tesettür Risalesi
[71] Bedayi, c.4, s.373
[72] Bedayi, c.4, s.35
[73] Bedayi, c.2, s.331
[74] İskilipli Atıf Efendi, Tesettür Risalesi

muhabbeti olanlar tama' etmesinler) buyruldu. Devamında da (Güzel ve dosdoğru söz söyleyin.) töhmetten ve karşı tarafın kötü arzusunu tahrik etmekten uzak olarak sert ve ciddiyetle konuşun."[75] buyurmaktadır.

Kadınların örtünüp belli nizam içinde yaşamaları bir esaret değildir. Açılıp saçılmalarının ve aklına gelen herşeyi yapabilmelerinin de hürriyet olduğu zannedilmemelidir. Tesettür ve mahremiyete riayet, sebeb-i şeref olup, sahibine şahsiyet ve iffet kazandırır. Bir takım rezaletlere mani olur.

Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evladır. Dinimizde faide ve menfaatten önce zarar ve mazarrat hesabı yapılır. İşin mazarratı, faidesinden fazlaysa mazarratın def'i cihetine gidilir.

Bu kabilden olmak üzere Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyururlar:

لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ وَلاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِى مَحْرَمٍ ». فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِى خَرَجَتْ حَاجَّةً وَإِنِّى اكْتُتِبْتُ فِى غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا. قَالَ « انْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ

"**Sakın bir erkek yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla beraber kalmasın ve sakın bir kadın da yanında mahremi olmadıkça sefere çıkmasın."** Bunun üzerine bir adam " Ya Rasülellah benim hanımım hacca gidiyor, ben de falan harbe yazıldım" deyince Peygamberimiz (s.a.v.), hanımın yalnız seyahatinde ortaya çıkabilecek mazarratları göz önünde bulundurarak adama "**İsmini sildir ve hemen hanımınla beraber hacca git"**[76] buyurmuşlardır.

Büyüklerimize: "**Efendim, iki aile taksi ile falan yere bir seyahat etmek istiyoruz, bir emriniz olur mu**?" diye sorulunca, şöyle cevap vermişler: **"Evet var, sen şoförsün, senin hanımın arkadaşının arkasına otursun; arkadaşının hanımı da senin arka tarafına otursun. Birbirinizle konuşurken gözünüz arka tarafa kayarsa herkes kendi hanımını görmüş olur."** İşte bu, mahremiyet ve şer-i şerife riayet hususunda büyüklerimizin ne kadar hassas olduklarını gösteren ibretli bir misaldir.

Dinimiz, mazarrat ve mefsedeti izale etmek için, hem maddi hem de manevi vasıtaları nazar-ı dikkate almış ve ikisinin kâmilen yerine getirilmesiyle maksadın temin edilebileceğini ortaya koymuştur.

Bir taraftan fıtrat-ı beşeriyyede yerleşmiş olan şehevanî kuvvetlerin her insan tarafından dizginlenemeyeceğini göz önünde bulundurarak tesettür ve mahremiyet

[75] Ruhu'l-Beyan Tefsiri, c.7, s.169
[76] Sahih-i Müslim, Hadis No:3336

ölçülerini vaz etmiş, diğer taraftan da içlerinde Allah korkusunun yerleşmesi, İslâmî ahlak ve terbiyeye sahip olabilmeleri için talim terbiye (eğitim-öğretim) metodundan vaz geçmemiştir.

İşleri sadece kalplerdeki Allah korkusuna havale etmemiş, riayet edilmesi için vazettiği kaideleri de insanlar içinde en zayıf ahlaka sahip olana göre vaz etmiştir. Zira bizi en iyi bilen Rabbimiz'dir.

YUSUF HAKİ - FERAH (TESETTÜR)

KEMAL ASLAN - AHMET YESEVİ (MAHREMİYET)

-3-

TASAVVUF VE MANEVİYAT

TASAVVUF VE MANEVİYAT

A- TASAVVUFUN TARİFİ

Tasavvuf, vicdânî ve zevkî olduğundan, yani manen yaşayıp tatmakla anlaşıldığından, lâyık olduğu şekilde yazılıp anlatılamaz. Tasavvufu anlatmakla, onu hâl

olarak yaşamak arasındaki fark, balın tadını anlatmakla bizzat onu tatmak arasındaki fark gibidir.

Bununla beraber tasavvuf büyükleri bu ilmi, esasta aynı olmakla beraber, değişik şartlara ve durumlara göre farklı şekillerde tarif etmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

اِبْتِغَاءُ الْوَسِيلَةِ اِلَى مُنْتَهَى الْفَضِيلَةِ

"Faziletin son noktasına kadar vesileye yapışmaktır."[77]

اَلْاِجْتِنَابُ عَنْ كُلِّ مَا فِيهِ شَائِبَةُ الْحُرْمَةِ وَ صَوْنُ لِسَانِهِ عَنِ الْكَلاَمِ اللَّغْوِ

"Kendisinde haramlık şaibesi olan her şeyden kaçınmak ve dilini boş sözden muhafaza etmektir.[78]

اَلْكَوْنُ مَعَ اللهِ

"Allah-ü Teala ile beraber olmaktır."[79]

اَلْإِعْرَاضُ مِنَ اْلاِعْتِرَاضِ وَ تَرْكُ اْلاِخْتِيَارِ

"İtirazdan yüz çevirmek" ve "Kendi iradesini terk etmektir"[80]

Ubeydullah Ahrar Hz., خُلاَصَةُ التَّصَوُّفِ تَحَمُّلُ اْلاَثْقَالِ مِنَ النَّاسِ وَ كَفُّ ثِقَلِهِ عَنْهُمْ "Tasavvufun hulasası, insanların yüklerini yüklenip kendi ağırlığını insanlardan men etmektir",[81] diye buyurur.

Tasavvufun 700 kişi tarafından tarif edildiği, bu tarifler içinde de en güzelinin Ebu Saîd Harraz Hz.'nin yaptığı şu tarif olduğu söylenir: صَرْفُ الْوَقْتِ لِمَا هُوَ اَوْلَى بِهِ "Kendisine evla olan şeylere vakti sarf etmektir."[82]

B- TASAVVUFUN DİNİMİZDEKİ YERİ

[77] Hilyetü'l-Evliya, c.1, s.96
[78] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, c.1, s.301
[79] Reşahat Aynü'l-Hayat, s.140
[80] Seyyid Şerif Cürcânî, Tarîfât
[81] Reşahat Aynü'l-Hayat, s.192
[82] Reşahat Aynü'l-Hayat, s.196

Allah-ü Teala, bütün insanları iman ile mükellef kılmış, "**Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler için yarattım."**[83], Ayet-i Kerimesi'yle beyan buyurduğu üzere, kulluğu yaradılış gayesi olarak kılmıştır.

Kulluk vazifesini yerine getirirken, riayet edecekleri mükellefiyetleri vaz etmiş, bu riayette kolaylığı temin için, takviye olacak yardımcı unsurları da ihsan buyurmuştur.

İşte bunun için Allah (c.c.), Kur'an-ı Azimü'ş-Şan'da;

... وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ...

"…Ona yaklaşmaya vesile arayın…"[84]

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ...

"Gir kullarımın içine…"[85]

...وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِين

"…Ve sadıklar ile beraber olun"[86] buyurarak, Allah'ın seçkin kullarıyla zatî, zamânî ve mekânî beraberliği emretmiş,[87] bu yolla elde edilecek feyz-i ilahi ile bir taraftan nefsin terbiyesi diğer taraftan da kulluğun gönülden seve seve yapılabilmesi imkanını ihsan buyurmuştur.

O halde tasavvuf, kulluğun ihlasla yapılabilmesini teminde, dinin bir hizmetkârı ve yardımcısıdır. Bu hakikati, İmam-ı Rabbanî Hz. şöyle ifade ederler:

(اِعْلَمْ) : أَنَّ لِلشَّرِيعَةِ ثَلاَثَةَ أَجْزَاءٍ : اَلْعِلْمُ وَالْعَمَلُ وَالْإِخْلاَصُ . وَمَا لَمْ يَتَحَقَّقْ كُلٌّ مِنْ هَذِهِ الْأَجْزَاءِ الثَّلاَثَةِ لاَ تَتَحَقَّقُ الشَّرِيعَةُ ، وَمَتَى تَحَقَّقَتِ الشَّرِيعَةُ فَقَدْ تَحَقَّقَ رِضَا الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى الَّذِى هُوَ فَوْقَ جَمِيعِ السَّعَادَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ وَالْأُخْرَوِيَّةِ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ أَكْبَرُ ، فَكَانَتِ الشَّرِيعَةُ مُتَكَفِّلَةً بِجَمِيعِ السَّعَادَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ وَالْأُخْرَوِيَّةِ ، وَلَمْ يَبْقَ مَطْلَبٌ يَقَعُ فِيهِ الْاِحْتِيَاجُ إِلَى مَا وَرَاءِ الشَّرِيعَةِ .

[83] Zariyat 56
[84] Maide 35
[85] Fecr 30
[86] Tevbe 119
[87] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.

(وَالطَّرِيقَةُ) وَالْحَقِيقَةُ اللَّتَانِ امْتَازَتْ بِهِمَا الصُّوفِيَّةُ خَادِمَتَانِ لِلشَّرِيعَةِ فِي تَكْمِيلِ جُزْئِهَا الثَّالِثِ الَّذِى هُوَ ٱلْإِخْلَاصُ فَالْمَقْصُودُ مِنْ تَحْصِيلِ كُلٍّ مِنْهُمَا تَكْمِيلُ الشَّرِيعَةِ لاَ أَمْرٌ آخَرُ وَرَاءَ الشَّرِيعَةِ

"Sen bil ki; din için üç cüz vardır. İlim, amel ve ihlâs. Bu üç cüzden her bireri tahakkuk etmedikçe şeri'at tahakkuk etmez. Şeri'at tahakkuk ettiği zaman, dünyevi ve uhrevi saadetlerin tamamının üstünde olan Allah-ü Tealâ'nın rızası tahakkuk eder… Sôfiyyenin kendileriyle mümtaz olduğu tarikat ve hakikat, dinimizin üçüncü cüz'ü olan ihlâsı tekmilde şeri'atın hizmetçisidirler. Tarikat ve hakikatin her birerini elde etmekten maksat dinimizi tekmil etmektir de dinimizin ötesinde başka bir şey değildir."[88]

وَالْبَاطِنُ مُتَمِّمٌ لِلظَّاهِرِ وَمُكَمِّلٌ لَهُ لاَ مُخَالَفَةَ بَيْنَهُمَا مِقْدَارَ شَعْرَةٍ . مَثَلاً عَدَمُ التَّكَلُّمِ بِالْكِذْبِ شَرِيعَةٌ وَنَفْىُ الْكِذْبِ عَنِ الْخَاطِرِ طَرِيقَةٌ وَحَقِيقَةٌ . فَإِنَّ ذَلِكَ النَّفْىَ لَوْ كَانَ بِالتَّعَمُّلِ وَالتَّكَلُّفِ فَطَرِيقَةٌ وَإِلاَّ فَحَقِيقَةٌ فَكَانَ الْبَاطِنُ الَّذِى هُوَ الطَّرِيقَةُ وَالْحَقِيقَةُ مُتَمِّمًا وَمُكَمِّلاً فِي الْحَقِيقَةِ لِلظَّاهِرِ الَّذِى هُوَ الشَّرِيعَةُ

"Batın, zahiri tamamlayıcı ve onu kemale erdiricidir. Aralarında kıl kadar fark yoktur. Mesela; yalan konuşmamak şeriattır. Hatırdan yalanı nefyetmek ise tarikat ve hakikattir. Yalanı hatırdan nefyetmek, zorlukla olursa, bu tarikattır. Kolaylıkla olursa hakikattir. Öyleyse tarikat ve hakikat demek olan batın, şeriat demek olan zahiri tamamlayıcıdır."[89]

وَبِالْجُمْلَةِ إِنَّ الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ مُسْتَفَادَانِ مِنَ الشَّرِيعَةِ ، وَتَحْصِيلَ ٱلْإِخْلَاصِ الَّذِى هُوَ بِمَنْزِلَةِ الرُّوحِ لِلْعِلْمِ وَالْعَمَلِ مَرْبُوطٌ بِسُلُوكِ طَرِيقَةِ الصُّوفِيَّةِ . وَمَا لَمْ يَقْطَعِ السَّالِكُ مَسَافَةَ السَّيْرِ إِلَى اللهِ وَلَمْ يَتَحَقَّقْ لَهُ السَّيْرُ فِي اللهِ فَهُوَ بَعِيدٌ مِنْ حَقِيقَةِ ٱلْإِخْلَاصِ

"Hulâsa olarak ilim ve amel şeriatten elde edilmişlerdir. İlim ve amelin ruhu mesabesindeki ihlâsı elde etmek ise sofiye yoluna, tasavvufa girmeye bağlıdır. Salik, seyir ilallah mesafesini kat etmedikçe ve kendisi için seyir fillah tahakkuk etmedikçe, o, ihlâsın hakikatinden uzaktır."[90]

C- TASAVVUFUN GAYESİ

[88] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.36
[89] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.41
[90] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.59

Tasavvufun maksadı, insanı ıslahtır. Bu da nefsin ıslahıyla ve kalbin kötülüklerden arındırılmasıyladır.

أَلاَ وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ

"**Muhakkak ki insan cesedinde bir et parçası vardır. O sağlam olduğu zaman cesedin tamamı sağlam olur. O fasit olduğu zaman cesedin tamamı fasit olur. Dikkat edin! Bu kalptır.**"[91] hadis-i şerifi bu hakikate delalet eder.

Yine, tasavvufun gayesi, nefsi terbiye edip, mutmainne makamına ulaşmak ve böylelikle iman-ı hakikiye kavuşmaktır. İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

(اِعْلَمْ) أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْ طَيِّ مَنَازِلِ السُّلُوكِ حُصُولُ الْإِيمَانِ الْحَقِيقِيِّ الَّذِى هُوَ مَرْبُوطٌ بِاطْمِئْنَانِ النَّفْسِ

"Sen bil ki; seyri sülük menzilelerini katetmekden maksat, nefsin mutmain olmasına bağlı olan, iman-ı hakikiyi elde etmektir."[92]

Hz. Üstazımız (k.s.), Tasavvuf'un gayesini şu dört maddede hulasa eder:

1- Tağyiru'l-Üslûb: Kötü hal ve hareketlerin değiştirilip, Allah'ın razı olacağı hale bürünmek.

2- Îkâzu'l-Uyûn: Gözleri gaflet uykusundan uyandırmak.

3- Tenşîtü'l-Kulûb: Kalpleri feyz-i ilahi ile neşelendirip, ibadat-ü taate karşı coşturmak.

4- Tenviru'l-Ervah: Nefisleri terbiye edip, ruhları nurlandırmak.[93]

D- NEFSİN MAHİYETİ

Hepimizin bir ruhani tarafı, bir de cismani tarafı vardır. Cismani tarafımızın yaratılması ve varolması, ruhani tarafımızdan sonra olup, ruhaniyyet daha önce gelir.[94]

İnsanın batınında hâkim olmak isteyen iki zıt kutup vardır. Bunlardan biri Rûh, diğeri de Nefistir.

[91] Sahih-i Buhârî, Hadis No: 52
[92] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.161
[93] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.65
[94] Kibrit-i Ahmer Risalesi, s.45

Vücut ülkesinde her ikisi de sultan olup idareyi ele almak isterler. Nefsin gıdası günahlar, yardımcısı şeytandır. İnsanın içinden gelen her türlü kötü düşünce, fiil ve ahlaksızlığın sebebi nefistir.

Cenab-ı Hakk, Yusuf Süresi'nin 53. Ayet-i Celilesi'nde Yusuf (a.s.)'dan hikayeten:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلاَّ مَا رَحِمَ رَبِّيَ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ben nefsimi temize çıkarmam. Muhakkak nefis, mübalağa ile kötülüğü emredicidir. Ancak Rabbimin rahmet ettikleri müstesna. Suret-i katiyyede benim Rabbim gafurdur, rahimdir."[95]

Büyüklerimiz, "Bu ayet-i kerimenin bi'l-ibare delaleti nefis denilen mahlûkun 'emmâre bi's-süü' olduğu; bi'l-işâre delaleti ise nefs diye bir mahlûkun mevcud olduğudur. Çünkü nefis diye bir şey olmasa onun sıfatlarından bahsedilemez. Nefis, mahiyeti itibarıyla emmare bi's-süü'dür, kötülüğü emredicidir. Hazret-i Allah ism-i fail sığasıyla "âmiretün" buyurmayıp mübalağa ism-i fail sığasıyla "emmâretün" buyurmuştur. Yani 'kötülüğü daima ve her an mübalağa ile emreden' demektir. Merkezi iki kaşın ortası olup, bütün vücudu tam manasıyla sarmış zulmâni bir mahlûktur. Gerek insanlardan gerek cinlerden hiçbir fert, Cenab-ı Hakk'ın celal sıfatının tecellisinden halkettiği bu mahlûktan müstesna değildir.", buyururlar.

Hz. Üstazımız (k.s.), nefsin kötülüğünü şöyle ifade ederler**:** "Rasülüllah Efendimiz; "Ya Rabbi, beni, göz açıp yumuncaya kadar dahi nefsimin eline bırakma." diye Cenab-ı Hakk'a iltica etmişlerdir. Bu dünyada nefisten daha zararlı ve ondan daha korkunç bir şey yoktur. Bir yerde Kur'an okunduğu veya zikir edildiği zaman şeytan oradan kaçar, sonra yine gelir. Lâkin nefis öyle değildir. O, böyle şeylerden hiç kaçmaz." [96]

E- NEFİSLE MÜCADELE

Şeytan ve nefis hiç uyumayan iki düşmandırlar. İnsan için en büyük mücadele şeytan ve nefisle olan mücadeledir. Bu, son nefese kadar, kesintisiz devam eden büyük bir cihattır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Tebük Gazvesi'nden dönerken: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ ٱلاَصْغَرِ اِلَى الْجِهَادِ ٱلاَكْبَرِ **"Küçük cihattan, büyük cihada dönüyoruz."**[97] buyurmuşlardır. Nice zorlukların yaşandığı, tarihte "Ceyşü'l-Usre" (Zorluk Ordusu) ismiyle maruf bu mücadelenin, bütün zorluk

[95] Yusuf 53
[96] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.143
[97] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.41

ve sıkıntılarına rağmen, nefisle olan mücadelenin yanında hafif ve küçük kaldığı ifade edilmiştir.

Hz. Üstazımız (k.s.), عَادِ نَفْسَكَ فَإِنَّهَا انْتَصَبَتْ بِمُعَادَاتِي **"Nefsine adavet et. Çünkü o, benimle adavete nasb-ı nefis etmiştir.",** hadis-i kutsisini naklettikten sonra şöyle buyurmuşlardır:

"Nefsi başı-boş bırakmaya gelmez. Evvela kalbi, Hazret-i Mevla'ya, nefsi de kalbe bağlayıp, onu serbest bırakmamalıdır. Nasıl ki, bir tarlanın kenarından geçerken hayvanın yuları gevşek bırakılacak olur ise, o hayvan bir sağdan bir soldan olmak üzere başkasının ekinlerini koparır yerse, nefis de böyledir. O da bağsız ve rabıtasız bırakılırsa gördüğü menhiyata dalmak ister."[98]

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. de: وَمَا لَمْ تَطْمَئِنَّ النَّفْسُ لاَ تُتَصَوَّرُ النَّجَاةُ "Nefis mutmain olmadıkça kurtuluş tasavvur edilemez."[99], buyurarak bizi bekleyen mücadelenin ehemmiyetine işaret buyurur.

O halde yapılacak şey ona hâkim olmak, onu kıpırdatmamak, nefes aldırtmamaktır. Bu hususta Hz. Üstazımız (k.s.): **(Bunun için) İlk iş aynı zenb** (bizatihi günah) **ve cehl-ü hatîe** (cehalet ve hata) **olan nefsin ıslahıdır. Bu salâh ve zekâyı hâsıl eyledikten sonra her fiil ve amel kabule şayândır ve pâktır** (makbul ve temizdir.)"[100] buyurur.

İmam-ı Rabbani Hz. de:

وَلاَ تَصِلُ النَّفْسُ إِلَىَ مَرْتَبَةِ ٱلاِطْمِئْنَانِ مَا لَمْ تُسَلَّطْ عَلَيْهَا سِيَاسَةُ الْقَلْبِ وَسِيَاسَةُ الْقَلْبِ إِنَّمَا تَتَيَسَّرُ إِذَا كَانَ الْقَلْبُ فَارِغًا مِنْ جَمِيعِ مَا هُوَ مِنْ قِبَلِ النَّفْسِ وَحَصَلَتْ لَهُ السَّلاَمَةُ مِنَ التَّعَلُّقِ بِمَا سِوَى الْحَقِّ

"Kalbin siyaseti, nefis üzerine hâkim olmadıkça nefis mutmainne mertebesine ulaşamaz. Kalbin siyaseti ise nefis tarafından olan şeylerin tamamından ayrıldığı ve

[98]Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.144
[99] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.161
[100] Mektuplar Risalesi, s.41

masivâya alâkadan selâmet bulduğu (kurtulduğu) **zaman müyesser olur**.”[101] buyurmuştur.

İlm-i Kelam’da beyan edildiği üzere, âmme-i beşer, âmme-i melâikeden daha faziletlidir. Bunun sebeplerinden birisi de, nefse rağmen kulluk vazifelerini yapabilmeleridir. Elbette kulluk vazifelerinin zorlanmadan yerine getirilebilmesi, nefsin terbiye ve tezkiye edilmesiyledir.

Bunun en kolay yolu ise Rabıta-i Şerife’ye aksatmadan devam etmektir. Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurur: “İnsanın içindeki kötülüğü çıkarıp atması farz-ı ayındır. Fakat bu ne zikirle ne de ibadetle olur. O, ancak rabıta ile meydana gelen bir eserdir.”[102] **“**Nefis yalnız rabıta esnasında yok olur ve rabıta karşısında ezile büzüle mağlubiyyeti kabul eder. Fakat bir kimse, daha sonra rabıta yapmayacak olursa tekrar meydana çıkar. O zaman vay o kimsenin haline.”[103]

F- RABITA-İ ŞERİFE

“Rabıta, istifade etmek ve feyz almak niyetiyle, pîrin süretini muhabbet vasfıyla, kalben tasavvur etmektir.”[104]

“Kalbin, bir şey için, bir şeye mahabbet vechi üzere bağlanmasından ibarettir.”[105]

Mevlâmız Âl-i İmran Süresinin 200. Ayet-i Celilesi’nde buyuruyorlar ki;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey o bütün iman edenler! Sabredin ve sabır yarışında düşmanlarınızı geçin ve cihat için hazır ve rabıtalı bulunun ve Allahtan korkunuz ki, felah bulasınız.”[106]

Ayet-i Kerime’deki “Râbitû” kelimesi şöyle tefsir olunmuştur:

[101] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.161
[102] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.145
[103] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.143
[104] Mektuplar Risalesi, s.65
[105] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, s.325’in kenarında
[106] Âl-i İmran 200

"Murabata yapınız, ribat yapınız, imam ardında cemaatle namaz gibi birbirinize bağlanıp vazifeye mukayyet olunuz ve alel-husus gazaya, düşmanlarınızdan ziyade hazırlıklı bulunarak atlarınızı bağlayıp hudud-u süğurda (sınırda, düşmana yakın olan yerde) karakol bekleyiniz."[107]

Büyüklerimiz bu Ayet-i Celile'yi izah ederlerken şöyle buyururlardı: **"Adüvv-i zahiriyy-i esğar** (küçük ve zahirî düşman) **ile cihatta rabıta şart ise, Adüvv-i batıniyy-i ekber** (büyük ve batınî düşman) **olan nefis ile cihatta rabıta evleviyetle şarttır."**

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), **"Kim bir gün ve bir gece murabata ederse** (nöbet beklerse) **bu, bir ayı oruç ve kıyam ile geçirmeye denktir."**[108] buyurmuşlardır.

İsmail Hakkı Bursevi Hz. bu hadis-i şerifi naklettikten sonra şöyle buyururlar: **"Bu durum küçük cihattadır. Büyük cihatta acaba durum nasıl olur. (Bir düşünün)? Nefsi hıfzetmek, murakabe etmek, taat ve ibadetlere hapsetmekte sevap ve dereceler bundan kat kat fazla olur."**[109]

Hz. Üstazımız (k.s.) da,

"Rabıta yolu, maksuda ulaştıran yolların en yakınıdır. Fena makamına ulaşmadan evvel, maksuda ulaştıran yolların en müessir ve en menfaat vereni budur. Rabıta, muktedî ile mürşid arasında kuvvetli bir bağın hasıl olmasını, mürşiddeki ilim ve malumatın, muktedî tarafından elde edilmesini, a'zami istifade ve feyz almayı müstelzimdir."[110]

"Yemek, içmek, mal, mülk hepsinden üstün rabıtadır. Bundan kıymetli bir şey tasavvur olunamaz. Bu âlemde rabıtanın tadını alanlar, ahirette bu tadı arayacaklar. Rabıta ile gelen feyiz ve zevk-i manevi, başka ibadetlerle mümkün değildir. Bu, farz ibadetlerin ihmali manasına gelmesin. Onlar Cenab-ı Hakk'a kulluğun izharı için zaruridir."[111] buyururlar

G- MÜRŞİD-İ KÂMİLLER

Allah-ü Teala'nın insanlara peygamber göndermesi büyük bir lütuf ve ihsandır.

لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَى الْمُؤمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ

[107] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[108] Sünen-i Nesâî, Hadis No: 3167
[109] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, c.2, s.158
[110] Mektuplar Risalesi, s.65
[111] Hatıratım, s.28

“**Gerçekten Allah müminlere, kendi içlerinden bir peygamber göndermekle onlara bir lütufta bulundu. Zira peygamber Allahın ayetlerini okuyor, onları tezkiye ediyor ve onlara kitap ve hikmeti öğretiyor. Oysa bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.**”[112] Ayet-i Kerimesi’nde beyan buyrulduğu üzere bu lutf-u ilahi bir çok hikmete mebnidir.

Ana hatlarıyla bu hikmetler, “ehl-i iman ve taâtı cennet ve sevap ile müjdelemek; ehl-i küfür ve isyanı cehennem ve azap ile korkutmak; insanların ihtiyaç duyduğu dini ve dünyevi hususları beyan etmektir.”[113]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in tebliğ buyurduğu dinin, kıyamete kadar devam edeceği malumdur. Kendisinden sonra artık peygamber de gelmeyecektir.

İşte Cenab-ı Hakk, zikredilen hikmetleri içinde bulunduran lutuf ve ihsanını, kıyamete kadar gelecek ümmet-i Muhammed için, Mürşid-i Kamilleri vasıtasıyla devam ettirmektedir.

إِنَّ اللهَ تَعَالَى يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا

“Allah-ü Tealâ şu ümmet için, her yüz sene üzerine dinini tecdid edecek (yenileyecek) bir kimse gönderir.”[114] hadis-i şerifleri bunun şahididir.

İsmail Hakkı Bursevî Hz. **“Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”[115]** Ayet-i Kerimesi’ni izah ederken;

“Peygamberimiz hakkındaki bu gibi ilahî hitaplar, ilk nazarda Peygamberimize; işaret yoluyla da, kıyamete kadar onun meşrebi üzere olan varislerinin her birerlerinedir.”[116], buyurarak bu hakikati ifade ederler.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. de bu hususta şöyle buyurur:

[112] Âl-i İmran 164
[113] Allame Taftâzânî, Şerh-i Akaid, s.206-207
[114] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 4291
[115] Enbiya 107
[116] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan, c.5, s.528

إِنَّ وُجُودَ أَهْلِ اللهِ فِي الْحَقِيقَةِ كَرَامَةٌ مِنَ الْكَرَامَاتِ وَدَعَوَتَهُمُ الْخَلْقَ إِلَى الْحَقِّ جَلَّ سُلْطَانُهُ رَحْمَةٌ مِنْ رَحْمَاتِ اللهِ تَعَالَى وَإِحْيَاؤَهُمُ الْقُلُوبَ الْمَيِّتَةَ آيَةٌ مِنَ الْآيَاتِ الْعُظْمَى وَهُمْ أَمَانُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَغَنَائِمُ الْأَيَّامِ بِهِمْ يُمْطَرُونَ وَبِهِمْ يُرْزَقُونَ وَارِدٌ فِي شَأْنِهِمْ كَلاَمُهُمْ دَوَاءٌ وَنَظَرُهُمْ شِفَاءٌ هُمْ جُلَسَاءُ اللهِ وَهُمْ قَوْمٌ لاَ يَشْقَى جَلِيسُهُمْ وَلاَ يَخِيبُ أَنِيسُهُمْ

"Hakikatte ehlüllahın varlığı kerametlerden bir keramettir. **Onların, halkı Hakk'a davetleri de Allahü Tealânın rahmetlerinden bir rahmettir. Ölü kalpleri diriltmeleri ise, büyük mucizelerden bir mucizedir. Onlar ehl-i arzın emanı, günlerin ganimeti ve bereketidir. "Yağmur onlar hurmetine yağar, rızıklar onlar hürmetine gelir." Sözü onlar hakkında söylenmiştir. Onların sözleri deva, nazarları ise şifadır. Onlar cülesâullahtır. Onlarla beraber olan şaki olmaz. Onlarla ünsiyet kuran da mahrum olmaz**."[117]

Âlem, sebepler âlemidir. Cenab-ı Hakk her şeyi bir vesile ile yaratmıştır. Meselâ çocuğun dünyaya gelmesinde anne ve babayı, bir ağacın güzel meyve vermesinde aşılı olmasını vesile kılmıştır.

Bunun gibi insanın kalbini, emraz-ı batıniyyeden temizleyip, ahlâk-ı Muhammedi ile süsleyecek, bir vesileye ihtiyaç vardır.

İsmail Hakkı Bursevî Hz.;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ وَابْتَغُوا إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve ona yaklaşmaya vesileler arayın. Onun yolunda cihat edin ki, kurtuluşa erebilesiniz."[118] Ayet-i Kerimesi'nin tefsirinde şöyle buyurur: **"Muhakkak ayet-i kerime; Emir sığasıyla vesileye yapışmayı açıkça beyan etmiştir. Elbette bu vesileye yapışmak lazımdır. Çünkü Allah'a ulaşmak ancak vesile ile hâsıl olur. Bu vesile de hakiki âlimler ve tarikat meşâyihidir. Nefisle amel, nefsin varlığını ziyadeleştirir. Ancak Enbiya ve evliyanın delaletiyle ve mürşidin işaretine muvafık olarak yapılan amel, nefsi varlığından kurtarır, perdeyi kaldırır. Talibi, Allah-ü Tealâ'ya ulaştırır."**[119]

"İmam-ı Gazali Hz. de:

[117] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.2, Mek.92
[118] Maide 35
[119] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan c.2, s.388

"**Salik için, kötü ahlâkı çıkartıp, yerine güzel ahlâki koymak suretiyle, terbiye ve irşat edici bir üstaz lâzımdır.**

Çünkü Hz. Allah kullarını yoluna irşat etmek için rasül göndermiştir. Terbiyenin manası şöyle izah edilmiştir: "Mahsulü ikmal ve nebatı güzelleştirmek için yabancı bitkiler çıkartılıp, dikenlerin sökülmesidir". Rasûlullah (s.a.v) irtihal edince onun yerine halifeleri geçmiştir. Hatta o halifeler insanları Allahu Tealaya irşat etmişlerdir. Böyle olunca salik için kendisini Allaha irşat ve terbiye eden bir üstaz lâzımdır."[120], buyurmuştur.

Yine İsmail Hakkı Bursevî Hz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ "Ey iman edenler! Allah tan korkun ve sâdıklarla beraber olun"[121]**,** Ayet-i Kerimesi'nde zikredilen "sadıklar" hakkında şöyle buyurur:

"O sadıklar vusul yoluna irşat edenlerdir. Böyle olunca salik, mürşitlerin sevgilileri cümlesinden ve kapılarının eşiğindeki hizmetçiler zümresinden olup; onların muhabbetleri, terbiyeleri ve velayetlerinin kuvveti ile seyir ilellah ve masivayı terk mertebelerine ulaşır."[122]

Allah-ü Teala'nın, Ayet-i Kerime'de geçen "sadıklar ile beraber olun" emr-i ilahisi şöyle izah edilmiştir:

"Bu, sadıklar ile sureten ve manen beraber olmaktır. Manevi beraberlik rabıtadır. Rabıta, müridin, fena fillah makamına ermiş, kâmil şeyhin ruhaniyetinden istimdat etmesinden ibarettir."[123]

Bu hususla alakalı Hadimi Hz. "Şerhu't-Tarika" isimli eserinde şöyle buyururlar:

"Dediler ki; Allah-ü Tealâ ile beraber ol. Eğer buna muktedir olamazsan, Allah ile beraber olanlarla beraber ol. Çünkü Hz Allah onlarla beraber olmayı emretmiştir."[124]

Hz. Üstazımız (k.s.) de;

---

[120] er-Risaletü'l-Es'adiyye fi't-Tarikati'l-Aliyye, s.17
[121] Tevbe 119
[122] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, c.3, s.532
[123] Hüseyin ed-Devserî, er-Rahmetü'l-Hâbita fi Hakikati'r-Rabıta, c.1, s.183
[124] Hulâsatü't-Tasavvuf, s.2

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي

"Ey mutmeinne olan nefis. Dön rabbine! Sen O'ndan, O da senden razı olarak. Gir kullarımın içine. Gir cennetime."[125]

Ayet-i Kerimesi hakkında şöyle buyurur: **"**Yani benim zatıma mahsus fâzıl ve sevgili kullarımın içine girin, isyan içinde olanların değil. Bu takdirde cennetime dahil olursunuz. Yani benim kâmil kullarımın kalbinden feyiz çekerek letâifinizi çalıştırın, cennetime girin. Ayet-i Celile'de "Abdi" buyursaydı yalnız Rasülüllah murad olunurdu. Halbu ki cemi' sığası ile "İbâdi" buyrulduğundan, dehrin cemi zamanında mevcut bulunan zatıma mahsus halis kullarımın kalbine girip, feyiz alın ve cennetime dahil olun, ferman-ı celilinde ehl-i rabıtaya, zatının cenneti ihsan buyrulacağı bildirilmiştir."[126]

G- TASAVVUFU İNKAR EDENLERE CEVAP

Adem (a.s.)'dan bu yana, hak üzere olan toplulukların karşısında, onlara dil uzatan ve düşmanlık eden güruhlar hep olmuştur ve kıyamete kadar olmaya da devam edecektir.

Hal böyle olunca günümüzde, "Allah ile kulu arasına hiç kimse giremez, Allah'ın nuruna, mürşid-i kâmil vasıtasıyla ulaşmak şirktir" gibi ithamlarla, bilmeden anlamadan konuşup, tasavvuf ve tarikat gerçeğini inkar edenlere rastlamak mümkündür. Ancak vesileyi inkar, mümkün değildir.

Nisa süresinin 64. Ayet-i Celilesi'nde şöyle buyrulur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَسُولٍ إِلاَّ لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُواْ أَنفُسَهُمْ جَاؤُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّهَ تَوَّاباً رَحِيماً

"Biz hiçbir peygamberi, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesinden başka bir hikmetle göndermedik. Onlar kendilerine zulmettikleri zaman, sana gelip de Allahtan mağfiret dileselerdi ve onlar için peygamber de mağfiret isteseydi elbette Allahı tevvab ve rahim bulacaklardı."[127]

Ayet-i Celile'de Cenab-ı Hak, kişilerin işledikleri günahlardan dolayı af ve mağfiret olunmalarına, **"onlar için peygamber de mağfiret isteseydi"** nazm-ı celiliyle ifade buyrulduğu üzere, Peygamberi vesile ve vasıta kılmıştır.

---

[125] Fecir 27-28-29-30
[126] Hatıratım, s.28
[127] Nisa 64

Tasavvufu inkâr edenlere Ulemamız tarafından şöyle cevap verilmiştir:

"Bazıları itiraz edip, rabıtanın haram olduğunu, hatta şirk olduğunu söylerler.

Bu itiraz anlama ve anlatmaktaki noksanlıktan dolayıdır. Rabıta onların anladığı gibi olsaydı, şüphesiz biz de onların görüşüne iştirak ederdik. Ancak buradaki niza'; lâfzî bir niza'dır, itiraz da kötü tevehhümden kaynaklanmaktadır. Bizim maksudumuz, Allah için kulluk, dünya ve ahirette selamete kavuşmaktır. İbadet edilmek; sureten, hakikaten ve kasden, yalnız Hz Allaha mahsustur. Ebediyen, ibadette şirk koşmak caiz değildir. Nitekim Cenab-ı Hakk Ayet-i Celile'de şöyle buyurmuştur: **"Kim rabbine kavuşmayı arzu ederse, Salih amel işlesin ve rabbine yaptığı ibadete hiçbir ortak koşmasın."**[128]

Bununla beraber biz namazda Ka'be-i Muazzama'ya yönelir, Ka'be'nin hakikatinden feyz almak için imama uyarız. Şimdi bu yönelmeden, Allah'tan başkasına ibadet ve itaat etmiş olmak, lâzım gelmez. Görmez misin ki Melekler Âdem (a.s.)'a secde ile emrolundu. Hâlbuki ibadet maksadıyla Allah'tan başkasına secde etmek, bütün ümmetlerde haramdır, şirktir. Kaldı ki Hz. Allah, hiç kimseyi haram ile mükellef kılmaz. Lakin onların secdeleri ve ibadetleri Allah-ü Teâlâ içindir. Âdem (a.s.) ise sadece onların kıblesidir."[129]

Hz Üstazımız (k.s.) da,

"İnsan bilmediğinin düşmanıdır. Nur-i İlahiden haberdar olmayan ve füyuzat-ı ilahiyenin tadını hiç tatmamış olan kimseler nura düşman olurlar."[130], buyurarak inkârın sebebinin bilmemek, anlayamamak olduğunu ifade etmiştir.

Yine Hz. Üstazımız (k.s.), İmam-ı Azam Ebu Hanife Hz'nin vefatı zamanında söylediği "Maneviyata intisap edip mürşid-i kâmile bağlı olarak geçirdiğim iki sene olmasaydı, şüphesiz Numan helâk olmuştu.", sözünü naklettikten sonra: "Tasavvuf ve Maneviyatı inkâr edenlere bunu hatırlatmalı."[131], buyurarak, dinin sadece kendi bildiklerinden ibaret olduğunu zannedenlere, duymadıkları, bilmedikleri nice şeylerin olabileceği gerçeğini hatırlatmak gerektiğini ifade etmiştir.

Kişi inkar ettiğinden mahrum olur. İnkarın bilerek veya bilmeyerek olması arasında çok fark yoktur. Bunun için inkar etmeden önce anlamaya çalışmak tavsiye olunur. Bu hususta İmam-ı Gazali Hz. şöyle buyurur:

---

[128] Kehf 110
[129] Hulâsatü't-Tasavvuf, s.37
[130] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.146
[131] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.8

مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنَ الْعِلْمِ (مِنْ عِلْمِ التَّصَوُّفِ وَالْعَمَلِ بِهِ) اَخَافُ مِنْ سُوءِ الْخَاتِمَةِ. وَاَدْنَى النَّصِيبِ اَلتَّصْدِيقُ بِهِ وَتَسْلِيمُهُ.

"İlm-i tasavvuftan nasibi olmayan kimsenin hatimesinin kötü olmasından korkarım. Bu nasibin en azı ilmi tasavvufu tasdik etmek ve ona teslim olmaktır."[132]

NETİCE

Nefs-i emmareyi tezkiye ve kalbi tasfiye, Varis-i Rasul olan, mürşid-i Kâmil'in manevi eteklerine yapışıp, onun vasıtası ile nur-i ilahiyi kalbe indirmekle mümkündür.

Zamanın sahibine intisap edip, fani Dünya hayatını hakiki iman ile yaşayıp ve son nefesini bu keyfiyyet üzere verebilmek bir mümin için en büyük saadettir.

Nitekim Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyuruyorlar; **"Malûmunuzdur ki, "itibar sonadır." derler. Yani bütün itibarlar hatimeyedir. Sâdât-ı Celile** (silsile-i sadat), **âbâ-i maneviyyelerimiz** (manevi babalarımız) **mesabesindedirler. Bunlar ruhaniyetleri ile evlatlıklarına kabul ettiklerini, son dem-i hayatlarında** (hayatlarının son anında), **fert fert imdadat-ı fevkal-âdelerine** (fevkal-âde yardımlarına**) mazhar ederler. Kemal-i iman ile intikallerine mani varsa, onları kat'î surette bertaraf ederler. Müntekıl'in** (ahirete intikal edenin) **ruhunu, haremgâhı kutsi** (mukaddes olan haremlerine) **ve visallerine alırlar. "Kişi sevdiği ile beraberdir." haber-i sahihi hükmünce, berzahî beraberlik** (uhrevi beraberlik) **de başlar. Artık her mevtın** (yer) **ve neş'e ve makamda ilel-ebed devam eder."**[133]

RECEP ŞAHİN – ULUCAMİ 2

[132] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, s.411'in kenarında
[133] Mektuplar Risalesi, s.110

-4-

SOHBET-NASİHAT VE HATİMLERİN EHEMMİYETİ

SOHBET-NASİHAT VE HATİMLERİN EHEMMİYETİ

A- SOHBET VE NASİHAT

Sohbet, yoldaş olmak, refakat etmek, yardımcı olmak manalarına gelir. "Sâhib" ise arkadaş demek olup, sohbet kelimesinin ism-i failidir. Cemisi "sahbün" diye gelir. "Sahb"ın cemîsi "Eshab", "eshâb" ın cemîsi "esâhib" gelir.[134]

Nasihat; lügatte öğüt vermek, iyi ve hayırlı işlere davet etmek, kötü ve şer olan şeylerden nehyetmek, bir işi sadece Allah rızası için yapmak gibi, birçok manayı ifade etmektedir. Nasihat, Arapça'nın, muhtevası en geniş kelimelerinden biridir. Hatta bazı lügat alimlerinin ifadesine göre, Arapça'da "nasihat ve felah" kelimeleri kadar dünya ve ahiret hayırlarını bünyesinde toplayan başka bir kelime yoktur.[135]

Mâide Suresi'nin 2. Ayet-i Kerimesi'nde Cenab-ı Hak şöyle buyurur: وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى "İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşınız".

Müminlerin hayırda birbirleriyle yardımlaşması emr-i ilâhi, maksatlarına ulaşmada destekçilerinin olması lutf-u Rabbânî'dir.

Hadis-i Şerif'te şöyle buyrulur:

مَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ عَمَلًا فَأَرَادَ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صَالِحًا إِنْ نَسِيَ ذَكَّرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ

[134] Ahter-i Kebir, s.574
[135] Riyazu's Salihin Terceme Ve Şerhi, c.2, s.54

“Sizden her kim bir işi tevelli eder (o işi yüklenir) de Allah-ü Teala o kimseye hayır murad ederse, onun için, unuttuğu zaman ona hatırlatacak, hatırladığı zaman ona yardım edecek, salih bir vezir (yardımcı) gönderir.”[136]

Cenabı Hak Zâriyat Suresi’nde … وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ “Onunla beraber vaaz-ü nasihat et. Şüphesiz vaaz-ü nasihat müminlere fayda verir.”[137] **buyurarak nasihatin müminler için mahza menfaat olduğunu beyan buyurmuştur.**

Hadis-i Şerif’te Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de:

إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ لِأَخِيهِ نُصْحًا فِي نَفْسِهِ فَلْيُذَكِّرْهُ لَهُ.

“Sizden biriniz kardeşi için kendisinde bir nasihat bulursa onu kardeşine söylesin”[138] **buyururlar.**

B- SOHBETİN EHEMMİYETİ VE DİNİMİZDEKİ YERİ

Tarikat-ı Nakşibendiyye’de Cenab-ı Hakk’a ulaştıran dört yolun bulunduğu beyan edilmiştir. Bunlar: 1- Sohbet, 2- Rabıta-i şerife, 3- Zikr-i kalbî ve 4- Hatimlerdir. Sohbet bu vasıtaların en yücesi ve en kuvvetlisidir.[139]

“Ebedi, sermedi felah ve kurtuluşun sebebi, Allah’ın veli kullarına, Allah’ın Rasülüne ve Allah’ın zatına muhabbettir. Bu muhabbetin hâsıl olması sohbetle mümkündür.”[140]

Hz. Üstazımız (k.s.) “Sohbet sünnet-i müekkede’dir.”[141] buyurur ve şöyle devam eder:

“Ey kardeş, malum olsun ki benim indimde Allah’a vasıl olma yollarının en yakını sohbettir. Bu iddia edilen hususa delil, şah-ı kül (Şah-ı Nakşibend)

---

[136] Sünen-i Nesâî, Hadis No: 4133
[137] Zâriyât 55
[138] Kenzu’l-Ummal, Hadis No: 7198
[139] El-Behcetü’s-Seniyye, s.41
[140] Mektuplar Risalesi, s.159
[141] Mektuplar Risalesi, s.159

Hz.'nin "Bizim yolumuz sohbet yoludur. Her çeşit hayır da cemiyettedir" kelamıdır. Yine Ashab-ı Kiram'ın ve Rasül-i zî Şân'ın de'bi seniyyeleridir. (Peygamberimiz (s.a.v.)'in ve Ashabı'nın yüce adet ve usulleridir)."[142]

Bu hususu te'yid eder mahiyette İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. şöyle buyurmuşlardır:

أَلاَ تَرَى أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ فُضِّلُوا بِالصُّحْبَةِ عَلَى مَنْ عَدَاهُمْ سِوَى ٱلْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ لِمَا أَنَّ إِيمَانَ هَؤُلاَءِ الْكُبَرَاءِ صَارَ شُهُودِيًّا بِرُؤْيَةِ الرَّسُولِ وَحُضُورِ الْمَلَكِ وَشُهُودِ الْوَحْيِ وَمُعَايَنَةِ الْمُعْجِزَاتِ وَمَا اتّ ّ َفَقَ لِمَنْ عَدَاهُمْ هَذِهِ الْكَمَالاَتُ الَّتِي هِيَ أُصُولُ سَائِرِ الْكَمَالاَتِ كُلِّهَا

"Görmez misin ki Rasülullah (s.a.v.)'in Ashabı, Peygamberler hariç kendilerinin dışındaki herkes üzerine, (Peygamberimiz'in) sohbetiyle üstün oldular. Zira o büyüklerin imanı şühûdî imandır.

Bu da Allah Rasülü'nü görmeleri, meleğin kendilerine gelmeleri, vahye şâhit olmaları ve mucizeleri görüp inanmaları sebebiyledir. Diğer bütün kemâlâtın usulü olan bu kemâlât, Sahabe-i Kiram'ın dışındakilerde bulunmamaktadır."[143]

Ancak zikredilen saadete erişmek, rastgele her sohbet meclisinde hazır olmakla elde edilmez. İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz., "Cenab-ı Hakk'ın kulları hakkında tasarrufta bulunmaya, onların terbiyesi hususunda vakit harcamaya, Allah-ü Teâlâ'nın izni olmadan, cevaz verilmemiştir."[144] buyurur. Yani Ancak Allah (c.c.)'nun izin verdiği kimseler, O'nun kulları hakkında tasarrufta bulunabilir ve onları terbiyeye muktedir olurlar. Dolayısıyla kişi üzerinde tesirli olacak ve onu yetiştirecek sohbet, ancak bu şekildeki izinli zatların sohbetidir.

"Biz seni Allah'ın izniyle, Allah'a davetçi olarak gönderdik" **meâlindeki Ahzab Suresi'nin 46. Ayet-i Kerimesi'yle de işaret buyrulduğu üzere, Allah'ın kullarını terbiye vazifesi kendisine havale edilmiş icazetli zatlar vardır. Sohbetle kastedilen, bu zatların sohbetidir. Bu hususta Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyururlar:**

---

[142] Mektuplar Risalesi, s.54
[143] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.120
[144] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.211

"Bu sohbetten murat, sahib-i sohbet olan ehl-i davet ve irşâdın, mürebbî ve muktedânın sohbetidir. Onun izni ile vâkî hem-tarik (aynı yola mensup) olan ihvanın sohbeti de bu hususta tam bir tesiri ihtiva eyleyebilir."[145]

"Bu tarikat-ı celîlede pîr-i kâmil ve mükemmilin sohbeti, esbâb-ı vüsulün a'zamı, marifetullah kesbine vesâilin muazzamıdır."[146] Yani bu yüce yolda kâmil olan ve evlatlarını kemale erdiren zâtın sohbeti, Cenab-ı Hakk'a vasıl olma sebeplerinin en büyüğü, marifetullahı elde etme yollarının en yücesidir.

"Fena fi'ş-şeyhın neticesinde hâsıl olan fena fi'r-rasül ve fena fillah mertebelerine mazhar olmak sohbetle hasıl ve müyesserdir.[147] buyurarak Allah dostlarıyla olan sohbetin ehemmiyetine işaret buyurmuşlardır.

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. bu hususta şöyle buyurur:

وَحُصُولُ هَذِهِ الدَّوْلَةِ الْعُظْمَى مَوْقُوفٌ فِي هَذَا الْوَقْتِ عَلَى ٱلإِخْلاَصِ لِلطَّائِفَةِ الْعَلِيَّةِ النَّقْشِبَنْدِيَّةِ وَالتَّوَجُّهِ إِلَيْهِمْ . فَإِنَّ الَّذِى يَحْصُلُ فِي صُحْبَتِهِمُ الْوَاحِدَةِ لاَ يَتَيَسَّرُ بِالرِّيَاضَاتِ الشَّدِيدَةِ وَالْمُجَاهَدَاتِ الشَّاقَّةِ فِي مُدَّةٍ مَدِيدَةٍ ، وَذَلِكَ لأَنَّ فِي طَرِيقِ هَؤُلاَءِ ٱلأَكَابِرِ اِنْدِرَاجَ النِّهَايَةِ فِي الْبِدَايَةِ بِحَيْثُ يُعْطَى فِي أَوَّلِ صُحْبَتِهِمْ مَا يَقَعُ فِي يَدِ الْمُنْتَهِينَ فِي نِهَايَتِهِمْ . وَطَرِيقُ هَؤُلاَءِ ٱلأَكَابِرِ هُوَ طَرِيقُ ٱلأَصْحَابِ الْكِرَامِ فَإِنَّهُ كَانَ يَحْصُلُ لَهُمْ فِي أَوَّلِ صُحْبَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ مَا يَنْدُرُ حُصُولُهُ لأَوْلِيَاءِ ٱلأُمَّةِ فِي النِّهَايَةِ ، وَهَذَا طَرِيقُ انْدِرَاجِ النِّهَايَةِ فِي الْبِدَايَةِ فَعَلَيْكُمْ بِمَحَبَّةِ هَؤُلاَءِ ٱلأَكَابِرِ فَإِنَّهَا مَلاَكُ ٱلأَمْرِ

"Şu zamanda bu büyük nimetin (yani Allah Teâlâ'ya bil-külliye yönelme)'nin meydana gelmesi, Tâife-i Aliyye-i Nakşibendî'ye ihlâs ve samimiyetle, bağlanmaya ve onlara yönelmeye bağlıdır. Onların bir sohbetinde hâsıl olan şeyi uzun sürede şiddetli riyâzâtlarla ve yorucu mücahedelerle elde etmek müyesser olmaz. Böyle olması o büyüklerin yolunda nihayetin başlangıçta derc edilmesi olduğu içindir. Öyle ki seyri- sülüklerinin sonunda, nihayete ermiş olanların ellerindeki şey, onların ilk sohbetlerinde insana verilir. O büyüklerin yolu, Ashab-ı Kiram'ın yoludur. Zira ümmetin evliyası için, nihayette bile meydana gelişi nâdir olan şey, beşerin en hayırlısının (s.a.v.) ilk

[145] Mektuplar Risalesi, s.54
[146] Mektuplar Risalesi, s.159
[147] Mektuplar Risalesi, s.159

sohbetlerinde, onlar için hâsıl olurdu. İşte bu nihayetin bidayette derc edilmesi yoludur. O halde bu büyüklerin muhabbetine sarılmanız icap eder. Zira bu muhabbet işin esasıdır."[148]

C- HZ. ÜSTAZIMIZ (K.S.) VE İMAM-I RABBANİ (K.S)'NİN İFADELERİYLE SOHBETİN KIYMETİ

"Nübüvvet mertebesinden sonra sohbetin faziletinin mevkiinde, fazilet olmaması üzerine icma' vardır."[149] "Sohbet Allah'a vasıl olma yollarının en yakını, en büyüğü, en faziletlisi ve en kolayıdır."[150] "Sohbet hakkında ne söylense, ne yazılsa onun berekât ve füyuzâtı güneşden bir zerre, deryadan bir katre teşkil etmez."[151]

"Sohbetin ve sohbetin neticelerinin büyüklüğündendir ki âlemlerin irşat edicisi olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in diğer şekillerdeki ifade ve ifâzaları, sohbetle olan ifâde ve ifazalarının daha aşağısında kalmıştır."[152]

وَفَضِيلَةُ الصُّحْبَةِ فَوْقَ جَمِيعِ الْفَضَائِلِ وَالْكَمَالاَتِ ، وَلِهَذَا لَمْ يَبْلُغْ أُوَيْسُ الْقَرَنِيُّ الَّذِى هُوَ خَيْرُ التَّابِعِينَ مَرْتَبَةَ أَدْنَى مَنْ صَحِبَهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ

"Sohbetin fazileti bütün faziletlerin ve kemâlâtın fevkındadır. İşte bu sebepten Tabiînin en hayırlısı olan Üveys-i Karanî Hz., Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ashabından en aşağı mertebede olanının derecesine ulaşamamıştır."[153]

وَلَوْ عَلِمَ أُوَيْسٌ فَضِيلَةَ الصُّحْبَةِ بِهَذِهِ الْخَاصِّيَّةِ لَمْ يَمْنَعْهُ مَانِعٌ مِنَ الصُّحْبَةِ وَمَا آثَرَ شَيْئًا مِنَ ٱلْأَشْيَاءِ عَلَى هَذِهِ الْفَضِيلَةِ

"Eğer Üveys-i Karani, (Rasülüllah ile) sohbetin faziletini bu hususiyeti ve özelliği ile bilmiş olsaydı, hiç bir engel onu sohbetten alıkoyamazdı

[148] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.90
[149] Mektuplar Risalesi, s.159
[150] Mektuplar Risalesi, s.54
[151] Mektuplar Risalesi, s.160
[152] Mektuplar Risalesi, s.159
[153] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.58

(Rasülüllah'ın sohbetiyle müşerref olurdu) ve hiç bir şeyi bu fazilet üzerine tercih etmezdi."[154]

فَلاَ تَعْدِلْ بِفَضِيلَةِ الصُّحْبَةِ شَيْأً كَائِنًا مَا كَانَ

"Ne olursa olsun, sen hiç bir şeyi sohbetin faziletine muâdil tutma."[155]

فَإِنَّ مَا حَصَلَ لِلْأَصْحَابِ فِى أَوَّلِ صُحْبَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ بِطَرِيقِ انْدِرَاجِ النِّهَايَةِ فِى الْبِدَايَةِ قَلَّمَا يَحْصُلُ لِكُمَّلِ ٱلْأَوْلِيَاءِ فِى النِّهَايَةِ ، وَلِهَذَا كَانَ الْوَحْشِيُّ قَاتِلُ حَمْزَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أَفْضَلَ مِنْ أُوَيْسٍ الْقَرَنِىِّ الَّذِى هُوَ خَيْرُ التَّابِعِينَ ؛ لِنَيْلِهِ صُحْبَةَ النَّبِىِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَاحِدَةً . سُئِلَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ مُعَاوِيَةُ أَوْ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ ؛ فَقَالَ : وَاللهِ لَلْغُبَارُ الَّذِى دَخَلَ أَنْفَ فَرَسِ مُعَاوِيَةَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرٌ مِنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ كَذَا مَرَّةً

"Rasülüllah (s.a.v.)'in ilk sohbetinde Ashab-ı Kiram için, -bidayette nihayeti elde etme yoluyla- hâsıl olan (bereketler), Evliya'nın kâmilleri için, işin nihayetinde nadiren hâsıl olur.

Bundan dolayı Hz. Hamza (r.a.)'i şehid eden Hz. Vahşî (r.a.), Peygamber (s.a.v.)'in sohbetine bir defa nail olması sebebiyle, Tabi'în'in en hayırlısı olan Veysel Karânî Hz.'nden faziletlidir. Abdulah bin Mübarek'e 'Hz. Mu'aviye (r.a.) mi yoksa Ömer bin Abdü'l-Aziz (r.h.) mi daha faziletlidir?' diye sorulunca şöyle cavp vermiştir: Vallahi Muaviye (r.a.)'ın Peygamber (s.a.v.) ile beraberken atının burnuna giren toz, Ömer bin Adü'l-Aziz'den şu kadar daha hayırlıdır."[156]

D- NASİHATİN EHEMMİYETİ

Mevlâ'mız Nahl suresinde 125. Ayet-i Celilesi'nde;

ٱدْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

[154] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.120
[155] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek. 59
[156] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.57

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel nasihatla davet et. Onlara da en güzel olan suretle mücadele yap. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir ve O doğru yola ermiş olanları da hakkıyla bilendir” **buyurarak hak yola davetin nevilerini ve bu nevilerden birinin de güzel nasihat olduğunu talim ve beyan buyurmuştur.**

A’lâ suresi’nin 9 ila 12. Ayet-i Kerimeleri’nde ise nasihatten kaçınanların akıbetleri şöyle beyan buyrulmuştur:

فَذَكِّرْ إِن نَفَعَتِ الذِّكْرَى سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَى وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى

“Onun için nasihat et… eğer nasihat fayda verirse. Saygısı olan nasihat alacaktır. Pek bedbaht olan da ondan kaçınacaktır. O ki, en büyük ateşe yaslanacaktır. Sonra orada ne ölecek ne de hayat bulacaktır.”

Yani “ölmez ki dünya azabından kurtulduğu gibi kurtulsun, zevk ve menfaati olan bir hayat da bulamaz ki çektiği azabı ona vesîle addederek sabır ve tahammül göstersin. İşte nasihat dinlemekten kaçınanların hali budur.”[157]

İmamı Rabbânî (k.s.) Hz.;

فَيَنْبَغِي لِأَهْلِ ٱلْإِسْلاَمِ أَنْ يَعُدُّوا مُعَاوَنَةَ السُّلْطَانِ وَإِمْدَادَهُ لاَزِمَةً لِذِمَّتِهِمْ ،وَهَذَا ٱلْإِمْدَادُ وَالتَّقْوِيَةُ يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ بِاللِّسَانِ ، وَأَنْ يَكُونَ بِالْيَدِ . وَأَسْبَقُ ٱلْإِمْدَادِ بِاللِّسَانِ وَأَفْضَلُهُ هُوَ تَبْيِينُ الْمَسَائِلِ الشَّرْعِيَّةِ وَإِظْهَارُ الْعَقَائِدِ الْكَلاَمِيَّةِ عَلَى طِبْقِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ السَّنِيَّةِ وَإِجْمَاعِ ٱلْأُمَّةِ النَّبَوِيَّةِ ؛ لِئَلاَّ يَظْهَرَ فِي الْبَيْنِ ضَالٌّ وَمُبْتَدِعٌ فَيَسُدُّ الطَّرِيقَ ، وَيَنْجَرُّ ٱلْأَمْرُ إِلَى الْفَسَادِ . وَهَذَا الْقِسْمُ مِنَ ٱلْإِمْدَادِ مَخْصُوصٌ بِعُلَمَاءِ أَهْلِ الْحَقِّ الْمُقْبِلِينَ عَلَى ٱلْآخِرَةِ

“Müslümanların, sultanın yardımında bulunmaları ve imdadına koşmaları boyunlarının borcudur. Bu yardım ve desteğin lisan ile ve el ile olması mümkündür. Yardımın en önde geleni ise lisan ile olanıdır. Lisan ile olan yardımın en üstünü de Kitap sünnet ve Peygamberin ümmetinin icmâına muvâfık olarak şer’î mevzuları açıklamak ve ilmi kelamdaki inanç esaslarını bildirmektir. Bu sâyede oradan sapık ve bidatçi çıkıp hak yolu kapatmasın ve iş fesada uğramasın. Bu tür bir yardım ise ancak ahirete yönelmiş olan ehl-i

[157] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili

sünnet alimlerine mahsustur."[158] buyurarak nasihatın ehli sünnet uleması üzerine bir vecîbe olduğunu beyan buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ

"Din nasihattir." Kendisine 'Kimin için nasihattir?' denilince, "Allah için, Kitabullah için, Rasülullah için, eimme-i müslimîn için ve bütün müslümanlar için"[159] **buyurmuşlardır.**

Dinin Allah için nasihat olması: **Bunda ilk merhale Allah'a imandır. O'na şirk koşmamak, O'na ibadette bulunmak, ibadetlerde ihlaslı olmak, dâima Allah'a itaat üzere olup, O'na isyandan şiddetle kaçınmak, Allah için sevmek, Allah için buğz etmek, Allah'a itaat edene dost, isyan edene düşman olmak, nimetlerine şükretmek, insanları bunlara davet ve teşvik etmek… Bunların hepsi Allah'a imanın ve O'na davetin icaplarıdır.**

Dinin Kitabullah için nasihat olması: **Bunda da ilk merhale imandır. Bir mü'min, bütün semavî kitapların Allah katından indirildiğine ve Kur'an-ı Kerim'in o kitapların sonuncusu ve hepsi üzerine şâhit olduğuna inanır.**

Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğu, O'nun tarafından gönderildiği ve O'nun tarafından muhafaza edileceği, kul sözlerinden hiç birinin ona benzemediği ve onun bir âyetinin bile benzerinin getirilemeyeceği gibi hakikatleri cân-ı gönülden kabul eder. Yine Kur'an-ı Kerim'i okumak, anlamak ve hükümleriyle amel etmek, onu müslüman nesillere öğretmek, muhafazası hususunda onlara mesûliyetlerini hissettirmek, ona dil uzatanlara karşı müdafaa etmek gibi hususlarda, azami derecede gayret gösterir. Kur'ân ilimlerinin her birini öğrenmek ve öğretmek için çaba sarf eder. Bütün bunlar Dinin Kur'an-ı Kerim için nasihat oluşu ile alakalıdır.

[158] İmam-ı Rabbânî, Mektubat,c.1, Mek.47
[159] Sahih-i Buhârî, Hadis No: 42; Sahih-i Müslim, Hadis No: 205

Dinin Rasülüllah için nasihat oluşu: **Bu Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Allah'ın kulu ve rasülü olduğuna inanmak, O'nu sevip ona itaat etmektir. Yine Allah'ın rasülünü dost edinenleri dost, O'na düşman olanları düşman bilmektir. O'nun sünnetini ihya edip hayata geçirmek, bid'at ve bid'atçilerden uzak durmak, sünnet ilimlerini öğrenmek ve öğretmek, O'nun ahlakıyla ahlaklanmak, edebiyle edeplenmek gibi hususların hepsi dinin Rasülüllah için nasihat oluşunun ifade ettiği manalardandır.**

Dinin eimme-i din için nasihat oluşu: **İnsanların irşad ve islah olmaları için çalışan alimler toplumun önderi kabul edilirler. Buna göre, Kur'an-ı Kerimin anlaşılıp hayata geçirilmesinde âlimlerin mesûliyetleri çok büyüktür. O halde öncelikle âlimler, dini çok iyi bilip, kendileri salah bulmuş olmalıdırlar. Kendileri salah bulmayanların başkalarını ıslah etmeleri mümkün olmaz.**

Dinin tüm müslümanlar için nasihat oluşu: **Bütün müslümanların âlim olması, âlim olanlarının da her şeyi bilmesi mümkün değildir. Her yaştan, her renkten, her ırktan, her cinsten ve her seviyeden insanıyla ümmet bir bütündür. Burada herkesin birbirine karşı vazife ve mes'uliyetleri vardır. İşte bunları öğrenip öğretmek, din ve dünyalarına ait faydalı olan şeyleri insanlara göstermek, onlara yardımcı olmak, kusurlarını örtmek, onlara eziyet etmemek, iyilikleri emir, kötülüklerden nehyetmek, başkalarını aldatmamak, hased etmemek, hürmet, şefkat ve merhameti aralarında yaymak, kendisi için arzu ettiklerini onlar için de istemek, kendi nefsi için arzu etmediklerini onlar için de istememek, canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını korumak ve müdafaa etmek, dinin bütün müslümanlar için nasihat oluşunun gereğidir.**

HATM-İ HÂCEGÂN

A- DİNİMİZDEKİ YERİ VE EHEMMİYETİ

Manevi terakkimizde müessir sebeplerden, Allah Teâla'ya vasıl olma yollarından biri de Hatm-i Hâcegân'dır.

“Hatm-i Hâcegân: Târikat-i Aliyye-i Nakşibendiye’nin büyük rukünlarından olup, Cenâb-ı Hakk’ın emriyle Hızır (a.s.) tarafından yolumuzun ser halkalarından (kutbu’l-aktâbı) Hace Abdulhâlik Gûcdüvâni (k.s.) Hz.’e tâlim buyrulmuş ve o zat tarafından tesis edilip ortaya konmuştur. Bu Tarikat-ı Celîle’de Hâce Abdülhâlik Hz.’nin zaman-ı saâdetlerinden itibaren bu rukn-ü kutsî icra edilegelmiştir. Ve ona tevessül ve temessük, (ona bağlanıp sarılmak) Allah'a vâsıl olmanın en mühim sebeplerinden sayılmıştır.

Hatm-i Hâcegân: Aslen ve fer’an (Yâni esas unsurları ve teferruâtı itibariyle) kitap ve sünnetten iktibas edilmiş, alınmıştır. Zîra ihtivâ ettiği şeyler (Yâni hatimde okunanlar) Allah-ü Teâlaya istiğfar ve niyazdan, hamd ve senâdan, Rasûlullah Efendimiz’e sâlat ve selamdan, Kuran-ı Azîmü’ş-şân’ı okumaktan ibârettir ve bunları yerine getirip îfâ etmek ise mükellef olan her mümine Allah ve Rasülü’nün emridir. Bu haysiyetle Hatm-i Hâcegân bid’at ve sonradan uydurulan şeylerden âri (arınmış), kitap ve sünnetin hükümlerinden başka bir şey olmayan ve bu yolun en faziletli rukünlerindendir.”[160]

Hatm-i Hacegân ile hâsıl olan tecelliyâtın büyüklüğü bir yana onu okumak için bir araya gelmek dahi büyük bir kazançtır. Ebud-Derda Hazretleri’nin rivayet ettiği bir Hadis-i Şerif’te Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

لَيَبْعَثَنَّ اللهُ أَقْوَامًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فِي وُجُوهِهِمُ النُّورُ، عَلَى مَنَابِرِ اللُّؤْلُؤِ، يَغْبِطُهُمُ النَّاسُ لَيْسُوا بِأَنْبِيَاءَ وَلاَ شُهَدَاءَ، هُمُ الْمُتَحَابُّونَ فِي اللهِ مِنْ قَبَائِلَ شَتَّى، وَبِلاَدٍ شَتَّى، يَجْتَمِعُونَ عَلَى ذِكْرِ اللهِ يَذْكُرُونَهُ.

“Kıyamet günü Cenab-ı Hak inciden minberler üzerinde yüzleri nurlu cemaatler gönderecek, insanlar onlara imrenecek. Onlar ne Peygamber ne de şehitlerdir. Onlar muhtelif kabîle ve beldelere mensup oldukları halde birbirlerini seven ve Allah’ı zikretmek için bir araya gelip Allah’ı zikredenlerdir.”[161]

Diğer bir Hadisi Şerif’te de,

مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللهَ إِلاَّ حَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ.

[160] Mektuplar Risalesi, s.
[161] Kenzül Ummal, Hadis No: 1893

“Hiç bir cemaat yoktur ki Allah’ı zikretmek için otursun da onları Melâike-i Kiram kuşatmasın, Rahmet-i ilâhi onların etrafını çevirmiş olmasın, onların üzerine huzur ve sekînet inmiş olmasın ve Rabbimiz onları indi manevisinde bulunan mukarrabîn meleklerine yâd etmiş olmasın.”[162] **buyrularak hatimlere işaret edilmiştir.**

Yine;

مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللهَ تَعَالَى إِلاَّ نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ قُومُوا مَغْفُورًا لَكُمْ

“Allah-ü Teala’yı zikretmek için oturan hiç bir cemaat yoktur ki semadan bir münadî ‘affedilmiş olarak kalkınız’ diye nida etmesin”[163], **buyrulur.**

Allah (c.c.)’nun rahmeti cemaat üzerinedir. Kendi başımıza ulaşamayacağımız birçok manevî kazançlara hatim meclislerinde nail olabiliriz. Hadis-i Şerif’te;

جُلُوسُكَ سَاعَةً عِنْدَ حَلْقَةٍ يَذْكُرُونَ اللهَ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ اَلْفِ سَنَةٍ

“Allah’ı zikredenlerin halkasında bir an olsun oturmaklığın (böyle olmayan) bin senelik ibadetinden daha hayırlıdır.” [164]**, buyrulmuştur.**

Hatim meclisleri böyle muazzam tecelliyât ve zuhuratın vuku bulduğu meclisler olduğu için Rasülüllah (s.a.v.)’in Cennet bahçesine benzettiği meclislerden birisi de Hatim halkaları olmuştur. Nitekim Hadis-i Şeriflerde şöyle buyrulur:

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا قَالُوا: وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ: حِلَقُ الذِّكْرِ.

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا قِيلَ: وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ: الْمَسَاجِدُ،

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا، قِيلَ: وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ: مَجَالِسُ الْعِلْمِ.

[162] Kenzül Ummal, Hadis No: 1823
[163] Kenzü’l-Ummal, Hadis No: 1807
[164] İ.Hakkı Bursevi, Ruhu’l-Beyan Tefsiri, Kehf Suresi 28. Ayet-i Kerime’nin Tefsiri

“Cennet bahçelerine uğradığınız zaman oralardan istifade ediniz.” **Ashab-ı Kiram “Cennet bahçeleri nerelerdir?” diye sordular. Efendimiz şöyle buyurdu:** “Zikir halkalarıdır”[165]

Diğer rivayetlerde ise; “Mescitler ve ilim meclisleridir.”[166] **buyrulmuştur.**

Büyüklerimiz Hatm-i Hâcegân’ı, Allah (c.c.) tarafından İsa (a.s.) ve ümmetine bir mucize olarak indirilen ve Kuran-ı Kerim’deki Mâide Suresine ismini veren sofraya benzetmişlerdir. Ve bu Ayet-i Kerime’nin hatimlere işaret ettiğini söylemişlerdir. Çünkü inen sofranın hem kendilerine, hem geçmişlerine, hem de geleceklerine bayram olması istenmektedir. Halbuki sofra ve üzerindeki yiyecekler sadece kendilerine bayram (sevinç kaynağı) olabilir geçmiş ve geleceklerine değil. Bu husus Mâide suresinde meâlen şöyle beyan buyrulmuştur:

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيداً لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَ آيَةً مِنكَ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: Ey Allah’ım, ey bizim yegane Rabbimiz! Bize semadan bir maide-sofra indir ki bizim için, hem evvelimiz hem ahirimiz için bir bayram ve kudretinden bir nişane olsun. Ve bizleri rızıklandır ki Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.”[167] **Bu Ayet-i Kerime’den hemen sonra gelen ayette ise Cenab-ı Hak:**

قَالَ اللّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَاباً لاَ أُعَذِّبُهُ أَحَداً مِنَ الْعَالَمِينَ

“Allah buyurdu ki: Ben onu sizlere elbette indiririm. Fakat ondan sonra içinizden her kim nankörlük ederse artık ona, âlemlerde hiç kimseye yapmadığım azâb ile azap ederim.”[168] **buyuruyor.**

İnsanoğlu bu büyük müjdelere rağmen bazen gaflet edip dünyalığa gösterdiği kadar ibadetlerine ihtimam göstermeyebilir. Fakat nîmet ne kadar

[165] Kenzü’l-Ummal, Hadis No: 1881
[166] Kenzü’l-Ummal, Hadis No: 20735 ve 28691
[167] Maide 114
[168] Maide 115

büyük olursa terki halinde hesabı o kadar çetin olur. Hatimler ve diğer ibâdât-ı taat bırakılıp yoldan çıkılacak olursa cezası daha acı olur.

Eş-Şîrazî Hz. şöyle bururur: "Peygamberimiz (s.a.v.)'i rüyamda gördüm bana şöyle buyurdu:

مَنْ عَرَفَ طَرِيقًا اِلَى اللهِ فَسَلَكَهُ ثُمَّ رَجَعَ عَنْهُ عَذَّبَهُ اللهُ تَعَالَى بِعَذَابٍ لَمْ يُعَذِّبْ بِهِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

"Kim ki kendini, Allah (c.c.)'ya götürecek bir yol bulur, o yolda yürür ve daha sonra ondan dönecek olursa Allah-ü Teâlâ ona öyle biz azapla azap eder ki âlemlerden hiç birine o azapla azâp etmez."[169]

B- HATİMDE BULUNMANIN ÂDABI[170]

1 - "Meclis-i sohbete tahâreti kâmile ile, mümkün olursa gusül abdesti ile gelmek."

Hatme gelirken, ruhâniyeti ve hazır bulunanları rahatsız etmemek için mümkün mertebe temizlenerek gelinmeli, üzerine kötü kokuların sindiği günlük elbise yerine, ayaktaki çoraptan, baştaki takkeye kadar temiz elbiseler giyilmelidir. O gün sarımsak, soğan gibi yiyecekler tüketilmemeli, parfüm ve benzeri şeylerin başkalarını rahatsız ettiği unutulmamalıdır.

2 -"Sohbetin evvelinden âhirine kadar, huzur ve vukûfu kalbîye riayet eylemek."

Hatmin başından sonuna kadar, piranın huzur-u mânevilerinde durulduğu unutulmamalı, rabıta hâlinin devamına çalışılmalıdır. Kalıp ile halkada, dil ile zikirde, kalp ile de huzurda bulunmalıdır.

3 -"Hatm-i Hâceganın Emr-i Azîm olduğuna ve en mühim vesâili vüsulden bulunduğuna îtikad etmek"

Hatm-i Hacegânın terakkimizde en mühim vâsıtalardan biri olduğu, mânevi eksikliklerin telâfîsinde ehemmiyeti bulunduğu, günlük vazifelerdeki noksanlıkların kendisiyle telâfî edilebileceği unutulmamalıdır.

[169] İ.Hakkı Bursevi, Ruhu'l-Beyan Tefsiri
[170] Mektuplar Risalesi, s.164

Günlük vazifelerde kişi kendi liyâkati kadar feyz alır. Ancak hatimlerde, sağanak halinde yağan umumi tecelliyâttan, cemaat ile namaz misali, layık olmasa da kuvvetli zayıf herkes istifâde eder.

Bunun için namazda, cemâate gelmemeyi meşru kılan sebepler zuhur etmedikçe cemaat terk edilmediği gibi; hatimlere iştirak de terk edilmemelidir.

(Cemâatle namaza gelmemeyi meşru kılan sebepler; şiddetli yağmur ve soğuk; şiddetli rüzgar, malına, canına ve ırzına zarar gelme korkusu ağır bir hastalığa tutulmak veya hasta başında beklemek gibi dinimizin kabul ettiği mazeretlerdir. Bu mazeretlerden biri bulunmadıkça cemaâtle namaz kılmayı ihmal etmemelidir.)

Bu itibarla zamanlı-zamansız meşguliyetlerin, ters zamanda gelen müsâfirlerin, hatimlerden, ibâdet ve hizmetlerden alıkoymamasına dikkat edilmelidir.

4 -“Ervah-ı Tâyyibe-i Silsile-i Sâdâtın huzur ve alâka-i Ruhânileri şeref lâhık olacağına îtikat etmek.”

Silsile-i Sâdât’ımızın temiz ve nezih ruhlarının hatim halkasında hazır bulunup, hatimleri şereflendireceğine inanmalıdır.

Şartlarına riayet edildiği takdirde, hatimlere Hızır (a.s.) dahil, Piranın Ruhâniyetlerinin teşrif edeceği müjdelenmiştir. Hazreti Üstazımız “Hatim yapılan yerlerde Hızır aleyhisselam hazır olur.” buyurmuşlardır.

5 -“Hatm-i Hâcegân meclisinde kendi ayıp ve kusurlarına bakarak kendi varlığını ve mevcudiyetini yok sayıp, hatimde hazır bulunan din kardeşlerini iyiliklerle ve faziletlerle isbat eylemek.”

Kimin daha üstün olduğunu ancak Allah (c.c) bilir. Kula yakışan ise acziyet halinde olmaktır. Kişi kendini halkaya oturanların en âcizi kabul etmeli, en günahkârı bilmelidir. Diğer kardeşlerinin ise kendinden çok üstün olduğunu düşünmelidir. Kendisinden küçük bir müslümanla karşılaştığında “Bu kardeşimin yaşı küçük olduğundan benden daha az günaha sahip”; kendisinden daha büyük bir müslümanla karşılaştığında da “Bunun yaşı benden büyük onun için benden daha fazla salih amel işlemiştir.” diyerek kendini âciz ve manen fakir saymalıdır.

Çünkü Cenâb-ı Hakkın övgüyle bahsettiği, hakîki müslümanların bir vasfı da أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ "Mü'minlere karşı acziyyet içinde"[171] olmaktır.

Hatimlerde hataların örtüldüğü, günahların affedildiği Hadis-i Şeriflerle müjdelenmiştir. Bunun için kişi kendisiyle meşgul olmalı, kendi günahının affı için yalvarmalıdır. Bu mevzuda Şâh-ı Nâkşibend (k.s.) Hz.'leri şöyle buyurur:

"**Kardeşinin noksanını araştırıp keşfetmek şeytandandır ve o hale kendisi düşer. Onun için dâima eksiği ve kusuru kendinde görmeli, faziletleri kardeşlerine havale etmelidir."** Cenâb-ı Hakk'ın rızasına muvâfık olan da budur.

Ayrıca aynı hatim halkasında, dargın ve birbirine kırgın kişilerin bulunması, hatimdeki tecelliyâta mânidir.

6 -"Hatmi-i Hâcegân'ın maddi, mânevi hususiyetlerinin, bize sağladığı fâidelerin ve mukaddes feyizlerinin çok olduğuna, bereketlerinin avam ve havâssın tamamına bolca ulaştığına îtikad etmek.

Hatm-i Hacegânın okunması sadece okuyanlara değil, onların bütün geçmişlerine de rahmet vesilesidir. Hatmin tecelliyâtından farkında olmasalar bile o beldede bulunan diğer müslümanlar da istifade ederler. Hatim okunan yere rahmet ve bereket iner.

Ecdâdımız, fethedecekleri küffâr beldelerine evvelâ dervişleri gönderirlerdi. O dervişler gittikleri yerlerde hem yaşayışları ile İslâmı temsil ederler, hem de orada ibadet, zikir ve hatimler yaparak fethin mânevi kısmını tamamlarlardı.

7 –"Bilhassa Hatm-i Hâcegân halkasında Allah'ın yasaklarından kaçıp emirlerine sarılmak hususundaki noksanlık ve tehallüfünü, (yerinde sayışını) geçmişteki ve şimdiki hatalarını tefekkür ederek, emr-i azîm olan istikâmet (dosdoğru olmak) hususunda şiddetli zâfiyetini ve acziyyetini düşünerek, her hâlimizi gören, bilen, ilmi her şeyi ihata eden Mevlâ-i Müteâl'e karşı korku ve haşyet hâli içinde olmak."

Kişi, her şeyi bilen Cenâb-ı Hakk'a karşı hata ve noksanlarını düşünüp ona karşı mahcûbiyet ve korku halinde olmalıdır. Bir taraftan da ondan başka gidilecek kapının olmadığını bilerek istiğfar etmelidir.

[171] Mâide 54

8 – “Hatim halkasında hazır bulunan ve ruhâni alâkaları şüphesiz olan Ervah-ı Tâyyibe-i Silsile-i Saadâta karşı büyük bir mahcubiyyet hissetmek.”

Hatim halkalarında hazır bulunduğunda şüphe olmayan bu mübarek zâtlara karşı iyi evlat olamamanın mahcubiyetinde olmalı, bununla beraber eksik, noksan, kusurlarımızla bizleri Cenâb-ı Hakka ulaştıracak başka vesilenin bulunmadığına inanmalıyız.

9 –“Bütün bunlara rağmen Cenâb-ı Erhamürrâhimi’nin bizlere af, kerem ve inâyet nazarı ile, hidâyet ve rahmete mazhar olan büyüklerin ruhlarının da, şefkat, himmet ve terbiye nazarları ile nazar ettiklerine yakînen inanmak, muhafazası mutlaka îcab eden asıl ve zarûri edeplerdendir.

Bütün bu vaziyete rağmen, merhametlilerin en merhametlisi olan Allah-ü Teala’nın, kerem ve inâyet nazarı ile nazar etmekte, onun Hidâyet ve Rahmetinin mazharı olan pîranımızın ve Hz. Üstazımız’ın da bizleri şefkat ve himmetleri ile terbiye etmekte, noksanlarımızı telâfî etmekte olduğuna inanmalıdır.

İşte bu anlatılan hususların muhafaza edilmesi, hatme iştirak edenlerde mutlaka bulunması îcâp eden esas ve zarurî edeplerdendir. [172]

C- HATM-İ HÂCEGÂNIN NETİCESİ

Hatm-i Hâcegân yani ihlas-ı şerif hatimleri, sebep oldukları büyük rahmet, mağfiret ve tecelliyat ile hem kendimizle hem de hizmetlerdeki diğer müşkilâtlarımızla alakalı hususlarda büyük tesire sahiptir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor

مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللهَ تَعَالَى فَيَقُومُونَ حَتَّى يُقَالُ لَهُمْ قُومُوا قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَبُدِّلَتْ سَيِّئَاتُكُمْ حَسَنَاتٍ.

“Allah’ı zikretmek için oturan hiçbir cemaat yoktur ki, kalkarlarken kendilerine ‘Allahın mağfiretine kavuşmuş olarak ve günahlarınız sevaba çevrilmiş olarak kalkınız’ denilmesin.”[173]

Hz Üstazımız Hatm-i Hâcegânın insan üzerindeki tesirini şöyle ifade buyurmaktadır:

[172] Mektuplar Risalesi, s.104
[173] Kenzül Ummal, Hadis No:

"Hatm-i Hâcegânın neticesi, seyr-i sülüke mâni olan beşerî ve tabiî ğılzat ve katılığın zevâli, (yani insanın terakkîsine mâni olan hallerin giderilmesi) nefsin zikir, ibâdet, ubudiyet-i mevlâ ile mutmain olması, Cenab-ı Hakk'ın fazlı keremiyle Silsile-i Saadatımızın yardım ve imdâdıyla fenâ fillah ve bekâ-billah devletinin hâsıl olmasıdır."[174]

Hatm-i şeriflerin bereketiyle alâkalı Ebu Hüreyre (r.a.) Hz.'lerinin rivâyet etttiği şu Hadis-i Şerif'te Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

إِنَّ لِلَّهِ مَلاَئِكَةً سَيَّاحِينَ فِي ٱلأَرْضِ فَضْلاً عَنْ كِتَابِ النَّاسِ، يَطُوفُونَ فِي الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللهَ تَنَادَوْا هَلُمُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ فَيَحِفُّونَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ، مَا يَقُولُ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ يُسَبِّحُونَكَ وَيُكَبِّرُونَكَ وَيُحَمِّدُونَكَ وَيُمَجِّدُونَكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ لاَ وَاللهِ مَا رَأَوْكَ فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً وَأَشَدَّ تَمْجِيدًا وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا، فَيَقُولُ: فَمَا يَسْأَلُونِي فَيَقُولُونَ: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ فَيَقُولُ هَلْ رَأَوْهَا فَيَقُولُونَ لاَ وَاللهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا فَيَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً، قَالَ: فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ؟ فَيَقُولُونَ: مِنَ النَّارِ فَيَقُولُ: عَزَّ وَجَلَّ هَلْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ لاَ وَاللهِ يَا رَبِّ فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً فَيَقُولُ: فَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ فَيَقُولُ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ فِيهِمْ فُلاَنٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ فَيَقُولُ: هُمُ الْقَوْمُ لاَ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ.

"Cenab-ı Hakk'ın amelleri yazan meleklerinden başka, yollarda dolaşarak, zikredenleri arayan melekleri de vardır. Zikreden bir topluluk bulurlarsa 'helümmüü, helümmüü - geliniz geliniz' diye çağırır ve zikir halindeki cemaatin etrafını semaya kadar, kanatlarıyla çevirirler. Allah-ü Teâlâ kullarının hâlini onlardan daha iyi bildiği halde, meleklerden sual eder :

- "Benim kullarımı ne halde buldunuz?" Melekler:

- "Hamd ve sena ediyorlar. Zatı Sübhaniyye'ni zikrediyorlar ve Zat-ı Celîl'ini cümle noksanlardan tenzih ediyorlar" diye cevap verirler. (Konuşma şöyle devam eder) Hak Teâlâ sorar:

- "Onlar beni gördüler mi?"

[174] Mektuplar Risalesi, s.165

- "Hayır görmediler."

- "Eğer görseler ne halde olurlardı?"

- "Daha ziyade hamd, tekbir ve tesbih ederlerdi."

- "Onların benden istedikleri nedir?"

- "Cennetini isterler."

- "Onlar cenneti gördüler mi?"

- "Hayır, Ya Rabbi görmediler."

- "Görseler ne yaparlardı?"

- "Daha çok talep ve arzu ederlerdi."

- "Hangi şeyden bana sığınıyorlar?"

- "Ateşten Ya Rabbi"

- "O ateşi gördüler mi?"

- "Hayır Ya Rabbi, görmediler"

- "Görseler nasıl olurdu?"

- "Ya Rabbi, görselerdi, ondan daha çok kaçınırlardı ve daha çok korkarlardı"

- "Ey Meleklerim! Şahid olun, zikir meclisinde olanların cümlesini mağfiret eyledim" Bunun üzerine Meleklerden biri şöyle der:

- "Yâ Rabbi, bu mecliste bulunan filan kimse zikir için değil, dünyalık bir menfaati için gelmişti." Cenab-ı Hak buna cevaben şöyle buyurur:

- "Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla oturan şaki olmaz"[175]

İmâm-ı Rabbâni (k.s.) Hz. bu Hadis-i Şerif'i naklettikten sonra

[175] Kenzül Ummal, Hadis No: 1743

فَتَبَيَّنَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ وَالْحَدِيثِ السَّابِقِ أَنَّ مُحِبِّي هَذِهِ الطَّائِفَةِ يَكُونُونَ مَعَهُمْ وَمَنْ كَانَ مَعَهُمْ لاَ يَكُونُ شَقِيًّا ثَبَّتَنَا اللهُ سُبْحَانَهُ وَإِيَّاكُمْ عَلَى مَحَبَّةِ هَؤُلاَءِ الْكِرَامِ بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الْهَاشِمِيِّ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ

"Anlaşıldı ki bu taifeye muhabbet eden onlarla beraberdir. Onlarla beraber olanların bahtı kötü olmaz. Noksan sıfatlardan münezzeh Kemal sıfatlarla muttasıf olan Cenâb-ı Hak bizi ve sizi Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hürmetine şu büyüklerin muhabbeti üzerine sabit eylesin.[176] buyurarak ebedî saadetin bu yolun büyüklerine muhabbetle mümkün olabileceğine işâret etmiştir.

MEHMET GÖK – ULUCAMİ 1

-5-

[176] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.203

DAVA ŞUURU HİZMETTE GAYRET HİZMETİN KIYMET VE MÜKÂFÂTI

DAVA ŞUURU-HİZMETTE GAYRET-HİZMETİN KIYMET VE MÜKAFAATI

Mahlukatın en şereflisi olan insana verilen vazife “her nimet külfete, her külfet nimete göredir” kaidesince bütün vazifelerin en yücesidir.

“Hakk’a ibadet, halka hizmet” şeklinde hulasa edilen bu vazife, Allah-ü Teala’nın kulları arasında seçtiklerine ihsan ettiği, en büyük nimetlerden biridir. İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz.;

وَتِلْكَ الْخِدْمَةُ الَّتِي أَنْتُمْ قَائِمُونَ بِهَا لَوْ جَمَعْتُمُوهَا بِإِتْيَانِ أَحْكَامِ الشَّرِيعَةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلَى مَصْدَرِهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ فَقَدْ عَمِلْتُمْ عَمَلَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَنَوَّرْتُمُ الدِّينَ الْمَتِينَ وَعَمَّرْتُمُوهُ

“Sizin yaptığınız şu hizmet, dinimizin ahkamını yerine getirmekle bir araya getirildiğinde, hiç şüphesiz Peygamberler’in işini yapmış, din-i metîni nurlandırmış ve imar etmiş olursunuz.”[177] buyurarak bu hakikati ifade eder.

Cenab-ı Hak Fussılet Süresi’nin 33. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyur:

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“**Ben, şüphesiz Müslümanlardanım deyip, salah ile çalışarak, Allah’a da’vet eden kimseden daha güzel sözlü de kim olabilir?”**

Hiç şüphesiz sözün güzelliği, özün de güzelliğine delalet eder.

اِذَا اَرَادَ اللهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا اِسْتَعْمَلَهُ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِ النَّاسِ

“**Allah bir kuluna hayrı dilerse, o kulunu, insanların ihtiyaçlarını yerine getirmekte istimal eder.”**[178], buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hususta şöyle buyurur:

عَلَيْكُمْ بِالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللهِ فَإِنَّهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَذْهَبُ اللهُ بِهِ الْهَمَّ وَالْغَمَّ

“**Size Allah (c.c.) yolunda hizmet lazımdır. O hizmet, cennet kapılarından bir kapıdır. Allah onunla bütün gam ve kederi giderir.”**[179]

Büyüklerimiz bu hadis-i şerifi hatırlatıp şöyle buyurmuşlardır: “Allah’ın dinine hizmet, cennet kapılarından bir kapıdır. Kişi tuttuğu oruç kıldığı namaz ile kurtaramayabilir. Bu zamanda tek güveneceğimiz şey, sarılmaya çalıştığımız hizmetlerimizdir.”

Hizmeti dert edinenin, derdi olmaz.

Yapılan işin yüceliği, Allah-ü Teâlâ’nın kendisine verdiği kıymetledir. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor. Ashab-ı Kiram’dan bir zat, seferdeyken yolu bir vadiden geçmişti. Güzelliğine hayran kaldığı bu yerde, insanlardan elini-eteğini çekip, ibadetle meşgul olmak niyetiyle yerleşmeyi düşünmüştü. Durumu Rasülüllah’a arz etmek için huzura geldiğinde, Rasülüllah (s.a.v.) şöyle buyurdular:

لاَ تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ اُغْزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

[177] **İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.54**
[178] **İmam-ı Gazâlî, İhya-u Ulumi’d-Din, c.3 s.541**
[179] **Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, Hadis No: 21660**

"Sakın böyle bir şey yapma, zira sizden birinin, Allah yolunda bulunduğu yer, evinde yetmiş yıl kıldığı namazdan daha faziletlidir. Allah'ın sizi mağfiret buyurup, cennetine koymasını sevmez misiniz? (O halde) Allah yolunda hizmet edin. Devenin sağılacağı aralıkta, Allah yolunda mücadele eden kimse için, Cennet vacip olur."[180]

Dünyanın sayısız nimetlerine sahip olan kimse için, "dile benden ne dilersen?" diye sorulsa, dileyeceği şey Allah'ın dinine hizmetten başka bir şey olmayacaktır. Allah'ın dinine davet, insanların hidayeti için gösterilen gayret, dünya nimetleri içinde sahip olunanların en kıymetlisidir. لاَنْ يَهْدِيَ اللهُ عَلَي يَدَيْكَ رَجُلاً خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَ غَرَبَتْ "(Ya Eba Rafi'!)

Allah'a yemin ederim ki, senin vasıtan ile Allah Teâlâ'nın bir kişiye hidayet vermesi, senin için üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır."[181], hadis-i şerifleri bunun şahididir.

Yavuz Sultan Selim Han, veziri Piri Paşa'ya şöyle anlatır:

"Allah-ü Teâlâ beni, ecdadımın ocağına padişah kılınca, Cenab-ı Hakk'a yalvarıp "Ya Rabbi, bana Ka'be'nin ve iki cihanın medar-ı iftiharı olan Habibin Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in süpürgeciliğini nasip et" diye dua ederek, yüzümü yere sürüp secdeye kapandım. Şükürler olsun ki Rabbim, beni o mutluluğa eriştirdi."[182]

Onlar, Allah'ın nuruna hizmeti dünyanın bütün nimetlerine tercih etmesini bilmişlerdir.

A- NİÇİN HİZMET EDİYORUZ

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz.:

إِنَّ الْمُلْكَ اْلاَبَدِيَّ يُمْكِنُ تَحْصِيلُهُ بِأَدْنَى سَعْيٍ وَحَرَكَةٍ عَلَى وَفْقِ الشَّرِيعَةِ الَّتِي مَبْنَاهَا عَلَى السُّهُولَةِ وَيَزُولُ وَيَخْرُجُ مِنَ الْيَدِ بِأَدْنَى غَفْلَةٍ وَفَرَاغٍ وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي اسْتِعْمَالُ الْعَقْلِ الْمُدْرِكِ وَأَنْ لاَ يُعَوِّضَ الْمُلْكَ اْلأَبَدِيَّ بِالْجَوْزِ وَالْمَوْزِ مِثْلَ اْلاَطْفَالِ

"Mülk-ü ebedi (olan cennet ve nimetleri), temeli kolaylık üzere bina kılınmış, dinimiz (in hükümlerin)'e uygun en küçük gayret ve hareketle elde edilmesi mümkün

[180] **Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 1574**
[181] **Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, Hadis No: 925**
[182] Celalzade, Selimname

olduğu gibi, en ufak gaflet ve boşlukla da elden çıkabilir. O halde (neyin ne olduğunu) anlayacak aklı, iyi kullanmak (kafayı çalıştırmak) gerekir.", buyururlar.[183]

Zünnûn-i Mısrî Hz. de buyurur ki:

...وَمَتَى أَرَدْتَ الْخِدْمَةَ لِلَّهِ فَاعْقِلْ لِمَ تَخْدِمُ ثُمَّ اخْدُمْ

"Allah için yapılacak bir hizmete yetiştiğin zaman, **niçin hizmet ettiğini iyi anla,** ondan sonra hizmet et"[184]

Büyüklerimiz, "Bir vazifeyi en iyi yapanlar, yaptığı vazifenin mes'uliyyetini idrak edenlerdir." buyurmuşlarıdır.

Mümin uyanıktır. Geçici hayatın zevk ve eğlencelerini, ebedi hayata değişmez. İmam-ı Rabbani Hz. şöyle buyurur:

وَإِنَّمَا اللاَّئِقُ بِالْعَاقِلِ ، أَنْ يَغْتَنِمَ فُرْصَةَ أَيَّامٍ قَلِيلَةٍ وَأَنْ يَجْتَهِدَ فِي تِلْكَ الْفُرْصَةِ الْيَسِيرَةِ فِي تَحْصِيلِ مَرْضَاتِ اللهِ تَعَالَى وَالْإِحْسَانِ إِلَى خَلْقِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، فَإِنَّ التَّعْظِيمَ لأَمْرِ اللهِ وَالشَّفْقَةَ عَلَى خَلْقِ اللهِ كِلَيْهِمَا أَصْلاَنِ عَظِيمَانِ لأَجْلِ النَّجَاةِ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ

"Akıllıya layık olan, kısacık günlerin (ele geçen) fırsatlarını ganimet bilmek, bu kısa günlerde Allah-ü Teâlâ'nın râzı olduğu işleri yerine getirmek ve mahlûkuna ihsanda bulunmak için çalışmaktır. Allah'ın emrine tazim, muhlukuna şefkat, bunlar, ahiret azabından kurtulmak için iki yüce asıldır."[185]

Rasülüllah (s.a.v.) şöyle buyurur:

إِنَّ لِلَّهِ خَوَاصَّ يُسْكِنُهُمْ رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ لِأَنَّهُمْ كَانُوا فِي الدُّنْيَا أَعْقَلَ النَّاسِ كَانَتْ هِمَّتُهُمْ اَلْمُسَابَقَةَ إِلَى الطَّاعَةِ وَهَانَتْ عَلَيْهِمْ فُضُولُ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا

[183] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.3, Mek.54

[184] Ebu Na'îm, Hilyetü'l-Evliya

[185] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.98

"Muhakkak Allah tealanın havâs kulları vardır ki onları (cennetteki) derecelerinin en yücesinde iskân ettirir. Çünkü onlar dünyada insanların en akıllılarıdırlar. Onların (bütün gayret ve) himmeti (ibadet ve) tâat hususunda müsâbakadır. Onlar üzerine dünyanın ziynet ve fazlalıkları hakir (ve değersiz)dir."[186]

Hadis-i Şerif'te, zikredilen mükâfata erişen müminlerin, iki vasfı olduğu görülmektedir:

1- Dünyadaki bütün gayretlerinin hayırda yarış için olduğu,

2- Dünya ve ziynetlerinin kendilerince hiç bir kıymetinin olmadığı.

O halde bu iki vasıftaki noksanlık ve kemal, kişinin aklındaki noksanlık ve kemali ile mütenasiptir.

Büyüklerimiz şöyle buyurmuşlardır: "Çaresizlikten Müslümanlık olmaz. Çaresizlikten hizmet edilmez. Yapılan vazife rıza-i ilahi için yapıldığında kıymetlidir. Ununu elemiş, eleğini asmış duvara. Yaşı ilerlemiş, bir ayağı girmiş toprağa. Artık evden de kovulmuş, katılmış cami cemaatine. Bunun İslam'ı, çaresizlikten Müslümanlık olduğu gibi, başka iş elinden gelmediği için katılmış hizmet safına. İmkâna kavuştuğunda bırakıp gidecek tarzda, başlamış hizmete. Bunun hizmeti de çaresizlikten hizmettir."

Hâlbuki bu vazifenin asıl sahipleri olan Peygamberler (aleyhimü's-selam) nasıl hareket etmişler!

إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى اللَّهِ

"…Benim ecrim ancak Allaha aiddir…"[187]

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلاَّ مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا

"**Ben buna karşılık (**risaletin tebliğinden dolayı**) sizden bir ecir değil, ancak rabbına bir yol tutmak dileyen kimseler istiyorum."[188]**

Bu Ayet-i Kerime'nin tefsirinde, "Âlimler, Rasüller'in halifeleridir. Allah-ü Teâlâ onları her zamanda, insanlara hatırlatsın, onlara nasihat etsin, onları müjdeleyip, korkutsun diye göndermiştir. Ancak ıvazsız, tamasız olmak şartıyla", denildikten sonra şöyle buyrulmuştur:

---

[186] **Suyutî, Câmi'u'l-Ehâdîs, Hadis No: 8253**
[187] **Sebe' 47**
[188] **Furkan 57**

فَإِنْ تَعَلَّقَتْ هِمَّتُهُمْ بِشَيْءٍ مِنْ عَرَضِ الدُّنْيَا؛ مِنْ أَيْدِي النَّاسِ ، كَسَفَ ذَلِكَ نُورَهُمْ ، وَنَقَّصَ نَفْعَهُمْ ، وقَلَّ ٱلاِهْتِدَاءُ عَلَى أَيْدِيهِمْ

"Eğer gayretleri, insanların elindeki dünya malından bir şeye tealluk ederse, (bütün çalışmaları dünya malına duydukları alaka sebebiyle olursa) bu alaka onların nurlarını keser, kazançlarını noksanlaştırır. Onların elleri üzerine hidayete erenler az olur."[189]

İmran bin Husayn (r.a.), hikaye anlatan bir adama uğrar. Adam, Kur'an-ı Kerim okuyup, arkasından bir şeyler istemektedir. Bunu gören İmran bin Husayn rahatsızlanır ve musibete uğrayan kimse gibi kalbi sıkışır. "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciun" ayetini okuduktan sonra şöyle seslenir: "Ben, Rasülüllah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Kim Kur'an-ı Kerim okursa, Allah'ın rızasını ve cennetini istesin. Onunla dünyayı istemesin. Çünkü öyle topluluklar gelecek ki, Kur'an-ı Kerim okuyacaklar ve onun karşılığını insanlardan isteyecekler."[190]

Hâlbuki وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ اَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَالْفَوْزُالْعَظِيمُ "Allahın rızası her şeyden daha büyüktür, işte büyük kurtuluş da budur."[191] Ayet-i Kerimesiyle ifade edildiği üzere Allah rızasından daha büyük bir maksat yoktur.

Fatih Sultan Mehmet Han Trabzon'u fethetmek üzere ordusuyla Gümüşhane dağlarına vardığında, sarp ve karlı dağları, yolları tesviye ettirerek ve ormanlardan yol açarak aşmaya çalışmıştır. Bu esnada Hz. Fatih'in Bulgar dağı yamaçlarından yayan çıkmak mecburiyetinde kaldığını gören, Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatun Yüce Sultan'a, "Hey oğul, Bu Trabzon'a, bunca zahmet nedendir?" diye seslenir.

Fatih Sultan Mehmed Han ona şöyle cevap verir: "Hey ana, bu zahmetler Trabzon için değildir. Bu zahmetler Allah içindir, din yolundadır: Zira elimizde İslam Kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti etmezsek bize gazi demek layık olmaz. Yarın Hak huzurunda mahcup oluruz."[192]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de Hadis-i Şeriflerinde:

انمَّآ ٱلاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَاِنمَّآ لِكُلِّ امْرِئٍ مانَوَي فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَيَ اللهِ وَ رَسُوْلِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَيَ اللهِ وَ رَسُوْلِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ اِلَيَ مَا هَاجَرَ اِلَيْهِ

[189] **İbn-i Acibe, el-Bahru'l-Medid**
[190] **Şir'âtü'l-İslam**
[191] **Tevbe 72**
[192] 26 Ekim 2010 Fazilet Takvimi

"Muhakkak amellerin hükümleri niyetlere göredir. Herkese niyet ettiğinin karşılığı vardır. Artık kimin niyeti Allah ve Rasülü'ne müteveccih ise onun hicreti Allah ve rasülünedir. Kimin niyeti de kavuşacağı dünya malı ve nikâhlayacağı kadın için yapılmışsa, onun hicreti Allah ve Rasülü için değil, hicret ettiği şeyedir."[193]

Hakim Neysâbûrî der ki:

... تَأَمَّلْتُ هَذِهِ الْأَخْبَارَ الْوَارِدَةَ فِي أَهْلِ الصُّفَّةِ فَوَجَدْتُهُمْ مِنْ أَكَابِرِ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَعًا وَتَوَكُّلاً عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمُلاَزَمَةً لِخِدْمَةِ اللهِ وَرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، اِخْتَارَهُ اللهُ تَعَالَى لَهُمْ مَا اخْتَارَهُ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَسْكَنَةِ وَالْفَقْرِ وَالتَّضَرُّعِ لِعِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَتَرْكِ الدُّنْيَا لأَهْلِهَا

"Ashab-ı Suffe ile alakalı varid olan haberleri düşündüm ve onları şu üç hususta sahabe-i kiramın en büyüklerinden buldum: 1.Vera, 2. Allah-ü Teâlâ'ya tevekkül, 3. Allah'a ve Rasülü'ne hizmete devam. Allah-ü Teâlâ nebisi için tercih ettiği (sevip, seçtiği) şu üç özelliği onlar için de tercih etmiştir. 1.Meskenet, fakirlik, 2.(Yalnız) Allah'a ibadet için boyun bükmek, 3.Dünya ve ehlini terk etmek."[194]

Şu Hadis-i Şerif bunun şahididir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى يَخِرُّ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ (قِيَامِهِمْ فِيهَا قَالَ فِي الْقَامُوسِ قَامَ قَوْمًا وَقَوْمَةً وَقِيَامًا وَقَامَةً اِنْتَصَبَ) لِمَا بِهِمْ مِنَ الْجَهْدِ ، (مِنَ الْمَشَقَّةِ وَ هُوَ الْجُوعُ وَالضَّعْفُ) وَكَانُوا أَصْحَابَ الصُّفَّةِ حَتَّى تَقُولَ الأَعْرَابُ إِنَّ هَؤُلاءِ لَمَجَانِينُ، فَلَمَّا قَضَى الصَّلاةَ انْصَرَفَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ لأَحْبَبْتُمْ أَنْ تَزْدَادُوا فَاقَةً وَحَاجَةً

"Rasülüllah (s.a.v.) namaz kıldırdığı zaman, kendilerindeki açlık ve zayıflıktan dolayı (namazda) kıyamdan yere yığılanlar olurdu. O yere yığılanlar Ashab-ı Suffe'den olanlardı. Hatta bazı bedeviler: Bunlar herhalde deli, derlerdi. Rasülüllah namazı bitirir bitirmez onlara doğru döner ve şöyle buyururdu: **"Allah indinde sizin için olanları (Allah'ın size vereceği makam ve sevapları) bir bilseniz muhakkak ki ihtiyaç ve yokluğunuzun daha da artmasını ister ve severdiniz**"[195]

---

[193] Sahih-i Buhârî, Hadis No: 1

[194] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, 4259 numaralı hadis-i şerif'in izahında

[195] Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, Hadis No: 15193

Allah-ü Teâlâ zenginliği isteyene değil, istediğine vermiştir. Dünya gölgeye benzer onun arkasından ne kadar koşulursa koşulsun yakalanmaz. Gaye ahiret olmalı, güneşe dönüldüğünde gölge de arkadan gelir.

Cenab-ı Hak Şûrâ Süresi'nin 27. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyurur:

وَلَوْ بَسَطَ اللهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي ٱلأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاء إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ

"Ve bununla beraber Allah rızkı kullarına bol bol seriverse, yeryüzünde azar ve taşkınlık ederlerdi. Ve lakin dilediği kadar bir miktar ile indiriyor. Şüphesiz ki O, kullarına habirdir ve basirdir."

Ayet-i Kerime'nin sebeb-i nüzulü, Hz. Ali (k.v.)'in şu sözleriyle ortaya çıkmaktadır:

مَا أَصْبَحَ بِالْكُوفَةِ أَحَدٌ إِلاَّ نَاعِمٌ إِنَّ أَدْنَاهُمْ مَنْزِلَةً يَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْفُرَاتِ وَيَجْلِسُ فِي الظِّلِّ ، وَيَأْكُلُ مِنَ الْبُرِّ ، وَإِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ ٱلآيَةُ فِي أَصْحَابِ الصُّفَّةِ {وَلَوْ بَسَطَ اللهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي ٱلأَرْضِ ، وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ} ذَلِكَ أَنَّهُمْ قَالُوا : لَوْ أَنَّ لَنَا فَتَمَنَّوُا الدُّنْيَا

"Küfe'de sabahlayan hiçbir kimse olmadı ki nimet içinde olmasın. Onların en fakiri, Fırat'ın suyundan içer, gölgede oturur ve buğday unundan yer. Hâlbuki Şûrâ Suresi 27. Ayet-i Kerime'si Ashab-ı Suffe hakkında nazil olmuştur: Bu onların "bizim için olsa" demelerinden dolayıdır. Böylelikle dünyayı temenni ettiler."[196] Ayet-i Kerime'nin manası kadar sebeb-i nüzulü de dikkatle düşünülmelidir. Ebu Hüreyre (r.a.), "Ashab-ı Suffe içinde yetmiş kişi vardı ki onların (doğru dürüst) elbiseleri dahi yoktu."[197] buyurur. Taberânî'nin rivayetinde de: "Buldukları elbiselerini boyunlarına (çarşaf) gibi bağlarlar, elbiseleri bazen dizlerinin altına kadar, bazen de topuklarına kadar gelir, avret mahalleri açılmasın diye elleri hep elbiselerinde olurdu."[198]

Bu kadar sıkıntılar içinde ilim tahsil eden Ashab-ı Suffe'nin, zenginliği istemeleri uygun görülmemiş, mes'uliyyetini kaldıramayacakları haber verilerek bulundukları durumun kendileri için daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.

Mus'ab b. Umeyr (r.a.), Ashab-ı Kiram'ın büyüklerinden, İslam'a çok büyük hizmetlerde bulunan Kur'an Muallimi bir zattı.

[196] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Hadis No: 3621
[197] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Hadis No: 4259
[198] Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Hadis No: 3430

Mekkeli gençler arasında en yakışıklı olan ve en güzel elbiseler giyen idi. Ana babası onu çok severlerdi. Müslüman olduktan sonra anne-babası ve akrabaları ona çok eziyet ettiler. Bundan dolayı Habeşistan'a hicret etmişti.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Ashabıyla otururken Mus'ab (r.a.) huzura geldi. Üzerinde, onu ancak örten bir elbise vardı. Ashab-ı Kiram, onun bu halini görünce başlarını aşağıya eğdiler. Mus'ab (r.a.) yaklaştı ve selam verdi, Ashab da selamını aldılar. Sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onu hayırla yâd edip överek şöyle buyurdular: **"Ben Mus'ab'ı Mekke'de anne-babasıyla görmüştüm. Ona çeşitli nimetlerle ikram ediyorlardı. Kureyş gençleri içinde onun benzeri yoktu. Fakat Allah'ın rızasına kavuşmak ve Rasülü'ne yardım etmek için tüm bunları terk etti."**

Sonra Ashabı'na şöyle buyurdular:

"Size şöyle şöyle haller gelecek. Hatta Faris ve Rum diyarları fetholunacak da herhangi biriniz sabahleyin bir elbise, akşamleyin başka bir elbise giyecek; önünüze sabah bir tabak konulacak akşam öbür tabak konulacak" Ashab: "O günkü halimiz mi bu günkü mü daha iyidir? diye süal edince Rasülüllah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Hayır, siz bu gün o günkünden daha hayırlısınız. Siz dünya hakkında benim bildiklerimi bilseniz, artık dünyadan rahat bulursunuz (dünyalık her hangi bir şeyi arzulamazsınız)."**[199]

Habbab bin Eret (r.a) der ki: "… İçimizden bazıları, dünyadaki mükâfatından hiçbir şey alamadan Allah yolunda şehit oldular. Uhud harbinde şehit olan Mus'ab bin Umeyr onlardan birisidir. Mus'ab bin Umeyr şehit edildiğinde geride bir elbise parçasından başka hiçbir şey bırakmamıştı. Kefenlemek için elbisesini başına örttüğümüzde ayakları açık kalıyor, ayaklarını örttüğümüzde başı açılıyordu. Bunun üzerine Rasülüllah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"**Elbisesiyle başını örtün, ayaklarını da ızhır otu ile örtün"**. Şehit olduğunda kırk yaşında idi. Rasülüllah (s.a.v.) başucunda şu Ayet-i Celile'yi[200] okumuştu:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

"**Müminlerdendir o erler ki, Allah'a verdikleri ahde sadakat gösterdiler. Kimi adağını ödedi** (şehit oldu) **ve kimi de gözetiyor** (şehitlik bekliyor)**. Hiçbir surette** (sözlerini, hak yolundaki azim ve gayretlerini) **değiştirmediler."**[201]

---

[199] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Hadis No: 6716
[200] Ahzab 23
[201] İbn-i Sa'd, Tabakat-ı Kübra, c.1, s.116-122

Bir gün Alâü'd-Devle es-Simnânî, Hace Ali Râmîtenî (k.s.)'e şu sualin cevabı için bir haberci gönderdi: "Bizler de sizler de fakirlere miskinlere hizmet ediyoruz. Biz zahmet çekerek bunu yapıyoruz, siz ise hiç zahmet çekmeden elinizde ne varsa onunla hizmet ediyorsunuz. Fakat insanlar sizden râzı oluyor, size teşekkür ediyor, bizden râzı olmuyor, şikâyetçi oluyorlar. Bunun sebebi nedir?" Ali Râmîtenî (k.s.) Hz. şöyle cevap verdiler: "Yaptığı iyilikleri başa kakarak hizmet edenler çoktur. Yaptığı iyiliğin kabulünü ümid ederek hizmet edenler ise azdır. Sizler bu şekilde hizmet etmeye çalışın ki, hiç kimse size karşı öfkelenip şikâyetçi olmaz."[202]

Hz Üstazımız (k.s.), evlatlarına şöyle tenbih ederlerdi:

"Evlatlarım, bu ilimleri okumak isteyen birisi daima "Ben Allah rızası için okuyacağım, okuduklarımı da Ümmet-i Muhammed'e öğreteceğim bu suretle batağa düşmüş insanları kurtarmaya çalışacağım diye düşünmeli ve gayesi hep böyle olmalıdır. Hatta müftü veya vaiz olmak niyeti ile ilim okumak haramdır. Eğer içinizde böyle düşünen ve bu maksatla aramızda bulunan varsa hemen dengini toplayıp gitsin. Zira Enbiya mirası olan bu ilimler dünyevi gayeler için okunmaz."[203]

B- HİZMETTE GAYRET

Allah yolunda yapılacak hizmetlerde gösterilecek gayretin en güzel numunesi, hiç şüphesiz peygamberler ve onların varislerinin hayatlarıdır. Yıllarca dini tebliğ ettiği halde sadece bir tek ümmeti olan peygamberler olmuştur. Bütün bu sıkıntılara rağmen tebliğ vazifesinden asla vazgeçmemişlerdir.

Cenab-ı Hak, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bu gayretini şöyle ifade ediyor:

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَي آثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ اَسَفًا

"**Şimdi bu söze inanmazlarsa belki arkalarından esef ile, kendini üzeceksin"**[204]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir savaş dönüşünde kızı Hz. Fatıma'nın evine uğradılar. Hz. Fatıma (r.anha), çok sevdiği babasının yüzünün solmuş, elbiselerinin eskimiş olduğunu görünce, dayanamayıp Allah Rasülü'nün boynuna sarılarak, ağlamaya başladı. Kızını teselli etmek isteyen Fahr-i Kainat (s.a.v.):

يَا فَاطِمَةُ لاَ تَبْكِ فَاِنَّ اللهَ بَعَثَ اَبَاكَ بِأَمْرٍ لاَ يَبْقَي عَلَي ظَهْرِ الْاَرْضِ بَيْتُ مَدَرٍ وَلاَ وَبَرٍ وَلاَ شَعْرٍ اِلاَّ اَدْخَلَهُ اللهُ بِهِ عِزًّا اَوْ ذِلاًّ حَتَّي يَبْلُغَ حَيْثُ يَبْلُغُ اللَّيْلُ

[202] **Reşâhât, s.47**
[203] **Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.39**
[204] **Kehf 6**

"Ya Fatıma, ağlama! Allah, babanı öyle bir dava ile göndermiştir ki, bu din gecenin olduğu her yere ulaşacak, yeryüzünde topraktan, devetüyünden ve kıldan mamul ne kadar ev varsa, Allah bu dava sebebiyle, evlere ya izzeti yahut zilleti verecek."[205] buyurdular.

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. bu hususla alakalı olarak şu sözü nekleder:

لَنْ يُؤْمِنَ اَحَدُكُمْ حَتَّى يُقَالَ اِنَّهُ مَجْنُونٌ

"Hiçbiriniz, kendisine (gayret-i diniyesi sebebiyle) bu delidir, denilinceye kadar, kâmil mümin olamaz."[206]

Asr-ı Saadet'te Uhud Harbi'nin akabinde "Hamra-i Esed Seferi" yapılmıştır. Ebu Süfyan ve arkadaşları Uhud'dan çekilip Revha denilen yere vardıklarında, "çoğunu öldürdük, azı kaldı idi, niye bıraktık geldik.

Her halde dönmeli ve köklerini kesmeliyiz," diyerek dönüp Müslümanlara tekrar hücum etmek istemişlerdi. Peygamber Efendimiz de bunu derhal haber almış ve onları yıldırmak, kendilerinin ve ashabının kuvvetini göstermek için Ebu Süfyan'ı takıb etmek üzere ashabını teşvik etmiş ve "bu gün bizimle beraber ancak dünkü günümüzde hazır bulunanlar çıksın" buyurmuştu. Yetmiş kişi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'le beraber hareket ettiler. Medine'ye sekiz mil mesafede bulunan Hamra-i Esed denilen yere kadar vardılar.

Ashab, yaralı idiler, çok zahmet çekiyorlar, ama ecirlerini kaybetmemek için katlanıyorlardı. İçlerinde öyle yaralılar vardı ki nöbetleşerek birbirlerini sırtlarında taşıyorlardı. Biraz birisi yükleniyor, biraz sonra binen inip arkadaşını sırtına alıyordu. Yine içlerinde saat saat birbirlerine dayanarak gidenler oluyordu. Bunlar hep yaraların ızdırabından idi. Fakat Cenab-ı Hak müşriklerin kalplerine korku verdi de kaçıp gittiler. Bunun üzerine şu Ayet-i Kerime nazil olmuştur:[207]

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ – الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

[205] İmam-ı Suyutî, Camiu'l-Ehâdîs, Hadis No: 26218
[206] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.65
[207] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

“Hele o, kendilerine yara isabet ettikten sonra Allah’ın ve Peygamberin emrine icabet edenler: Müminler içinden bilhassa böyle ihsan ve ittika edenler için pek büyük bir ecir vardır.”[208]

Kendisini dinimizin en iyi, en doğru ve en süratli bir şekilde öğretilmesi ve yaşatılması davasına veren; “Efendi, biraz istirahat buyursanız.” denildiğinde: “Günde binlerce insanın imanı sönerken ben nasıl ayaklarımı uzatıp yatabilirim”, buyuran; “hocalıkta bize ekmek kalmadı.” diyenlere “Efendiler, Hocalık bir meslek bir ekmek teknesi değildir. Hocalık, Allah’ın, Rasülüllah’ın, Kitabullah’ın ve din-i mübin-i islamın tebliğ memurluğudur.” şeklinde cevap veren; hastalığı sebebiyle istirahat ettiği odasına elinde kitabıyla giren talebesine: “Evladım, biraz okuyalım… biz değil yorgunluk, mezara gidiyor dahi olsak; okumak, okutmak ve hizmet denilince koşarız.” buyuran Hz. Üstazımız, maruz kaldıkları sıkıntılara rağmen gayret-i diniyyesinde zerre kadar noksanlık olmadan, kendilerine verilen vazifeleri en güzel şekilde ifa etmişlerdir. Biz evlatlarına da: **“Evlatlarım, Buraya kadar getirdiğimiz emanet-i ilahiye şu andan itibaren sizlerin uhdesindedir. Allah Teala dinini ihyaya hükmetti de ilahi irade icabı bu yenileme vazifesi benim ve sizin omuzlarınıza indi. Bu istemekle elde edilecek bir devlet değildir… Cenab-ı Hak bu ilmi, kısa zamanda sizlere öğretmekle hepinizi bu emanet-i kübraya memur etmiştir.”**[209] buyurarak, bu davadaki mesuliyetimizi beyan etmişlerdir.

MEHMET DOĞAN - SARIGAZİ SIDDIKLAR

[208] **Al-i İmran 172**

[209] **Ziya Sunguroğlunun Notları, s.158**

-6-

MERKEZE BAĞLILIK VE İTAAT

MERKEZE BAĞLILIK VE İTAAT

A- BİRLİK-BERABERLİK RUHUYLA HAREKET

İnsan, ünsiyet kuran, kaynaşan manasına gelir. İnsan için, bir topluluğun ferdi olarak yaşamak, fıtrî bir mecburiyyettir. Bedenî ve ruhî ihtiyaçlarının temini,

topluluk halinde yaşamakla mümkündür. Kullar tek başına yaşayacak fıtrata sahip değildir. Yalnızlık Allah-ü Teala'ya mahsustur.

Diğer insanlardan üstün vasıflarla yaratılan Peygamberler dahi tebliğ vazifelerini yerine getirmek için yardımcılar aramışlardır.

Kavmi içinde küfre girecek olanları hisseden İsa (a.s), مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ **"Kim benim Allah'a arkadaşlarım"**[210] şeklinde kavmine seslenerek; Firavn ve kabilesini imana davet etmek için hazırlanan Musa (a.s) وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ **"Biraderim Harun lisanca benden fesâhatlidir. Beni tasdik edici bir muavin olmak üzere maıyyetimde ona da risalet ver."**[211] diye Allah'a yalvararak bu talepte bulunmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de: اللَّهُمَّ أَعِزَّ الإِسْلامَ بِأَحَبِّ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْك **"Ya Rab, Sana iki Racülden hangisi daha sevimli ise onunla İslam'ı te'yid et"**[212] şeklinde Allah'a yalvarmıştır.

Aynı inancı paylaşan, aynı düşüncede birleşen, ortak niyet ve hedeflerine kilitlenmiş kişiler bu beraberlikleriyle, ferdî acziyetlerini, içtimaî güce dönüştürmüş, "birlikten kuvvet doğar" sözünün ifade ettiği, delinmez zırha bürünmüş olurlar.

Allah-ü Teala'nın kullarından istediği ve sevdiği de budur.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنيَانٌ مَّرْصُوصٌ

"Haberiniz olsun ki, Allah kendi yolunda kurşunlu bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.", mealindeki Saf Suresi'nin 4. Ayet-i Kerime'si bunun şahididir.

Ayet-i Celile'de Din-i Celil-i İslam'a hizmet uğruna, birbirlerine kenetlenmiş, zahirleriyle batınlarıyla tek yürek olmuş, nizamlı intizamlı toplulukların Mahabbetullah'a mazhariyetleriyle elde edecekleri nusret, ulaşacakları güce de işaret edilmiştir.

Bu güce sahip olmak fertlerin çokluğu ile değil, aralarında husule getirecekleri gönül birliğiyledir.

---

[210] **Al-i İmran 52**
[211] **Kasas 34**
[212] **Hakim, el-Müstedrek, Hadis No:4460**

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah-ü Teala'nın kendisine ihsan ettiği ve daha önce hiçbir peygambere verilmemiş altı hususiyetten bahseder. Bunlardan biri, نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ sırrıdır. Bu sır, **"Düşmanlarımın kalbine (bir aylık mesafeden) korku verilmek ile yardım olundum"** demektir.

Tebliğ vazifesini ifa ederken kendisine öyle bir güç ihsan olunmuştur ki, bu güç bir aylık mesafeden düşmanları tir tir titretirdi. Hatta Hz. Üstazımız, sohbetlerinde نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ sırrına erenlerdeniz." buyurarak kendisinin ve evlatlarının da bu güce veraseten sahip olduklarını müjdeler.

Hadis-i Şerifler incelendiğinde, bahsedilen bu gücün, ümmet-i Mahammed'e de ihsan edileceği; ancak zamanın bozulmasıyla bu nimetin elden gideceği; düşmanlar korkarken, artık düşmanlardan korkulur hale gelineceği; gün gelecek ümmet-i Muhammed'in, bir lokma daha koparmak için birbirleriyle kavga eden vahşi hayvanların önündeki ceylan gibi zayıf duruma düşeceği hususları görülecektir. Zikredilen şu hadis-i şerif bu hususları işaret eder:

يُوشِكُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمُ الْأُمَمُ كَمَا تَدَاعَى الْقَوْمُ إِلَىٰ قَصْعَتِهِمْ قِيلَ مِنْ قِلَّةٍ ؟ قَالَ لاَ وَلَكِنَّهُ غِثَاءٌ كَغِثَاءِ السَّيْلِ يُجْعَلُ الْوَهْنُ فِي قُلُوبِكُمْ ، وَيُنْزَعُ الرُّعْبُ مِنْ قُلُوبِ عَدُوِّكُمْ لِحُبِّكُمُ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَتِكُمُ الْمَوْتَ

"(Aç) insanların yemek kaplarının etrafına üşüşmesi gibi, diğer ümmetlerin sizler üzerine üşüşmesi yakındır." Ashab-ı Kiram; "Azlıktan dolayı mı (ümmet-i Muhammed böyle zayıf duruma düşecek)?" diye sordular. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): **"Hayır. Lakin (sizler) selin taşıdığı köpük, çör-çöp gibi olacaksınız. (Sayıca çok fazla olsanız da birbirinizle irtibatı olmayan, bir oraya bir buraya sürüklenen kalabalıklar olacaksınız). Dünyayı sevmeniz, ölümü kötü görmeniz sebebiyle,**

Allah Teala sizin kalbinize, (düşmanlarınıza karşı) vehni (korkuyu) yerleştirecek; düşmanlarınızın kalbinden de ru'b'u (bir aylık mesafeden sizden korkuyor olmalarını) kaldıracak."[213]

Enfal Suresi'nin 46. Ayet-i Kerimesi'nde Rabbimiz, bu gücü muhafaza yolunun, başta Allah ve Rasülü'ne itaat edip, birbiriyle didişmeden birlik beraberlik içinde hareket etmekten geçtiğini ifade buyurur:

[213] **Beyhakî, Şu'abü'l-İman, Hadis No: 9985**

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Allah'a ve onun Rasülü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin sonra içinize korku düşer ve kuvvetiniz elden gider. Bir de sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."

Âl-i İmran Suresi'nin 103. Ayet-i Kerimesi'nde,

وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُواْ وَاذْكُرُواْ نِعْمَةَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Hepiniz bir Allah ipine sım sıkı tutunun, birbirinizden ayrılmayın ve Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün, sizler birbirinize düşmanlar iken, o sizin kalplerinizin arasında ülfet husule getirip, yanaştırdı da nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz..."[214] buyrularak birlik beraberliğin Allah'ın ihsan ettiği büyük nimetlerden biri olduğu, bunu düşünerek tefrikaya düşmekten sakınmamız gerektiği ifade edilmiştir.

Haşr Suresi'nin 14. Ayet-i Kerimesi'nde de,

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ **"...Sen onları toplu sanırsın, halbuki kalpleri dağınıktır, bu, onların aklı yetmez bir kavim olmalarındandır."**[215] buyrularak kalbî dağınıklığın, akılsızlık ve cehaletin bir neticesi olduğu beyan buyrulmuştur.

İttifakta büyük rahmet vardır. Bazen nerede olduğunuz değil, nerede olmadığınız mühimdir. Önemli olan hep beraber aynı yerde olmaktır.

Rasülüllah Efendimiz (s.a.v.), Uhud savaşıyla alakalı yapılan istişareler neticesinde, çoğunluğun kararı o olduğu için zırhını giymiş, neticenin nasıl olacağı kendisine bildirilse de bir daha çıkarmamıştır. Bu hadiseler bize numune olsun diye yaşanmıştır. Tarih ibret almak içindir. Bizler bu kaynaklardan besleniriz.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi'nde, Talut ve Calut hadisesi kıssa edilir. Musa (a.s.)'dan sonra Peygamberlerini dinlemeyip, sapıklığa düşen İsrailoğulları, bir ara Calut'un tasallutuna uğrarlar. Calut, İsrailoğulları'nın kıymet verdiği nesi varsa,

[214] **Al-i imran 103**
[215] **Haşr 14**

hepsine el koymuştur. Bunların arasında, içinde mukaddes emanetlerin bulunduğu ve Musa (a.s.)'dan beri nakledile gelen, altın kaplamalı sandık da vardır.

İsrailoğulları, bu devletin zulmü altında üç-dört asır perişan bir şekilde yaşadılar. Nihayet kurtuluşun yolunu farkederek, Allah-ü Teala'ya, kendilerine bir peygamber göndermesi için yalvardılar. Cenab-ı Hak onlara İşmuil (a.s.)'ı Peygamber olarak gönderdi.

Bir gün kavmin ileri gelenleri toplanıp Peygamberlerine müracaat ettiler. **"Bize bir melik gönder (tayin et de), Allah yolunda muharebe edelim."** dediler. İşmuil Aleyhisselam kavminde gördüğü dağınıklık üzerine: ***"Ya üzerinize bir muharebe yazılıp da savaşmayıverirseniz."*** şeklinde mukabelede bulundu.

Onlar: **"Niye Allah yolunda savaşmayalım, (elbette savaşırız). Yurtlarımızdan çıkarıldık, evlatlarımızdan (ayrı düştük.)"** şeklinde cevap verdiler.[216]

Bunun üzerine İşmuil (a.s.), Allah-ü Teala'ya dua eder ve Cenab-ı Hak onlar üzerine savaşı farz kılarak, kumandan olarak da Talut'u seçer.

Fakat ne var ki İsrailoğulları, Talut'un kendilerine hükümdar olmasını kabullenemeyip: **"O bize karşı nerden melik olacak? Halbuki biz melikliğe ondan daha layıkız, melik olmak ondan ziyade bizim hakkımız. (ayrıca) ona bir mal genişliği de verilmiş değil"[217]**, demeye başladılar. İşmuil AS:

"Şüphesiz, Allah onu sizin üzerinize beğenip seçmiştir. Ona ilimce, kuvvetçe de bir üstünlük vermiştir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir. Allah (c.c.) vâsî ve alîmdir"[218], buyurarak onları ikaz etti.

Buna rağmen Talût'un Allah(c.c.) tarafından seçilmiş bir emîr olduğuna dair alamet istediler. Alamet, mukaddes emanetlerin bulunduğu sandığın getirilmesiydi. Talut, Allah'ın izni ve yardımıyla mukaddes sandığı getirince artık emirliği katileşti.

Talut, İsrailoğulları'ndan yetmiş veya seksen bin kişilik büyük bir ordu hazırlattı. İçlerinde Davud (a.s.)'ın da bulunduğu bu orduya: "Muhakkak Allahü Teala sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Binaenaleyh ondan her kim içerse benden değil ve her kim ona ağzını sürmezse o şüphesiz bendendir. Benim askerimdendir. Ancak eliyle bir avuç alan müstesna. Bu kadarına ruhsat var. Doğrudan doğruya ağızla nehirden içmeğe müsaade yok." dedi.

---

[216] Bakara 246
[217] Bakara 247
[218] Bakara 247

Allah-ü Teâlâ bununla onların birlik-beraberliğini, kumandanlarına karşı göstermeleri gereken teslimiyeti sınıyordu.

Talut, bir emîr olarak bu emri verirken, ordusu, ırmağa varır varmaz, içlerinden çok azı hariç, emri dinlemeyip sudan içmeye başladılar. Emre mütebe'at edenler ise sadece birer avuç su içtiler. Bu su ile susuzlukları gidip hararetleri söndü. Bir avuçtan fazla içenler ise, nehrin suyundan içtikçe hararetleri arttı ve dudakları kararmaya başladı. Sudan çokça içmekte bir fayda görmedikleri gibi, kalplerine şiddetli bir korku düştü. Nehri geçmeye dahi cesaret edemediler. Korkaklık ve perişanlık içinde: "**Bu gün bizim Calut'a ve askerlerine harbedecek tâkatımız yok"**[219] deyip geri döndüler. "**Allah'a mülaki olacaklarına kani olanlar ise şu cevabı verdiler: Nice kerreler azıcık bir bölük birçok bölüklere biiznillah galebe çaldılar, Allah sabırlılarla beraberdir."**[220] Böylece orduda emre sadık olanlarla, isyankarlar birbirinden ayrıldı. Talut, 313 kişilik sadık bir ordu ile nehri geçip düşman üzerine hareket etti.

Talut ve beraberindekiler, kum gibi kaynayan düşmanın çokluğunu ve hazırlığını müşahede edince, hepsi birden, kuvvet-i kalb ile Allah'a şöyle yalvardılar: **"Ya Rabbena! Bize sabır yağdır, Ayaklarımıza sebat ver ve bizi kâfirler kavmine karşı muzaffer kıl"**[221] Çok geçmeden o kâfirleri Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar ve Davud (a.s) Calut'u öldürdü. Allah Davud (a.s)'a hükümdarlık ve hikmet-i nübüvvet ihsan etti.

Yine İslam Tarihi'nde anlatılan Üsame Ordusu da ibret nazarıyla tahlil edilmesi gereken bir hadisedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Üsame bin Zeyd (r.a)'ın kumandanlığında toplanacak orduya herkesin iştirakini temin için şöyle buyurmuşlardı: "**Üsame'nin ordusunu techiz ediniz. Tehallüf edene (ondan geri durana) lanet olsun."** İttifak sağlanmış, ancak toplanma devam ederken, Rasülüllah (s.a.v.) dar-ı bekaya irtihal etmişti.

Bu sırada vazifeyi devralan Hz. Ebu Bekir (r.a), "Yalnızlıktan beni köpeklerin kurtların kapacağını bilsem, yine de Rasülüllah'ın emirleri istikametinde Üsame

[219] **Bakara 249**
[220] **Bakara 249**
[221] **Bakara 250**

Ordusunu hazırlayacağım. Velev ki karada benden gayrı kimse kalmasa elbette ve elbette emr-i nebeviyi yerine getireceğim", buyurarak bu hususstaki kararlılığını Ashab-ı Kiram'a ifade etmiştir. Bir ara, Hz. Ömer'in "Üsame (r.a)'den başka birinin kumandan olması gerektiğini düşünenler var" demesi üzerine, oturduğu yerden fırlamış Hz. Ömer'i sakalından tutarak şöyle buyurmuştu: "Seni anan kaybetsin, Ey Hattabın oğlu! Üsame'yi, Rasül-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz tayin etti. Sen ise bana onu azlet, diye emredersin."

Bu hadise hakkında şöyle buyruluyor:

"Bu orduy-u humayunun bu şekilde hazırlanıp sevk edilmesi çok önemliydi. Zira Müslümanların kuvveti, birlik beraberliği test ediliyordu. Ashab'ın bu ittifakı karşısında nifak üzere olan kimseler, "Eğer Müslümanların kuvveti olmasaydı, bu orduyu şu zamanda meydana çıkarıp gazaya gönderemezlerdi" diyerek İslam aleyhine olan çalışmalarının çoğundan vazgeçtiler.[222]

B- BAŞIMIZDAKİLERE İTAAT VE TESLİMİYET

İtaat dinlemek, boyun eğmek, emir sahibinin emrine göre seve seve hareket etmek, Cenâb-ı Hakk'ın ahkâm-ı dîniyyesine riâyet etmek gibi manalara gelir.[223] Teslimiyet ise emir ve görüşe, faydası anlaşılmamış olsa dahi, itirazsız boyun eğmektir.[224] [225]

Kadı İyaz Hz. şöyle buyurur:

اِعْلَمْ اَنَّ مَنْ اَحَبَّ شَيْئًا آثَرَهُ وَ آثَرَ مُوَافَقَتَهُ وَاِلاَّ لَمْ يَكُنْ صَادِقًا فِي حُبِّهِ وَكَانَ مُدَّعِيًا

"Bir kimseyi seven sevdiğini ve sevdiğine uymayı tercih eder. Eğer böyle olmasa sevgisinde sadık değil sadece iddia edendir."[226]

Seven, sevdiğinin sevdiklerini de sever. Allah'ı sevenler, onun ahkamını tebliğ eden habibinin emirlerine de riayet ederler. Aksi halde, "Ben Allah'ı severim ama emrini dinlemem, O'nun sevdiğini sevmem, O'nu sevenleri, O'nun yolunu

[222] Sırrı, Şerh-i Akaid Tercümesi, c.1, s.6-7

[223] Bilmen, Dini ve Felsefi Ahlak Lugatçesi, s.11

[224] Muhammed Salâhî, Kâmûs-u Osmânî, 3. Kısım, s.87

[225] Bilmen, Dini ve Felsefî Ahlâk Lügatçesi

[226] Kadı İyaz, eş-Şifa, c.2, s.276

gösterenleri, O'nun seçip gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem." demektir ki, bu da, "Ben kendimden başka kimseyi sevmem" demek olur."[227]

Cenab-ı Hak, bu hususta şöyle buyurur:

استعيذ بالله : قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ * قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." "De ki: Allah'a ve Resûl'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."

Rasülüllah'a karşı olan sevgileri sorulunca Hz. Ali (k.v.) şöyle buyururlardı:

كَانَ وَاللهِ أَحَبَّ اِلَيْنَا مِنْ اَمْوَالِنَا وَ اَوْلاَدِنَا وَآبَائِنَا وَاُمُّهَاتِنَا وَمِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ عَلَى الظَّمَاءِ

"Vallahi, O (s.a.v.), bize mallarımızdan, evladımızdan, babalarımızdan, annelerimizden, susuzluktan ciğeri yanan kimse üzerine soğuk sudan daha sevimliydi."[228]

"İtaat derecesinde hiçbir amel yoktur. İtaatsizliğin açtığı yarayı kapatacak hiçbir amel yoktur." buyrulmuştur.

Enfal Suresi'nin 27. Ayet-i Kerimesi'nde meâlen;

استعيذ بالله : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"**Ey İman edenler Allah ve Rasülüne hıyanet etmeyin ki bile bile emanetlerinize hıyanet etmeyesiniz"** buyrularak, mü'minlerin Allah ve Rasülü'ne ve bununla irtibatlı olarak (aşağıda geleceği üzere) Allah ve Rasülünün yolunda olan emir sahiplerine itaat etmedikleri, hıyanet ettikleri takdirde, kendi emanetlerine dahi hıyanet edecekleri ifade edilmiştir.

Bu Ayet-i Kerime'nin tefsirinde şu ifadelere yer veriliyor: "Bir kere Allah ve Rasülüne hıyanet etmeye başladınız mı, artık kendi aranızda mal-can, ırz-namus gibi gizli kalması icab eden sırlarınıza ve vatan menfaatlerine taalluk eden emanetlerinize hıyanet etmeye başlarsınız."[229]

---

[227] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[228] Kadı İyaz, eş-Şifa, c.2, s.275
[229] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

Ahzab Suresi'nin 66. Ayet-i Kerimesi'nde, Allah'a ve Rasülü'ne itaat etmeyen kimselerin düştüğü perişanlık, fırsat varken itaat etmemelerine duydukları nedamet şöyle ifade ediliyor:

يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا

"O gün yüzleri ateşte çevrilirken ah derler: ah ne olurdu bizler Allah'a itaat edeydik, Peygamberlere itaat edeydik"

Allah'a ve Rasülü'ne itaat etmek ile emir sahiplerine itaat etmek arasında da kuvvetli bir münasebet vardır. Nisa Suresi'nin 59. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyruluyor:

استعيذ بالله : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; Allah'a ve ahiret gününe de gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasulüne arz edin. Bu, daha hayırlı ve netice itibariyle de daha güzeldir."

"Dikkat etmek gerekir ki Allah ve Rasulü hakkında -itaat edin- diye mutlak itaat açıkça zikredildiği halde, emir sahipleri hakkında açıkça "itaat edin" buyrulmayıp, emir sahiplerine itaat etmek, Peygambere itaat etmeye atfedilmiş ve yalnız Peygambere itaat etmeye tabi olarak emredilmiştir.

Bu şekilde tabiiyyet tahtında itaat etmenin, aynı kuvvetle mutlak olduğu gösterilmiştir."[230]

Bu hususla alakalı Rasülüllah (s.a.v.) şöyle buyururlar:

تَمَسَّكُوا بِطَاعَةِ أَئِمَّتِكُمْ وَلاَ تُخَالِفُوهُمْ فَإِنَّ طَاعَتَهُمْ طَاعَةُ اللهِ وَإِنَّ مَعْصِيَّتَهُمْ مَعْصِيَّةُ اللهِ، وَإِنَّ اللهَ إِنَّمَا بَعَثَنِي أَدْعُوا إِلَى سَبِيلِهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ فَمَنْ خَلَفَنِي فِي ذَلِكَ فَهُو مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ، وَمَنْ خَالَفَنِي فِي ذَلِكَ فَهُوَ مِنَ الْهَالِكِينَ، وَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، ...

"İmamlarınıza itaate yapışın. Onlara muhalefet etmeyin. Onlara itaat Allah'a itaattir. Onlara âsî olmak, Allah'a ısyandır. Muhakkak ki Hz. Allah beni ancak kendi

[230] **Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili**

yoluna hikmet ve güzel nasihat ile davet için gönderdi. Bu hususta benim halifem olan kimse bendendir, ben de ondanım. Bu hususta bana muhalefet eden helak olanlardandır ve muhakkak o kimseden Allah'ın zimmeti (Ahd-ü eman, teminat ve kefaleti), Rasülüllah'ın zimmeti uzak olacaktır…"[231]

Büyükler tarafından, "Bizim emirlerimize değil itaat etmeyen, itaat ettiği halde, acaba doğru mu diye şüphe geçiren de emanette değildir. Her yerde akl-ı evvel sahibi kişiler çıkabilir. Onlar bir kişilik düşünür. Biz ise davamız adına düşünüyor ve karar veriyoruz. Önemli olan hep birlikte bir yerde olabilmektir. Bu dünyada bu topluluk ile beraber hareket eden, yarın kıyamette bu topluluk ile beraber haşrolunacak." buyrulmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ لاَ يَنَامَ نَوْمًا وَلاَ يُصْبِحَ صُبْحًا إِلاَّ وَعَلَيْهِ إِمَامٌ فَلْيَفْعَلْ.

"Sizden biriniz hiçbir şekilde uyumamaya, uykusuz sabaha kavuşmaya gücü yeterse, böyle hareket etmediğinde başındaki emîri bundan razı olmayacaksa bunları yapsın."[232]

Yani Ülü'l-emrin herhangi biriniz hakkındaki memnuniyetsizliğinden o kadar sakının ki, onun memnuniyeti eğer geceyi gündüze katarak çalışmak ile elde edilecekse muhakkak bunu yapın.

Emirlik makamını hafife alıp, cemaatten ayrılanların akıbeti hadis-i şerifte şöyle zikredilir:

مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ وَاسْتَذَلَّ الْإِمَارَةَ لَقِيَ اللهَ وَلاَ وَجْهَ لَهُ عِنْدَهُ

"Kim cemaatten ayrılır, emirlik makamını hakir görürse, huzuruna çıkmaya yüzü olmadığı halde Allah Tealaya ulaşır."[233]

Uhud Harbi, İslam Tarihi içerisinde hepimiz için büyük ibretler ihtiva eden çok mühim bir hadisedir. Bu hadise hem Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'in hem de O'nun tayin ettiği emîrin emirlerine itaat edilmediği takdirde doğabilecek maddi ve manevi mahzurları göstermesi bakımından çok şayan-ı dikkattir. Malum olduğu üzere Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz, Abdullah b. Cübeyr'i elli kişilik okçular birliğine

[231] Kenzu'l-Ummal, c.6, s.24, Hadis No: 14834
[232] Kenzu'l-Ummal, c.6, s.26, Hadis No: 14851
[233] Suyutî, Camiu'l-Ehadis,

kumandan tayin etmiş ve ona şöyle emretmişti: **"Düşman atlılarını oklara tutup üzerimizden defet. Durum ister lehimizde, ister aleyhimizde gelişsin, sen yerinde sabit kal ki, düşman atlıları arkamızdan, senin bulunduğun taraftan bize gelemesinler."**[234]

Ancak bu okçulardan bazıları, müşriklerin kaçmaya başlaması üzerine yerlerinden ayrılmış, Abdullah bin Cübeyr'in ikazları onlara mani olamamıştı. Bunu fırsat bilen Halid bin Velid de emrindeki süvarilerle tepeyi dolaşıp orada Abdullah bin Cübeyr'i ve yerlerinden ayrılmayan diğer okçuları şehit etmiş ve Müslümanların arkasından saldırıya geçmişti. Süvarileri gören müşrik ordusu da tekrar geri dönmüşler ve netice olarak birçok müşkil vaziyet ortaya çıkmıştı.[235]

Buradan anlıyoruz ki Allah ve Rasülü ve onların yolundan giden emir sahipleri ne derlerse harfiyen tatbik edilmeli asla ve kat'â başka şeylere meyl edilmemelidir. Allah ve Rasülü ile emir sahiplerine itaatsizliğin meydana getireceği dünyevi ve uhrevi mesûliyeti idrak etmeye gayret göstermek ve ona göre dikkatli olmak icab etmektedir. Aksi halde hem ferdi hem de ictimâî noktadan istenmeyen haller ve pişmanlıklar ortaya çıkabilir.

İmam-ı Şibli Hz., gövdesinden yeni koparılmış bir dalı eline alır ve ağlamaya başlar. Niye ağlıyorsun denildiğinde: "Bu yeşil dal gövdesinden henüz koparıldı. İleride odun olup yanacak. Bunun gibi kökünden koparılmış nesiller de cehennem odunu olacak. Onun için ağlıyorum" buyurmuşlardır.

C- İZİN VE TALİMAT İSTİKAMETİNDE HAREKET

"Kişinin, kâmil neticeye nailiyyeti için yapacağı her ameli, sahib-i zamanın emri ve müsaadesiyle yapması lazım gelir. Velev ki o amel, meşruattan dahi olsa"[236]

Bir mevkide, ehil olmayan kimsenin bulunması birçok sıkıntıyı da arkasından getirir. Hangi kimse ehil olmayan doktora kendini teslim eder? Tıraş etmeyi bilmeyen kimseye baş teslim edilir mi? Dünyevi işlerimizde ehliyet aradığımız gibi, dini hususlarda da ehliyet şarttır. Bunun için yarım doktor candan, yarım hoca da imandan eder, denmiştir.

---

[234] Asım Köksal, İslam Tarihi

[235] a.g.e.

[236] İmam-ı Rabbânî, Mektubât, c.1, Mek.254

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. bu hususta şöyle buyururlar:

اِنَّ التَّصَرُّفَ فِي عِبَادِ اللهِ تَعَالَي وَتَضْيِيعَ الْوَقْتِ فِي تَرْبِيَتِهِمْ غَيْرُ مُجَوَّزٍ بِلاَ إِذْنِ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَي لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ دَلاَلَةٌ عَلَى هَذَا الْمَعْنَى

"Allah Teâlâ'nın kulları hakkında tasarruf, onların terbiyesi hususunda vakit harcamak, Hak Sübhanehü'nün izni olmaksızın tecviz olunmamıştır. **"… İnsanları, Rablarının izniyle zulmetlerden nûra çıkarasın diye …"**[237] Ayet-i Kerimesi'nde bu manaya delalet vardır."[238]

Hz. Üstazımız (k.s.) de: "Esasen emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker vazifesi hakikatte bu vazife ile me'mur olanlara aittir. Her zamanda bu vazifelerini Ahsen vecih ile îfa ve edaya muktedir olurlar.

Bu maksadı imkân dairesinde yerine getirdikleri halde emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker yapıldığına hiçbir ferd vukuf hâsıl edemez. Çünkü onlar sıfat-ı hakîmiyyete mazhardırlar. Envâ-ı fünûn-ı hikmetle vazifelerini sirran ve alâniyeten icra ederler."[239]

İşte yapılan dini hizmetler rast gele değil, Allah-ü Teâlâ'nın kendisini bu vazifeyle memur kıldığı kimselerin kontrolünde, onun izin ve talimatları istikametinde yapıldığı takdirde kâmil neticeye ulaşılır. Onların kontrolünde hareket edildiğinde, kişilerin noksanlıkları, yanlışlıkları telâfi edildikleri için başkalarına sirayet etmez. Zarar müteaddi olmaz.

Bu hususta İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

يَنْبَغِى اَنْ يُعْلَمَ اَنَّ النَّقْصَ وَ اِنْ كَانَ مُنَافِيًا لِلْاِجَازَةِ وَلَكِنْ لَمَّا اَنَابَ اَلْكَامِلُ الْمُكَمِّلُ اَلنَّاقِصَ مَنَابَ نَفْسِهِ يُعَدُّ يَدُهُ كَيَدِهِ فَلاَ يَتَعَدَّى ضَرَرُهُ

"Bilinmesi lazımdır ki, nakıslık her ne kadar icâzet alabilmeye zıt olsa da, lakin nâkıs olan o kimseyi, kâmil ve mükemmil olan bir zat kendi yerine nâib olarak nasbedince, artık o nakısın eli, o kâmil ve mükemmil olan zatın eli gibidir. Böyle olunca noksanlığının zararı başkasına geçmez."[240]

---

[237] **İbrahim 1**

[238] **İmam-ı Rabbânî, Mektubât, c.1, Mek.211**

[239] **Mektuplar Risalesi, s.127**

[240] İmam-ı Rabbânî, Mebde' Meâd (Mektubat, c.2, s.145)

Hazret-i Üstazımız (k.s.) şöyle buyururlar: “Hizmete talip olan evladımızdan her biri bulunduğu beldenin ihyasına kâfidir.”[241]

NİHAT POLAT - ÜMRANİYE

[241] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.160

-7-

KALBÎ BİRLİK

RÛHÎ AHENK

HİZMETLERDE KALBÎ BİRLİK VE RÛHÎ AHENK

Zâriyât Sûresi'nin 56. Ayet-i Celîlesi'nde beyan edildiği üzere insanların ve cinlerin yaratılmasından maksat, Cenâb-ı Hakk'ı tanıyıp ona ubûdiyyette bulunmaktır.

Ubûdiyyet, “acziyyetini bilip tezellül izhâr etmek”, İbâdet ise, “tezellülün zirvesi ve en nihâî noktasıdır.”[242]

Nisa Süresi’nin 102. Ayet-i Kerimesi’nde ise şöyle buyrulur

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey o bütün iman edenler! Allah’a nasıl korunmak gerekirse öyle korunun (Allah’tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun), hakkiyle müttekî olun ve her halde Müslim olarak can verin.”

Ayet-i Kerime’de zikredilen حَقَّ تُقَاتِهِ “Hakkıyla müttekî olmak” iki şekilde izah edilmiştir:

1. Allah yolunda hizmette, hakkıyla, gücünün yettiği kadar gayret göstermek ve bu hususta hiç kimsenin levminden korkmamak,

2. Kendi aleyhinde bile olsa Allah için adaletten ve doğruluktan ayrılmamak.[243]

Şu halde son nefesine kadar, Allah-ü Teala’ya kul olabilmek, O’na bir Müslim olarak kavuşabilmek, insan için en yüce gayedir.

Ancak İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. وَأَحْوَجُ الْخَلاَئِقِ هُوَ الْإِنْسَانُ “Mahlukatın en muhtacı, insandır.”[244], buyurduğu üzere aciz olan insanın bu yüce maksada nailiyyeti için çok büyük gayrette bulunması gerekir.

Bununla beraber Allah-ü Teâlâ kişiye kaldıramayacağı yükü yüklememiştir. Her zorluk için iki kolaylık vardır.

يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ “Allah’ın yardımı, cemaatle berâberdir”[245], buyrulduğu üzere, Allah’ın ipine toptan yapışarak birlik-beraberlik ruhu içinde hareket etmek bu gayeye ulaşmada yardımcımız olacaktır. Zira Hak Din’in en büyük rükünlerinden biri, tek yürek olup, iş birliği yapmaktır.[246] Âl-i İmran Süresi’nin müteakip 103. Ayet-i Kerimesi’nde bu husus şöyle ifade edilir.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا...

---

[242] El-isfehânî, Müfredâtu Elfâzı’l-Kur’ân, s.542
[243] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[244] İmam- Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek. 45
[245] Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 2166
[246] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili

“Hepiniz, Allah’ın ipine sımsıkı tutunun, birbirinizden ayrılmayın ve Allah’ın üzerinizdeki nimetini düşünün; Sizler birbirinize düşmanlar iken O, sizin kalplerinizin arasında ülfet (dostluk) husûle getirip yanaştırdı da nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz...”

Ayet-i Celile’de cemâat halinde olmak, birlik-beraberlik içinde hareket etmek emredilmiştir. Zira zikri geçen حَبْلُ اللَّهِ “Allah’ın ipi”; “O’na kavuşmaya sebep olacak delil ve vasıta” demektir. Bunlar, Kur’ân-ı Kerim, ibadât-ü tâat, ihlâs, İslam, Allah’ın emri, Allah’ın ahdi gibi birbirine yakın mana ifade eden vasıtalardır. [247]

Allah-ü Tealaya ulaştıracak vasıtalardan biri de “cemâat”tır. Ayet-i Kerimede جَمِيعًا “Hep birlikte”, ifadesinden sonra وَلَا تَفَرَّقُوا “Tefrikaya düşmeyin” nehyinin zikredilmesi bunun delilidir.[248]

Fakat dikkat edilirse cemâat, bizzat hablüllah’ın kendisinden ibaret değil, hablüllah olan vasıtaya topluca yapışan hey’et-i içtimaiyyedir.[249]

Şu halde hablüllah nasıl tefsir edilirse edilsin, netice olarak; ona, cemâat halinde, birlik-beraberlik ruhuyla sımsıkı sarılmanın lüzumu ortaya çıkacaktır.

Ayet-i Kerime’deki وَلَا تَفَرَّقُوا “Tefrikaya düşmeyin” nehyi, müminler arasındaki sevgi ve ülfeti izale edecek, onları birbirinden koparacak bütün hususlar hakkındadır.

Sevgi, Allah’ın büyük nimetlerindendir ve ancak ondan gelir.

لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ

“….Eğer arzda bulunanın tamamını sarf edecek olsa idin, onların kalpleri arasını birleştiremezdin. Ve lâkin Allâh-ü Teâlâ onların arasını birleştirdi...” **[250]**Ayet-i Kerimesi bunun şahididir.

Hz. Üstazımız, “Sevgi aslen Allah’ın bir hediyesidir. Onun (kalpte) meydana gelişinde kişinin tesiri yoktur. Fakat Allah-ü Tealanın ihsanı ve tevfikı ile mukaddimeleri kesbîdir.”[251], buyururlar.

---

[247] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[248] Tefsir-i Razi
[249] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili

[250] Enfal 63
[251] Mektuplar Risalesi, s.9

Sevmek için en ufak gayreti olmayanın sevgiden nasibi yoktur. Allah-ü Tealanın Müminlerden beklediği, birbirlerini sevip tutan, zahirde de kuvvetli bir irtibat ile yekdiğerine bağlanmış, kardeşler olmaktır. Hucurat Süresi'nin 10. Ayet-i Kerimesi'nde إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ **"Mü'minler ancak kardeştirler."**, buyrulur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de, لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ **"Sizden biriniz, kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe kemâliyle iman etmiş olmaz."**[252], buyurarak kardeşi gözetmenin ehemmiyetini ifade eder. Diğer bir hadis-i şerifinde ise kardeşliğin kazandırdıkları hakkında şöyle buyurur:

إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ لَأُنَاسًا مَا هُمْ بِأَنْبِيَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمْ الْأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمَكَانِهِمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ تُخْبِرُنَا مَنْ هُمْ قَالَ هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرَوْحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ بَيْنَهُمْ وَلَا أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْنَهَا فَوَاللَّهِ إِنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ وَإِنَّهُمْ عَلَى نُورٍ لَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ وَلَا يَحْزَنُونَ إِذَا حَزِنَ النَّاسُ وَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Allah'ın kullarından öyle insanlar vardır ki, onlar peygamber de değildirler, şehit de değildirler. Kıyamet günü, Allah indindeki kıymetleri sebebi ile peygamberler ve şehitler onlara gıpta ederler." Sahabe-i Kirâm, "Ey Allah'ın Rasülü, onlar kimlerdir, bize haber verseniz?", dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular: **"Onlar öyle bir topluluktur ki, aralarında akrabalık bağı ve mal alış-verişi olmamasına rağmen, birbirlerini Allah için severler. Allah-ü Teâlâ'ya yemin olsun ki onların yüzleri nurdur ve onlar nur üzeredirler. İnsanlar korktuğu zaman, onlar korkmazlar. İnsanlar üzüldüğü zaman onlar üzülmezler." Ve şu meâldeki ayet-i kerime'yi okudular: "Muhakkak ki Allah'ın dostları için hiçbir korku yoktur. Ve onlar mahzun da olmazlar."**[253]

Kardeşlik, kalplerdeki niyyet ve imanları, bir kelime etrafında toplayıp, Allah-ü Teala'ya kulluk ve dinine hizmette yardımlaşmak içindir.

"Sizler birbirinize düşmanlar iken o, sizin kalplerinizin arasında ülfet (dostluk) husûle getirip yanaştırdı da nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz.", Ayet-i Kerimesi'nde ifade edilen nimet ile murad **İslam**'dır. İslam'la

[252] Sahîh-i Buhârî, Hadis No: 65
[253] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 3060

müşerref olmadan evvel birbirleriyle harp halinde olan Ashab-ı Kiram, daha sonra bu nimet sayesinde kardeşlikte numene olacak hale gelmişlerdir.[254]

O halde sevgi ve kardeşlikte, ortak gayenin ne olduğu da önemlidir. Fahruddin Râzî Hz. şöyle buyurur:

إِنَّ كُلَّ مَنْ كَانَ وَجْهُهُ إِلَى الدُّنْيَا كَانَ مُعَادِياً لأَكْثَرِ الْخَلْقِ ، وَمَنْ كَانَ وَجْهُهُ إِلَى خِدْمَةِ اللهِ تَعَالَى لَمْ يَكُنْ مُعَادِياً لأَحَدٍ

"Gözü-günlü dünyaya dönük olanların hepsi, Allah'ın mahlûkatının ekserisine düşman olur (zaten gayesi dünya ve menfaati olanın kardeşi de olmaz). Allah'ın hizmetine dönmüş olanlar ise mahlûkatından hiçbir ferde düşman olmazlar."[255]

Sair insanları bir arada tutan sebepler, bu topluluğu böler. İmam-ı Rabbânî Hz.

أَسْبَابُ جَمْعِيَّةِ الْخَلْقِ بَاعِثَةٌ عَلَى تَفْرِقَةِ هَذِهِ الطَّائِفَةِ

"Sair halkın beraberlik sebepleri, bu tâifenin dağılmasına (bölünmesine) götürür."[256], buyurarak, bu yolda beraberliğin dünya ve menfaatleri için değil, "rızay-ı ilahi uğrana İslam'a hizmet" için olduğunu ifade etmişlerdir.

Elbette bu topluluğun dünyadan da nasibi vardır. Hatta Hz. Üstazımızın şu müjdelerine bakıldığında, bu topluluğun dünyadan nasibi, sairlerin nasibinden de fazladır:

"Benim evlatlarım bu dünyada fukaralık ve yoksulluk çekmeyecek."[257]

"Evlatlarım! Siz bu dava'ya hizmet ettiğiniz müddetçe kasemle ifâde ederim ki: Dünya da sizin olacak, Âhiret de; para da sizin olacak, pul da; makam da sizin olacak, mevkî de; şân da sizin olacak, şöhret de."

Yine Hz. Üstazımız, evlatlarına, gayelerini ve bu gayelerine ulaşmak için yapılacak vazifeleri şöyle beyan buyurur:

"Evlatlarım! Sizler Allah'ın memuru, Rasûlüllahın memuru, Kitâbullah'ın memuru ve füyûzât-ı ilâhiyye'yi tevzî memurlarısınız. Yegâne vazifeniz batağa düşmüş olan ümmet-i Muhammedin evlâdını bataklıktan kurtarmaktır. Gâye, rızâ-i ilâhî'dir. {E'l-Mücâhid fî Sebîlillâh, E'l-Müştâk ilâ Cemâlillâh. Hüve unvânüküm}"[258]

[254] Fahreddin-i Râzî,Tefsir-i Kebiri
[255] Tefsiri Razi, Al-i İmran Süresi 103 Ayet-i Kerime tefsiri
[256] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.119
[257] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.30
[258] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.159

İmam-ı Rabbânî Hz. ise dünya ve menfaati gözetilerek birlik yapmanın bu topluluğa yaramayacağını söyler ve bu hususu şöyle ifade eder:

فَإِنْ أُعْطِيَتْ هَذِهِ الطَّائِفَةُ جَمْعِيَّةً فِي جَمْعِيَّةِ سَائِرِ الْخَلْقِ يَنْبَغِي أَنْ يَخَافَ مِنْهَا وَأَنْ يَلْتَجِئَ إِلَى جَنَابِ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ لِئَلاَّ تَكُونَ تِلْكَ الْجَمْعِيَّةُ آفَةَ الرُّوحِ

"Eğer bu taifeye, sâir halkın birlik-beraberliği (gibi) bir beraberlik verilecek olsa, bundan korkmak ve bu cem'iyyet ve düzenin ruhun afeti olmaması için Hak Sübhanehü'ye iltica etmek lazımdır."[259]

O halde birlik-beraberlik Allah'ın dinine hizmet için olmalıdır. Saff Süresinin 4. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ

"**Haberiniz olsun ki Allah, kendi yolunda kurşunlu bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"[260].**

Ayet-i Kerime'de müminler, cismen nizam ve intizamlarıyla; kalben tek kelime etrafında birlik-beraberlik halinde hareket etmeleriyle, parçaları kurşunla kenetlenmiş binalara benzetilmiştir.[261]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ

"**Muhakkak ki Mümin Mümine karşı parçaları birbirine bağlanıp sımsıkı tutan bina gibidir"** buyurmuş ve (bu bağlılığı göstermek için) parmaklarını birbirinin arasına geçirip kenetlemiştir."[262]

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz.

وَكَمَا أَنَّهُ يَحْتَاجُ إِلَى الْجَمْعِيَّةِ الْبَاطِنِيَّةِ كَذَلِكَ يَحْتَاجُ إِلَى الْجَمْعِيَّةِ الظَّاهِرِيَّةِ بَلْ هَذَا الْاِحْتِيَاجُ مُقَدَّمٌ عَلَى ذَلِكَ

الْاِحْتِيَاجِ

[259] **İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.119**
[260] **Saff 4**
[261] **Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili**
[262] **Sahîh-i Buhârî, Hadis No: 459**

“İnsan bâtınî cem’ıyyet ve ahenge muhtaç olduğu gibi zahiren olacak cem’iyyet ve ahenge de ihtiyaç duyar. Belki bu ihtiyaç daha da önce gelir.”[263], buyurarak zahiren-batınen olacak kalbi ve rûhî birliğin lüzumunu ifade etmişlerdir.

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v):

إِذَا جَلَسْتُمْ إِلَى الْعِلْمِ أَوْ فِي مَجْلِسِ الْعِلْمِ فَادْنُوا ، وَلْيَجْلِسْ بَعْضُكُمْ خَلْفَ بَعْضٍ ، وَلاَ تَجْلِسُوا مُتَفَرِّقِينَ كَمَا يَجْلِسُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ

“İlme veya ilim meclisinde oturduğunuz zaman, yaklaşın, bazınız bazınızın arkasına otursun. Ehl-i cahiliye gibi müteferrik olarak oturmayın”[264] , buyurarak zahirî derlilik-topluluğun ehemmiyetini ifade buyurmuş ve Ashâb-ı Kirâm’ı da böyle yetiştirmiştir.

Ashâb-ı Kirâm’ın bu özelliği İncîl’de İsâ (a.s.) ve ümmetine dahi önceden haber verilmiş ve numûne gösterilmiştir. Fetih sûresinin 29. Ayet-i Kerimesi’nde bu husus şöyle beyan edilir:

...وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآَزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ...

“İncil’deki meselleri de; bir ekin gibidir ki filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış, derken sâkları üzerine bir düze istikâmet almış, öyleki zürrâ’ın (ziraat ehlinin) hoşuna gider.”

“Onların her bireri bir ekin gibidir ki filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş (başak çıkarmaya başlamış), derken kalınlaşmış, derken sâkları (sapları) üzerine bir düzeye dizilmiş (sâklarında za’f yok, yatık değil, dik ve düzgün, öyle güzel bir terbiye ile muntazam, öyle düzgün, öyle dolgun, öyle feyizli ki), zürrâ’ın (ziraat ehlinin) hoşuna gider. İşte Rasûlüllah ve Ashâbı böyle hoş, mükemmel, muntazam güzel bir ekin gibi yetiştirilmiş bir ordudur. Burada Rasûlüllahın feyz-i ahlâkı ve ta’lim-terbiyesi ile ümmetine ruhen ve cismen verilen hayâtî nizam ve neş’enin bir ifâdesi vardır.”[265]

Nasıl ki bir uçurumun kenarından geçen topluluk, oraya düşmemek için etrafına gerilmiş ipe, rastgele değil de bütün hesaplar yapıldıktan sonra, panik yapmadan, derli-toplu vaziyette, itinayla sarılarak geçerse, müminler de böyledir. Cehennem çukuruna düşmemek için Allah’ın ipine birlik beraberlik ruhuyla sımsıkı

[263] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek. 45
[264] Kenzü’l-Ummal, Hadis No: 29269
[265] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili

sarılırlar. Bu husus Âl-i İmran Süresi'nin 103. Ayet-i Kerimesinin devamında şöyle ifade edilir:

...وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ...

"Hem sizler ateşten bir çukurun tam kenarında bulunuyordunuz da o tuttu, sizi oradan kurtardı. Şimdi böyle size âyetlerini beyan ediyor ki hidâyete erebilesiniz." [266]

Ayet-i Kerime'de kurtuluşun birlik-beraberlikle olduğuna işaret vardır. O halde yapılacak hizmetten önce, evvela ferden ve ictimâen keyfiyetin artırılmasına, bu ahenk ve birliğin muhafazasına çalışılmalıdır. Allah-ü Teala Âl-i İmran Süresi'nin 102 ve103. Ayet-i Kerimeleriyle müminlere, iman, takva ve birlik-berberliği emrettikten hemen sonra 104. Ayet-i Celilede de;

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Hem sizden müteşekkil, önde gider, hayra davet eder, maruf ile emreder ve münkerden nehyeyler bir ümmet olsun, işte onlardır o felahı bulacaklar" buyururak, dinine hizmeti emretmesi, bu hususun delilidir.

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

فَإِنْ طَرَأَ الْفُتُورُ عَلَى الْجَمْعِيَّةِ يَنْبَغِى الْبَحْثُ عَنْ سَبَبِ ذَلِكَ الْفُتُورِ وَتَعْيِينُهُ وَتَشْخِيصُهُ أَوَّلاً ، ثُمَّ التَّشَبُّثُ بِأَسْبَابِ تَلاَفِي التَّقْصِيرِ ثَانِياً . وَيَنْبَغِى التَّوَجُّهُ إِلَى الْحَقِّ سُبْحَانَهُ بِالْإِلْتِجَاءِ وَالتَّضَرُّعِ التَّامِّ ، وَأَنْ يَسْئَلَهُ سُبْحَانَهُ دَفْعَ ظُلْمَةِ الْفُتُورِ وَالتَّقْصِيرِ وَأَنْ يَتَوَسَّلَ بِالشَّيْخِ الَّذِى أَخَذَ عَنْهُ الذِّكْرَ

"Cem'ıyyet ve ahenk üzerine zafiyet arız olduğu zaman evvela bu zafiyetin sebebinin araştırılıp, tayin ve teşhis edilmesi, sonra da taksiratın telafi sebeplerine teşebbüs edilmesi lazımdır. (Bunun için de kişinin) tam bir tazarru ve iltica ile Hak Sübhanehu'ye teveccüh etmesi, O'ndan zafiyet ve noksanlığın zulmetinin def'ini istemesi, zikrini aldığı Şeyh'e tevessül etmesi lazımdır."[267]

Şu hizmeti yüklenen kişilerin keyfiyet ve ahengi öyle olmalıdır ki halleri de İslam'ı anlatmalı. Hz. Üstazımız (k.s.)'in, "Diliniz sussa da haliniz İslam'ı anlatsın."[268] "Benim evlatlarım Müslümanlığın şahsiyetini bu millete tanıtacaklar."[269], mübarek sözleri bunu ifade eder. İmam-ı Rabbanî Hz. (k.s.) de;

[266] Âl-i İmrân 102-103
[267] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.93
[268] Hatırâtım 2, s.101
[269] Hatırâtım 2, s.101

وَيَنْبَغِي لِلسَّالِكِ أَنْ يَعِيشَ عَلَى وَجْهٍ تَحْصُلُ الْجَمْعِيَّةُ لِلطَّالِبِينَ فِي صُحْبَتِهِ لاَ أَنَّهُ يُلْقِيهِمْ وَيَرْمِيهِمْ إِلَى التَّفْرِقَةِ

Bu yolda yürüyen, öyle yaşayacak ki onun sohbetinde (beraberliğinde) talipler için cem'ıyyet (derlilik-topluluk, ahenk) hasıl olacak. Onları tefrikaya düşürecek (dağınıklığa sürükleyecek) tarzda yaşamayacak.[270], buyururlar.

Hz. Üstazımız şöyle buyurur:

"Her yerde birlik ve beraberlik lazımdır. Muvaffak olmak için her hususta ittifak etmeli ve dayanışmayı asla elden bırakmamalı. Çünkü Allah'ın nusreti, maddî ve mânevî yardımı cemâatle beraberdir. Toplu çalışanlar bunun semeresini kısa zamanda elde ederler"[271]

A- CEMİYYET HALİNDE YAŞAYAN FERTLERİN DİKKAT EDECEĞİ HUSUSLAR

1- Kardeşine karşı hüsn-ü zan ile hareket edip, ona karşı dâimâ hayır dilemeli, asla haset, kin, nefret hislerine kapılmamalıdır.

Hadis-i Şerif kitaplarımızda İncil'de şöyle yazılı olduğu beyan edilir:

كَمَا تَدِينُ تُدَانُ وَ بِالْكَيْلِ الَّذِي تَكْتَالُ تُكْتَالُ

"(Başkası hakkında) nasıl (düşünüp) inanırsan (kendi hakkında da öyle düşünülür) inanılırsın ve (başkasını) tarttığın ölçekle (sen de) tartılırsın"[272]

2- Meydana gelen hâdiselerle alâkalı dâimâ tefe'ül (hayra yormak) ile hareket etmeli, teşe'ümde (şerre yormak) bulunmamalıdır.

Zirâ büyüklerin kelâmında اَلتَّفَأُلُ سُنَّةٌ وَ التَّشَأُّمُ حَرَامٌ "Tefe'ül sünnet, teşe'üm ise haramdır" buyrulmaktadır.

3- Kendisine yapılan iyilikleri görüp unutmamalı, kötülükleri ise affetmelidir. Yine kendinin yaptığı iyilikleri unutmalı, kimsenin başına kakmamalıdır.

Zira Ayet-i Celileler'de,

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى

[270] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek .176
[271] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.39
[272] Kenzü'l-Ummâl, Hadis No: 43031

"Bir tatlı dil, bir mağfiret; arkasına ezâ takılacak sadakadan daha hayırlıdır"[273],

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى

"Ey o bütün iman edenler! Sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmakla boşa gidermeyin"[274] buyrulmuştur.

4- Arkadaşlarının kusur ve ayıplarını örtmelidir.

Hadis-i Şerif'te; ...وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ...

"...Her kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse Cenâb-ı Hak da dünya ve âhirette onun ayıplarını örter..."[275] buyrulmuştur.

Fakat burada şu hususa dikkat edilmelidir. Aybı örtmek, fesâdıyla ma'rûf olmayan (âşikâre suç işlemeyen) kimseye nisbetle teşvik edilmektedir. Yoksa fesâdıyla ma'rûf olan kimsenin mefsedetlerini örtbas etmeyip, gerekli yerlere haber vermek müstehaptır.[276]

5- Gördüğü yanlışlıkları güzelce ikaz etmeli ve düzeltmelidir.

Hadis-i Şerif'te;

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

"Sizden her kim bir münker (kötülük) görürse, onu eliyle düzeltsin, eğer gücü yetmezse diliyle düzeltsin, ona da gücü yetmezse kalbiyle (kerih görerek) düzeltsin. Bu imanın en zayıfıdır."[277], buyrulmaktadır. (Buraya Hz. Üstâzımız (k.s.), "Bu imanın kat be kat halidir" diye mana vermişlerdir).

Zira bir kimsenin işlediği günah yalnızca kendisi için değil başkası için de zararlıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

اَلذَّنْبُ شُؤْمٌ عَلَى غَيْرِ فَاعِلِهِ . إِنْ عَيَّرَهُ اُبْتُلِيَ بِهِ ، وَ إِنِ اغْتَابَهُ أَثِمَ ، وَ إِنْ رَضِيَ بِهِ شَارَكَهُ

"Günah başkası için de kötüdür. Eğer ayıplarsa kendisi de mübtelâ olur, gıybetini yaparsa kendisi de günahkâr olur, rızâ gösterirse ortak olur"[278]

6- Ayıp ve hata aramamalıdır.

---

[273] Bakara 263
[274] Bakara 264
[275] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 221
[276] Tuhfetü'l-Ahvezî , c.8, s.214
[277] Sahih-i Müslim, Hadis No: 70
[278] Suyutî, Camiu'l-Ehadis, Hadis No: 12531

İmâm-ı Râbbânî (k.s.) Hz.;

وَ أَشْقَى جَمِيعِ الْخَلاَئِقِ وَ أَبْعَدُهُمْ عَنِ السَّعَادَةِ الَّذِينَ يَرَوْنَ عُيُوبَ هَذِهِ الطَّائِفَةِ نَجَّانَا اللهُ سُبْحَانَهُ مِنْ هَذَا الْبَلاَءِ الْعَظِيمِ

"Mahlûkâtın en şekâvetlisi ve saâdetten en uzak olanı şu tâifenin ayıplarını (arayıp, araştırıp) görenlerdir. Cenâb-ı Hak bu büyük belâdan bizleri muhâfaza buyursun. (Âmîn)"[279] buyurmaktadır.

7- Arkadaşlarının yardımına koşmalıdır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَنْ نَفَّسَ عَنْ أَخِيهِ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ

"Bir kimse bir mü'minden dünya sıkıntılarından bir sıkıntı giderirse; Allah ondan âhiret sıkıntılarından bir sıkıntı giderir. Bir kimse başı sıkışana (darda kalana) kolaylık gösterirse, Allah ona dünya ve âhirette kolaylık verir. Ve bir kimse bir Müslümanı (n günahını) örterse, Allah da onu(n günahlarını) dünya ve âhirette örter. Kul din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da kulun yardımındadır…"[280]

8- İyi durumda da kötü durumda da birbirlerine karşı dürüst olmalı, doğru konuşmalıdır.

Hadis-i Şerif'te şöyle buyrulmuştur:

عَلَيْكُمْ بِإِخْوَانِ الصِّدْقِ ، فَإِنَّهُمْ زِينَةٌ فِي الرَّخَاءِ وَ عِصْمَةٌ فِي الْبَلاَءِ

"Size sâdık kardeş lazımdır. Çünkü onlar rahat zamanda zînet (süs, yani mücevher gibi değerli), bela (ve musîbet) anında ise ısmet (koruyucu kalkan gibi)'dirler"[281]

Allah dostları; صَدِيقُكَ مَنْ صَدَقَكَ لاَ مَنْ صَدَّقَكَ "Dostun; sana doğru konuşandır, yoksa (her hâlükârda) seni tasdik eden değildir"[282], buyururlar.

9- Bütün bunları yaparken, Allah Rızası'na nail olmak maksadını gözetmesi.

---

[279] İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.292
[280] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 2869
[281] Mâverdî, Edebü'd-Dünya ve'd-Din, s.260
[282] Mâverdî, Edebü'd-Dünya ve'd-Din, s.260

Zira bir Hadis-i Şerif'te,

مَنِ الْتَمَسَ رِضَا اللهِ بِسَخَطِ النَّاسِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَأَرْضَى عَنْهُ النَّاسَ وَمَنِ الْتَمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللهِ سَخِطَ اللهُ عَلَيْهِ وَأَسْخَطَ عَلَيْهِ النَّاسَ

"Kim insanların gadabına rağmen Cenab-ı Hakkı'ın rızasını tercih ederse, Cenab-ı Hak ondan razı olur ve insanları da razı kılar. Kim de Cenab-ı Hakk'ın gadabına rağmen, insanların rızasını tercih ederse Cenab-ı Hak ona gadab eder ve insanları da ona karşı gadablandırır."[283] buyrulmaktadır.

Hz. Üstâzımız (k.s.), aynı yolun mensubu bulunan ihvanın yekdiğerine karşı riayet edeceği hususları şöyle beyan buyurur:

"1- Her ihvanın diğer ihvânı karşısında, kendini nefyetmek ile bütün fazilet ve kemalâtı ihvânına atıf ve havâle eylemek suretiyle din kardeşini ispat etmesi,

2- Kardeşlik hukukunun sebebini dünya ve menfaatleri değil, Allah rızası olarak belirlemesi ve devam ettirmesi,

3- Kardeşinin hatalarını görmeyerek dâimâ af ve safh (görmezden gelmek) ile muâmelede bulunması,

4- İhlâskâr hürmet ve sevgi izhâr etmesi,

5- Maddî-ma'nevî yardımını esirgemeyerek ortaya koyup kardeşini tercih eylemesi "[284]

B- **ASHÂB-I KİRÂMIN EVSÂFI VE ARALARINDAKİ KALBÎ BİRLİK VE RÛHİ AHENK**

Cenab-ı Hak, Fetih sûresinin 29. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyurur:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"Muhammed (a.s.) Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı çok çetin, kendi aralarında ise gâyet merhametlidirler. Onları görürsün, cemâatle rukû' ve secde ederek Cenâb-ı Hak'tan fazl-u rıdvân isterler. Sîmâları secde eserinden yüzlerindedir. Bu onların tevrattaki

[283] Suyutî, Camiu'l-Ehadis, Hadis No: 21523
[284] Mektuplar Risâlesi, s.162

meselleridir. İncildeki meselleri de; bir ekin gibidir ki filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış, derken sâkları üzerine bir düze istikâmet almış, öyleki zürrâ'ın (ziraat ehlinin) hoşuna gider. Onlarla kâfirlere gayz vermek, onları öfkelendirmek için onlardan iman edip Salih amel yapanlara Cenâb-ı Hak hem bir mağfiret hem de büyük bir ecir va'd buyurdu".

Bu Ayet-i Celile'de Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in maiyyetinde bulunan Ashâb-ı Kirâm'ın ahvâl ve evsâfından bazıları beyan edilmiştir: Bunlar:

1- Kâfirlere karşı çok çetin, çok şiddetlidirler.

Onların küfürlerine karşı zafiyet ve yılgınlık göstermez, sert ve kuvvetli davranırlar.[285]

Sahâbe-i Kirâm'ın hepsi savaş meydanlarında kâfirlere karşı amansız mücadeleler vermiştir.

Bedir gazasında Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ın oğlu müşriklerin saffında bulunmuş ve harp meydanında kılıcını çekerek kendisiyle çarpışacak bir er isteyince ilk olarak Hz. Ebû Bekir (r.a.) çıkmıştır. Fakat Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz "Biz senden istifâde ediyoruz" diyerek izin vermemiştir.[286]

Uhud savaşında Kureyş ordusunun sancaktarı Talha bin Ebi Talha:

"Benimle çarpışmak için kim çıkar er meydanına? Ey Muhammedin sahâbîleri! Siz, bizi kılıçlarınızla öldürünce Allah'ın bizi hemen cehenneme sokacağını, siz, bizim kılıçlarımızla öldürülünce de sizi hemen cennete koyacağını söylüyorsunuz! Öyle ise benim kılıcımla öldürülüp hemen cennete girecek yahut kılıcıyla beni öldürüp cehenneme sokacak bir kimse yok mu?" diyerek seslenince; Hz. Ali (k.v.):

"Varlığım kudret elinde bulunan Hz. Allah'a yemin ederim ki; ben de seni kılıcımla Cehenneme göndermedikçe yahut senin kılıcınla Cennete girmedikçe senden ayrılmayacağım!" dedi. Ve hemen karşısına çıkıp kılıcını hiddetle onun başına indirdi. Talha'nın başı çenesine kadar ikiye yarıldı ve yere yıkıldı. Bunun üzerine Peygamberimiz ve Müslümanlar hep beraber tekbir getirdiler.[287]

Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Hamza (r.a.) Müslümanlığı kabul ettikten sonra Mekke meydanına çıkıp ilan etmişler ve sonraki harplerde diğer Ashab-ı Kiram gibi birçok kahramanlıklar göstermişlerdir.

2- Kendi aralarında gâyet merhametlidirler.

[285] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[286] M. Âsım Köksal, İslam Tarihi
[287] M. Âsım Köksal, İslam Tarihi

Birbirlerine karşı çok yumuşak ve nazik hareket ederler. Onun için aralarında Kelime-i Hak üzerine toplanmaları kolay olur.[288]

Kendi oğlu bile olsa kâfirlere karşı nasıl şiddet ve bahadırlık gösterdiği anlatılan Hz. Ebû Bekir (r.a.) mü'minlere karşı da bir o kadar merhametli ve şefkatli idi. Müslümanlığı kabûl ettikten sonra Allah rızâsı için kırk binini gizli, kırk binini de âşikâr olmak üzere seksen bin dirhem fakirlere infâkta bulundu.

Bir ara öyle infak etmişti ki en son üzerindeki elbiseleri de çıkarıp fakirlere vermiş kendisi de bir mutafa (keçi kılından dokunmuş elbiseye) bürünmüştü. Bu şekilde mescide gitmekten hayâ ettiği için namazlarını üç gün boyunca evde kılmıştı. Rasûlüllah Efendimiz sabah namazından sonra Ashâb-ı Kirâma dönerek,

"Ebû Bekir üç gündür gelmiyor. Acaba hasta mıdır, gidip hatırını soralım" buyurdular. O sırada Cebrâil (a.s.) siyah bir mutafa bürünmüş olarak geldi. Rasûlüllah Efendimiz her zaman en güzel surette görmeye alıştığı Cebrâil (a.s.)'ı böyle görünce;

"Ey kardeşim Cebrâil bu ne hal?" diye sordular.

"Yâ Rasûlellah semâ'daki bütün melekler böyle giyindiler" dedi.

"Neden böyle giyindiler?" diye sorunca;

Cebrâil (a.s.) Hz. Ebû Bekir (r.a)'ın yaptıklarını anlattı ve hiç giyeceği kalmadığı için de üç gündür mescide gelemediğini haber verdi.

Sonra Rasûlüllah efendimiz ashâbına "Kimde bir fazla elbise varsa Ebû Bekir'e versin. Hak Teâlâ ona çok sevap verip Firdevs cennetinde bana komşu yapacaktır" buyurdu.

Temin edilip elbise gönderilince Hz. Ebû Bekir (r.a.) Rasûlüllah Efendimiz ile şereflenmek için huzura gelmişti. Rasûlüllah Efendimiz de karşılayıp musâfaha ettiler.[289]

İslam büyüklerinden Hz. Huzeyfe El-Adevî (r.a.) anlatıyor;

"Yermük harbinde elimde biraz su ile yaralı olan amcamın oğlunu bulma ümidiyle yaralıların arasında dolaşmaya başladım. Sonunda amcamın oğlunu buldum kendisine su isteyip istemediğini sordum. O da istedi. Tam içiyordu ki;

"Yanıyorum, yanıyorum. Su! Su!" diye bir inleme geldi. Amcamın oğlu suyu ona götürmemi işaret etti. Yanına vardım, inleyen Âs'ın oğlu Hişâm'dı. Suyu ona içireceğim sırada başka bir yerden aynı şekilde bir inleme geldi. Hişam da suyu ona

[288] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[289] Menâkıb-i Çehâr Yâr-ı Güzîn, s.39

götürmemi işaret etti. Fakat ben suyu o adama götürünceye kadar adam şehit olmuştu. Sonra geri dönüp Hişâm'ın yanına geldiğimde o da şehit olmuştu. Amcamın oğluna suyu yetiştireyim diye onun yanına gittiğimde o da şehit olmuştu. Allah hepsine rahmet etsin."[290]

Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret eden Müslümanlara, Ensâr-ı Kirâm'ın evlerini, bağlarını hatta ticâretlerini bile ikiye bölerek paylaşmaları ve birbirlerini kardeş ilan etmeleri de bu merhametin numûnelerindendir. Ve daha niceleri…

أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ

"Mü'minlere karşı mütezellil (mütevâzi ve merhametli), Kâfirlere karşı azizdirler (satvetlidirler)"[291] Ayet-i Celilesi de bu iki hususu nâtık'dır.

3- Cemâatle rukû' ve secde ederler.

Onları hep rükû ve secde halinde görürsün, hep de beraber namaz kılarlar.[292]

Dâima birbirlerini kollarlar, berâber hareket ederlerdi. Birbirlerinin hata ve ayıplarını örtüp güzelce ikaz ederler, emr-i bi'l-mâ'rûf ve nehy-i ani'l-münker ile meşgûl olurlardı.

4- Bununla Hz. Allah'ın fazl-u rıdvânını isterler.

Allah'ın lütuf ve ihsanından ve onun rızasından başka bir karşılık istemezler

5- Secde eseri olan sîmâları (alametleri) yüzlerindedir.

Allah için hâlisâne secde edip durdukları, yüzlerinin salâh ile parlayan nûrânîliğinden bellidir.[293] Sâlih kullarda bulunan huşû' alâmeti onların yüzlerindedir.[294]. İşte bu onların Tevrât'taki meselleridir. Yani Tevrat'ta Ashâb-ı Kirâm böyle anlatılmıştır. İncîl'deki meselleri de yukarda zikredildiği gibidir.

Ashâb-ı Kirâm her hali ve vasfıyla bizlere birer numûne-i imtisâl oldukları gibi zahiren ve bâtınen birlik-beraberliğin nasıl tesis edileceği ve neticesinde ne gibi muvaffakiyetlere nâil olunacağı hususunda da en güzel numûneyi teşkil etmiştir.

أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ

[290] İbn-i Manzûr, Muhtasar-ı Târîh-i Dimeşk, c.8, s.142
[291] Mâide 54
[292] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[293] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[294] İmâm-ı Kuşeyrî, Tefsir-i Kuşeyrî, c.5, s.432

“Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbî olursanız hidâyete erersiniz.”[295]

ŞABAN DURMUŞ - ÜMRANİYE

-8-

MUKADDESÂTA VE BÜYÜKLERE HÜRMET VE TAZİM

[295] **Aynî, Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahihi’l-Buharî**

MUKADDESAT VE BÜYÜKLERE HÜRMET

Mukaddesât, Allah-ü Teâlâ'ya mensup olan, dinen pâk ve nezih bulunan, manevi bir büyüklüğe sahip kutsî şeylere denir. Bunun yerine Şeâir-i İslam tabiri de kullanılır.[296]

"Şe'âir" kelimesi, "şuur" masdarından olup "şeîre veya şiare veya meş'er" kelimelerinin cemîsidir. Lügatte hususî işaret, alamet-i müş'ire gibi manaları ifade etmektedir. Şe'âir bazen ibadetin kendisi için kullanılır. Buna göre Ezan, cemaatle namaz, Cuma ve Bayram namazları, Hac İbadeti, İslam'ın Şe'âiri'nden yani alametlerindendir. Bazen de ibadetin mahalli için kullanılır. Bu manaya göre ise minareler, camiler, Safa ve Merve ile diğer menasik-i Hac hepsi Dinimizin mukaddes kabul ettiği hususi işaretleri, alametleridirler.[297]

Allah-ü Teâlâ mukaddes olduğu gibi O'nun bütün mübarek isimleri de mukaddestir. Hatta bir ism-i celili de Kuddûs'tür. Allah-ü Teâlâ'nın kitapları, peygamberleri, velileri bu kudsiyeti haizdirler. Yine dinî ibadetler ve onların icra edildiği İslam ma'bedleri kutsaldırlar.

Tazim ve hürmet ise bir şey hakkında büyük sayıldığına delâlet edecek surette güzel muamelede bulunmaktır.[298]

Allah-ü Teâlâ'nın emirlerine tazim, yarattıklarına şefkat İslam'ın özüdür.

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوَقِّرْ كَبِيرَنَا

[296] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali s. 494
[297] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân-ı Kerim Dili, Bakara Suresi 158. Ayet'in Tefsiri
[298] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali s. 494

“Büyüklerine hürmet, küçüklerine şefkat göstermeyen bizden değildir.”,[299] buyrulduğu üzere büyüklere hürmet, küçüklere şefkat ahlaki vazifelerin en mühimlerindendir.

Hac süresinin 30 ve 32. Ayet-i Kerimeleri’nde şöyle buyrulur:

وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِندَ رَبِّهِ

“Her kim de Allah’ın hürmetlerine tazim ederse bu kendisi için Rabbi indinde mutlak hayırdır.”

وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوب

“Her kim de Allah’ın şeâirine tazim ederse şüphesiz o kalplerin takvasındandır.”

Ayet-i Kerimeler’den anlaşıldığı üzere hürmet, kişinin takvasıyla mütenasip olarak sonu hayırla müjdelenmiş bir emr-i ilâhi iken; hürmetsizlik, zararı çok büyük günahlardandır. Hucurat Süresi’nin 2. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلاَ تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالَكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تَشْعُرُونَ

“Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin (s.a.v.) sesinden daha yüksek kaldırmayın ve ona birbirinize bağırdığınız gibi yüksek sesle söylemeyin. Haberiniz olmadan amelleriniz hiçe iniverir.”

Ayet-i Kerime’de, hürmet ve edebi terkedenin -Peygamber (s.a.v.) Efendimiz’i hafife almasa ve saygısızlık kasdı olmasa bile- dinden çıkabileceğine işaret edilmektedir. Çünkü, eğer kişi edebi terkederek sesini yükseltirse bu, zamanla kendisini hürmetsizliğe sevkeder. Hürmetsizlik küfre götürür; küfür ise amelleri boşa çıkarır.

Mukaddesata yapılacak hürmet ve tazim, tazim olunacak şeye göre farklılık arzeder. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

A- ALLAH-Ü TEÂLÂ’YA HÜRMET VE TA’ZİM

Her nimet külfete, her külfet de nimete göredir. Her hak, bir vazife karşılığı olarak bulunur. Her kim bir hak elde ederse, karşılığında mutlak surette bir vazife ile mükellef tutulur. Zira vazife haktan önce gelir.

---

[299] Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 2043

Lütfettiği nimetlere karşı, o nimeti vereni tanımak, O'nun emirlerini tutmak, O'nun gösterdiği yoldan çıkmamak akıl ve vicdanın icabıdır.

Böyle olunca Allah-ü Teâlâ'nın birliğini ve O'ndan başka ibadete layık hiçbir ilah olmadığını, O'nun en yüce sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğunu tasdik etmekle O'na iman etmek; O'nun emir ve yasaklarına harfiyen riayet etmekle, O'ndan korkmak; O'nu ve sevdiğini, sevmek; yerdiğini, yermek; O'na olan sevgimizi dünyanın her şeyinden üstün tutmak, O'nu görmüyor olsak da O'nun bizi gördüğünü bilerek, can-ü gönülden ibadet etmek, O'nu tanımak, O'na karşı daima edepli ve terbiyeli bulunmak, ismini hürmet ve tazimle anmak, dini ve ahlakî vazifelerimizdendir.[300]

Bunun için Rabbimiz'in ismi zikredildiğinde Celle Celalühü, Tebâreke, Teâlâ ve Sübhanehü gibi ifadeler ile tazimde bulunulması vacip olur.[301]

B- KUR'ÂN-I KERİM'E TA'ZİM VE HÜRMET

Mukaddesâta hurmet hususunda ihtiyatlı hareket güzel görülmüş, en ufak hürmetsizliğin zararının büyük olacağı bildirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'e hürmet hususunda da kişi bu gayret ve ihtiyatla hareket etmeyi şiar edinmelidir.

Vakı'a Suresi'nin 77 ila 81. Ayet-i Kerimeleri'nde Rabbimiz (c.c.) Kur'an-ı Kerim'in şeref ve yüceliğini, ona gösterilmesi gereken tazim ve hürmeti şöyle beyan buyurur:

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ – فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ – لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ – تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ – أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ

"O hakikaen bir Kur'ân-ı Kerim'dir. Öyle bir kitapta ki mahfuz tutulur. Ona tertemiz olanlardan başkası el süremez. O, Âlemlerin Rabb'inden indirilmedir. Şimdi, bu kelama siz yağ mı süreceksiniz. (Hürmetsizlik edip inkâr veya taharetsizlikle onu kirletmeye mi kalkışacaksınız)[302]"

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de Hadis-i Şerifleriyle, Kur'an-ı Kerim'e karşı ünsiyet ve alakayı tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur:

---

[300] Ahmet Hamdi Akseki, İslam Dini, s.227
[301] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.495
[302] Parantez içi: Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

اَلاَ اَيُّهَا النَّاسُ فَاِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ اَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَاُجِيبَ وَاَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ اَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللهِ وَرَغَّبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ وَاَهْلُ بَيْتِي اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي اَهْلِ بَيْتِي

"Dikkat edin ey insanlar! Yakında Rabbimin ölüm meleği bana gelir ve ben de ona icabet edip ahirete gidebilirim. Size iki mühim şey bırakıyorum. Birincisi Allah'ın Kitabı Hz. Kur'an'dır ki, onda Allah'ın hidayeti ve nuru vardır. Onu tutunuz ve ona sımsıkı sarılınız.

İkincisi ise, benim Ehl-i Beytim'dir. Size hatırlatıyorum; Ehl-i Beytim hakkında Allah'tan korkunuz. "[303] **(Son cümleyi üç defa tekrar etmişlerdir.)**

Kur'ân-ı Kerime' tazim, her şeyden evvel onun, Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Peygamberimiz (s.a.v.)'e gönderilmiş bir Kelam-ı İlahi olduğuna inanmaktır. Cihan bir araya gelse en küçük suresinin benzerinin ortaya koyulamayacağını, hem lafzı hem de manasının mucize olduğunu tasdik etmektir.

Nazmını okumaya, manasını anlamaya çalışmak, anlamadığı cihetlerde kendi aklıyla hareket etmeyip manasını Allah-ü Teâlâ'ya havale etmek, haber verdiği tarihi vakı'aları ibretle düşünmek, kıssalarından hisse almak, hükümlerini baş tacı yapıp tatbik etmeye çalışmak, okurken veya dinlerken son derece edep ve terbiyeli bulunmaktır.[304]

Rabbimizin mukaddes kitabından hakkıyla istifade edebilmek, zat-ı ulûhiyetine sığınmakla ondan gelecek yardıma bağlıdır. Bunun için Kur'an-ı Azim tilavetine Euzü-Besmele ile başlanılır.[305]

Mushaf-ı Şerif ele alınıp okunacağı zaman kişinin abdestli bulunması gerekir. Abdestsiz olan kimse mushaf-ı şerifi kılıfsız olarak eline alamaz. Ayet-i Kerime ile sabit olduğu üzere onu ancak temiz olan eller tutabilir. "Kur'an-ı Kerim okuyacağı zaman şu hususlara dikkat etmek adaptandır: Misvak kullanmak, güzel elbise giymek, saçları taramak ve güzel koku sürünmek, abdestli veya teyemmümlü olarak kıbleye yönelmek, yastık ve sair şeylere yaslanmamak, sırtını dayamamak, bir edep ve sükûnet hali ile başı eğik vaziyette, ya ayakta veya otururak okumak. Otururken

[303] Sahih-i Müslim, Hadis No: 6378

[304] Ahmet Hamdi Akseki, İslam Dini, s.229

[305] Feteva-i Hindiyye, c.5, s.480 - Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.495

bağdaş kurmadan, mütevazi bir halde ve sanki hocasının huzurundaymış gibi oturmak…"[306]

Kur'ân-ı Kerim belden aşağı tutulmamalı, üzerine başka kitap ve eşya konulmamalıdır. Cildi, kapağı, sayfaları sağlam ve temiz tutulmalı, içine yazı yazılmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'in açıkta bulunduğu odada yatılmamalı, Kur'ân-ı Kerim'in karşı ayak uzatılmamalıdır. Kütüphanenin en yüksek rafına konulmalı, yapraklarına-kabına son derece itina gösterilmelidir.

Kur'an-ı Azim, temiz yerlerde, avret mahalleri örtülü ve Kur'ân-ı Kerim'i dinleyecek vaziyette bulunan kimselerin yanlarında açıkça okunabilir. Habis olan yerlerde, avret mahalleri açık veya başka bir işle meşgul olan kimselerin yanlarında cehren okunması mekruh olur.[307]

Hattat olan zat, yazacağı bir mushaf-ı şerif evrakını yüksekçe tutup pek ince olmayan bir kalemle ve pâk bir mürekkep ile beyaz kâğıt üzerine yazmalı, satırlarını seyrekçe bırakmalıdır. Mushaf nüshalarını pek küçük kıt'ada ince kalemler ile yazmak tenzihen mekruhtur. Bu mübarek nüshaların altın ile veya gümüş ile tezyin edilmesi, tazim için olduğundan caiz görülmüştür.[308]

Mushaf-ı Şerif'in, Hacer-i Esved'in, Kâbe-i Muazzama eşiğinin, hürmeten öpülmesi caizdir. Buna diyanet öpmesi denir. Nitekim mübarek bir zatın elini öpmeye de tahiyye öpmesi denilir.[309]

Mushaf-ı Şerif, sair dini kitaplar ve üzerinde Ayet-i Kerime yazılı bir kâğıt ile —bir zaruret olmadıkça— helâya girilmesi hürmete münafidir. Bunları helaya girmeden evvel çıkarmalı, pak bir yere bırakmalıdır.[310] Kur'an-ı Kerim harfleri yazılmış olan kalemin tozları ve silgi parçacıkları dahi ta'zim ve hürmete halel gelmeyecek tarzda değerlendirilmelidir.[311]

Kur'an-ı Kerim'i veya herhangi bir dinî kitabı temiz olmayan yerlere atmak; Kur'ân-ı Kerim Ayetlerini, sihir-büyü gibi maksatlarla temiz olmayan şeyler ile yazmak; Kur'an-ı Azim'e, dine, imana, peygambere, bir sünnet-i nebeviyyeye, bir Hadis-i Şerif'e, bir İslam mabedine kötü söz söylemek, sövmek, ihanette bulunmak

[306] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.59
[307] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.496
[308] Feteva-i Hindiyye, c.5, s.490; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.496
[309] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.496
[310] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.496
[311] İbn-i Abidin, c.1, s.355

veya bunlardan birini hafife almak, alay konusu yapmak küfrü gerektirir. Derhal tevbekar olup imanı ve nikâhı tazelemek icap eder.[312]

Cünüp kimsenin Kur'an-ı Kerim kasdı ile -isterse bir Ayet-i Kerime'den az olsun- onu okuması haramdır. Eğer sena ve dua kasdı ile okursa veya öğretmek için kelime kelime okursa -en sahih kavle göre- helal olur. Hayızlı ve nifaslı kadının hükmü de bu şekildedir. Cünüp kimsenin veya hayızlı muallimenin Kur'an-ı Kerim'i kelime kelime öğretmesi helal olur. Kelime kelime öğretmekten maksat iki kelimenin arasını kesmek, kesik kesik okumaktır.[313]

Cünüp olan kişiye Kur'an-ı Kerim okumak (bir ayet bile olsa) haram olduğu gibi kılıfsız mushafı tutmak, namaz kılmak, Kabe'i Muazzama'yı tavaf etmek ve mescide girmek de haram kılınmıştır.[314]

Abdestsiz olan kişiye ise üç şey haramdır ki; bunlar da namaz kılmak, tavaf yapmak ve kılıfsız olarak mushafı tutmaktır.[315] Cünüp veya abdestsiz olan kişinin mushafı ve Kur'an ayetlerinden birinin üzerinde yazılı bulunduğu şeyi tutması da haramdır.[316] Tefsir kitapları bu hükümlerde Kur'ân-ı Kerim gibidir.[317] Abdestsiz, cünüp, hayızlı ve nifaslı kimselerin Kur'ân-ı Kerim'in yazı bulunmayan beyaz kenarlarına dahi dokunmaları caiz olmaz.[318] Cünüp olan kimse, yazdığı sayfa elinde olmasa, yazarken elini koymasa ve yazdığı bir Ayet-i Kerime'den eksik dahi olsa yine de Kur'an-ı Kerim'i yazamaz.[319]

Abdesti olmasa bile küçük çocuklara öğrenmeleri için Kur'an-ı Kerim'i vermekte beis yoktur.[320]

Allah Teâlâ'nın ve Rasulü'nün (s.a.v.) emrine imtisal ederek Kur'an-ı Kerim'e hürmet edip onu baş tacı yapanlar, dünya ve ahiret saltanatına nail olurlar. Bunun en güzel misali, Osmanlı Devleti'nin kurucusu mübarek ceddimiz Osman Gazi'ye nasip olan saltanattır.

Eskiyen ve kullanılmayacak durumda olan Kur'ân-ı Kerim ve diğer şer'i kitaplar:

---

[312] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.497
[313] Dürer, c.1, s.20; İbn-i Abidin, Cilt 1, s.343
[314] Nuru'l-İzah, s.41
[315] Nuru'l-İzah, s.41
[316] Dürer, c.1, s.20
[317] İbn-i Abidin, c.1, s.352
[318] Dürer, c.1, s.16
[319] Dürer, c.1, s.20 (Haşiye)
[320] Dürer, c.1, s.21

Bir Kur'an-ı Kerim eskir, yırtılır, okunmaz hale gelir ve artık hürmetsizlikten korkulur ise yakılarak değil de temiz bir beze sarılıp üzerine necaset atılmayacak ve basılmayacak bir yere Müslüman defnedilir gibi defnedilir. Hemen çukur açıp üzerine toprak atılması münasip değildir. Defnedildiği yere toprak atmadan lahd yapıp üzerinin bir şey ile kapatılması gerekir. Bu Kur'ân-ı Kerim'e ihanet değil bir ikramdır. Eskiyip okunmaz hale gelen Kur'an-ı Kerimlere yapılacak en güzel muamele budur.[321]

Sair şer'i kitaplara gelince bunlardan Allah-ü Teâlâ'nın, Melaike-i Kiramın ve Peygamberan-ı İzamın isimleri silinerek kalan yerleri yakılır. Onları oldukları gibi akarsuya atmakta bir beis olmadığı gibi gömmekte de beis yoktur, hatta gömmek daha güzel olanıdır.[322]

Allah-ü Teâlâ'nın, Melaike-i Kiram'ın ve Peygamberan-ı İzamın isimleri yazılı olan kâğıt parçalarına bir şey sarmak; dine ve ilme karşı hıyanet olduğundan caiz değildir.[323]

C- PEYGAMBER EFENDİMİZ (s.a.v.)'E TA'ZİM VE HÜRMET

Allah-ü Teâlâ'nın Rasûlü, kainatın efendisi, Peygamberler sultanı, aziz Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa (s.a.v)'e saygı, sevgi ve hürmet hisleriyle tazim etmek, eser ve hatıralarıyla teberrükte bulunmak, mübarek ruhunu incitecek davranışlardan kaçınmak Allah-ü Teala'nın emri, dini bir vecibe ve insanlık borcudur. Kur'an-ı Kerim'de, Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle yâd edilir:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ

"Ve muhakkak sen pek büyük bir ahlak üzerindesin."[324]

...فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"…o vakit O'na iman eden, O'na kuvvetle tazimde bulunan, O'na yardımcı olan, O'nun peygamberliğiyle beraber indirilen nuru (Kur'an'ı) takip eden kimseler; işte murada eren müflihun onlardır."[325]

---

[321] İbn-i Abidin, c.1, s.354; Feteva-i Hindiyye, Cilt 5, s.490 – Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.497
[322] İbn-i Abidin, c.1, s.354; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.497
[323] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.497
[324] Kalem 4
[325] A'raf 157

“Şanım hakkı için, size bir Rasül geldi ki kendinizden, gayet izzetli, zorlanmanız O’na ağır geliyor, üstünüze hırs ile titriyor, müminlere Rauf ve Rahim’dir.”[326]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in, kendisine tazim edenler için bir kurtuluş vesilesi ve Allah-ü Teala’nın “Rauf-Rahim” isimleriyle yad edilme şerefine nail olan kadri yüce bir şahsiyet olduğu Allah Kelamı ile beyan olunmuştur. Peygamberimiz (s.a.v.)’den başka hiçbir kul, Esma-i Hüsna’dan bu iki mübarek isimle anılma şerefine nail olmamıştır.

Rasul-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz’in şahsına kavlî-fiilî hürmet, tazim ve saygı dini bir vecibedir. Bu husus Hucurat Süresi’nin 2. Ayet-i Kerimesi’nde açıkça görülmektedir:

“Ey iman edenler, Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla kaldırmayınız ve O’na birbirinize bağırır gibi yüksek sesle söz söylemeyiniz. Haberiniz olmadan amelleriniz boşa gider.””

Rasülallah (s.a.v)’e tazim bir emr-i ilahi; aksiyle hareket şiddetli azapla neticelenecek en büyük felaketlerdendir. Şu Ayet-i Kerimeler bu hususu ifade etmektedir:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Muhakkak ki Allah ve Melaikesi Peygamber’e hep salat ile tekrim ederler. Ey iman edenler, haydin ona teslimiyetle salat-ü selam getirin”

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآَخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا

“Çünkü Allah ve Rasülü’ne eza edenler, muhakkak ki Allah onları dünyada ve ahirette lanetlemiş (rahmeti sahasından kovmuş) ve onlara pek hakaretli bir azap hazırlamıştır.”

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آَمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Ve yine içlerinden öyleleri var ki Peygamberi incitiyorlar ve “O her söyleneni dinler bir kulak” diyorlar. De ki “sizin için bir hayır kulağıdır, Allah’a inanır, mü’minlere inanır ve iman edenleriniz için bir rahmettir” Allah’ın Rasulu’nü incitenler için ise elim bir azap vardır.”

[326] **Tevbe 128**

Allah-ü Teâlâ'dan sonra en çok hürmet ve tazime layık olan Peygamberi Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.)'dir. Beşeriyeti dalalet çukurundan çıkaran, bütün dünyayı ilim, adalet, medeniyet ve fazilet ışıklarıyla aydınlatan, insanlığın şerefini yükselten, dünya ve ahiret için saadet kapılarını açan O'dur.

Onun bütün cihana Peygamber gönderilmiş olduğunu ve Allah-ü Teâlâ tarafından getirip tebliğ buyurduğu şeylerin hepsinde doğru olduğunu tasdik etmek bir vazifedir. O Allah-ü Teâlâ'dan ne getirip haber vermiş ise onları öğrenmek, O'nun emreylediği ibadetleri noksansız olarak yapmak, yasak ettiklerinden uzak kalmak, O'nun ahlakı ile ahlâklanmak ve herkesi de bu yola götürmeye çalışmak üzerimize borçtur. O'nu her şeyden, hatta kendi öz canından da fazla sevmek, O'na hürmet etmek, adını hürmetle anmak, ahlaki bir vazifedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in mübarek isimlerinden biri zikredilince salat-ü selam okunur. Mesela Hazret-i Muhammed —sallallahu aleyhi vesellem— denir.

Yüce isimlerinden biri yazıldığı zaman "Aleyhi's-salatü ve's-selam" veya "Sallallahu aleyhi ve sellem" gibi bir ibare yazılır veya telaffuz edilir.

Sair peygamberlerin mübarek isimleri de selam ile zikredilir. Mesela Âdem Aleyhisselam, İbrahim Aleyhisselam denir. Zikredilen Peygamber iki olur ise Aleyhimesselam, daha ziyade olursa Aleyhimüsselam denilir.

Diğer peygamberlerin ismi zikredildiği zaman önce Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e sonra diğer peygamberlere Salât-ü Selam getirmek daha güzeldir. Mesela "Musa Alâ nebiyyina ve aleyhissalatü vesselam", "İsa Alâ nebiyyina ve aleyhissalatü vesselam" gibi.

Peygamberlerden başkası salât-ü selam ile müstekıllen yâdolunmaz. Ancak, peygamberler ile birlikte zikredilince salât-ü selama dâhil kılınabilir. Mesela Ebubekir Aleyhisselam denmez. Yine "Allah-ü Teâlâ, Ashab-ı Kirama salât-ü selam buyursun" denmeyip, belki "Allah-ü Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve onun al ve ashabına salât-ü selam buyursun" diye dua edilir.[327]

Ashab-ı Kiram (r.anhüm) o aziz Peygamber'e güçlerinin yettiği kadar tazim ve bağlılık göstermişler, hürmette asla kusur etmemişlerdir. Onu gücendirecek, üzecek ve mübarek ruhunu incitecek hareket ve davranışlardan şiddetle kaçınmışlar, bu hususta bizlere numune olacak nice hatıralar bırakmışlardır.

[327] Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.495

İmam-ı Rabbani Hazretleri Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e Ashab-ı Kiram'ın hürmet ve tazimini şöyle ifade buyurur:

وكان حالهم امتثال امر الرسول صلّى الله عليه و سلّم ومعاملتهم الاجتناب عما ليس بمرضي عنده صلّى الله عليه و سلّم جعلوا آباءهم وامهاتهم واولادهم وازواجهم فداء له عليه الصلاة و السلام ومن كمال اعتقادهم واخلاصهم لم يتركوا بزاق النبي صلّى الله عليه و سلّم ليقع في الارض بل كانوا يأخذونه ويمسحونه ابدانهم ووجوههم مثل ماء الحياة وقصدهم شرب دمه صلّى الله عليه و سلّم بعد الفصد من كمال الاخلاص مشهور ومعروف

Ashab-ı Kiram'ın (r.a.) hali Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in emrini yerine getirmek ve onun razı olmadığı şeylerden uzak durmaktı. Onlar analarını, babalarını, çocuklarını ve eşlerini Peygamber Efendimiz (s.a.v.) için feda etmişlerdi. Ona karşı olan kâmil itikat ve ihlâslarından dolayı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in tükürüğünün bile yere düşmesine rıza göstermeyip adeta hayat suyu misali ona sahip çıkar, bereketlenmek için yüzlerine ve bedenlerine sürerlerdi. Sahabe-i Kiram'ın, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kan aldırdıktan sonra ona karşı olan kâmil ihlâslarından dolayı kanını içmeyi kastetmeleri meşhur ve maruftur.[328]

Hudeybiye seferi sırasında, Mekkelilerin gönderdikleri hey'etin başında bulunan ve Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Urve, Ashab-ı Kiram'ın Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e son derece tazimde bulunduklarını müşahede etmiş, Mekke'ye döndüğünde, gördüklerini hayranlıkla şöyle anlatmıştı:

"Ey ahali! Vallahi ben, vaktiyle birçok padişahların huzuruna elçi olarak çıktım. Mesela Rum Kayseri'nin, İran Şahı Kisra'nın, Habeş hükümdarı Necaşi'nin divanlarına sefîr sıfatıyla girdim. Vallahi bunlardan hiçbirinde, ashabının Muhammed'e tazim ettikleri derecede tazim ettiklerini görmedim. Muhammed'in ashabı onun tükürüğü ile bile teberrük ediyorlar. O bir şey emredince hemen yerine getiriyorlar. O söz söylerken hafif bir sesle tasdik ediyor ve cevap veriyorlar. O abdest aldığı zaman abdest suyunun fazlasını tehalükle paylaşıyorlar. Muhammed (s.a.v)'in ashabı ona o derece tazim ediyorlar ki, hürmetlerinden yüzüne bile dikkatle bakamıyorlar."[329]

Enes Bin Malik (r.a.) rivayet ediyor:

---

[328] Mektubat-ı Şerife, c.2, m.36

[329] Ahmed Naim, Tecid-i Sarih Tercemesi, Hadis No: 1164

“Rasulüllah (s.a.v.) Mina’ya geldiğinde Akabe Cemresine taş attıktan sonra konağına geldi, kurbanını kesti. Sonra berber Ma’mer Bin Abdullah (r.a.)’a önce başının sağ tarafını, sonra sol tarafını tıraş ettirdi. Tıraşı müteakip kesilen saçlarının halka dağıtılmasına müsaade buyurdu.”[330]

Ubeydetü’s-Selmani (r.a.) şöyle söylerdi:

“Rasul-i Kibriya (s.a.v.)’in mukaddes vücudundan ayrılan bir tüy, benim nazarımda yeryüzünde açıkta olan ve yer altında gizli bulunan bütün altın ve gümüş hazinelerden daha kıymetli ve daha sevimlidir”[331]

Birçok siyer ve menkıbe kitaplarında bildirildiğine göre Halid Bin Velid (r.a.)’in başlığında Rasul-i Ekrem (s.a.v.)’in mübarek saçlarından birkaç tel saç bulunurdu. Halid Bin Velid (r.a.), savaşlardaki başarısının bu sayede olduğunu söylerdi.

Bütün Ashab-ı Kiram’ın o aziz Peygamber’e: “Anam, babam sana feda olsun Ya Resulallah!” diye hitap ettikleri malumdur.

D- ASHAB-I KİRÂM’A TA’ZİM VE HÜRMET

Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’in alamet-i farikalarından biri de Ashâb-ı Kiram’a hürmet ve ta’zimde bulunmak onlara sevgi ve minnet beslemektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in arkadaşlığı ile kazandıkları mertebelere onlardan başkasının ulaşması mümkün değildir. Fark gözetmeksizin hepsini hayırla yâd etmek, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat mezhebinin şiarı; hılafı üzere hareket ise dalalettir.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. bu hususta ne derece titiz davranılması gerektiğini şöyle beyan buyurur:

فَاِنَّهُمْ عَلَيْهِمُ الرِّضْوَانُ كَانُوا يَجِدُونَ فِي اَوَّلِ صُحْبَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ مَالاَ يُدْرى اَنَّهُ يَتَيَسَّرُ لاَوْلِيَاءِ اْلاُمَّةِ سِوَاهُمْ فِي النِّهَايَةِ اَوَّ لاً وَلِهَذَا لَمْ يَصِلْ اُوَيْسُ الْقَرَنِيُّ الَّذِي هُوَ اَفْضَلُ التَّابِعِينَ اِلَى مَرْتَبَةِ وَحْشِيٍّ قَاتِلِ حَمْزَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لِنَيْلِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً صُحْبَةَ خَيْرِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ فَاِنَّ فَضِيلَةَ الصُّحْبَةِ فَوْقَ جَمِيعِ الْفَضَائِلِ وَالْكَمَالاَتِ فَاِنَّ اِيمَانَهُمْ شُهُودِيٌّ وَلَمْ تَتَيَسَّرْ هَذِهِ الدَّوْلَةُ لِغَيْرِهِمْ أَصْلاً وَلِهَذَا كَانَ اِنْفَاقُ مُدِّ شَعِيرٍ مِنْهُمْ أَفْضَلَ مِنْ اِنْفَاقِ جَبَلٍ ذَهَبَ مِنْ غَيْرِهِمْ وَجَمِيعُ اْلاَصْحَابِ مُتَسَاوُونَ فِي هَذِهِ الْفَضِيلَةِ فَيَنْبَغِي تَعْظِيمُ جَمِيعِهِمْ وَذِكْرُ كُلِّهِمْ بِالْخَيْرِ فَاِنَّ الصَّحَابَةَ كُلَّهُمْ عُدُولٌ وَكُلَّهُمْ مُتَسَاوُونَ فِي قَبُولِ رِوَايَتِهِمْ وَتَبْلِيغِ اْلاَحْكَامِ لاَ مَزِيَّةَ لِرِوَايَةِ أَحَدِهِمْ عَلَى رِوَايَةِ اْلآخَرِ مِنْهُمْ وَهُمْ حَمَلَةُ الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَمِنْهُمْ جُمِعَتِ اْلآيَاتُ الْمُتَفَرِّقَاتُ مِنْ هَذَا آيَتَانِ

[330] **Teymiyecilik Vehhabilik Ve Tevhidi Koruma Adına İşlenen Cinayetler, s.75**
[331] **Teymiyecilik Vehhabilik Ve Tevhidi Koruma Adına İşlenen Cinayetler, s.75**

وَمِنْ هَذَا ثَلاَثُ آيَاتٍ وَأَزِيَدُ وَأَنْقَصُ اِعْتِمَاداً عَلَى عَدَالَتِهِمْ فَمَنْ جَرَحَ وَاحِداً مِنَ ٱلاَصْحَابِ فَذَلِكَ الْجَرْحُ رَاجِعٌ اِلَى الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ فَاِنَّهُ يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ حَامِلُ بَعْضِ ٱلآيَاتِ ذَلِكَ الْمَجْرُوحَ وَالْمَطْعُونَ فِيهِ

"Onlar, beşerin en hayırlısı Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile ilk sohbetlerinde, nice kemalatı elde ederler ki bu kemalatın, ümmetin diğer velileri için en son mertebelerinde müyesser olup-olmadığı meçhuldür. Bunun içindir ki, tâbiînin en hayırlısı Üveys Karânî, Hz. Hamza (r.a.)'ı şehid eden Vahşi (r.a.)'ın mertebesine bile ulaşamamıştır. Çünkü Vahşi (r.a.), bir defa dahi olsa beşerin en hayırlısı Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in sohbetine nail olmuştur. Peygamberin sohbetinde bulunma fazileti, bütün faziletlerin ve kemâlâtın üstündedir. Çünkü onların imanı şühûdîdir. Bu büyük nimet başkalarına nasip olmamıştır. Bu nedenledir ki onların bir müd (ölçeğin dörtte biri) infakı, başkalarının dağ kadar altın infakından daha üstündür. Ashâb-ı Kiram'ın tamamı bu üstünlükte eşit olduğundan hepsine karşı saygı gösterilmesi, hepsinin hayırla yâd edilmesi gerekir. Zira Ashâb-ı Kiram'ın tamamı adil olup rivayetlerinin kabulü ve hükümlerin tebliği noktasında eşittirler. Birinin rivayetinin diğerinin rivayetine karşı bir üstünlüğü yoktur. Hepsi Kur'ân-ı Kerim'i bizlere taşıyıcıdırlar. Adaletlerine itimad olunarak Kur'ân-ı Kerim'in müteferrik olan Ayet-i Kerimeleri onlardan alınıp toplanmıştır. Kiminden iki, kiminden üç; kiminden daha çok, kiminden daha az Ayet-i Kerime toplanmış ve Kur'ân-ı Kerim bir Mushaf haline getirilmiştir. Eshâb-ı Kiram'dan birini cerh (birine dil uzatmak, birini reddetmek) etmek Kur'ân-ı Kerim'e karşı bir hareket olur (Yani Ashaba dil uzatmak Kur'ân-ı Kerim'e ve dine dil uzatmaktır). Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in bazı Ayet-i Kerimeleri bu cerh edilen sahâbiden gelmiş olabilir."[332]

فَيَنْبَغِي تَعْظِيمُ جَمِيعِ اَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَاَنْ يَذْكُرَ جَمِيعَهُمْ بِخَيْرٍ وَاَنْ لاَ يُسِيئَ الظَّنَّ بِاَحَدٍ مِنْهُمْ وَاَنْ يَرَى مُنَازَعَتَهُمْ اَفْضَلَ مِنْ مُصَالَحَةِ غَيْرِهِمْ هَذَا هُوَ طَرِيقُ النَّجَاةِ وَالْفَلاَحِ فَاِنَّ حُبَّ ٱلاَصْحَابِ الْكِرَامِ بِوَاسِطَةِ حُبِّ النَّبِيِّ وَبُغْضَهُمْ يَنْجَرُّ اِلَى بُغْضِهِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ قَالَ وَاحِدٌ مِنَ الْكُبَرَاءِ مَا آمَنَ بِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ لَمْ يُوَقِّرْ اَصْحَابَهُ

وَالْمُحَارَبَاتُ وَالْمُنَازَعَاتُ الَّتِي وَقَعَتْ بَيْنَ ٱلاَصْحَابِ الْكِرَامِ عَلَيْهِمُ الرِّضْوَانُ مِثْلَ مُحَارَبَةِ الْجَمَلِ وَمُحَارَبَةِ الصِّفِّينِ يَنْبَغِي اَنْ يَحْمِلَهَا عَلَى مَحَامِلَ صَحِيحَةٍ حَسَنَةٍ وَاَنْ يُبْعِدَهُمْ عَنِ الْهَوَى وَالتَّعَصُّبِ فَاِنَّ نُفُوسَ هَؤُلاَءِ ٱلاَكَابِرِ كَانَتْ مُزَكَّاةً عَنِ الْهَوَى وَالْهَوَسِ وَمُطَهَّرَةً عَنِ الْحِقْدِ وَالْحِرْصِ فِي صُحْبَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ فَاِنْ وَقَعَتْ عَنْهُمْ مُصَالَحَةٌ فَهِيَ لاَجْلِ الْحَقِّ وَاِنْ ظَهَرَتْ مِنْهُمْ مُنَازَعَةٌ وَمُشَاجَرَةٌ فَهِيَ اَيْضًا لِلْحَقِّ

[332] **İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.210**

سُبْحَانَهُ كُلُّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ عَمِلُوا بِمُقْتَضَى اجْتِهَادِهِمْ وَدَفَعُوا الْمُخَالِفَ عَنْ اَنْفُسِهِمْ بِلاَ شَائِبَةِ هَوًى وَتَعَصُّبٍ فَكُلُّ مَنْ هُوَ مُصِيبٌ فِي اجْتِهَادِهِ فَلَهُ دَرَجَتَانِ مِنَ الثَّوَابِ وَفِي قَوْلٍ عَشْرُ دَرَجَاتٍ وَمَنْ هُوَ مُخْطِئٌ فَلَهُ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ مِنَ الثَّوَابِ فَالْمُخْطِئُ كَالْمُصِيبِ بَعِيدٌ عَنِ الْمَلاَمَةِ بَلْ يَتَوَقَّعُ لَهُ دَرَجَةٌ مِنْ دَرَجَاتِ الثَّوَابِ

"Sahabe-i Kiram'in hepsine hürmet göstermeli ve kendilerini hayırla yâd etmeliyiz. Onlar hakkında asla su-i zanda bulunmamalı ve onların münaza'alarının, başkalarının sulhünden daha hayırlı olduğuna inanmalıyız. İşte gerçek kurtuluş yolu budur. Zira Sahabe-i Kiram'a duyulan mahabbet Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e duyulan mahabbetten kaynaklanmaktadır. Bunun gibi onlara duyulan nefret de Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e duyulan nefretten kaynaklanmaktadır. Nitekim büyüklerden biri "Sahabe-i Kiram'a hürmet etmeyen kimse Peygamberimiz'e iman etmemiştir" der. Cemel ve Sıffîn vakası gibi Sahabe-i Kiram arasında cereyan eden bazı hadiseleri değerlendirirken hüsn-ü zan sahibi olmalı ve bu olayları iyi maksatlarla açıklamalıdır. Sahabe-i Kiram'ı nefsanî arzulardan ve kör taassuptan uzak görmelidir. Zira bu kimseler, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sohbeti sayesinde nefsanî arzuların girdabından kurtulmuş, taassuptan arınmış şahsiyetlerdir. Onlar herhangi bir mevzuda sulh yaparlarsa bunu hak uğruna yaparlar. Eğer münazaa yaparlarsa bunu da hak uğruna yaparlar. Birbiriyle muharebe eden her iki sahabe grubu da kendi ictihadına uymuş ve muhaliflerine karşı cephe alırken heva ve taassubun etkisiyle hareket etmemişlerdir. İsabetli ictihadda bulunanları iki sevab –bir kavle göre on sevab- alırken, hata edenleri bir sevab almışlardır. Onların hata edenleri de isabet edenleri gibi kınanamazlar. Onların hata edenlerinin de mükâfat alacağını umarız."[333]

Hz. Üstazımız (k.s.), evlatlarına, sapık cereyanların Ashab-ı Kiram hakkındaki hezeyanları karşısında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in müdafii olma vazifesini vermiş ve şöyle buyurmuşlardır:

يَا مَعْشَرَ اْلاِسْلاَمِ هَلْ تَظُنُّونَ يُفْتَرَى وَ يُكْذَبُ عَلَى اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ نَحْنُ اَحْيَاءٌ

"Ey İslam Ma'şeri (Cemaati)! Biz hayatta olduğumuz müddetçe Rasülüllah (sav)'in ashabına iftira atılabileceğini ve yalan isnad edilebileceğini mi zannediyorsunuz? (Böyle bir zanna kapılmayınız) Çünkü biz (ehl-i sünnet cemaati) hayattayız.", buyurmuşlardır.

[333] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.2, Mek.67

Onlara hürmet ve ta'zim nişanesi olarak isimleri zikredilen Ashab-ı Güzin hakkında, Radiyallahu anhüm, denir. Zikredilen bir kişi ise, Radiyallahu anh; iki kişi olursa Radiyallahu anhüma, denilir.

E- SİLSİLE-İ SÂDÂTIMIZA TA'ZİM VE HÜRMET

Bizler için, Silsile-i Sadatımız, hususiyle de Hz. Üstazımız (k.s.), şu dünyada hürmet ve tazime en çok layık olanlardandır.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. Mebde' ve Meâd Risalesi'nde şöyle buyurur:

"Üstazın hakkı Allah-ü Teâlâ ve Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'in haklarından sonra bütün hak sahiplerinin üstündedir. Hatta diğer haklar ile Üstazın hakkı arasında bir yakınlık bile yoktur. Çünkü her ne kadar vilâdet-i sûriyye anne babadan olsa da vilâdet-i maneviyye Üstaza mahsustur. Bu iki viladet arasındaki fark ise şöyledir: Vilâdet-i sûriyye fâni ve sayılı olan birkaç günlük dünya hayatına sebeptir. Vilâdet-i maneviyye ise hayat-ı ebediyye'yi müstelzimdir. Bu sebepten Üstazın hakkı bütün hak sahiplerinin hakkının fevkındadır."[334]

Bu hususta Hz. Üstazımız (k.s.) da, "Evlatlarımız bizi annelerinden babalarından, her şeylerinden fazla sever ve sayarlar. Zira anne ve babaları onların bu dünyaya gelmesine birer sebeb-i zahiri olmuşlardır. Bizler ise onları ellerinden tutup kabir, mahşer ve sıratı geçirip taa Cennet ve Cemâl-i İlâhî'ye kadar götüreceğiz."[335], buyurmuşlardır.

Onları sevmek ve hürmet etmek, Allah-ü Teala'yı sevmek ve ona tazimde bulunmaktır. İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyururlar:

فَحِينَئِذٍ يَنْجَرُّ حُبُّ هَذَا الْعَارِفِ اِلَى حُبِّهِ تَعَالَى وَبُغْضُهُ اِلَى بُغْضِهِ سُبْحَانَهُ وَكَذَلِكَ تَعْظِيمُهُ وَتَوْقِيرُهُ تَعْظِيمٌ وَتَوْقِيرٌ لِلْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَاِهَانَتُهُ وَاِسَاءَةُ الْاَدَبِ مَعَهُ تَنْجَرُّ اِلَى اِهَانَةِ اللهِ سُبْحَانَهُ وَاِسَاءَةِ الْأَدَبِ مَعَهُ

"…Bu ârifi sevmek, Allah-ü Teâlâ'yı sevmek; ona buğzetmek de Allah Sübhânehû'ye buğzetmek olur. Aynı şekilde ona saygı ve hürmet göstermek, Hak Sübhânehû'ye tazim ve hürmet göstermektir. Ona ihanet etmek, saygısızca davranmak da Allah Sübhânehû'ye saygısız davranmak ve ihanet etmek olur."[336]

Bir nimete kavuşmak ne kadar zor ise, o nimeti muhafaza etmek ondan daha zordur. Nimetten mahrum kalmamak için şükründe olmak, muhafazası için bütün

---

[334] İmam-ı Rabbânî, Mebde' Ve Mead Risalesi (Mektubat, c.2, s.167)

[336] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.3, Mek.110

mevcudiyetini ortaya koymak, en küçük edebi dahi terk etmeden nimet sahibine karşı ihlas ve mahabbet üzere olmak gerekir.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

اِنَّ فِي هَؤُلاَءِ اْلاَكَابِرِ قُدْرَةٌ كَامِلَةٌ عَلَى اِعْطَاءِ النِّسْبَةِ حَيْثُ اِنَّهُمْ يَمْنَحُونَ الطَّالِبَ الصَّادِقَ بِالْحُضُورِ وَالشُّعُورِ فِي مُدَّةٍ قَلِيلَةٍ كَذَلِكَ فِيهِمْ قُدْرَةٌ تَامَّةٌ عَلَى سَلْبِ تِلْكَ النِّسْبَةِ فَهُمْ يَجْعَلُونَ صَاحِبَ النِّسْبَةِ مُفْلِسًا بِتَرْكِ أَدَبٍ وَاحِدٍ نَعَمْ اِنَّ الَّذِينَ يُعْطُونَ يَأْخُذُونَ أَعَاذَنَا اللهُ سُبْحَانَهُ مِنْ غَضَبِهِ وَمِنْ غَضَبِ أَوْلِيَائِهِ

"Bu büyüklerin nisbet vermeye tam kudretleri olup, sadık olan mürîde kısa bir zaman zarfında huzur ve şuur hâli bahşettikleri gibi bu nisbeti çekip almaya da tam yetkileri vardır. Tek bir edebi terk etme sebebiyle nisbet sahibini müflis kılabilirler. Evet, verme yetkisine sahip olan verdiğini alabilir de. Allah-ü Teâlâ bizleri kendi gazabından ve dostlarının (evliyanın) gazabından korusun."[337]

اِنَّ مَدَارَ هَذَا الطَّرِيقِ عَلَى اَصْلَيْنِ اَلْاِسْتِقَامَةُ عَلَى الشَّرِيعَةِ عَلَى حَدٍّ لاَ يَنْبَغِي اَنْ يَرْضَى بِتَرْكِ اَدْنَى آدَابِهَا وَرُسُوخُ مَحَبَّةِ شَيْخِ الطَّرِيقَةِ وَالثَّبَاتُ عَلَيْهَا وَاْلاِخْلاَصُ عَلَى نَهْجٍ لاَ يَبْقَى مَجَالُ اْلاِعْتِرَاضِ عَلَيْهِ أَصْلاً بَلْ يَكُونُ جَمِيعُ حَرَكَاتِهِ وَسَكَنَاتِهِ مُسْتَحْسَنَةً وَمَحْبُوبَةً فِي نَظَرِ الْمُرِيدِ وَنَعُوذُ بِاللهِ سُبْحَانَهُ مِنْ وُقُوعِ خَلَلٍ فِي أَمْرٍ مِنَ اْلاُمُورِ الْمُتَعَلِّقَةِ بِهَذَيْنِ اْلاَصْلَيْنِ فَاِنَّ هَذَيْنِ اْلاَصْلَيْنِ اِذَا كَانَا عَلَى اْلاِسْتِقَامَةِ بِعِنَايَةِ اللهِ سُبْحَانَهُ فَسَعَادَةُ الدُّنْيَا وَاْلآخِرَةِ نَقْدُ الْوَقْتِ

"Bu yolun temeli şu iki asıl üzerinedir: Biri, şeriat üzere istikamettir, öyle ki en küçük edebin terkine rıza göstermek dahi uygun olmaz. Diğeri ise, tarikat şeyhine muhabbetin tam yerleşmesi, bu muhabbette sebat etmek ve kesinlikle bir itiraza mecal kalmayacak şekilde ihlâsla ona bağlanmaktır. Mürşidinin bütün hareketleri ve duruşları müridin nazarında güzel görünmeli ve muhabbetle karşılanmalıdır. Bu iki temelde söz konusu olabilecek herhangi bir noksanlıktan Allah-ü Teâlâ'ya sığınırız. Allah-ü Teâlâ'nın yardımı ile bu iki temel, istikamet üzere olursa, dünya ve ahiret kazancı elde edilmiş olur."[338]

Pir-i Kâmile Karşı Olan Edepten Bazıları

İmam-ı Rabbani (k.s.), mürşid-i kâmillere karşı, evlatlarının takınacağı tavır ve edepleri, onlara karşı gösterilecek hürmet ve tazimi şöyle beyan buyurur:

[337] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.3, Mek.221

[338] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.228

يَنْبَغِي اَنْ يَغْتَنِمَ وُجُودَهُ وَاَنْ يُفَوِّضَ نَفْسَهُ اِلَيْهِ بِالتَّمَامِ وَاَنْ يَعْتَقِدَ سَعَادَتَهُ فِي مَرْضِيَّاتِهِ وَشَقَاوَتَهُ فِي خِلاَفِ مَرْضِيَّاتِهِ وَبِالْجُمْلَةِ يَنْبَغِي اَنْ يَجْعَلَ هَوَاهُ تَابِعًا لِرِضَاهُ وَفِي الْخَبَرِ النَّبَوِيِّ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ و السَّلاَمُ لَنْ يُؤْمِنَ اَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَابِعاً لِمَا جِئْتُ بِهِ (اِعْلَمْ اَنَّ) رِعَايَةَ آدَابِ الصُّحْبَةِ وَمُرَاعَاةَ شَرَائِطِهَا مِنْ ضَرُورِيَّاتِ هَذَا الطَّرِيقِ حَتَّى يَكُونَ طَرِيقُ ٱلاِفَادَةِ وَٱلاِسْتِفَادَةِ مَفْتُوحًا وَبِدُونِهَا لاَ نَتِيجَةَ لِلصُّحْبَةِ وَلاَ ثَمَرَةَ لِلْمُجَالَسَةِ وَلْنُورِدْ بَعْضَ ٱلآدَابِ وَالشَّرَائِطِ الضَّرُورِيَّةِ فِي مَعْرِضِ الْبَيَانِ يَنْبَغِي اِسْتِمَاعُهَا بِسَمْعِ الْعَقْلِ (اِعْلَمْ) اَنَّهُ يَنْبَغِي لِلطَّالِبِ اَنْ يُعْرِضَ بِقَلْبِهِ عَنْ جَمِيعِ الْجِهَاتِ وَاَنْ يَتَوَجَّهَ بِهِ اِلَى شَيْخِهِ وَاَنْ لاَ يَشْتَغِلَ بِالنَّوَافِلِ وَٱلاَذْكَارِ مَعَ وُجُودِ الشَّيْخِ بِلاَ اِذْنِهِ وَلاَ يَلْتَفِتُ فِي حُضُورِهِ اِلَى غَيْرِهِ بَلْ يَجْلِسُ لَدَيْهِ مُتَوَجِّهًا بِكُلِّيَّتِهِ اِلَيْهِ حَتَّى لاَ يَشْتَغِلُ عِنْدَهُ بِالذِّكْرِ اَيْضًا اِلاَّ اَنْ يَأْمُرَهُ بِهِ وَلاَ يُصَلِّيَ فِي حُضُورِهِ غَيْرَ الْفَرَائِضِ وَالسُّنَنِ (وَنُقِلَ) عَنْ سُلْطَانِ هَذَا الْوَقْتِ اَنَّ وَزِيرَهُ كَانَ قَائِمًا عِنْدَهُ فَالْتَفَتَ الْوَزِيرُ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ اِتِّفَاقًا اِلَى ثَوْبِهِ وَاَصْلَحَ اَزْرَارَهُ بِيَدِهِ فَوَقَعَ نَظَرُ السُّلطَانِ عَلَيْهِ فِي هَذَا الْحَالِ فَرَآهُ مُتَوَجِّهًا اِلَى غَيْرِهِ فَقَالَ لَهُ بِلِسَانِ الْعِتَابِ اَنَا لاَ اَقْدِرُ اَنْ اَهْضِمَ هَذَا الْفِعْلَ تَكُونُ وَزِيرِي وَتَلْتَفِتُ فِي حُضُورِي اِلَى غَيْرِي وَتَشْتَغِلُ بِاِصْلاَحِ اَزْرَارِ ثَوْبِكَ فَيَنْبَغِي التَّأَمُّلُ اِذَا كَانَتْ رِعَايَةُ ٱلآدَابِ الدَّقِيقَةِ لاَزِمَةً فِي وَسَائِلِ الدُّنْيَا الدَّنِيَّةِ تَكُونُ رِعَايَةُ ٱلآدَابِ لاَزِمَةً عَلَى الْوَجْهِ ٱلاَتَمِّ فِي وَسَائِلِ الْوُصُولِ اِلَى اللهِ

“Şeyhin varlığını ganimet bilmeli ve kendini tamamen ona teslim etmelidir. Saadetin onun razı olduğu yerlerde, bedbahtlığın ise onun rızasına aykırı davranmakta olduğuna inanmalıdır. Kısacası, bütün arzu ve isteklerini onun rızasına tabi kılması lazım gelir. Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerif’te şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz, arzuları benim getirdiklerime tabi olmadıkça iman etmiş olmaz.” Bilmek gerekir ki ifâde ve istifâde (faydalandırma ve faydalanma) yolunun açık olması için, sohbetin edeplerine ve şartlarına riayet etmek bu tarikatın zaruretlerindendir. Yoksa sohbetin ve birlikte olmanın bir neticesi ve faydası olmaz. Zarurî olan bazı edepleri ve şartları açıklayalım; can kulağıyla dinlemelidir:

Bilmek gerekir ki talip kalbini tüm cihetlerden çevirerek şeyhine yöneltmeli, şeyhi ile beraberken, onun izni olmaksızın nafilelerle ve zikirle meşgul olmamalıdır. Onun yanındayken başkasına iltifat etmemeli bilakis orada her şeyiyle ona yönelmiş olarak oturmalıdır. Hatta o emretmedikçe zikir bile yapmamalı, onunla beraberken farz ve sünnetlerden başka namaz kılmamalıdır. Zamanın sultanından bir hadise nakledilir: Vezir, sultanın yanında ayakta duruyormuş. Bu esnada vezir, tesadüfen elbisesiyle ilgilenerek eliyle düğmelerini düzeltiyormuş. Bu haldeyken sultan ona bakmış ve başka bir şeyle ilgilendiğini görünce, azarlayan bir uslûpla vezire şöyle

demiş: “Bu davranışa tahammül edemem; vezirim oluyorsun ve huzurumda benden başka bir şeyle ilgilenerek elbiselerinin düğmelerini düzeltiyorsun!.”

Şimdi iyice düşünmelidir… Bu alçak dünyanın işleri için ince edeplere riayet etmek gerekiyorsa Allah-ü Teâlâ’ya ulaşma vesilelerinde edeplere tam olarak riayet etmek elbette daha büyük bir gereklilik ifade etmektedir.”[339]

Hz. Üstazımız (k.s.), mürşid-i kâmiller ile olan sohbetin adabı hususunda şöyle buyurur:

“Pir-i muktedanın sohbet meclisine taharet-i kâmile ile mümkün olursa gusül abdesti ile gelinmelidir. Sohbet esnasında mümkün olan huzur ve cem’iyyet muhafaza olunmalı, başka şeylerin kalbe girmesine yol verilmemelidir. Şeyhin kelamı can kulağıyla dinlenmeli ve hıfz edilmeli, bilahare manaları tefekkür olunarak hükümleri ve muktezasıyla amele gayret edilmelidir.”[340]

Yine Hz. Üstazımız, taliplerin adab-ı zaruriyyeleri hakkında İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz.’in zikredilen mektubunda da temas ettiği hususları şöyle beyan eder:

“Talip, pîrin huzurunda öyle bir mahalde durmalıdır ki: Kendi gölgesi, şeyhin elbisesi veyahut gölgesi üzerine dahi düşmemelidir.

Seccadesi üzerine basmamalı, abdesthanesinde taharet etmemeli, ona mahsus olan eşyaları kullanmamalı, huzurunda su içmemeli, yemek yememeli, kimse ile konuşmamalı, kimseye yönelmemeli ve alakadar olmamalıdır. Gıyabında da onun olduğu tarafa ayağını uzatmamalı, o tarafa tükürmemelidir.

Talip, pirin yaptığı her fiili -görünüşte doğru görünmese de- doğru bilmeli, hiçbir surette itirazda bulunmamalıdır. Zira onlar her ne yapar ise o, ilhamdan kaynaklanıp izin ile meydana gelir. Bu takdirde itiraza mahal yoktur. Bazen onun ilhamında hataya yol olsa da bu bir hatay-ı ilhamîdir. Hatay-ı ilhami, hatay-ı keşfî kabilindendir. Onun için itiraza cevaz verilmemiştir.

Talipte bu yol ve suretle pire muhabbet hâsıl olduğu zaman, pir her ne yaparsa yapsın, nazarında tamamıyla sevimli görünür. Artık muhabbet içinde itiraza mecal kalmaz. Gerek yeme-içme, uyku-uyanıklık ve gerek ibadat-ü taat ve bütün harekât ve sekenâtta, sevenin umumî-hususî yönelişi pirine ve sevdiğine olur. Namazı, sair ibadat-ü taatı onun gibi edaya, fıkhı ve sair ulûmu onun ilminden

[339] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.292

[340] Mektuplar Risalesi, s.161

öğrenmeye ciddi olarak gayret eder. Pirin vasıfları ile adım adım vasıflanmaya, ahlakıyla ahlaklanmaya başlar. Bu suretle ikmal ve tekmil mertebelerini bulmuş olur.

Habbe-i hardal miktarı da olsa, itiraz sahibi için, mahrumiyetten başka netice yoktur. İtiraz kendini ayıp ve noksanlıklardan arınmış zanneden ve bir meziyyete sahip olduğu düşüncesine kapılan cehalet ve dalalet ehlinin halidir.

İyi bilinmelidir ki bu yüce tâifenin ayıbını gören ve onlara itiraz etmekle dil uzatan kimse bütün yaratılmışlardan daha fazla bedbahttır, saadetsizdir.

Talip pirin huzuruna izin istedikten sonra girmeli, izin ve müsade olunmadığı takdirde öylece geri dönmelidir. Pirin yanına girildiğinde huzurunda faydasız söz konuşmamalı, malayaniden son derece kaçınmalı, zaruriyattan ve tarikattan başka söz söylememeli, kalbini bütün düşüncelerden arındırarak pirin kelamına dikkat atfetmeli, bilahare söylediği sözlerin mana ve mefhumunu düşünerek maksat ve muradını anlamaya çalışmalı, muktezasıyla amele gayret edilmelidir.

Talib kendisine usanma hâsıl olmaması için, pirin yanında lüzumundan fazla oturmamalıdır. Eğer hal ve vaziyet, huzurda sohbeti uzatmaya müsait değilse, derhal izin isteyip ayrılmalıdır. Kat'î bir zaruret olmaksızın pirden izinsiz meclis terk edilmemelidir. İzinsiz ayrılmak, gayrın pir üzerine tercih edilmesi manasına geleceğinden müridliğe ve biata zıttır.

Talip pirin huzur ve meclisinde kendi sesini onun sesinden yüksek kılmamalı, karşılıklı konuşma ve sohbette yüksek ses ile söz söylememelidir. Aksiyle hareket, sü-i edebdir."[341]

F- ULEMÂYA (HOCALARIMIZA) TA'ZİM VE HÜRMET

İlim sahibi olmanın mühim şartlarından birisi de talebenin hocasına, her zaman hürmet etmesi ve her meşru emrine itaat göstermesidir.

İlim, nimetlerin en faziletlisidir. Bu nimete ancak, hocaya tazim ve hürmet etmekle, onun rızasını talep edip onu üzmekten sakınmakla, ona hizmet etmekten şeref duymakla, hocanın emrine hazır olup nasihatini de, hastanın, doktorunu dinlediği gibi dinlemekle nail ve mazhar olunur. Hocasını gücendiren talebe, okuduğu ve öğrendiği ilmin bereketinden mahrum kalır.

Talebe, hocası gelince ayağa kalkmalı, ona hizmet etmekten zevk almalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

---

[341] Mektuplar Risalesi, s.150–154

قُومُوا إِلَىٰ خَيْرِكُمْ أَوْ إِلَىٰ سَيِّدِكُمْ

"Hayırlınıza ve büyüklerinize kıyam ediniz (kalkınız)"[342], buyurmuşlardır.

Ulema, fukaha ve muhaddisîn-i kiram, "Bu Hadis-i Şerif, büyüklere kıyam etmenin caiz, hatta güzel olacağı hususunda delildir" buyururlar.

Hadis-i Şerif'te (لِخَيْرِكُمْ) denmeyip de (إِلَىٰ خَيْرِكُمْ) denilmesi kıyam ile beraber tazim edilmesine bir işarettir. Zira bu makamda (إِلَىٰ) kelimesi lamdan daha fazla tazim ifade etmektedir. Sanki Peygamber Efendimiz (s.a.v.), "büyükleriniz için ayağa kalkınız ve onları karşılamak ve ikram etmek için yürüyünüz, harekete geçiniz manasını murad etmişlerdir."[343]

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle buyurur:

كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَجْلِسُ مَعَنَا فِي الْمَجْلِسِ يُحَدِّثُنَا فَإِذَا قَامَ قُمْنَا قِيَامًا حَتَّى نَرَاهُ قَدْ دَخَلَ بَعْضَ بُيُوتِ أَزْوَاجِهِ

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bizimle mecliste oturur ve bize konuşurdu. Ayağa kalktığı zaman biz de kalkar ve zevcelerinden birinin evine dahil olduğunu görünceye kadar kıyamda kalırdık."[344]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.);

مَنْ عَلَّمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللهِ فَهُوَ مَوْلاَهُ

"Kim bir kula Allah-ü Teâlâ'nın kitabından bir ayet öğretirse o, o kimsenin efendisidir."[345], buyurarak, ilim ve alimin kıymetine işaret etmişlerdir. Hz. Ali (k.v.) Efendimiz'in:

أَنَا عَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا إِنْ شَاءَ أَعْتَقَ وَ إِنْ شَاءَ إِسْتَرَقَّ

"Ben, bana bir harf öğretenin kölesiyim, dilerse azad eder, dilerse hizmetinde alıkoyar"[346] buyurduğu meşhurdur.

Âlimlerimizin çoğu hocayı, hak sahibi olmakta babaya müsavi kılarken bazı âlimlerimiz de hocanın hakkı daha büyüktür demişlerdir. Zül-Karneyn (a.s.)'a neden

[342] Sahih-i Buhari, Hadis No: 3804
[343] Yahya b. Şeref en-Nevevi, Kitabü't-Terhis fi'l- İkram bi'l-Kıyam, s.34; Münavî, Feyzü'l-Kadir c.3, s.530
[344] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 4775
[345] İbn-i İsmail, Şerh-u Talimi'l-Müteallim, s.55
[346] Zernuci, Talimü'l-Müteallim, s.47; Hatıratım, s.104

hocana, babandan daha fazla hürmet ediyorsun dediklerinde: “Babam beni gökten yere indirmiştir. Hocamsa beni yerden göğe doğru yükseltmektedir.”[347], diye cevap vermişlerdir.

İmam-ı Azam Hz. şöyle buyurur:

“Hocam Hammad vefat ettikten sonra, anam ve babamla birlikte onun için her namazda dua ettim.”[348]

Hz. Üstazımız (k.s.), İmam-ı Azam Hz.’nin doktora muayene için gittiğinde, ayağını istenilen tarafa niçin uzatmadığını soran doktora; “o tarafta hocamın evi var” diye cevap verdiğini ifade buyurmuşlardır.[349]

Ancak dinimizde her şeyin bir ölçüsü olduğu gibi, bu ikram ve hürmette de İslami ölçülere uygun bir şekilde hareket edilmelidir. Hocalar, talebelerinden hürmet veya saygı beklememeli, hele hele kendilerini hiçbir zaman tazim ve ikrama layık ve müstehak görmemelidir. Talebeler de hiçbir zaman hocalarına hürmette kusur etmemelidirler. Gıyabında dahi ondan ismi ile değil, hürmet ifade eden bir kelime ile bahsetmelidirler.

Müctehidîn-i Izâm Hazerâtından ve kitaplarımızın musannıflarından birinin ismi zikredildiği zaman, Rahmetullahi Aleyh veya Rahimehüllah; ikisinin ismi zikredildiği zaman, Rahmetüllahi Aleyhima veya Rahimehümallah; üç ve daha fazlasının ismi zikredildiği zaman, Rahmetüllahi aleyhim ecmaîn veya Rahimehümüllah diye ta’zim ifadeleri kullanılmalıdır.

G- ŞER’Î KİTAPLARA TA’ZİM VE HÜRMET

Kitap, en başta Allah-ü Teâlâ’nın kanunlarını ve insanların elde ettiği bilgi ve düşünceleri muhafaza ederek gelecek nesillere aktaran bir vasıtadır. Bu itibarla başta yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim ve dini kitaplar olmak üzere kitaplara, layık olduğu şekilde hürmet göstermek icabeder. Kitaba saygı ilme saygıdır.

İçinde Ayet-i Kerime, Hadis-i Şerif ve dini bilgilerin bulunduğu kitaplar, zaruret halinde abdestsiz ele alınabilse de Ayet-i Kerime’lerin metnine el sürülmemelidir. Bu kitaplardan azami istifadeyi temin için mümkün mertebe abdestli ve hürmetli mütâlaa edilmeli ve sağlamlığına itina gösterilmelidir.

Şemsü’l-Eimme es-Serahsi Hz.’nin hasta olduğu bir gece, derslerini abdestli mütâlaa etmek için tam on yedi defa abdest aldığı rivayet edilmiştir.

---

[347] İbn-i İsmail, Şerh-u Talimi’l-Müteallim, s.56
[348] M. Faruk Bayraktar, Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, s.297
[349] Hatıratım, s.104

Müsbet ilimleri ihtiva eden kitaplara, defter ve kâğıtlara da hürmet icâbeder. Kitaplar kütüphanelerde sıraya konulurken manevi değerlerine göre yukarıdan aşağıya doğru tanzim edilmelidir. Buna göre;

1- Kur'ân-ı Kerim ve Tefsir Kitapları

2- Hadis'i Şerif, Mev'ıza ve Rasülüllah (s.a.v.)'den rivayet edilen Dua Kitapları

3- Fıkıh Kitapları

4- Kelam Kitapları

5- Rüya Tabiri Kitapları (Tabir kitaplarının tazime layık görülmesi, rüyanın peygamberliğin 46 cüzünden biri olmasındandır.)

6- Lugat, Sarf ve Nahiv Kitapları (Bunlar aynı değerdedirler. Bazısı bazısı üzerine konulabilir.)

Kitapların beyan edildiği şekilde dizilmesi evleviyyet ve tazime riayet içindir. Kitaplar bir dükkân veya sandık içinde bulunduğu zaman hürmet ve edep icabı üzerine bir şey konmamalıdır.

İmam-ı Azam Hz.'ne "Bu kadar ilmi nasıl tahsil ettiniz?" diye sorulunca;

"Kitaplarıma ta'zim ederdim. Onlar da bana ilmini teslim ettiler", buyurmuşlardır.[350]

ÖMER AKTOPRAK - GÜVEN

[350] **Hatıratım, s.103**

EMR-İ BİL-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER

A- MA'RUF VE MÜNKER

Ma'ruf; Kitabullah'ta veya zevil'ukul (akıl sahipleri) nezdinde, yapılması lazım ve varlığı, yokluğundan hayırlı olduğu kabul edilen, müstahsen (güzel görülen) fiildir.[351] Daha kısa ifadeyle dinimizin ve aklın güzel gördüğü her şeye **ma'ruf** denir.[352] İslam'ın ve aklın çirkin ve kötü gördüğü her şeye de **münker** denir.[353]

---

[351] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, A'raf Suresi 199. Ayet-i Kerime'nin tefsiri
[352] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, Ali İmran Suresi 104. Ayet-i Kerime'nin tefsiri.

Münker-Ma'sıyet (Kötülük-Günah) Arasındaki Fark:

Kötülük kelimesinin günah kelimesinden daha umumi bir manası vardır. Ayet-i Celile ve Hadis-i Şeriflerde münkeri nehyetmekten, bahsedilmiştir de bu makamda "ma'sıyet" (günah) kelimesi kullanılmamıştır. Bunun sebebi, büyük olsun küçük olsun her günahın aynı zamanda kötü oluşu, fakat her kötünün günah olmayışıdır. Yani kötülük umumî, günah ise hususi bir tabirdir.

Meselâ, rüşt çağında olan bir müslümanın içki içmesi hem münker, hem de masıyettir. Fakat bir delinin veya çocuğun içki veya sigara içmesi günah değil ise de münkerdir. Bunlara masıyet denemez. Çünkü asi olmadan, masıyet olmaz. Çocuk ile mecnun mükellef olmadıkları için, onlara asi denemez. Fakat bu iş şer'an inkâr ve men edilmiş olması bakımından buna münker denir. Bu bakımdan "münker" kelimesi "masıyet" kelimesinden daha umumî ve daha şümullüdür.[354] Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler ile "münker" nehyedilince, masiyetten de nehyedilmiş olur.

B- EMR-İ Bİ'L-MA'RUF VE NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER'İN FAZİLETİ

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin hükmü, Al-i İmran Suresi'nin 104. Ayet-i Kerime'sinde şu şekilde ifade edilmektedir.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Hem sizden müteşekkil, önde gider, hayra davet eder, ma'ruf ile emreder, münkerden nehyeyler bir ümmet olsun. İşte onlardır o felahı bulacaklar."

Bu ayet-i celile emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin vacip (farz) olduğunu ifade etmektedir. Çünkü "olsun" bir emirdir. Emrin zahiri vücup ifade eder. Ayrıca Ayet-i Kerime'de, bu vazifenin farz-ı ayın olmayıp, farz-ı kifaye olduğuna işaret vardır. Çünkü Ayet-i Celile'de "sizden bir kısmınız bu vazifeyi yapsın" buyruldu. Yani "bir muhitte bu vazifeyi yerine getirenler bulunursa, diğerlerinden bu mesuliyyet sakıt olur.", demektir. Bu vazifeyi yapacak bir kimse bulunmadığı takdirde, hepsi birden mes'ul olurlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde;

مَنْ اَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَهُوَ خَلِيفَةُ اللهِ فِي اَرْضِهِ وَ خَلِيفَةُ رَسُولِهِ وَ خَلِيفَةُ كِتَابِهِ

---

[353] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, Ali İmran Suresi 104. Ayet-i Kerime'nin tefsiri.
[354] İmam-ı Gazâlî, İhya-u Ulumi'd-Din, c.2, s.409- 410

“Kim ki ma’rufu emreder, münkerden nehyederse, o kimse, yeryüzünde Cenab-ı Hakk’ın, Rasulullah (s.av.) Efendimiz’in ve Kitabullah’ın halifesidir”[355] buyurmuşlardır.

Diğer bir Hadis-i Şerif’te de;

وَ الَّذِی نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِیَدِهِ لَئِنْ شِئْتُمْ لأُقْسِمَنَّ لَكُمْ، اِنَّ اَحَبَّ عِبَادِ اللهِ تَعَالَی اِلَی اللهِ الَّذینَ یُحَبِّبُونَ اللهَ اِلَی عِبَادِهِ، وَ یُحَبِّبُونَ عِبَادَ اللهِ الی اللهِ، وَ یَمْشُونَ عَلَی الْاَرْضِ بِالنَّصِیحَةِ

“Muhammed’in (s.a.v.) nefsini (kudret) elinde bulunduran Allah-ü Teâlâ’ya yemin olsun ki, isterseniz bu hususta yemin de edebilirim. Hiç şüphesiz, kullar içinde Allah’ü Teâlâ’nın en sevdikleri; Allah’ı kullarına, kullarını da Allah’a sevdiren, yeryüzünde nasihat ile dolaşanlardır”[356] buyurmuşlardır.

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz., çok sevdiği ve birçok yerde tezkiye ettiği, vefat ettiği zaman arkasından Allah’a, “Ey Allah’ım, bizi onun ecrinden mahrum etme ve onun arkasından bizi fitneye düşürme.”[357] diye dua ettiği Molla Ahmed Berkî Hz.’ne yazdığı bir mektupta, onun maneviyatta yüce makamlara ulaştığını müjdeledikten sonra şöyle buyurur:

وَالْعُمْدَةُ لَكَ فِی تَحْصِیلِ هَذِهِ الدَّوْلَةِ تَعْلِیمُ الْعُلُومِ الشَّرْعِیَّةِ وَنَشْرُ الْأَحْكَامِ الْفِقْهِیَّةِ فِی مَوَاضِعَ تَمَكَّنَ فِیهَا الْجَهْلُ وَرَسَخَتِ الْبِدْعَةُ وَمَحَبَّتُكَ لأَوْلِیَاءِ اللهِ سُبْحَانَهُ وَإِخْلاَصُكَ لَهُمْ وَقَدْ مَنَحَكَهُمَا اللهُ تَعَالَی بِمَحْضِ فَضْلِهِ فَعَلَیْكُمْ بِتَعْلِیمِ الْعُلُومِ الدِّینِیَّةِ وَنَشْرِ الْأَحْكَامِ الْفِقْهِیَّةِ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّهَا مِلاَكُ الْأَمْرِ وَمَنَاطُ الاِرْتِقَاءِ وَمَدَارُ النَّجَاةِ وَعَلَیْكُمْ شَدُّ نِطَاقِ الْهِمَّةِ وَإِحْكَامُهُ لأَنْ تَكُونُوا فِی عِدَادِ الْعُلَمَاءِ وَدَلاَلَةِ الْخَلْقِ إِلَی طَرِیقِ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ بِالأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْیِ عَنِ الْمُنْكَرِ

“Senin bu devleti elde etmenin sebebi, cehaletin temekkün edip, bid’atların rüsuh bulduğu yerlerde, ulum-ı şer’iyyeyi ta’lim ve ahkâm-ı fıkhiyyeyi neşretmen, evliyâullah’a muhabbet ve ihlâs göstermendir. Allah bunları sana mahza fazlı ile vermiştir. İşte, size gücünüz yettiği kadar ulum-u diniyyeyi talim ve ahkâm-ı fıkhiyyeyi neşretmenizi tavsiye ederim. Çünkü bu, işin özü, yükselmenin sebebi ve kurtuluşun medârıdır. Ulema sınıfından olmanız ve insanlara emr-i bi’l-ma’ruf nehy-i ani’l-münker ile Hak Teâlâ’nın yolunu göstermeniz için himmet kuşağını sağlam bağlamanız lazımdır.”[358]

---

[355] Kurtubi, el-Cami’u li-Ahkami’l-Kur’an, Al-i İmran Suresi’nin 22. Ayeti’nin tefsiri
[356] Sühreverdî, Avarifü’l-Mearif, s.53
[357] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.2, Mek.61
[358] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.275

Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerde işaret edilen emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesini, bu devirde en güzel şekilde yapacak olan topluluk, hiç şüphesiz Hz. Üstazımız ve onun evlatlarıdır. Hz. Üstazımız (k.s.):

"Evlatlarım, sizler, Allah'ın memuru, Resulullah'ın memuru, Kitabullah'ın memuru ve füyuzat-ı ilahinin tevzi memurlarısınız. Yegâne vazifeniz batağa düşmüş olan Ümmet-i Muhammed'in evladını bataklıktan kurtarmaktır. Gaye, rıza-ı ilahidir"[359] sözleriyle vazife ve memuriyetlerini tarif etmişlerdir.

"Evlatlarım, buraya kadar getirdiğimiz emanet-i ilahiyye, şu andan itibaren sizlerin uhdesindedir. Allah-ü Teâlâ dinini ihyaya hükmetti de ilahî irade icabı, bu yenileme vazifesi, benim ve sizin omuzlarınıza indi. Bu istemekle elde edilecek bir devlet değildir. Lakin zaman içinde belli kimselere min indillah tevdi edilir. Buraya ayrı ayrı yerlerden gelip toplanmanız dahi, bir tesadüf değildir. Cenab-ı Hak bu ilmi kısa zamanda sizlere öğretmek, hatta irşada bile istidat vermekle, hepinizi bu emaneti kübraya memur etmiştir"[360] ifadeleriyle de bu vazifenin evlatları vasıtasıyla kıyamete kadar yapılmaya devam edeceğini müjdelemiştir.

C- MÜNKERİ MEN ETME ŞEKİLLERİ

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَ ذَلِكَ أَضْعَفُ الْاِيمَانِ

"Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir"[361]

Hadis-i Şerif'de münkeri men etme şekilleri beyan buyrulmuş, bunun el, dil ve kalp ile olmak üzere üç kısım olduğu ifade edilmiştir.

1- SÖZLÜ MÜDAHELE

a) Nasihat

Nasihat; va'z, mev'ize, öğüt ve tatlı söz manasına gelir. Nasihat, muhataba bilmediği bir şeyi öğretme gayesi gütmez. Ekseriya muhatap tarafından esasen bilinen hususların hisli, heyecanlı, samimi ve dokunaklı bir biçimde tekrar edilmesinden ibarettir.

---

[359] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.159
[360] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.158-159
[361] Sahih-i Müslim, Hadis No: 70

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), dinde nasihatin ne kadar mühim bir yeri olduğunu şu hadis-i şerifleriyle haber vermişlerdir:

إِنَّمَا الدِّينُ النَّصِيحَةُ قَالُوا لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ

"Din nasihattir" buyurdu. Ashab-ı Kiram sordular: **"Kim için nasihattir Ya Rasulallah?"** Peygamber Efendimiz de: **"Allah için, kitabı için, Resulu için, Müslümanların imamları ve bütün Müslümanlar için"**[362]

Nasihat eden kimse, nasihatte bulunurken içi merhamet ve şefkat hissi ile dolu olmalı, muhatabın günah kazanmasını kendi başına gelen bir musibet bilmelidir. Kat'iyyen kibirli olmamalı, akıl hocası olma vazıyetinde görünmemelidir. Nasihatte bulunurken muhataba tehakkümde bulunmaktan, kendini üstün görmekten sakınmalıdır.

Yumuşak söz (kavl-i leyyin); nasihatta esastır. Vaiz, nasihat ederken tatlı bir dil, yumuşak bir ifade, güzel bir üslup, tesirli ve duygulu bir konuşma usulü kullanmalıdır.

Hz. Enes (r.a.) şöyle naklediyor: "Biz Resulüllah Efendimiz ile beraber mescitte oturuyorduk. Bir a'râbî (bedevî) mescide geldi ve mescidin içinde küçük abdestini bozmaya başladı. Onun üzerine Ashab-ı Kiram'dan bazıları; "hey, hey!" diye bağırarak mani olmak istediler. Resulüllah Efendimiz: "dokunmayın, serbest bırakın adamı" buyurdu. Adam işini bitirdi. Sonra Resulüllah Efendimiz o adamı yanına çağırarak kendisine:

إِنَّ هَذِهِ المسَاجِدَ لاَ تَصْلَحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْقَذَرِ وَ الْبَوْلِ وَ الْخَلاَءِ ، وَ إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ، وَ الصَّلاَةِ وَ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ

"Bu mescidler, büyük veya küçük abdest bozmak için yapılmış yerler değildir. Buralar (mescidler), ancak Allah-ü Teâlâ'yı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir"[363] buyurdular. Daha sonra cemaatten birine bir kova su getirerek bedevînin abdest bozduğu yere dökmesini söylediler.

Bir gün Halife Me'mûn, kendisine sert ve acı bir dille nasihat etmeye kalkışan bir va'ize şöyle cevap vermiştir: **"Biraz halim-selim ol. Allah-ü Teâlâ senden daha hayırlı olan Hz. Musa'yı, benden daha şerli olan Fir'avn'a gönderirken rıfk ve mülâyemetle konuşmasını tembih ederek:**

---

[362] Sünen-i Nesâî, Hadis No: 4126
[363] Sahih-i Müslim, Hadis No: 429

اِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى فَقُولاَ لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

"Firavun'a gidin, çünkü o azdı (ilahlık iddia etti). Ona yumuşak sözle nasihat edin, olur ki nasihat dinler veya korkar [364] buyurmuştur"[365]

Hz. Üstazımız da her hal ve hareketinde, sünnet-i seniyyeye riayet eder, mensuplarına son derece şefkat gösterir, tek tek hepsinin halini sorar, ihtiyacı olanlara ayrı ayrı çare bulur, kendisini değil, evlatlarını düşündüğü, görülen alâkasından anlaşılırdı.[366] "Mahcup etmek haramdır" buyururlar, derse geç gelen, bir kişi de olsa onu bekler, darılmaz, bir kelime ile sadece "hep seni bekledik" buyururlardı.[367]

b) İkna

İkna, nasihatten farklıdır. İknada muhatap yanlış kanaate sahip veya tereddüt halinde bulunan bir kimsedir. İyi niyet sahibi bilmeden hatalı birtakım hususları benimsemiş ve bunu müdafaa ediyor olabilir.

Onun için, kalbî ve hissî olan öğütler yerine, serdedilecek aklî huccet, mantıkî istidlal ve naklî delillere ihtiyaç vardır.

İknada muhatabın fikirlerini hafife almamaya, onun izzet-i nefsini rencide etmemeye, ikna işini övünme mevzusu yapıp gururlanmamaya, samimi olmaya dikkat etmelidir. Soğukkanlı davranmak ve ilmî ehliyete sahip olmak önemli hususiyetlerdendir.

Ebû Umâme el-Bâhılî (r.a.) şöyle anlatır: Bir genç Rasülüllah (s.a.v.)'e geldi ve: Ya Rasülüllah, zina yapmak için bana izin ver, dedi. Oradakiler hemen üzerine yürüdüler ve azarlayarak susmasını istediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ise gence: **"Yaklaş"** buyurdu. Genç de Efendimiz'in yanına yaklaşıp oturdu. Âlemlerin Efendisi (s.a.v.) ona: **"Annenin zina yapmasını ister misin?"** diye sordu. Genç: Allah Teâla beni senin yolunda kurban etsin, vallâhi istemem ya Rasülüllah, dedi. Bunun üzerine Peygamberi Efendimiz (s.a.v.): **"Diğer insanlar da anneleri için**

[364] Tâhâ 43-44
[365] İmam-ı Gazâlî, İhya-u Ulumi'd-Din, c.2, s.422
[366] Hatıratım, s.7
[367] Hatıratım, s.16

böyle bir şeyi istemezler” buyurdu. Allah Rasülü aynı suali gencin kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi hakkında tekrarladı. Genç de her defasında aynı cevabı verdi. Efendimiz (s.a.v.) bunların ardından mübarek ellerini gencin sadrına koydu ve şöyle dua etti:

“Allahım bunun günahlarını bağışla, kalbini temizle ve avretini (zinadan) muhafaza buyur.” O genç bundan sonra böyle bir şeye asla tevessül etmedi.[368]

c) Azar ve Tekdir

Nasihat ve va'zın tesir etmediği bir kötülüğün giderilmesi gerekirse sert tenkitlerde bulunmak, üzücü sözler söylemek caiz olur. Bunun caiz olduğuna Enbiyâ Suresi’nin 67. Ayet-i Kerimesi’nde hikâye edilen, Hz. İbrahim (a.s.)'in şu ifadesi delildir:

أُفٍّ لَكُمْ وَ لِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ

"Size de Allah'tan başka taptığınız mabutlarınıza da yuh. Hiç düşünceniz yok mu?"[369]

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) gece cemaate uzun uzun sûrelerle namaz kıldıran Hz. Muaz'a gadaplanmış ve: **اَفَتَّانٌ اَنْتَ يَا مُعَاذُ**

“Ya Muâz sen fitneci misin?”[370] buyurmuştur.

Tevhid-i Tedrisat kanunu çıktığı, müderrisler “cemiyet-i müderrisinde” toplandıkları zaman Hz. Üstazımız (k.s.), o günün din adamlarına "Ey dersiâmlar! Sizler bu memlekette, bugün için dinin teminatlarısınız. İkişer, üçer kişi okutup, onlara dini öğretirseniz, asgarî elli sene, bir iki nesil boyu, İslâm'ın ömrünü uzatmış olacaksınız. Bunu yapmazsanız, huzur-u ilâhîde mesuliyetten yakanızı kurtaramazsınız" diye seslenerek onları vazifeye çağırmış, ancak onlar; "Artık hocalıkta bize ekmek kalmadı. Bize tevdî edilecek yeni mesleklere gidelim" diyerek, pek çokları hâkimlik ve savcılık gibi vazifeleri tercih etmişlerdir.[371]

Hz. Üstazımız (k.s.) ise bütün azim ve kararlılığıyla: “Efendiler, hocalık bir meslek, bir ekmek teknesi değildir. Hocalık, Allah'ın, Resûlullah'ın, Kitabullah'ın ve

---

[368] Ahmed ibn-i Hanbel, c.5, s.256
[369] Enbiya 67
[370] Beyhakî, Sünen-iSuğra, Hadis No: 521
[371] A.Akgündüz, Silistre’li S.H.Tunahan, s.48

dîn-i mübîn-i İslâm'ın tebliğ memurluğudur"[372] diye cevap vermiş, hakiki bir mürşidin olması gerektiği gibi davranmıştır.

d) Kaş Yaparken Göz Çıkarmamak

Münker olan bir işi nehyedip ma'rufu emredeyim derken, muhatabın işlediğinden daha fazla münker yapılmamalıdır.

Bir gece Hz. Ömer (r.a.) Medine'de şehri dolaşıp, teftiş ederken bir evden musîkî sesi işitir. Hemen duvardan aşarak pencereden eve girer. İçeride içki ve kadın bulunduğunu görür ve:

"Allah düşmanı, bu halin gizli mi kalacak sandın?", der. Adam gayet soğukkanlı bir halde:

"Acele etme ya Ömer, ben bir günah işledimse, sen üç günah işledin", diye mukabelede bulunur. Hz. Ömer, "Nedir o günahlar?", diye sorunca, Adam: "Allah-ü Teâlâ: وَلاَ تَجَسَّسُوا "Gizli kusurları araştırmayın"[373] buyurdu. Sen araştırdın. Allah-ü Teâlâ: وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا "Evlere kapılardan giriniz" [374] buyurdu. Sen pencereden girdin. Allah-ü Teâlâ: لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلَى اَهْلِهَا "İçinde bulunanlara selam verip onlarla ünsiyet etmeden, başkalarının evine girmeyiniz"[375] buyurduğu halde sen selam vermeden hemen içeri girdin", dedi. Hz. Ömer (r.a.) bu cevap karşısında şaşırdı ve tevbe etmesi şartıyla adamı serbest bıraktı.[376]

Hz. Ömer (r.a.) minberde iken bu hâdiseyi hatırlayarak, "halife bir günahın işlendiğini tek başına görse suçluya ceza verebilir mi?" diye sordu. Hz. Ali (r.a.): "Hayır, iki adil kişi ile suçun tespiti şarttır" diye cevap verdi.[377]

2- FİİLİ MÜDAHALE

[372] A.Akgündüz, Silistre'li S.H.Tunahan, s.50

[373] Hucurat, 12
[374] Bakara 189
[375] Nur 27
[376] İmam-ı Gazâlî, İhya-u Ulumi'd-Din, c.2, s.410
[377] İmam-ı Gazâlî, İhya-u Ulumi'd-Din, c.2, s.410

İnsanlar farklı yaratılıştadır. Bazısına hafif bir işaret, sert bir bakış kâfi gelip derhal kötülükten el çekerken, bazılarına ancak kızma ve tekdir, bazılarına da münasib cezalar tesir eder.

Talebeyi cezalandırma ilk ve tek yol değildir. Ceza ancak her türlü nasihat ve vasıtaların netice vermediği hallerde başvurulabilecek bir ihtiyat tedbiridir.

Ceza cemiyetin nizam ve intizamına aykırı hareketlerin tekerrürüne mani olmak için uygulanan elem verici bir tedavi vasıtasıdır. Ancak cezanın tesbit, takdir ve tatbikinde zaman ve zeminin şartları dikkate alınmalı; cezalar şahsi ve keyfi olmamalıdır. Bir müessesede suçlar ve cezalar ehil kimselerin istişaresiyle tesbit ve tatbik edilmelidir.

Mühim bir vazife olan namaz kılmayı çocuğa telkin etmek için uzun bir mesafe vardır.

O esnada sevgi, numune olma, nasihat, yumuşak fakat kararlı sözler tesirini gösterir. Bunların hiçbiri fayda vermediği takdirde şahsiyet yapısının düzelmesi için çocuğun vaziyetine göre değişik usuller denenmelidir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hususta şöyle buyurmuştur:

مُرُوا أَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ ، وَاضْرِبُو هُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِسِنِينَ

"Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namazı emredin. On yaşına geldikleri halde kılmazlarsa dövün."[378]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kızlarını ve torunlarını terbiye etmiş, fakat onları hiç dövmemiştir. Onları sevgi, numûne olma ve iyi idâre etmekle terbiye etmiş, her hususta olduğu gibi bu sahada da numune olmuştur.

Hocalar etrafındaki insanları eliyle değil, haliyle terbiye ve irşad etmelidir. Bize birer emanet olan talebelere, kati surette el ile fiili bir girişiminde bulunmak tasvip edilecek ve münasip görülecek bir usul değildir.

Çünkü Hz. Üstazımız "Evlatlarım, medreselere sopayı Yahudiler soktu, biz çıkardık"[379] buyurmuşlardır.

---

[378] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 418
[379] M.Özaltın

Konyalının Köşkü'nde okuyanlardan, kendisine bir grup talebe de teslim edilmiş, Serik'li Süleyman'dan bahsedilir. Ders okuturken bilemeyenin kulağını, bilene çektirir, bazen de bilemedin diye dövdüğü olurmuş. Bu haber Hz. Üstazımız'a ulaşınca çok üzülmüş, ona birini göndererek: "Git onu ikaz et. Ne demek, dövmek. Bizde dayak yok" buyurmuşlardır.

Büyüklerimiz de bu hususla alakalı ikazlar yapmışlardır:

"Rabıta yapmayan hoca, talebe döver".

"Talebeye sopa atan hocaya, Cenab-ı Hakk'ın "Cabbar" sopası vardır"

"Onlara iyi davranmak lazım. Hz. Üstazımız, köyden gelmiş talebelere siz diye hitap eder, onlara kıymet verirmiş. Talebeyi değil dövmek, fiske atmak, kötü davranmak dahi bizde yok. Hz. Üstazımız hapishanede o zata "senin kalbini köpek yesin!" diyebilecek tarzda zaman zaman celallenirdi. Ama talebeye karşı asla. Geçtiğimiz yıllarda Avrupa'da bir hocamız bir talebemize kötü muamelede bulunmuş, kolunu kırmış, iş resmiyete intikal etmiş. Hemen ertesi gün hizmetine son verdik. Böyle yapanları hemen talebeden uzaklaştırırız. Oraya gittiğimde kös kös bakıyor. Ne yapalım o iş başka bu iş başka. En sevdiğim kimse dahi olsa talebeyi tercih eder aynen davranırız. Büyüklerimiz bazen hakkımı helal etmem, derlerdi. Ben de talebeye böyle davrananlara hakkımı helal etmiyorum."

3- KALP İLE MEN ETME

Kalp ile kötülüğü men etmek, aslında bir müdahale değildir. Bundan maksat kötülüğü tasvip etmemek ve zevale ermesini arzu etmektir. Bu, işlenilen bir kötülük karşısında elinden dilinden bir şey gelmediği durumda "Ya Rabbi! Bu iş senin katında münkerdir. Benim de bu işin yapılmasına rızam yoktur" demekten ibarettir.

Bu hususla alakalı Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurur: "Herhangi bir umurda münkerât-ı diniyye müşâhede edilirse onu kalben red ve inkar etmek ve bu inkârâtı aslâ lisana getirmemek iktizâ eder. Zira zamanımız, dînî emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkere müsait ve mütehammil değildir. Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkeri kalpten dile, dilden ele intikal ettirenler, gayr-ı kâbil-i telâfî zarara ma'ruz kalırlar. Hakiki ehl-i tasavvufun hal ve hareketi böyle olur. Hilâfı, bu mesleğin hâricidir. Esâsen emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesi hakikatte bu vazife ile memur olanlara aittir. Onlar, her zamanda bu vazifelerini ahsen vecihle ifa ve edaya muktedir olurlar. Bu maksadı imkan dairesinde yerine getirdikleri halde emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker

yapıldığına hiçbir fert vukuf hasıl edemez. Çünkü onlar sıfat-ı hakîmiyyete mazhardırlar. Envâ-ı funûn-i hikmetle vazifelerini sirrân ve alâniyeten icrâ ederler.[380]

D- EMR-İ BİL MA'RÛF, NEHY-İ ANİL MÜNKER VAZİFESİNİ YAPACAK OLAN KİMSEDE ARANAN ŞARTLAR

1- İlim:

İlim insana her zaman ve her yerde lazımdır. Emr-i bil ma'ruf nehy-i anil münker vazifesini yapacak olanlar içinse elzemdir. İnsanların irşadına vesile olacakların, her gün ilimlerine ilim katmaları, kendilerini yenilemeleri gerekmektedir.

Cahil, emr-i bil ma'ruf nehy-i anil münker vazifesini güzel bir şekilde yapamaz.[381] O halde, hata yapılmaması için bu vazifenin nerede yapılabileceği, dereceleri, yolarını ve ona mani olan haller iyi bilinmelidir.[382]

2- İhlâs:

İhlâslı olarak yapılan ibadet ve ameller makbul ve takdire şayandır. İhlas, kişinin yaptığı işin Allah için olup olmadığının ölçüsü, ibadet ve amellerdeki mihenk taşıdır.

Bu vazifeyi yaparken niyet insanların hidayetine vesile olmakla, rıza-i ilahiye kavuşmak olmalıdır. Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurur:

"İhlâsın manası: Bir mazarrattan korkmadan ve bir menfaat beklemeden, yalnız îlâ-i Kelimetullah yolunda, Allah rızası için çalışıp, el-Mücahid fi sebilillah el-Müştâk ilâ Cemâlillah sırrına mazhar olmaktır ki; işte bu kimse hem sekerât-ı mevt geçidini, hem mizanı, hem de sıratı kolayca geçerek cennet ve cemali ilahi ile müşerref olacak hakiki kuldur"[383]

Bu vazifeyi yaparken bir takım maddî beklentiler içinde olmak, özellikle zengin kimselere karşı "söylersem ayıp olur, söylersem alınır" gibi düşüncelere kapılmaya neden olur. Bu da vazifenin ihmalidir. Elde edeceği az bir dünya meta'ı için, Allah katında alacağı mükâfatı unutup da hakkı söylemekten geri kalmaktır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

---

[380] Mektuplar Risalesi, s.127
[381] Tenbihü'l-Gafilin, s.99
[382] İhya-u Ulumi'd-Din, c.2, s.420
[383] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.43

مَنْ تَوَاضَعَ الْغَنِيَّ لِغِنَاهُ ذَهَبَ ثُلُثَا دِينِهِ

"Kim zengine karşı, zenginliğinden dolayı tevazu gösterirse dininin üçte ikisini kaybeder"[384]

3- Sabır:

Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesi demek, yanlış yapan bir insana yanlışını söylemektir. İnsanlar ise hele de dini mevzularda eksiklerinin ya da yanlışlarının söylenmesini istemezler. Bu sebeple, olabilecekleri önceden kestirebilmeli ve olacaklara tahammül göstermelidir.

Kur'an-ı Kerimde, Lokman (a.s.)'ın oğluna nasihatleri nakledilirken:

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلاَةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Yavrum, namazı dosdoğru kıl, ma'rufu emret, münkerden nehyet ve başına gelene sabr et. Çünkü bunlar azmolunacak (büyük) işlerdir."[385] buyrularak, bu vazifeyi yapan kimseler sabra davet edilmiştir. Hiç şüphesiz ki sabır ve tahammül emri, sabredilecek şeyle karşılaşılacağını önceden haber vermektir. Bu Ayet-i Kerime'nin tefsirinde şu ifadeler yer almaktadır: "Yani emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker yapmak kolay değildir. O yüzden başına bir takım musibetler gelebilir; onlara sabretmek lazımdır. Umeyr bin Habib (r.a.) oğullarına nasihatlerinde demiştir ki: 'Her hangi biriniz emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker yapmakta yakîn (kat'î iman) edinsin. Çünkü kimin Allah'tan gelecek sevaba kat'î imanı olursa, dokunan eziyeti duymaz."[386]

4. Emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesine kendi nefsinden başlamak

Kişi, emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesinde muvaffak olabilmesi için, işe kendisinden başlaması gerekmektedir. Mevla'nın emrettiklerini yapan nehy ettiklerinden kaçınan bir kul olmaya çalışmalı; sadece kavliyle değil, haliyle de İslam'ı anlatmaya gayret göstermelidir. Aksi takdirde ilk fırsatta muhatapları tarafından "sen kendine bak" denilerek ya ret edilecek yâda dalga geçilerek hafife alınacaktır.

---

[384] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1, Mek.138
[385] Lokman 17
[386] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

Cenab-ı Hak Bakara Suresi'nin 44. Ayet-i Kerimesi'nde ve Saf Suresi'nin 2 ve 3. Ayet-i Kerimeleri'nde meâlen şöyle buyuruyor:

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Halka iyilik emreder de kendinizi unutur musunuz? Halbuki kitap okuyorsunuz. Artık akıl etmez misiniz"

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتاً عِندَ اللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لاَ تَفْعَلُونَ

"Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah indinde ne büyük kabahattir."[387]

Nakledildiğine göre Cenab-ı Hak, İsa (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir:

عِظْ نَفْسَكَ بِحِكْمَتِي فَإِنِ اتَّعَظْتَ فَعِظِ النَّاسَ وَ اِلاَّ فَاسْتَحْيِ مِنِّي

"Ey İsa! Önce nefsine (kendine) benim hikmetimle, nasihat et. Bu nasihatleri yerine getirdikten sonra, insanlara nasihat et. Eğer öyle yapmazsan benden haya et"[388]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendini unutanların halini şöyle beyan eder:

مَثَلُ الْعَالِمِ الَّذِى يُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَ يَنْسَى نَفْسَهُ كَمَثَلِ السِّرَاجِ يُضِيئُ لِلنَّاسِ وَ يُحَرِّقُ نَفْسَهُ.

"İnsanlara hayrı öğretip de kendini unutan âlimin hali, insanları aydınlatıp da kendini yakan kandilin hali gibidir"[389] Ahiretteki perişanlıklarını ise şöyle haber vermiştir:

يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ اَقْتَابُ بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ اِلَيْهِ اَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: يَا فُلاَنُ مَا لَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَقُولُ: بَلَى قَدْ كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ لاَآتِيهِ وَ أَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَ آتِيهِ

"Kıyamet günü bir adam getirilir ve cehennem ateşine atılır. Bağırsakları karnından dışarı çıkar ve onlarla birlikte değirmen döndüren merkep gibi döner durur. Cehennem halkı onun yanında toplanır ve derler ki: "Ey filan, sana ne oldu? Sen iyiliği emredip, kötülükten nehyetmez miydin?" O kişi de: "Evet, iyiliği emrederdim, fakat kendim yapmazdım, münkerden nehyederdim, fakat kendim yapardım"[390]

---

[387] Saff 3-4
[388] Kenzü'l-Ummal, Hadis No: 43156
[389] Kenzü'l-Ummal, Hadis No: 28926
[390] Sahih-i Müslim, Hadis No: 5305

Hz. Üstazımız (k.s.) de; “Evlatlarım, İstanbul vaizlerinden Ali Haydar bir gün vaazdan sonra bana dedi ki: “Nasıl, güzel vaaz ettim mi?” Ben de ona dedim ki: “Senin şu vaazın kiraz ilk çıktığı zaman, kirazları kuru bir değneğin etrafına sıra sıra bağlayıp satmaya benzer. Onlar, o kirazları başka yeşil ağaçlardan toplamıştır. Sen de bu sözleri başkasından duydun ki söylüyorsun. Yeşil bir ağaç ol da meyveyi kendin ver” dedim. Evlatlarım, Siz de öğrendiklerinizi söylemekle kalmayıp kendiniz bir yeşil ağaç olmaya çalışın. Sözlerinizi de vücudunuza tatbik edin”[391]

“Size iki şey tavsiye ederim:

1- “Hocanın dediğini yap, gittiği yola gitme” sözünü yıkın,

2- Diliniz sussa da haliniz İslam’ı anlatsın.”

“Benim evlatlarım Müslümanlığın şahsiyetini bu millete tanıtacaklar.”

“Yine iyi bilinmelidir ki, ilim amel için lazımdır. Amelsiz ilim, menfaat vermeyen ilim, musibetin en şiddetlisi ve büyüğüdür. Yarın Huzur-i İlâhî’de sahibinin aleyhine huccet olacaktır. Onun için Cenab-ı Fahr-i Alem bu ilm-i gayr-i nafi’den (menfaat vermeyen ilimden): أَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ **“Allah’ım, menfaat vermeyen ilimden sana sığınırım.”** Hadis-i Şerifi ile Allah-ü Teâlâ’ya sığınmıştır.”[392]

Büyüklerimiz, “Bir din adamının sözlerinin, karşısındakilere tesir edebilmesi için, evvela kendisi o ilmiyle, o söyledikleriyle amel etmesi lazım” “Hocanın nasıl namaz kıldığını, nasıl vazife yaptığını, nasıl boynunu büktüğünü talebe görecek. Hocanın Kur’an-ı Kerim okuduğunu yani Kur’an-ı Kerim’i almış hatim indirdiğini talebe görecek. Hocanın ibadetini, taatını, hayatını talebe görecek. Talebe de ona imrenecek. Talebe yetiştirmenin en kestirme yolu budur.”

E- EMR-İ BİL MA'RUF NEHY-İ ANİL MÜNKERİ TERKİN CEZASI

Emr-i bi’-ma’ruf nehy-i ani’l-münker vazifesinin tamamen terki, şiddetli cezayı icab etmektedir.

Allah-ü Teala emr-i bi’l-ma’ruf nehy-i ani’l-münker’i terk eden bir topluluk hakkında Maide Suresi’nin 63. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyurmaktadır:

لَوْلاَ يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

[391] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.10-11

[392] Mektuplar Risalesi, s.29

“Bari Rabbâniyyûn (işleri yöneten insanlar) ve Ahbar (ulema) bunları günah söylemekten ve haram yemekten nehyetseler. Ne fena bir sanata alışmışlar.”

“Ayet-i Kerime’de, insanları, muktedir olduğu halde isyanlardan nehyetmeyen ulema, nasihatı terklerinden dolayı, mübalağa ile yerilmiştir. Çünkü; emr-i bil ma’rufta gevşeklik haram olduğu gibi, mümkün olan yerde nasihatten sükut etmek de caiz değildir.“[393]

Yine bu Ayet-i Kerime hakkında Ulema; “Kur’ânda ulemayı tevbih eden (tehdit eden ve azarlayan) ayetler içinde en şiddetlisi, en korkuncu budur” [394] demişlerdir.

Yine bu hususla alakalı bir başka Ayet-i Kerime’de de Cenab- ı Hak şöyle buyurmaktadır:

فَلَوْلاَ كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلاَّ قَلِيلاً مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

“Sizden önceki devirlerden yeryüzünde fesattan nehyeder bakıyye sahipleri (dindar, hayra koşar, faziletli cem’iyyetler) bulunsalar idi. Lakin onlardan kurtardığımız pek az kimselerden başka yok. O zulmetmekte bulunanlar ise şimartıldıkları refahın ardına düştüler ve hep mücrim oldular”[395]

Allah-ü Teala bu Ayet-i Celile’de ise fesattan ve bozgunculuktan nehyeden az bir kimseyi kurtarıp, diğerlerini helak ettiğini beyan buyurmuştur.

Ayet-i Kerime’de, zikredilen kavimlerin helaklarına iki hususun sebep olduğu anlatılmaktadır: Birisi içlerinde fesattan nehyedecek bir cemaat-i fazıla bulunmaması, varsa bile ekalliyet de kalması; diğeri ise refahı bulunanların zevk ve safa düşkünlüğü ve bu suretle halkın baştan çıkmasına sebep olmalarıdır.”[396]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

اِنَّ اللَّهَ لاَ يُعَذِّبُ الْعَامَّةَ بِعَمَلِ الْخَاصَّةِ حَتَّى يَرَوُا الْمُنْكَرَ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ وَ هُمْ قَادِرُونَ عَلَى اَنْ يُنْكِرُوا فَلاَ يُنْكِرُونَ فَاِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَذَّبَ اللَّهُ الْعَامَّةَ وَ الْخَاصَّةَ

“Allah-ü Teala, hassın (az bir kimsenin) ameli sebebi ile umuma (herkese) azap etmez. Ancak kendi aralarında münkerin işlendiğini görüp, o

---

[393] Hülasatü’l Beyan Tefsiri, c.3, s.1263, 1264
[394] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili
[395] Hud 116
[396] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili

münkeri inkâra muktedir oldukları halde, inkâr etmezlerse, Allah hassa da umuma da azap eder”[397]

Yine aynı mevzu ile alakalı olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ümmetini şöyle ikaz ediyor:

وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَیُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ یَبْعَثَ عَلَیْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا یُسْتَجَابُ لَكُمْ

“Nefsimi kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki; ya iyilikleri emreder ve kötülüklerden nehy edersiniz, ya da Allah kendi katından yakın zamanda üzerinize bir azap gönderir. Sonra Allah’a yalvarıp dua edersiniz ama duanız kabul edilmez.”[398]

مَا مِنْ قَوْمٍ یَكُونُ فِیهِمْ رَجُلٌ یَعْمَلُ بِالْمَعَاصِی، وَ یَقْدِرُونَ اَنْ یُغَیِّرُوهُ فَلاَ یُغَیِّرُونَهُ اِلاَّ عَمَّهُمُ اللهُ تَعَالَی بِعَذَابٍ قَبْلَ اَنْ یَمُوتُوا

“Hangi topluluk olursa olsun, içlerinde kötülük yapan birini, o kötülükten güçleri yettiği halde alıkoymazlarsa, ölmeden evvel Allah onları umumi azaba uğratır” [399]

ARİF ÖZTÜRK – GÜNEŞLİ FERAH

[397] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan
[398] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 2095
[399] Sünen-i ibn-i Mace, Hadis No: 3999

-10-

TALİM-TERBİYE USULÜ

TALİM-TERBİYE USULÜ

Terbiye, yetiştirme, büyütme, ilim-edep öğretme, ahlakı güzelleştirme gibi manalara gelir.[400]

[400] **Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî, s.394**

Cenab-ı Hakk'ın, "Rab" ism-i şerifi, terbiye mastarından gelmektedir. "Rabbü'l-Âlemin" ile başlayan ilk ayetten; "Rabbü'n-Nas", zikrinin geçtiği son süreye kadar; Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde bu ism-i şerif zikredilmiştir. Bunda, gerçek mürebbîmizin Cenab-ı Hakk olduğu hususuna işaret vardır.

Peygamberler, Allah-ü Teala'nın kullarına ihsan buyurduğu en büyük nimetlerinden biridir. Âlemlerin Rabbi olan Allah-ü Teâlâ Peygamberlerini en güzel ahlâk ile tezyin etmiş, kullarının terbiyesini de onların vasıtasıyla yapmıştır. اَدَّبَنِى رَبِّى فَاَحْسَنَ تَأْدِيبِى **"Beni Rabbim edeplendirdi ve edebimi ne güzel yaptı."**[401], hadis-i şerifi bu hakikati müş'irdir.

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'in ahlakı hakkında sorulduğu zaman Hz. Aişe (r.a.) Validemiz şöyle cevap verirdi: "O'nun ahlakı Kur'an idi". وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ **"şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzeresin"[402],** Ayet-i Kerimesi'yle ifade edildiği üzere**,** "onun ahlakı o kadar büyük idi ki, Hz. Aişe (r.anha)'nın onu, başka türlü tarif etmesi mümkün değildi. Kur'an-ı Kerimde zikredilen ne kadar mekârim-i ahlak varsa O'nda mevcut idi." [403]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), اِنَّمَا بُعِثْتُ لِاُتَمِّمَ مَكَارِمَ ٱلاَخْلاَقِ **"Ben mekârim-i ahlâkı (güzel ahlâkı) tamamlamak için gönderildim."[404]**, اِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا **"Ben ancak bir muallim olarak gönderildim."**[405]**,** Hadis-i Şerifleriyle, gönderilme hikmetinin mürebbilik ve muallimlik olduğunu ifade buyurmuşlardır. Bu vazifesini yalnız sözleriyle değil, hayatıyla da yerine getirmiş, bütün inananlara numune-i imtisal olmuştur. Bu husus Ahzap Süresi'nin 21. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle ifade buyrulur:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً

"And olsun ki size Allah Rasülü'nde pek güzel bir örnek vardır; Allah'a ve ahiret gününe ümit besler olup da Allah'ı çok zikredenler için."[406]

Her hususta olduğu gibi talim ve terbiye hususunda da Peygamberimiz ve vârislerinden alınacak yüce numuneler vardır.

---

[401] Kenzü'l-Ummal, Hadis No: 31895
[402] Kalem 4
[403] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[404] Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Hadis No: 21301
[405] İbnu Mace Mukaddime 17
[406] Ahzap 21

Zira onlar, talim ve terbiyede, usul ve üslupların en güzelini takip ve tatbik etmişlerdir.

O halde her şeyden evvel, onların bu sahadaki usûl ve uslûblarını ortaya koymak icap eder. İşte bu usul ve üsluplardan bazıları:

1- Zaman, mekân ve muhatabın vaziyetine göre hareket etmek

Muhataba müsbet yönde te'sir edebilmek için, zaman ve zeminin oldukça mühim bir rolü vardır. Yerinde ve zamanında yapılan bir talim, daha te'sirli ve faydalı olurken; yersiz söylenen bir söz de tepki ve nefrete sebebiyet verebilir.

Allah Rasülü (s.a.v.) zaman ve zemine münasip olarak tebliğ yapma düsturuna son derece ihtimam göstermiştir.

Bazen bir sual sorulduğu zaman izah etmiş, bazen mühim bir hadise olmasa da dikkat çekici ifadeler kullanmış, yanındakileri dinlemeye ve öğrenmeye hazırladıktan sonra söyleyeceğini söylemiştir.

Muaz bin Cebel (r.a.) rivayet ediyor ve buyuruyor ki: "Ben, Peygamberimiz (s.a.v.)'in bindiği hayvanın arkasında (terkisinde) olduğum halde gidiyorduk. Aramızda ancak devenin semerinin arkası (dayanılan kısmı) vardı. (Yani birbirimize çok yakın idik.) Peygamberimiz (s.a.v.) **: "Ya Muaz",** dedi. Ben de: "Buyur, ya Rasülallah" dedim. (Hiçbir şey demeden) bir müddet daha gidince, yine: **"Ya Muaz"**, dediler. Ben yine: "Buyur, ya Rasülallah", dedim. Yine bir şey demeden bir müddet gittikten sonra: **"Ya Muaz"** buyurdular. Ben de: "Buyur, ya Rasülallah", dedim. **"Kulları üzerinde Allah (c.c.)'ın hakkı nedir biliyor musun?" ,** dedi. Ben de: "Allah (c.c.) ve Rasülü (s.a.v.) daha iyi bilir.", dedim. Peygamberimiz (s.a.v.) de: **"Allah (c.c.)'ın kulları üzerindeki hakkı, Allah'a kulluk edip, hiçbir şeyi ona ortak kılmamalarıdır.",** buyurdu.

Bir müddet gittikten sonra tekrar: **"Ya Muaz",** buyurdu. Ben de: "Buyur, ya Rasülallah", dedim. Peygamberimiz (s.a.v.): **"Kullar Allah (c.c.)'a kulluk edip, ona hiç bir şeyi ortak koşmadıklarında, kulların Allah üzerindeki hakları nelerdir?",** buyurdu. Ben de: "Allah (c.c.) ve Resulü (s.a.v.) daha iyi bilir.", dedim. Peygamberimiz de: **"Kulların Allah üzerindeki hakları onlara azap etmemesidir.",** buyurdular."[407]

Görüldüğü üzere Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz, tebliğ ettiği hususları, söylenip geçilen ve duyulup unutulan sıradan bir söz olarak bırakmamış, senelerce sonra bile

[407] **Sahih-i Müslim, Hadis No: 43**

hatırlanan, kıyamete kadar baki kalacak kıymetli bilgiler ve unutulmayan tatlı hatıralar olarak ümmetine emanet etmiştir.

Talimde gayeye ulaşmak için, en az doktorun hastasını tanıması kadar, muhatabın tanınması da zaruridir. Bu sebeple Cenab-ı Hakk, özellikle tebliğin ilk yıllarında, müşrik olan ekseriyetin halet-i ruhiyyesini dikkate alarak hareket etmenin ehemmiyetine işaretle:

وَلاَ تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ فَيَسُبُّوا اللّهَ عَدْواً بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Bununla birlikte onların (müşriklerin) Allah'tan başka taptıklarına sövmeyin ki, onlar da cahilliklerinden haddi aşarak Allah'a sövmesinler…"[408] buyurmuştur.

نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ نُنَزِّلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ وَ نُكَلِّمَهُمْ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ.

"Biz enbiya zümresi, nas'ın akıllarına göre anlayacakları şekilde konuşmakla emrolunduk."[409] buyuran Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de, muhatabının ihtiyaç, imkân ve durumunu çok iyi tahlil eder ve onun durumuna uygun olan hususu öne çıkarırlardı. "Sadakanın hangisi en faziletlidir" diye soran ve fakir bir kimse olan Ebu Hureyre (r.a.) Hz.'ne: **"Fakir olanın insanlara güç ve kuvvetiyle yardımda bulunmasıdır"**[410] buyururken aynı suali soran ve bir kabile reisi olan Sa'd bin Ubade (r.a.)'a: **"Kuyu kazdırarak su çıkartmaktır**"[411] cevabını vermiştir.[412]

Hz. Üstazımız (k.s.), Cuma Namazı sonrasında, köylülere sohbet ederken, **وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَاناً** **"Her kim Rahman'ın zikrinden gaflette bulunursa, ona bir şeytanı musallat ederiz; artık o, ona arkadaştır"**[413], Ayet-i Celilesi'ni onlara şöyle izah etmiştir: "Efendiler, sizin anlayacağınız gibi konuşayım, Allah-ü Teala şöyle buyuruyor: "Kim ki Rahmân'ın zikrinden uzaklaşırsa, yüz çevirirse, şeytanla o kimseyi aynı boyunduruğa koşarız"[414]

---

[408] **En'am 108**
[409] **Hatıratım, s.84**
[410] **Sünen-i Ebi Davud, Hadis No: 1428**
[411] **Sünen-i Ebi Davud, Hadis No: 1430**
[412] **Üsve-i Hasene, c.2, s.45**
[413] **Zuhruf 36**
[414] **M. Doğruer**

"Öyle sözler vardır ki insanı te'sir altında bırakır."[415] Ancak zaman ve zeminin elverişliliği, muhatabın seviyesi ve halet-i ruhiyesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyururlar: "Her umur vaktine ve mevsimine merhundur. Bu yolda eslem tavır, enfa' ve eşref vazı' budur. Mevsiminde olmayan ahz ve hal hareketi boşuna gider."[416] Yani bir işin güzelce yapılabilmesi, münasib vaktin ve zeminin oluşmasına bağlıdır. Bu yolda en salim, faydası en güzel tavır ve vaziyet budur. Zamanında halledilemeyen işlerin menfaati az olur.

Allah'ın rızasına götürecek yola insanları davet gibi mühim hususun, rastgele yapılamayacağı; aksi takdirde telafisi mümkin olmayan zararlara sebebiyet verilebileceği herkesin malumudur. Bu hususu Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle ifade etmişlerdir: "Hayra ve saadetlere delâletin son derece ihtiyatlı, hal ve zeminin adem-i tahammül ve müsâdesi nazar-ı dikkate alınarak yapılması elzemdir… Aksi takdirde bi'l-irade kusur ve hata edilmiş, büyük müşkilatlara sebebiyet verilmiş olur."[417]

2- Muhataba sevgi ve şefkatle yaklaşmak, onlara değer vermek, imkan nisbetinde ihsan ve ikramda bulunmak

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), muhabbet, şefkat ve merhamet deniziydi. Cenab-ı Hak, mü'minlere karşı Efendimiz'in şefkat ve merhametini Tevbe Suresi'nin 128. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle beyan buyurmaktadır:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

"Andolsun ki size kendi içinizden öyle izzetli bir peygamber geldi ki, sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. Size çok düşkündür. Mü'minlere karşı raûf (cidden şefkatli) **ve rahîm** (son derece merhametli) **dir."**

Kâ'b bin Ucre (r.a.) şöyle anlatır:

Birgün Mescid-i Saâdet'te Allah Rasûlü'nün huzurunda oturuyorduk. Ensar'dan, Muhacirler'den ve Haşimoğulları'ndan birer grup vardı. "Rasûl-i Ekrem Efendimiz, hangimizi daha çok seviyor?", diye iddiaya tutuştuk.

Biz Ensar Cemaati: "Biz Allah Rasûlü'ne iman ettik, ona tabi olduk, düşmanlarına karşı yanında savaştık. Bunun için Rasülüllah (s.a.v.) bizi daha çok sever", dedik.

---

[415] **Sahih-i Buharî, Hadis No: 4749**
[416] **Mektuplar Risalesi, s.66**
[417] **Mektuplar Risalesi, s.125**

Muhacir kardeşlerimiz de: “Bizler Allah ve Rasül’ü uğrunda hicret ettik. Bu yolda evlâd-ü iyalimizi terk ettik, mallarımızdan vazgeçtik, sizlerin bulunduğu harplerde bizler de bulunduk, katıldığınız savaşlara bizlerde katıldık. Bunun için Allah Rasülü bizi daha çok sever”, dediler.

Haşimoğulları’ndan olan kardeşlerimiz de: “Bizler Peygamber Efendimiz’in yakınlarıyız, sizlerin bulunduğu yerlerde bizler de bulunduk. Bu sebepten Efendimiz bizi daha çok sever”, dediler.

Rasûlüllah (s.a.v.) yanımıza geldi, bizlere dönerek: **“Sizler bir şeyler söylüyordunuz, ne onlar?”,** buyurdu. Biz de (Ensar olarak) söylediklerimizi tekrarladık. Bunun üzerine Rasülüllah (s.a.v.), **“Doğru söylemişsiniz, kim bunun aksini iddia edebilir.”,** buyurdu.

Muhacir kardeşlerimizin söylediklerini de haber verdik. Efendimiz: **“Onlar da doğru söylemişler, kim bunun aksini iddia edebilir?”,** buyurdu.

Sonra Haşimoğulları’nın söylediklerini bildirdik. Bunun üzerine: **“Onlar da hakikati ifade etmişler, kim bunun aksini iddia edebilir?”** buyurduktan sonra: **“Aranızda hüküm vermemi ister misiniz?”** diye sordu. “Tabi ya Rasülallah! Babalarımız, analarımız sana feda olsun”, dedik.

Allah Rasülü (s.a.v.): **“Sizler, ey Ensar cemaati! Ben sizin kardeşinizim”** buyurdu. Ensar: “Allah-ü Ekber! Kâbe’nin Rabbi’ne and olsun ki onu biz kazandık”, dediler. Rasülüllah (s.a.v.) **“Ey Muhacir cemaati! Ben sizlerdenim”** buyurdu.

Muhacirler, “Allah-ü Ekber! Kâbe’nin Rabbi’ne and olsun ki onu biz kazandık”, dediler. Allah Rasülü (s.a.v.) **“Ey Haşimoğulları! Sizlere gelince, siz bendensiniz ve bana geldiniz”** buyurdu. Haşimoğulları da, “Allah-ü Ekber! Kâbe’nin Rabbi’ne and olsun ki biz kazandık”, dediler. Hepimiz hoşnut olarak kalktık. Her bir grup Allah Rasülü’nün iltifatıyla mütehassis olmuştu.”[418]

Muhataba değer vermek onu kazanmanın ilk adımıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), muhatabına, sahip olduğu güzel haslet ve faziletleri zikrederek iltifatta bulunur, değer verir ve onun gönlünü kazanırdı. Böylece ya hidayetine veya İslami gayretine vesile olurdu.

[418] Heysemi, 14

Hayber'in kuşatması devam ederken Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir ara**; "Bu sancağı yarın öyle birine vereceğim ki Allah-ü Teala onun eliyle Hayber'in fethini bize nasib edecek. O, Allah'ı ve Rasülünü sever, Allah ve Rasülü de onu severler."** buyurarak bu usulü kullanmış; Ashabının kuvve-i maneviyelerini takviye ederek gayret-i diniyyelerini zirveye çıkarmıştır.

Ertesi gün sancak kendisine teslim edilen Hz. Ali (r.a.)'in "Ya Rasulallah, bizim gibi mü'min oluncaya kadar onlarla harbe devam edeceğim" sözleri, bu gayret-i diniyye'nin ulaştığı dereceyi ifade eder.[419]

Hz. Enes (r.a.)'ın ifade ettiği üzere, Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetler yalnızca Muhacirler ve Tulekâ (yani fetih sonrası affedilip serbest bırakılan Mekkeliler) arasında taksim edilmiş ancak bu ganimetlerden Ensar'a bir şey düşmemişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ensar'a; **"Ey Ensar cemaati! Herkes dünyalıkla dönerken, siz** (Peygamberiniz) **Muhammed ile dönmekten, evinizde onunla beraber olmaktan razi ve memnun değil misiniz?"** buyurarak, en büyük payın onlara verildiğini ifade etmişler; "**İnsanlar bir vadiye yürüseler, Ensar bir başka vadiye yürüse, ben Ensar'ın tarafına giderim."** Hadis-i Şerifleriyle de onlara verdiği değeri ortaya koymuşlardır.[420]

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz, Ashabının her türlü meselesiyle alakadar olur, terbiye ve tezkiyesiyle meşgul olduğu kimselere, imkânları ölçüsünde ihsan ve ikramda bulunurdu.

Bir gün, **"İki kişilik yemeği olan (Ashab-ı Suffe'den) bir üçüncüsünü; dört kişilik yemeği olan da bir beşincisini ve hatta altıncısını yemeğe buyur edip götürsün!"**, buyurmuş ve kendileri de onlardan on kişiyi alıp, hane-i saadetlerine yemek ikramı için götürmüşlerdi.[421]

Hz. Üstazımız da aynı şekilde talebelerine hep sevgi ve şefkat ile yaklaşır, onların her türlü ihtiyaçlarıyla alakadar olur, son derece kıymet verirlerdi.

Yaşlarının küçük olduğuna bakmaz, evlatlarına, "siz" diye hitap ederdi. "Ben şu deni dünyayı, evlatlarımın kirli tırnağına değişmem"[422], buyurarak onlara verdiği değer ve kıymeti ifade ederlerdi.

Okunacak kitapları, kendi parası ile alır, "talebeden para alınmaz, talebeye para verilir"[423] buyururlardı.

---

[419] Sahih-i Buharî, Hadis No: 2787
[420] Sahih-i Buharî, Hadis No: 3988
[421] Sahih-i Buhârî,
[422] Hatıratım, s.19

Bir defasında fıkıhta misvak bahsi geldiği zaman ehemmiyetini öğrenen talebeleri, "misvağı nereden alalım", diye sorduklarında; "ben size bulurum" diye cevap vermiş, onları gözetmeyi kendisi için büyük saadet addetmiştir. Hatta bir gün talebelerine devlethanelerini göstererek; "ihtiyacı olan şu evden istesin, bendeki bitinceye kadar müşterek", buyurmuşlardı.[424]

Yine bir gün memleketindeki borcunu ödemek üzere kendisinden izin isteyen talebesine, parayı nereden bulacağını ve nasıl ödeyeceğini sormuş, O talebesi de bağını satıp ödeyeceğini söyleyince: "Biz kardeşlerimizin evini bağını sattırmakla değil, birini iki etmekle mükellefiz" buyurarak o evladına parayı temin edip, borcunu ödemesinde yardımcı olmuşlardır.[425]

"Benim sizi terk etmeme acaba imkân mutasavver midir? O taraftan terk vaki' olsa bile bu taraftan ebeda terk mutasavver değildir. Esasen öyle bir halk ve fıtrata malikiyet yoktur. Sizin öyle bir tahayyülde bulunmanız, beni rikkate getirdi. Benim sizinle olan muamelem takdir ve meşiyyet-i ezele merbut ve müstenittir. Benim sizlerden başka kimim vardır ki… Kalbimin hubb-i hassına ma'kes ola…

Benim elem ve enduhum sizin içindir. Ekdar ve ahzanım sizlere racidir. Sizlerin adem-i terakkileri korkusu, dert ve hüznü kadar bana isr eden alemde hiçbir şey yoktur. Sizin terakkileriniz için bütün mevcûdiyetimi bezl-ü nisar etmezsem mert olmayayım."[426]

3- Kolaylaştırıp zorlaştırmamak, müjdeleyip nefret ettirmemek, terğîb ve terhibi birlikte kullanmak, itidâle dikkat etmek ve usandırmamak, hataları tashih ederken rıfk ve yumaşaklığı esas almak

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler'de dinde zorluğun olmadığı, hükümlerinin kolaylık üzerine bina kılındığı hatırlatılmaktadır. Nitekim Hz. Allah (c.c.) şöyle buyurur: يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."**[427]

İnşirah Süresi nazil olduğunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Cenab-ı Hakk'ın bir zorluğa karşılık iki kolaylık takdir buyurmasına çok sevinmiş, son derece mesrur ve mütebessim bir şekilde:

---

[423] Hatıratım, s.6
[424] Hatıratım, s.17
[425] Hatıratım, s.17

[426] Mektuplar Risalesi, s.71
[427] Bakara 185

“Bir zorluk iki kolaylığa asla galip gelemez. Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.”[428], buyurarak ashabıyla sevincini paylaşmıştır.[429]

Ümeyme bint-i Rukayka (r.anha) anlatıyor. Ensâr’dan bir grup kadınla Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e gelip:

“Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, hiçbir zaman iftira atmamak, meşru’ emirlerinde sana isyan etmemek üzere sana bi’at ediyoruz,” deyince, Efendimiz hemen; “Gücünüz yettiği ve tâkat getirebileceğiniz hususlarda!”, buyurdu. Bu şefkat ve merhamet dolu sözler üzerine biz: “Allah ve Rasülü bize karşı bizden daha merhametlidir, haydi bi’at edelim”, dedik.”[430]

Allah-ü Teâlâ kullarına kaldıramayacağı yükü yüklemez. Emredilen şeylere bakıldığında onlar zaten güzel olan şeylerdir. Dinimizi anlatırken ceza tarafından önce, evvela güzelliklerine, insana kazandıracağı dünya ahiret saadetine öncelik verilmelidir.

İnsanlara bir şeyi sadece korku vasıtasıyla kabul ettirmeye çalışmak, beraberinde nefreti getirebileceğinden, müjdelemeyi ön planda tutmak gerekir.

Allah-ü Teâlâ, **“Rahmetim her şeyi kuşatmıştır”**[431], buyurarak وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ kullarına olan merhametinin yüceliğini beyan buyururken; Rasülüllah (s.a.v) Efendimiz de: “Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın.”[432], بَشِّرُوا وَلاَ تُنَفِّرُوا وَيَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا ifadeleriyle bu rahmetten ümitvar olmak gerektiğini talim buyurmuştur.

“Sizi “Lâ ilâhe illellahü vahdehü lâ şerike leh” diyerek şahadet getirmeye davet ediyorum. Ben de O’nun kulu ve Rasülüyüm. Bunu böylece kabul ve ikrar ettiğiniz takdirde, Cennet’e gireceğinize kefil olurum”[433]

“Üzerinde bulunduğum şeyde bana yardımcı ve kardeşim olmayı, böylece Cennet kazanmayı hanginiz kabul eder?”[434], Hadis-i Şerifleriyle kurtuluşun yolunu tarif ederken, sonunda zikrettiği müjdelerle, insanların dikkatlerini çekmiş, mükâfatın büyüklüğünü ortaya koyarak yapacakları vazifeleri kolaylıkla yapabilmelerini temin etmeye çalışmıştır.

---

[428] İnşirah 5-6
[429] Hakim, el-Müstedrek, Hadis No: 3910
[430] İmam-ı Malik, Muvatta’, Hadis No: 1556
[431] A’raf 156
[432] Sahih-i Müslim, Hadis No: 3262
[433] Belazuri, c.1, s.119-120
[434] İbn-i Sa’d, c.1, s.187

Ancak müjdelemenin dozunu iyi ayarlamalı, gösterilen kolaylıklar insanları ihmalkârlığa ve tembelliğe sevk edecek tarzda da olmamalıdır. Kolaylaştırma adı altında Allah'ın emirlerinden hiçbir zaman taviz verilmemelidir. İnsanları ibadetlerden alıkoyacak, gevşemelerine sebebiyet verecek tarzdan sakınmalıdır. Bunun için Cenab-ı Hakk kullarını; وَلا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ "**Sakın o çok aldatıcı şeytan sizi Allah hakkında (rahmet ve mağfiretine güvendirerek) şaşırtmasın"**[435], Ayet-i Kerimesi'yle kullarını ikaz buyurmuşlardır. Unutulmamalıdır ki rahmeti genişse, azabı da elimdir. Hicr Suresi'nin 49 ve 50. Ayet-i Kerimeleri bu hususu ifade eder:

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

"Kullarıma haber ver, beni şüphe yok ki ben gafur ve rahim olanım. Muhakkak ki benim azabım da pek acıklı bir azaptır."

Bunun için hem terğibin hem de terhibin, insanın halet-i ruhiyesini hayra yönlendirme ve şerden sakındırma bakımından pek mühim tesiri bulunmaktadır.

Terğib için daha çok Allah'ın rahmeti, rızası ve cennet nimetleri; terhib için ise Allah'ın gadabı, cehennemi ve onun muhtelif şiddetlerdeki azabı anlatılır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sevabını zikredip sağlayacağı faydalara dikkat çekerek hayırlı amellere teşvikte bulunmuş; cezasını zikr edip zararlarını beyan ederek de şerlerden sakındırmıştır.

Bilal bin Haris el-Müzenî (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kul, Allahın hoşnut olduğu bir sözü söyler, fakat onunla Allahın rızasını kazanacağı hiç aklına gelmez. Halbuki Allah, o söz sebebi ile, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar o kimseden razı olur.

Yine bir kul da Allahın gadabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözün kendisini Allahın gadabına çarptıracağını düşünmez. Oysa Allah, o kimseye o kötü söz sebebi ile kendisine kavuşacağı kıyamet gününe kadar gadap eder."[436]

---

[435] **Lokman 33**

[436] **Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, Hadis No: 1118**

İnsan tabiatı aynı üslupla yapılan bir telkine karşı bir müddet sonra alakasız kalmaktadır. Bu sebeple talim ve terbiyede aynı üslubu kullanmaktan uzak durulmalıdır. Ne devamlı müjdeleyip, gevşekliğe sebebiyet verilmesi ne de sürekli korkutarak ümitsizliğe yol açılması uygun olur.

Bunun için âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Rasülullah (s.a.v) itidali asla elden bırakmaz, bıktırıp usandırmaktan son derece sakınırlardı.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) müminlere karşı olan düşkünlüğünü, merhametinin genişliğini en güzel Allah-ü Teâlâ ifade buyurur:حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ **Size çok düşkündür. Mü'minlere karşı raûf** (cidden şefkatli) **ve rahîm** (son derece merhametli) **dir."**[437]

Davet ve taliminde, insanların sert tavırlarına sertlikle değil, kalplerini cezp edecek şuurlu bir yumuşaklıkla mukabelede bulunurlardı. Cenab-ı Hak;

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظّاً غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi"[438] Ayet-i Kerime'siyle Rasülüllah Efendimiz'in bu hususiyetini haber vermekle, talim ve terbiyede rıfk ile muamelenin vazgeçilmez bir usul olduğuna da işaret buyurmuşlardır.

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyururlar:

"Nerede yumuşaklık ve kolaylık varsa, orada güzellik vardır. Kolaylığın bulunmadığı her şey çirkindir"[439]

Abdullah bin İkraş (r.a.) babasından şu hadiseyi nakleder:

Kavmim Mürre bin Ubeydoğulları, mallarının zekâtını benimle Rasülüllah (s.a.v.)'e gönderdiler. Medine'ye geldiğimde Efendimiz muhacir ve ensarın arasında oturuyordu. Elimden tutup, beni Ümmü Seleme (r.anha)'nın evine götürdü. Peygamberimiz (s.a.v): **"Yiyecek bir şey var mı?"** diye sordu.

---

[437] **Tevbe 128**
[438] **Âl-i İmran 159**
[439] **Sahih-i Müslim, Hadis No: 4698**

Bize, içerisinde bolca et parçaları olan bir tepsi yemek getirildi. Ondan yemek için yaklaştık. Ben kabın her tarafından yiyordum. Allah Rasülü ise önünden yiyordu. (bir ara) sol eliyle sağ elimden tuttu ve:

"Ey İkraş! Önünden ye! Çünkü yemeğin her tarafı aynıdır" buyurdu. Sonra bize, içerisinde taze ve kuru hurmalar olan bir tabak getirildi. Bu sefer önümden yemeye başladım. Peygamber Efendimizin eli ise, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Bana da:

"Ey İkraş! Dilediğin yerinden ye! Çünkü (tabağın içindekilerin hepsi) aynı çeşit hurma değil" buyurdu.[440]

Efendimiz (s.a.v.) gibi, O'nun, varis-i hakikisi olan Hz Üstazımız (k.s) da aynı üsluptan ayrılmamıştır.

Kolaylaştırıp sevdirmeye son derece dikkat ederler, nefret ettirmezlerdi.

Evlatları için, mes'uliyyetin büyüklüğünü, yükün ağırlığını hatırlatır, gevşekliğe sebebiyet verecek vaziyete düşmelerine mani olurdu. Onlara olan düşkünlüğü ve merhametiyle, üzerlerine titrer, gerektiğinde en güzel üslupla ikaz ederlerdi. "İlim seferberliği ile memuruz. Bu iş bizim omuzlarımıza indi. Cenab-ı Hak, uykumuzu alsa da gece sabahlara kadar ders okusak." buyururlardı.

Talebeler derse iyi çalışamaz veya iyi okuyamazsa o gücenmez. Sabırla; "Siz çalışamıyorsunuz, vaktiniz yok, ben yükü üzerime alayım da yarın biraz daha fazla okuyalım", diye nezih bir üslup ile ikazda bulunur, kimseyi incitmemeye azami gayret gösterir bilinmeyen mes'eleyi hemen izah ederdi."[441]

Talebelerinde yorgunluk emareleri görülmeye başlayınca hem dinlendirici, hem de şevke getiren menkıbeler anlatıp, latifeler yaparak gevşeyenleri canlandırır, dikkatleri toplayıp tekrar derse dönerlerdi.

Zaman zaman, "Evlatlarım! Ders okurken takıldığınız bir yer olursa, orada fazla durmayın. Nasıl ki etrafı kazılan bir ağaç kolayca devrilirse, evveli ve ahiri anlaşılan bir kitabın da ortasını anlamak kolaylaşır. Babam çift sürerken, saban köke takılırsa tutar kaldırıverirdi."[442], buyurur, yormamaya usandırmamaya özen gösterirlerdi.

---

[440] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 1771
[441] Hatıratım, s.16
[442] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.34

Yine “Evlatlarım sizler ne büyük bir mükâfata nail olacaksınız, bir bilseniz. Yarın kıyamet gününde bizler geçerken, mahşer halkı gıpta ile Rasülüllah Efendimiz’e sorarlar: Ya Rasülallah bunlar enbiya mıdır? Cevap: Hayır. Bunlar evliya mıdır? Cevap: Hayır. Bunlar şüheda mıdır? Cevap: Hayır. Öyle ise kimdir bunlar? Rasülüllah Efendimiz: “Bunlar ahir zamanda sönmek üzere olan Din-i Celili İslâmı Ümmeti Muhammed’in evladına aşılayan mücahitlerdir”[443], buyurarak kavuşacakları mükâfatları müjdeleyerek dini hizmetlere sarılmalarına teşvik etmiştir.

Allah’ın yardımının kendileriyle olduğunu, üzerlerindeki nimetin büyüklüğünü; bununla beraber ihmale gelmez mes’uliyetlerinin bulunduğunu evlatlarına şöyle ifade buyurmuşlardır:

“Evlatlarım! Endişeye gerek yok. Çünkü hepiniz (nusirtü bi’r-ru’bi) sırrının varislerisiniz. İmam-ı Rabbani evladı ile mücadele olmaz. Karşı koyan mağlup olur. Hizmete talip olan evladımızdan her biri bulunduğu beldenin ihyasına kâfidir. Şu anda ümmet-i Muhammedin evladı sizlerin imdadını bekliyor. Bu işin ihmal edilecek tarafı yoktur. Rütbesi ne kadar yüce ise mes’ûliyeti de o derece büyüktür. Bu kadar okuduktan ve hakikati anladıktan sonra eğer gönderildiği yerde hizmet etmeyen ve vazife yapmayan olursa, iyi bilsin ki, kıyamet gününde iki elim on parmağım yakasında olacaktır.”[444]

10- Hatalara karşı sabır ve tahammül göstermek, hata işleyeni toplum içinde rencide etmemek, muhatabını aklî ve mantıkî izahlarla iknâ etmek, hataları affetmek, bazı mühim hataları da hemen düzeltmek, gerektiğinde öfkelenmek ve azarlamak

Fahr-i Kâinat Efendimiz hatalı davranış sahiplerine rıfk ile muâmele ettiği gibi, onlara karşı büyük bir sabır ve tahammül de gösterirdi. Asla sabırsızlık etmez ve fevrî hareketlerde bulunmazdı. Efendimiz’in sâdece bu hususiyetini nazar-ı dikkate alarak bile Müslüman olanlar vardı.

Enes bin Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır:

Rasülüllah (s.a.v.) ile birlikte yürüyordum. Onun üzerinde Necran kumaşından yapılma, kalın yakalı bir cübbe vardı. Bir bedevî, arkadan yetişip Allah Rasülü (s.a.v.)’in cübbesinden şiddetle çekti. Efendimiz’in boynuna baktım; çekmenin şiddetinden, cübbenin yakası orada iz bırakmıştı!

[443] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.33
[444] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.160

Bedevî: Ya Muhammed! Allah'ın, senin yanında bulunan malından şu iki devemin üzerine yükle! Çünkü sen bana ne kendi malından ne de babanın malından yükleyecek değilsin, dedi.

Rasülüllah (s.a.v.) güldü. Sonra da bir adam çağırdı ve:

"Şu iki deveden birisine arpa, diğerine hurma yükle!" buyurdu.[445]

Rasülüllah (s.a.v.), gördüğü hatalı davranışlarda hatayı işleyen kişiyi bizzat muhatap almaksızın sanki herkese söylüyormuşçasına umumi ifadeler kullanırdı. Böylece hata işleyen kişinin toplum içinde rencide olmadan yanlışını düzeltmesini sağlardı.

Hazret-i Aişe (r.anha) diyor ki:

Peygamberimiz, birisinin kendisi hakkında bir şey söylediğini duyduğunda: **"Falana ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyor"** demez de **" Bazı kimselere ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyorlar"**derdi.[446]

Efendimiz (s.a.v.) bazen de muhataplarının hatasını onlara yakıştıramadığını hissettirmek maksadıyla:

"Bana ne oluyor ki sizi böyle görüyorum" buyururdu.[447]

Ya'la bin Ümeyye (r.a.) anlatıyor:

Rasülüllah (s.a.v.), açıkta (izarsız) yıkanan bir adam görmüştü. Derhal minbere çıkarak, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra:

"Allah diridir ve ayıpları örtücüdür, hayâyı ve örtünmeyi sever. Öyleyse biriniz yıkanınca örtünsün!" buyurdu.[448]

Rasülüllah (s.a.v.), öğretmek istediklerini sadece tebliğle kalmaz, muhatabın durumuna göre aklî ve mantıkî delillerle onu iknâ ederdi. Efendimiz bu usulle, yanlış olan bir şeyi doğru zanneden kimsenin kalbinden bâtılı söküp atmayı hedeflerdi.

Bu hususta bir hâdiseyi Ebû Umâme el-Bâhılî (r.anh) şöyle anlatır:

---

[445] Sahih-i Buharî, Hadis No: 2916; Sünen-i Ebi Davut, Hadis No: 4145 (birleştirilerek tercüme edilmiştir.)
[446] Sünen-i Ebî Dâvûd, Hadis No: 4788
[447] Sahih-i Müslim, Hadis No: 996
[448] Sünen-i Ebi Dâvûd, Hadis No: 3497

Bir genç Rasülüllah (s.a.v.)'e geldi ve: "Ya Rasülüllah! Zina yapmak için bana izin ver", dedi.

Oradakiler hemen üzerine yürüdüler ve azarlayarak susmasını istediler. Peygamber Efendimiz ise gence: **"Yaklaş!"** buyurdu. Genç de Efendimiz'in yanına yaklaşıp oturdu. Âlemlerin Efendisi ona: **"Annenin zina yapmasını ister misin?"** diye sordu. Genç: "Allah Teâla beni senin yolunda kurban etsin, vallâhi istemem ya Rasülüllah!" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: **"Diğer insanlar da anneleri için böyle bir şeyi istemezler"** buyurdu. Allah Rasülü aynı suali gencin kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi hakkında tekrarladı. Genç de her defasında aynı cevabı verdi. Efendimiz bunların ardından mübarek ellerini gencin sadrına koydu ve şöyle dua etti:

"Allahım bunun günahlarını bağışla, kalbini temizle ve avretini (zinadan) muhafaza buyur." O genç bundan sonra böyle bir şeye asla tevessül etmedi.[449]

Fahr-i Kâinât Efendimiz burada, menfi bir istikamete yönelmiş bulunan genci, ashabın heyecanlanmalarına rağmen sükûnet ve vakarla karşılamış, öfkelenmemiş, ona yanında yer vermiş, söylediklerini dinlemiş, sonra meseleyi aklî ve mantıkî olarak izah etmiş, gencin en hassas damarlarına dokunarak bunu akıl terazisinde tartmasını sağlamış ve biiznillah bu gayr-i meşru düşünceyi kalbinden söküp atmıştır.

Rasûlüllah Efendimiz, cahillerin ve kendini bilmez kimselerin kabalıklarına, hakaretlerine ceza ile cevap vermek yerine, onları bağışlamanın, kusurlarını görmezden gelmenin daha asil bir davranış olduğunu ortaya koymuştur. Zira onun davası nefsini tatmin etmek, kendine kötülük yapanlara ızdırap çektirerek rahatlamak değildi.

Cenâb-ı Hak günahkâr kullarını bağışladığı gibi, mü'minler de birbirlerini affetmeye çalışmalıdırlar. Zira insanlara karşı kin ve nefret duygusu beslemek mü'min kişinin sahip olacağı bir haslet değildir. Efendimiz'i ve bizleri affa teşvik eden âyet-i kerîmelerde şöyle buyrulmaktadır:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْوفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." [450]

[449] **Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, Hadis No: 22868**
[450] **A'râf 199**

Her hususta bütün insanlık için numune olan Allah Rasülü (s.a.v.) çok zor zamanlarda pek muazzam af misalleri sergilemiştir. Bu yüksek ahlâkî hasletlerinin neticesi olarak da insanların gönüllerini cezp etmiş ve fevc fevc İslam'a girmelerine vesile olmuştur.

Hz. Aişe (r.anha) Validemiz'den rivayet edildiğine göre; o bir gün, Peygamber Efendimiz'e: "Uhud'dan daha zor bir gün yaşadınız mı?" diye sordu. Rasûlü Ekrem (s.a.v) Efendimiz şöyle cevap verdi:

"Evet, senin kavminden çok kötülük gördüm. Bu kötülüklerin en fenası, onların bana Akabe günü yaptığıdır. Ayrıca Tâifli Abdükülâl'ın oğlu İbni Abdiyâlil'e sığınmak istemiştim de beni kabul etmemişti. Ben de geri dönmüş derin kederler içinde yürüyüp gidiyordum. Karnü's- Seâlib'e varıncaya kadar kendime gelemedim. Orada başımı kaldırıp baktığımda, bir bulutun beni gölgelediğini gördüm. Dikkatlice bakınca, bulutun içinde Cebrail (a.s)'ı fark ettim." Cebrail (a.s) bana seslenerek: "Allah-ü Teala kavminin sana ne söylediğini ve seni himaye etmeyi nasıl reddettiğini duymuştur. Onlara dilediğini yapması için de sana Dağlar Meleğini göndermiştir", dedi. Bunun üzerine Dağlar Meleği bana seslenerek selam verdi. Sonra da: "Ey Muhammed! Kavminin sana ne dediğini Cenab-ı Hak işitti. Ben Dağlar Meleğiyim. Ne emredersen yapmam için Allahü Teala beni sana gönderdi. Ne yapmamı istiyorsun? Eğer dilersen şu iki dağı onların başına geçireyim", dedi. O zaman: **Hayır, ben Cenab-ı Hakk'ın onların soylarından sadece Allah'a ibadet edecek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim,** dedim."[451]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) her bir davranış karşısında aynı tepkide bulunmamıştır. Davranışın durumuna ve ait olduğu mevzuya göre muamele etmiştir. Bazı hususlar vardır ki, Efendimiz burada affedici ve müsamahakâr davranmamış; bilâkis hemen müdahalede bulunmuştur.

Ebû Hureyre (r. a.) anlatıyor:

Biz mescidde iken bir adam çıkageldi ve namaz kıldı. Sonra namazı tamamlayıp Allah Rasûlü'ne selam verdi. Efendimiz selamı alıp:

"Geri dön ve namazı yeniden kıl, senin namazın olmadı!" buyurdu. Adam döndü tekrar namaz kılıp geldi, Rasûlüllah'a selam verdi. Efendimiz selamına mukabele etti ve: **"Dön namazını kıl, zira senin namazın olmadı!"** buyurdu. Adam bu şekilde iki veya üç sefer aynı şeyi yaptı, her seferinde Rasûl-i Ekrem: **"Dön namazını kıl, zira senin namazın**

[451] Sahih-i Buhârî, Hadis No: 2992

olmadı!" buyurdu. Adam sonunda: "Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki; bundan daha iyisini yapamıyorum, bana öğretiniz Ya Rasülellah!", dedi. Allah Rasülü (s.a.v.) bu adama namazın tadil-i erkân üzere nasıl kılınacağını teferruatlı bir şekilde şöyle anlattı:

"Namaza başlayacağın zaman tekbir al. Sonra Kur'an-ı Kerim'den ezberindeki kolay yerlerden oku. Sonra mutmain olacak şekilde rükû' yap. Sonra kıyam halinde azaların mutmain oluncaya kadar, kaim ol. Sonra secde halinde mutmain oluncaya kadar secde yap. Sonra secdeden başını kaldır ve iki secde arasında mutmain oluncaya kadar otur ve bütün namazlarını böyle kıl."[452]

Bazen de öyle durumlar vaki' olmuştur ki, Efendimiz bunlara öfkelenmiştir. Daha doğrusu bu tür hataların tashihi için öfkelenmek ve hatta azarlamak gerektiğinden, Allah Rasûlü (s.a.v.) de böyle davranmıştır.

Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor:

Bir sefere çıkmıştık, arkadaşlarımızdan birine taş isabet etti ve başı yarıldı. Adamcağız, bilahare ihtilam oldu. Yanındakilere: "Benim için teyemmüm etmeye ruhsat var mı?" diye sordu. "Sen suyu kullanmaya muktedirsin, sana ruhsat olduğunu zannetmiyoruz", dediler. Adam yaralı haliyle yıkandı ve bu sebeple öldü. Bu hadise haber verilince Efendimiz (s.a.v) öfkeyle şöyle buyurdu:

"Onu öldürmüşler! Allah da onları öldürsün! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar. Bilgisizliğin şifası sormaktır. Ona, teyemmüm edip yarasının üzerine bir bez sarması, sonra sargısının üzerine mesh etmesi, bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması kâfi idi."[453]

Hz. Üstazımız da hiç kimseyi hatalı davranışları sebebiyle rencide etmemiş, hatayı düzeltmek için başka yollar kullanmıştır. "Mahcup etmek haramdır" buyurmuş, zaman zaman derslere geç kalan talebelerine "Hep seni bekledik evladım!"[454], buyurarak, nezaket sınırları içinde ikaz etmiştir.

Bazı meseleleri anlatırken aklî ve mantıkî deliller ortaya koyarak daha iyi anlaşılmasını temin etmiştir:

---

[452] Sahih-i Müslim, Hadis No: 602
[453] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 336
[454] Hatıratım, s.16

"Evlatlarım! Bu Dünya gölgeye benzer. Nasıl ki arkanı güneşe dönsen, gölge önüne düşer. Arkasından ne kadar gitsen yakalamak kabil olmazsa, Dünya'da aynen bunun gibidir. Peşinden gidenlerin daima bir adım önünde olur. Fakat insan Güneş'e dönüp ona doğru yürürse gölge arkasına düşer, peşini hiç bırakmaz. İnsan gölgenin peşinden gider mi? Mühim olan hakka dönüp, gölge misali Dünya'yı kendimize tabi kılmaktır. Dünya için koşan Ahireti kaybeder. Ahiret için çalışan, Dünya'yı da kazanır. Eğer bir ağacı yerinden alır götürürsen gölgesi de beraber gelir. Çünkü Ahiret asıl, Dünya ise onun halefidir."[455]

"Evlatlarım! İstanbul vaizlerinden Ali Haydar bir gün vaazdan sonra bana dedi ki; "Nasıl güzel vaaz ettim mi?" Ben de ona "Senin şu vaazın kiraz ilk çıktığı zaman kirazları kuru bir değneğin etrafına sıra sıra bağlayıp, satmaya benzer. Onlar, o kirazları başka yeşil ağaçlardan toplamıştır. Sen de bu sözleri başkasından duydun ki, söylüyorsun. Yeşil bir ağaç ol da meyveyi kendin ver" dedim, Evlatlarım sizde öğrendiklerinizi söylemekle kalmayıp, kendiniz birer yeşil ağaç olmaya çalışın. Sözlerinizi de vücudunuza tatbik edin."[456]

Hz. Üstazımız'ın hapishane arkadaşı Kütahya'lı İbrahim Usta anlatıyor: "Üstazımız'ın kaldığı 9. Koğuşta, o koğuşun ağası olan, cinayetten mahkûm Halil Efe isminde bir kimse vardır. Bir ara Hz. Üstazımız koğuşta abdest almış, elini yüzünü kurularken Halil Efe sataşmak niyetiyle söyle bağırır: "Öyle abdest almakla namaz kılmakla olmaz. Bir adamın kalbi temiz olmalı" Bunun üzerine Hz. Üstazımız "O kalbi köpekler yesin. Abdestsiz, namazsız, Kur'ân'sız kalb temiz mi olurmuş!" buyurunca, Halil Efe gayet mahcup ve korkmuş bir eda ile "Efendim bilmiyorum, okutmadılar", der. Hz. Üstazımız "Haydi abdest al gel bakalım" der, iki buçuk kuruş para vererek kâğıt ve kurşun kalem aldırır. "Yaz bakalım" buyurarak, 28 harfi harekelerle birlikte yazdırırlar ve "Bu gün tamam" buyururlar. İkinci gün Yasin-i Şerif'ten başlayarak Kur'an-ı Kerim'i öğretirler. Halil Efe zamanla haftada bir hatim yapacak derecede Kur'ân-I Kerim okumayı öğrenir…"

4- Tedrice Riayet Etmek

Talimde kolaylığı temin için, aslolan tedrice riayettir. Tedrice riayet, bir meseleyi, bir anda değil de yavaş yavaş, ağır bir şekilde öğretmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in getirdiği hükümlerin yirmi üç seneye yayılmış olması bunun şahididir.

Rasül-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz, Muaz bin Cebel (r.a.)'ı Yemen'e gönderirken şu tavsiyelerde bulunmuştur:

[455] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.158
[456] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.10

"**Muhakkak ki sen ehl-i kitap olan bir topluma gidiyorsun. Onları Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allahın Rasûlü olduğuma şahadet etmeye davet et. Şayet buna itaat ederlerse, Allahın kendilerine bir gündüz ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir.**

Bunu kabul edip itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp, fakirlerine verilmek üzere kendilerine zekâtın farz kılındığını haber ver. Buna da itaat ettikleri takdirde mallarının en kıymetlilerini almaktan sakın! Mazlumun bedduasını almaktan çekin, çünkü onun bedduası ile Allah arasında perde yoktur."[457]

Hz. Üstazımız, zikr-i ilahide, havâtırın def'i ile alakalı sözlerinin sonunda şöyle buyururlar: "Fakat kendinizi yormazsınız. İnşaallah bu maksat, tedrîcen ve sühuletle hasıl olur. Mümârese-i kâmile elverir. Bu bapta bu kadar îzah şimdilik kâfidir. Bunun hakkından geldikten sonra ilerisi beyan ve izah edilir".[458]

5- Her Fırsatı Değerlendirmek

Rasülüllah (s.a.v.), Allahın dinini insanlara anlatabilmek için çarelere müracaat etmiş, her türlü fırsatı değerlendirmiştir.

Bir defasında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e bir grup esir getirmişlerdi. İçlerinde rastladığı her çocuğu kucaklayan, göğsüne bastırıp emziren bir kadın da vardı. Efendimiz (s.a.v) çevresindekilere (o kadını göstererek): **"Bu kadının çocuğunu ateşe atmasına ihtimal verir misiniz?",** diye sordu. Ashab-ı kiram, "Asla atmaz" deyince: **"İşte Allah-ü Teâlâ kullarına, bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir"**[459] buyurmuştur. İnsanları duygulandıran bu manzara, Efendimiz'e, Allah'ın kullarına olan şefkat ve merhametini hatırlatmış, bunu güzel bir fırsat bilerek, Allah-ü Teâlâ'nın merhameti gibi gaybî bir mevzuyu ashabına canlı bir şekilde öğretmiştir.[460]

Hz. Üstazımız da her fırsatta, bulabildiği her yaş ve meslekteki müslümana dinini öğretmek için çok gayret göstermişler, evlatlarından da böyle olmalarını istemişlerdir. Bir saat yol giderek üç kişiyi okutan arkadaşlardan biri, Hz Üstazımız'a şikâyet kabilinden; ikisinin devamsız, birinin de gayretsizliğinden bahsederek gidip gitmeyeceğinden süal edince: "Gideceksiniz" buyurmuşlardı.

---

[457] Sahih-i Müslim, Hadis No: 28
[458] Mektuplar Risalesi, s.115
[459] Sahih-i Buhari, Hadis No: 5540
[460] Üsve-i Hasene, c.2, s.56

Başka birgün "Efendim biri gelmiyor, İkisi de devamsız, ne yapayım" demişti de bunun üzerine mübarek başındaki takkeyi masa üzerine koyarak, şehadet parmağı ile işaretle "Oğlum dikkat et. Bir tek kişi de kalsa her gün ayağına kadar gidip okutacağız. O da gelmezse işte şuna (takke) okutacağız. Böylece malum ola. Zira ilim seferberliği ile memuruz."[461]

Dağ başlarında, tarlalarda, camilerin tenha köşelerinde, bulduğu her fırsatta vazifesini yerine getirmiştir. Şartlar biraz daha ağırlaşınca, talebelerinden bir kısmı ile beraber, Haydarpaşa'dan Ankara istikametine giden trene binerek Adapazarı'na kadar gidip, sonra da tekrar İstanbul'a dönünceye kadar, trenin kompartımanında talimine devam etmiştir.

6- Tatbik Ederek Öğretmek

Muhataba meseleyi kolayca anlatma usullerinden biri de tatbik metodudur. Ebu Said el-Hudri (r.a.) şöyle rivayet ediyor:

Rasulullah (s.a.v.), koyun derisi yüzmeye çalışan bir delikanlının yanından geçerken ona: **"Kenara çekil de** (derinin nasıl yüzüleceğini) **sana göstereyim!"** buyurdu. Elini deri ile et arasına öylesine bir soktu ki kolu tamamen kayboldu ve: **"Ey genç! Deriyi işte böyle yüz!"**[462] buyurdu, sonra yoluna devam etti.

Hz. Üstazımız (k.s.) nazariyatla beraber tatbikata da ağırlık verirlerdi**. "Bir işi birkaç kere tarif etmektense, bir kere tatbik etmek daha tesirli olur. Oğlum bardak şöyle doldurulur, böyle tutulur, su şöyle verilir diye tariften ziyade bir defa tatbik ederek, göstermek daha tesirlidir"[463],** buyurmuşlardır.

Talebelerini Ramazan-ı Şerîf ayında ve Cuma günlerinde hizmetlere gönderir, "Bir defa okutmak, on defa okumaya bedeldir." buyururlardı.

7- İzah Etmek İçin Soru Sormak

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir meseleye Ashabının dikkatini çekmek üzere pek çok kere soru sorar, daha sonra da onu izah ederdi. Bir gün yanında bulunanlara**: "Müflis kimdir, biliyor musunuz?"** diye sordu. Ashab: "Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir", dediler.

---

[461] **Hatıratım, s.65**
[462] **İbn-i Mace 6**
[463] **Hatıratım, s.102**

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)**: "Şüphesiz ki ümmetimin müflisi kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelen, fakat şuna sövdüğü, buna zina iftirasında bulunduğu, şunun malını yediği, bunun kanını döktüğü, şunu dövdüğü için iyiliklerin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevaplar biten; kalan haklar için de, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir."** buyurdular.[464]

Hz. Üstazımız da bazı meseleleri, evlatlarına daha iyi anlatmak ve yerleşmesini temin etmek için sual sorarak izah ederlerdi. Bir gün şöyle buyurmuşlardır:

"Bir kabre çok kimse gömülünce, onlara sual nasıl olacak diye sorarlarsa, cevaben dersiniz ki, bir yatağa çok insan yattığı zaman hepsi de ayrı ayrı rüya görünce nasıl birbirlerinden haberdar olmazsa kabir ehli de sual zamanında, birbirlerinin halinden haberdar olmazlar."[465]

8- Vucut Dilini Kullanmak

Fahr-i Kâinat Efendimiz, konuşurken maksadını daha iyi ifade edebilmek ve sözlerinin en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamak için gerektiğinde jest ve mimiklerini kullanır, el ve parmaklarıyla işarette bulunurdu.

Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.) anlatıyor: Rasülüllah (s.a.v.): **"Mü'min diğer mü'min için parçaları birbirine kurşunla kenetlenmiş bina gibidir."** buyurdu, sonra da (bunu açıklamak için) parmaklarını birbirine kenetledi.[466]

Sehl bin Sa'd (r.a.)'ın haber verdiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.): **"Yetimi koruyup kollayan kişi ile ben, cennette şu ikisi gibiyiz"** buyurdu, işaret ve orta parmağını gösterdi.[467]

9- Nasihatte Bulunmak ve Kıssalar Anlatmak

Allah-ü Teâlâ, dinî hakikatlerini anlatırken güzel öğütte bulunmayı ve uygun bir uslûp takip etmeyi emretmiştir. Ayet-i Kerimede şöyle buyrulur**:**

ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

[464] Sahih-i Müslim, Hadis No: 4678 59
[465] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.78
[466] Sahih-i Buhari, Hadis No: 459
[467] Sahih-i Buhari, Hadis No: 5546

“Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütlerle davet et ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele yap”[468]

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz’in sözleri ve sohbetleriyle, kalpler titrer ve gözler yaşarırdı.

İrbaz bin Sâriye (r.a.) anlatıyor:

Rasülüllah (s.a.v.) bize çok tesirli bir konuşma yaptı. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Bizler: “Ey Allah’ın Rasülü! Bu nasihat, sanki ayrılmak üzere olan birinin konuşmasına benziyor, bize bir tavsiyede bulun”, dedik. Bunun üzerine Fahr-i Kâinat (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Size, Allah’tan korkmanızı, başınıza Habeşli bir köle bile emir olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra yaşayacak olanlar pek çok ihtilaflar görecekler. O zaman sizin üzerinize lâzım olan benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidinin sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere azı dişlerinizle sımsıkı sarılınız, sonradan ortaya çıkarılmış bid’atlerden şiddetle kaçınınız. Çünkü her bid’at; dalâlettir, sapıklıktır. [469]

Fahr-i Kâinat Efendimiz pek çok kere de geçmiş ümmetlerden kıssalar ve ibretli hâdiseler naklederek dinî hakikatleri talim ederdi. Zira kıssaların talim ve terbiyede son derece mühim bir yeri vardır. Bu sebeble Kur’an-ı Kerim’de de, Peygamberler ve kavimlerin kıssalarına geniş yer verilmiştir. Yusuf Süresi’nin 3. Ayet-i Kerimesi’nde Cenab-ı Hak, bu hususu ifade eder:

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ…

“(Ey Rasülüm!) **Biz, bu Kur’an’ı vahyetmekle, sana geçmiş milletlerin haberlerini en güzel şekilde anlatıyoruz…”**

Hz Üstazımız (k.s.) ders okuturlarken zaman zaman sohbet ve nasihat ederek talebelerini terbiye ve irşat ederlerdi. Bunlardan birisinde buyuruyorlar ki; **“Evlatlarım kavmiyet gütmeyin. Tefrikaya düşmeyin. Vahdet-i vücutçuluk ve Melâmilik gibi ehl-i sünnete muğayir olan, batıl yollara meyl etmeyin. İmam-ı Rabbani hazretlerine irtibatı olmayan bütün tarikların, kandilleri sönmüştür. Size ta’lim edilen hak yolun haricinde kâr ve keramet aramayın.**

[468] **Nahl 125**
[469] **Sünen-i Ebi Davud, Hadis No: 3991**

Okuduğunuz bu ilimleri her yerde rabıta ile okutun. Bu yolda herkesin cevheri bundan sonra göstereceği sadakat ve merbutıyyet ile belli olur."[470]

10- İnsanların Terbiye ve Tezkiyesi İçin Dua Etmek

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ümmetinin tezkiyesi, talim ve terbiyesi yolunda bütün imkânlarını seferber etmiştir. Onların hidayete ermesi ve salih kimselerden olmaları için gece gündüz gayret göstermiştir. Gıyaplarında ve yüzlerine karşı onlar için hayır dualarını eksik etmemiştir.

Kulluğun mühim bir ruknünü teşkil eden dua, mü'minin en mühim silahı ve istinatgâhıdır. Samimi yapılan dualar ile Cenab-ı Hak arasında perde yoktur. Rahmân ve Rahîm olan Rabbimiz:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Bana dua edin, icâbet edeyim!" buyurmaktadır.[471]

Bu ilâhî tebşirin sevki ve teşviki ile Allah Rasûlü tam manası ile bir dua ve niyaz ömrü yaşamış, ümmetin hidayet ve salâhı için hem hususi hem de umumi dualarda bulunmuştur.

Hz. Âişe (r.anha) anlatıyor: Rasülüllah (s.a.v.) şöyle dua etmişti:

"Allah'ım, İslâm'ı, hâssaten Ömer bin Hattap ile kuvvetlendir!"[472]

Nitekim bu dua bereketi ile Hz. Ömer, İslâm'a girmiş ve onun müslüman olmasından sonra İslâm güç kazanmış, bu vesile ile ibadetler açıkça yapılabilmiştir.

Allah-ü Teâla, Rasûl-i Ekrem'ine ümmetine dua etmesini emretmekte ve : وَصَلِّ عَلَيْهِمْ

إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ **"Onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için bir sekînettir."**[473] buyurmaktadır.

Hz Üstazımız (k.s.) de ta'lim ve terbiye ettiği evlatlarına sadece Din-i Celil-i İslâm'ın hükümlerini öğretmekle iktifa etmemiş, geceleri de onlara dua ile meşgul olup göz yaşları dökmüşler ve şöyle buyurmuşlardır:

---

[470] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.159
[471] Mü'min 60
[472] Sünen-i İbn-i Mâce, Hadis No: 102
[473] Tevbe 103

“Evlatlarım, benim yüküm ağırdır. Sabahtan akşama kadar burada sizinleyim. Geceleri de yalnız iki saat uyuyabiliyorum. Bu işin nasıl yürüdüğünü bilin de ona göre çalışın. Dualarım da: “Ya Rab! Bu dinin ihyası için beklenen hizmeti, işte bunlar yapacak” diye Rabbime arzediyorum; beni mahcup etmeyin!”[474]

FAZLI KELEŞ – ULUCAMİ 2

[474] **Ziya Sunguroğlunun Notları, s.146**

-11-

ÂDÂB-I MUÂŞERET

ÂDÂB-I MUÂŞERET

A- EDEP

Edep: Yüce ve ahlâki vasıfların kemali, terbiye, nezaket, namus, ırz, iyi tavır ve muamele manasına gelir. **Fakihlere göre edep:** Farz, vacip ve sünnetlerin dışında şeriatın yapılmasını teşvik ettiği güzel görülen işlerdir. **Tasavvufta ise:** Çeşitli hatalardan korunmaya sebep olan şeyi bilmektir. Bunun için "**Edep, dinimizin üçte ikisidir"** denilmiştir.[475]

İmamı Rabbanî (k.s) :

وَالْخَائِبُ فِي هَذَا الطَّرِيقِ وَالْخَاسِرُ فِيهِ شَخْصٌ يَدْخُلُ فِيهِ وَلاَ يُرَاعِي آدَابَهُ

"Bu yolda kaybedip zarar eden, bu yola girdiği halde adabına riayet etmeyen şahıstır."[476]**,** buyuruyor.

1- Edebe Mugayir Hareket Kişiyi Dinden Dahi Çıkarabilir

Cenab-ı Hak (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلاَ تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تَشْعُرُونَ

"Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin (s.a.v.) sesinden daha yüksek kaldırmayın ve (ona söz söylerken) birbirinize bağırdığınız gibi yüksek sesle söylemeyin zira amelleriniz habtolur (hiçe gider) de haberiniz olmaz."[477]

İsmail Hakkı Bursevî Hz. bu Ayet-i Kerime'yi şöyle izah etmektedir: "Burada yasaklanan yüksek ses ve bağırma, istihfaf (hafife alma) ve ihanet için yapılanlar değildir. (Çünkü onlar zaten küfürdür.) Bil'akis konuşma esnasında, istihfaf ve ihanet için olmasa bile onu vehmettirecek derecede sesi yükseltmek yasaklanmıştır. Çünkü kişi inkâr etmese dahi yüksek sesle konuşmayı adet edinirse, bu onu zamanla istihfafa, istihfaf ihanete götürebilir ki ihanet küfürdür."[478]

Bu Ayet-i Kerime nazil olduktan sonra Sahabe-i Kirâm'ın (r.anhüm), bu hususta ne kadar dikkatli olduğunu gösteren bir rivayet şöyledir:

---

[475] Elmalılı, Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh Istılahları Kamusu, c.1, s.28
[476] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.281
[477] Hucûrât 2
[478] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri

“Buhari ve Müslim Enes (r.a.)’den rivayet etmişlerdir ki bu ayet nazil olunca Sabit bin Kays (r.a.) evinde oturmuş ‘ben ehl-i cehennemden oldum’ diyerek kendini habseylemişti. Hz. Peygamber (s.a.v.), Sa’d bin Muâz (r.a.)’a: “Ya Ebâ Amir, Sabit ne halde rahatsız mı?” diye süal edince Sa’d (r.a.); ‘O benim komşumdur. Rahatsızlığını bilmiyorum’ demiş ve Hz. Sabit’e durumunu sormuştu. Sabit (r.a.); ‘Bu ayet indirildi, hâlbuki ben sizin en yüksek seslinizim. Demek ki ben ehl-i cehennemden oldum’ demişti. Sa’d bunu Hz. Peygamber’e söyleyince Rasülüllah (s.a.v.): “Hayır, o ehl-i cennettendir.” buyurmuşlardı.”[479]

2- Huy Değişmez Değildir

Çirkin huyları güzel huylara çevirme işine tehzîb-i ahlak denir. Bu değiştirme her zaman mümkündür. Mümkün olmasaydı Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: **“Ahlakınızı güzelleştirin**” diye buyurmazdı. “Huy canın altındadır. Can çıkmadıkça huy çıkmaz” sözü bazı huylar için geçerli olmakla birlikte, her yönüyle doğru değildir. Bazı huyları değiştirmek güçtür, ama imkânsız değildir.[480]

B- MUAŞERET

Muâşeret: “Karışmak ve muhaleta manalarına gelir”[481] Uzletin zıddı olarak kullanılır. İnsanlarla beraber yaşamaktır.

Adab-ı Muaşeret ise bu beraberlikte riayet edilmesi gereken edepleri ifade eder.

Muaşeret adabı için denilmiştir ki: قِيلَ الْعَارِفُ كَائِنٌ بَائِنٌ اَيْ كَائِنٌ مَعَ الْخَلْقِ بَايِنٌ عَنْهُمْ بِالسِّرِّ

“Arif, kâin ve bâindir.” Yani “arif, insanlarla beraber olan, fakat kalbi ile onlardan ayrı olmasını bilendir”.[482] İşte bu âdaptan bazı başlıklar…

1- İnsanları Dışlamamalı Onları İdare Etmeli

Ebu’d-Derda (r.a), “Kişi kardeşinde bir kötülük gördüğünde kardeşine değil, yapılan o kötü işe kızmalıdır” buyurur ve bu hususu şöyle izah ederdi:

“Şu’ara suresinde, فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ‘Sana karşı gelirlerse, onlara ben sizin **yaptığınızdan** beriyim de’[483] buyruluyor. إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ ‘**Sizden beriyim**’ buyrulmuyor.”

---

[479] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili
[480] Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.450
[481] Ahter-i Kebir
[482] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.384

Günah işlemiş bir genç hakkında onu kovması gerektiğiyle alakalı sitemlere ise: “Subhanellah, hiç arkadaş yaptığı işten dolayı terk edilir mi? Şimdi o darda ve sıkıntıdadır. Din kardeşine daha çok muhtaçtır. Bunun için elinden tutmak ve bu halinden kurtulması için dua etmelidir” şeklinde cevap verirlerdi.[484]

Hz. Üstazımız (k.s.) de bu mevzu ile alakalı olarak şöyle buyurur: “Kâfirlerin hem zatına hem de fiiline lanet edilir. Mü’minin ise yalnız fiiline lanet caizdir. Okuduğumuz gibi günah-ı kebair küfrü icab etmez….”[485]

Sahabî Vâsıle bin Eskâ (r.a.), Şam’da 83, veya 85 veya 86 tarihinde vefat etmiştir. İmam-ı Azam Hz. Ondan iki hadis-i şerif rivayet etmiştir. Bunlardan birinde:

“Din kardeşinin başına gelen bir belaya sevinme! Zira, Allah ona afiyet verir de seni mübtelâ kılar, sana bela verir,” buyrulmaktadır.[486]

Ebud’Derdâ Hz’nin ifadesiyle müdârâtın (insanları idare etmenin) manası: “Kalplerimizle kendilerine buğz ettiğimiz topluluğun yüzüne gülmemizdir.”[487]

Hadis-i şerifte: مُدَارَاةُ النَّاسِ صَدَقَةٌ **“İnsanları idare etmek, sadakadır.”**[488] Yine:

أُمِرْتُ بِمُدَارَاةِ النَّاسِ كَمَا أُمِرْتُ بِأَدَاءِ الْفَرَائِضِ **“Farzları eda etmekle emrolunduğum gibi, insanları idare etmekle de emrolundum”**[489] buyrulmuştur.

قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللهُ عَنْهَا اِسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللهِ فَقَالَ اَذِّنُوا لَهُ فَبِئْسَ اَخُو الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ اَلاَنَ لَهُ الْقَوْلَ وَانْبَسَطَ اِلَيْهِ حَتَّى ظَنَنْتُ اَنَّ لَهُ عِنْدَهُ مَنْزِلَةً فَلَمَّا خَرَجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قُلْتَ لَهُ الَّذِى قُلْتَ ثُمَّ اَلَنْتَ لَهُ الْقَوْلَ قَالَ يَا عَائِشَةُ اِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اَوْ يَدَعُهُ النَّاسُ اِتِّقَاءَ فُحْشِهِ

Aişe (r.anha) anlatıyor: Bir adam, Rasülüllah (s.a.v.)’in yanına girmek için izin istedi. Rasülüllah (s.a.v): **“İzin verin girsin. Aşiretinin pek kötü kardeşidir”** buyurdu. Fakat huzuruna girince onunla yumuşak konuştu, ona iyi davrandı. Hatta onun Rasülüllah (s.a.v.) yanında hususi bir yeri var zannettim. Yanından çıkınca: “Ya Rasülallah, onun için söylediğinizi söyledikten sonra onunla yumuşak konuştunuz” dedim. Şöyle buyurdu:

---

[483] Şuarâ 216
[484] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.409
[485] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.27
[486] Fazilet Takvimi, 26 Ocak 2009
[487] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.390
[488] Beyhâkî, Şuabü’l-İman, Hadis No:8207
[489] Aclûnî, Keşfü’l-Hafa, c.1, s.399, Hadis No: 1279

"**Ya Aişe, kıyamet gününde Allah'ü Teala'nın katında insanların en şerlisi, kötülüğünden sakınmak için, insanların terk ettiği kimsedir**."[490]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) buyurdular ki:

اُنْصُرْ اَخَاكَ ظَالِمًا اَوْ مَظْلُومًا

"**Kardeşine ister zalim isterse mazlum olsun yardım et."** Bunun üzerine Ashab-ı Kiram (r.anhüm.): Zalime nasıl yardım ederiz?" deyince Peygamber Efendimiz (s.a.v.): **بِمَنْعِ الظُّلْمِ عَنْهُ "Onu zulümden men ederek."** şeklinde cevap verdiler.[491]

2- Kötülüğe Kötülükle Karşılık Vermemeli, İnsanların Eziyetlerine Tahammül Etmeli

رُوِىَ اَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ اَسْأَلُكَ اَنْ لاَيُقَالَ لِي مَا لَيْسَ فِيَّ فَاَوْحَى اللهُ اِلَيْهِ مَا فَعَلْتُ ذَلِكَ لِنَفْسِى فَكَيْفَ اَفْعَلُ لَكَ

Rivayet olunduğu üzere Musa (a.s.) kendisi hakkında ileri-geri konuşanlara şahid olup üzülmüş ve bu üzüntüyle Cenab-ı Hakk'a şöyle niyaz etmiş: "Ey Rabbim, senden, bende olmayan şeylerin, benim için söylenmesine müsaade etmemeni istiyorum. Cenab-ı Hakk Musa (a.s.)'a şöyle vahyetti: **"Ben onu kendi zatım için yapmadım. Senin için nasıl yaparım**".[492]

İsa (a.s.) Yuhudilerden bir topluluğa uğramıştı. Onlar İsa (a.s.) için şer söylediler. O ise onlara hayır konuştu. Bu hususta kendisine sual edildiğinde:

كُلُّ وَاحِدٍ يُنْفِقُ مِمَّا عِنْدَهُ

"**Herkes kendi indinde olan şeyden infak eder,**" buyurdu.[493]

اِنَّ رَجُلاً قَالَ لِاَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَىَ عَنْهُ اَنْتَ اَبُوْ هُرَيْرَةَ قَالَ نَعَمْ قَالَ سَارِقُ الزَّرِيرَةِ فَقَالَ اَللَّهُمَّ اِنْ كَانَ صَادِقًا فَاغْفِرْلِي وَاِنْ كَانَ كَاذِبًا فَاغْفِرْ لَهُ قَالَ هَكَذَا اَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ (صلعم) اَنْ نَسْتَغْفِرَ لِمَنْ ظَلَمَنَا

Bir adam gelip, Ebu Hüreyre (r.a)'a: "Sen Ebu Hüreyre misin?" demişti. Ebu Hüreyre (r.a): "Evet, benim," deyince adam: "(Seni) Zerîre[494] hırsızı!" diye Ebu Hüreyre'ye hitap etti. Ebu Hüreyre (r.a):

---

[490] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.391
[491] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.399
[492] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.*384-385*
[493] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.*392*
[494] Zerîre: Sarı çiçekli, boyamada isti'mal edilen bir bitki. (Lisanü'l-Arap)

“**Ya Rabbi, eğer o doğru söylüyor ise beni affet. Eğer yalan söylüyor ise onu affet. Bize zulmedene böylece istiğfar etmemizi Rasülüllah (s.a.v) emretti”** buyurdu.[495]

Abdullah bin Ebi Bekir (r.anhüma) buyuruyor: “Bir adam bana şöyle anlattı: Huneyn savaşı günü ayağımda sert ve ağır bir ayakkabı vardı. Onunla Rasülüllah’ın (s.a.v.) ayağına bastım. O elindeki bir sopa ile beni dürttü (beni savdı) ve: **“Bismillah, canımı acıttın”,** buyurdu. Sonra bütün gece “Rasülüllah (s.a.v.)’e acı verdim”, diye nefsimi ayıplayarak sadece Hz. Allah’ın bileceği hal üzere sabahladım. Sabah olduğu vakit bir adam fülan neredeydir, diyordu.

Ben, bu muhakkak dünkü şeyden dolayıdır diyerek ve korku içinde Rasülüllah’ın (s.a.v.) huzuruna vardım. Bana şöyle buyurdu: **“Dün ayağıma basıp canımı acıtmıştın, ben de sopa ile seni savmış idim. Şimdi sen ona mukabil şu seksen koyunu al”** buyurdu.[496]

Ebu Hüreyre (r.a.) rivayet ediyor: Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular:

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ اِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

“Kuvvetli (pehlivan), hasmını yere seren değil, gadap halinde kendine sahip olandır.”[497]

رَوَي اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَنَّ اَبَا بَكْرٍ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ (صلعم) فِي مَجْلِسٍ فَجَاءَ رَجُلٌ فَوَقَعَ فِي اَبِي بَكْرٍ وَهُوَ سَاكِتٌ وَالنَّبِيُّ (صلعم) يَتَبَسَّمُ ثُمَّ رَدَّ اَبُو بَكْرٍ عَلَيْهِ بَعْضَ الَّذِي قَالَ فَغَضِبَ النَّبِيُّ (صلعم) وَقَامَ فَلَحِقَهُ اَبُو بَكْرٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ شَتَمَنِي وَاَنْتَ تَتَبَسَّمُ ثُمَّ رَدَدْتُ عَلَيْهِ بَعْضَ مَا قَالَ فَغَضِبْتَ وَقُمْتَ فَقَالَ اِنَّكَ حَيْثُ كُنْتَ سَاكِنًا كَانَ مَعَكَ مَلَكٌ يَرُدُّ عَلَيْهِ فَلَمَّا تَكَلَّمْتَ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ اَكُنْ لِاَقْعُدَ فِي مَقْعَدٍ فِيهِ الشَّيْطَانُ

Hz. Ebu Bekir (r.a.) bir mecliste Peygamberimiz (s.a.v.) ile beraber idiler. Bir adam geldi ve Hz. Ebu Bekir (r.a.)’a şetmetti. O ise sükut ediyordu. Peygamberimiz tebessüm ediyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a.), (onun tebessümünü görünce) o adamın söylediği sözlerden bazısını kendisine iade etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gadaplandı ve meclisten çıktı. Hz. Ebu Bekir (r.a.) arkasından yetişerek: “Ya Rasülellah, o bana kötü sözler söyledi ve siz tebessüm buyurdunuz. Ben dediklerinden bazısını iade ile cevap verince gadaplanıp, kalktınız” diye sual etti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “**Sen sükut ettiğinde, o şetmedene cevap veren**

[495] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.392
[496] Sünen-i Dârimî, c.1, s.86
[497] Beyhâkî, Şuabü’l-İman, Hadis No: 8045

yanında bir melek vardı. Ne zaman ki konuştun, şeytan hazır oldu. Ben şeytanın oturduğu bir mecliste oturucu olamam," buyurdular.[498]

Akşemseddin Hz. : "…Velî, toprak gibidir. Toprağa her türlü kötü şey atılır. Fakat topraktan hep güzel şeyler biter," buyururlar.[499]

Başka bir Hadis-i Şerif'te de şöyle buyrulmuştur:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَالْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُفَيِّؤُهَا الرِّيَاحُ تَصْرَعُهَا مَرَّةً وَتَعْدِلُهَا مَرَّةً حَتَّى يَأْتِيَهُ أَجَلُهُ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ كَالأَرْزَةِ الْمُجْذِبَةِ عَلَى أَصْلِهَا، لا تُفَيِّؤُهَا حَتَّى يَكُونَ انْجِفَافُهَا مَرَّةً وَاحِدَةً".

"Mü'min taze ekin gibidir, rüzgar onu hareketlendirir; bazan yatırır bazan düzeltir. Bu, eceli gelinceye kadar böyle olur. Kafir ise, kökleri üzerine yere çakılmış sedir ağacına benzer; rüzgar onu kıpırdatamaz ama, bir defada kuruyup yıkılır."[500]

3- Hased Etmemeli, Mütevâzi Olmalı

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki:

دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الأُمَمِ قَبْلَكُمُ الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ حَالِقَةُ الدِّينِ لاَ حَالِقَةَ الشَّعْرِ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَفَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ

"Size, sizden önceki ümmetlerin hastalığı olan hased ve kin sirayet etmiş. Bunlar kazıyıcı şeylerdir. Ama bunlar saçları değil, dini kazırlar. Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki birbirinizi sevmedikçe (hakiki) mü'min olamazsınız. Size, yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir işi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayınız."[501]

Tevazu, "Kişinin, herkesi kendinden üstün görmesi, insanların kendisini takva ve iyilik gibi meziyetler ile yâd etmesinden hoşlanmamasıdır." **Tevazuun zirvesi,** "Evinden çıktığında, karşılaştığı herkesi, kendisinden hayırlı görmesidir."[502]

Hükemadan birisine, "Hased edilmeyecek bir nimet, sahibine acınılmayacak bir belayı bilir misin" denildiğinde:

قِيلَ لِبَعْضِ الْحُكَمَاءِ هَلْ تَعْرِفُ نِعْمَةً لاَتُحْسَدُ عَلَيْهَا وَبَلاَءً لاَيُرْحَمُ صَاحِبُهُ عَلَيْهِ قَالَ نَعَمْ اَمَّا النِّعْمَةُ فَالتَّوَاضُعُ وَاَمَّا الْبَلاَءُ فَالْكِبْرُ

[498] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.384
[499] Fazilet Takvimi, 15 Ocak 2010
[500] Taberânî, Mucemü'l-Kebir,
[501] Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Hadis No: 21596
[502] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.395

"Kıskanılmayacak nimet tevazu', sahibine acınılmayacak bela kibirdir." demiştir.[503]

Rasülüllah (s.a.v.) bir yolculukta idi. Ashabına bir koyun kesip temizlemelerini emretti. Birisi: "Ya Resülallah, boğazlamayı ben yaparım" dedi.

Bir başkası: "yüzmeyi ben yaparım", bir başkası da " Pişirmeyi de ben yaparım" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "Odun toplamayı da ben yaparım" buyurdu. Ashab-ı Kiram "iş yapmak için biz yeterliyiz", dediler. Fahr-i Kainat (s.a.v.) Efendimiz: **"Sizin yeterli olduğunuzu ben de biliyorum, fakat kendimi sizin üstünüzde tutmak bana hoş gelmez. Çünkü Allah Sübhanehü ve Teala Hz. kulunun, arkadaşları arasında kendisini üstün tutmasını kerih görür."** buyurdu.[504]

Ömer bin Abdülaziz (r.h.)'e bir gece müsafir gelmişti. Kendisi bir şeyler yazıyordu. Bu arada kandil sönmek üzereydi. Müsafir "kandili ayarlayayım mı?" deyince: "Müsafirine iş yaptırmak kişinin keremine yakışmaz" dedi.

Müsafir: "O halde hizmetçiyi kaldırayım" deyince de: "Hayır o yeni uyumuştur" deyip kendisi kalktı, yağdanlığı aldı, kandile yağ doldurdu. Müsafir : "Ya emirel müminin, siz bunları kendiniz mi yapıyorsunuz?" deyince: "Ne var! Kandile yağ doldurmaya gittiğimde Ömer'dim, döndüğümde yine Ömer'im. İnsanların en hayırlısı Allah katında alçak gönüllü olandır", buyurdular. [505]

Burada bir hususa dikkat etmek gerekir. Tevazu, sadece Allah rızası içinse, tevazudur. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar: **مَنْ تَوَاضَعَ الْغَنِيَّ لِغِنَاهُ ذَهَبَ ثُلُثَا دِينِهِ "Kim zengine zengin olduğu için tevazu gösterirse dininin üçte ikisi gitmiştir."**[506]

Bir Hadis-i Şerif'te ise tevazu sahibi olanlara tevazu ile; kibirli olanlara kibir ile muamele etmek emredilmiştir:

إِذَا رَأَيْتُمُ الْمُتَوَاضِعِينَ مِنْ أُمَّتِي فَتَوَاضَعُوا لَهُمْ وَإِذَا رَأَيْتُمُ الْمُتَكَبِّرِينَ فَتَكَبَّرُوا عَلَيْهِمْ فَإِنَّ ذَلِكَ مَذَلَّةٌ لَهُمْ وَصِغَارٌ

[503] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.395
[504] Mevâhib-i Ledünniyye, s.227
[505] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.428
[506] İmam-ı Rabbani, Mektubât, c.1, Mek.138

"Ümmetimden mütavazi olanları gördüğünüz vakit siz de onlara mütevazi olun. Kibirli olanları gördüğünüz vakit de yine onlara karşı kibirli olun. Çünkü (böyle yapmanız) o mütekebbirlere bir zillet ve alçaklık olur."[507]

4- İkramda Kusur Etmemeli Nezaket Sahibi Olmalı

Rivayet olunduğu üzere, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) evlerinden birine dahil olmuştu. Arkasından Ashab-ı Kiram da girmiş ve ev dolmuştu. Biraz sonra Cerir bin Abdullah (r.a.)[508] gelmişti. Fakat oturacak yer bulamadığı için kapı önünde oturmuştu. Peygamber Efendimiz ridasını katlayıp ona doğru atmış ve "Bunun üzerine otur," buyurmuştu. Cerir (r.a.) onu almış, yüzüne sürmüş, öpmüş ve ağlamış, sonra dürüp Peygamberimiz (s.a.v.)'e göndermiş, "Ben sizin giydiğiniz elbisenin üzerine oturamam, Bana ikramda bulunduğun gibi Allah-ü Teala da sana ikramda bulunsun." demişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz sağına ve soluna baktı ve : **اِذَا اَتَاكُمْ كَرِيمُ قَوْمٍ فَاَكْرِمُوهُ "Bir kavmin kerimi size gelince ona ikram ediniz,"** buyurdu.[509]

Başka bir Hadis-i Şerif'te ise şöyle buyrulmuştur:

خَيْرُ الْمَجَالِسِ مَااسْتُقْبِلَ بِهِ الْقِبْلَةُ وَ يُوَسَّعُ الْمَكَانُ لِمَنْ يُرِيدُ الْجُلُوسَ اِلَيْهِ

"Meclislerin en hayırlısı kendisinde kıbleye dönülen ve kendisine oturmayı murad edenler için yer açılan meclistir"[510]

Enes bin Malik (r.a) anlatıyor: Rasülüllah (s.a.v) mescidde oturuyordu. Etrafında da ashabı vardı. Bu sırada Hz. Ali içeri geldi ve selam verdi. Sonra oturacak boş bir yer bulmak için etrafına bakındı. Rasülüllah (s.a.v) Hz. Ali'ye kim yer verecek diye, eshabının yüzüne bakmaya başladı. Hz. Ebu Bekir (r.a) de Rasülüllah'ın sağ tarafında oturuyordu. Oturduğu yerden kenara çekilip, **"Buyur, buraya otur ya Ebe'l-Hasen**" dedi. Hz. Ali (r.a.) de Rasülüllah (s.a.v.) ile Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın arasına oturdu. Rasülüllahın yüzünde sevinç alameti gördük. Sonra Hz. Ebu Bekir'e doğru döndü ve : **"Fazilet sahiplerinin faziletini, ancak fazilet ehli bilir"** buyurdular.[511]

5- Üzerine Çeki-Düzen Vermeli

[507] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.412; Irâkî, Tahrîcü Ehadisi'l-İhya, Hadis No: 3466
[508] Cerir bin Abdullah (r.a.) kendisi için "bu ümmetin Yusuf'u" buyrulmuş, meşhur sahabilerdendir.
[509] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.394-395
[510] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.412
[511] Fazilet Takvimi, 24 Nisan 2010; İbn-i Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.372

İnsanlarla oturmanın birçok adabı vardır. Bunların başında şu zikredilir:

"En güzel elbiseyle, en güzel hey'etle (üstüne başına çeki düzen vererek) abdest üzere kardeşinle oturmaktır"[512]

Aynaya, hey'etinden bir şeyi düzeltmek için bakmak sünnettir. Aynaya baktığı zaman şöyle dua eder: "…**Ya Rabbi! Yaradılışımı güzel kıldığın gibi ahlakımı da güzel kıl"**[513]

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

(اَيُّهَا اْلاَخُ) اِنَّ الْحَقَّ سُبْحَانَهُ حَيْثُ اَكْرَمَكَ بِهَذَا الْمَنْصِبِ يَنْبَغِى لَكَ اَدَاءُ شُكْرِ هَذِهِ النِّعْمَةِ عَلَى الْوَجْهِ الْاَتَمِّ وَالْاِحْتِرَازُ عَنْ صُدُورِ أَمْرٍ يَكُونُ بَاعِثًا عَلَى نَفْرَةِ الْخَلْقِ فَاِنَّهُ وَبَالٌ عَظِيمٌ

"Ey kardeş, Hak Sübhanehü sana şu makamı ikram etmesi haysiyetiyle; En güzel ve etem vech ile bu nimetin şükrünü eda etmen**,** halkın nefretini mucip bir işin sudurundan kaçınman lazımdır. Zira bu vebal-i azimdir"[514]

Yine: يَنْبَغِى لَكَ اَنْ تُجَمِّلَ نَفْسَكَ فِى نَظَرِ الْمُرِيدِينَ **"Talebelerin ve senden istifade eden insanların nazarında kendini güzel göstermen lazımdır."**[515]

Peygamber Efendimiz şöyle buyurur: إِنَّ اللهَ يُحِبُّ أَنْ يَرَي أَثَرَ نِعْمَتِهِ عَلَى عَبْدِهِ **"Muhakkak Allah, nimetinin eserinin, kulunun üzerinde görülmesini sever"** [516]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) elbiseler içinde en çok gömleği sever ve Ebu Davud ile Tirmizi'nin rivayet ettiği [517]

كَانَ كُمُّ يَدِ قَمِيصِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الرُّسْغِ

hadisi-i şerif mucebince gömleğinin kolu bileklerine kadar olup, uzun kollu giyerdi.

Ashabına şöyle buyururlardı:

إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ فَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ وَأَصْلِحُوا لِبَاسَكُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ

"Sizler arkadaşlarınız üzerine birer rehbersizin. Onların bineklerini (oturduğu-kalktıkları yerleri) ve elbiselerini düzeltin.

---

[512] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.412
[513] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.305-306
[514] İmam-ı Rabbani, Mektubat-ı Şerife, c.1, Mek.227
[515] İmam-ı Rabbani, Mektubat-ı Şerife, c.1, Mek.227
[516] Münavî, Feyzü'l-Kadir, c.2, s.293
[517] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 1765

Taki sizler insanlar arasında en güzel hey'et ve tarz üzerine olasınız. Zira Allahü teala çirkinliği ve çirkinleşmeyi sevmez."[518]

Zamanının imkânsızlıkları sebebiyle elde olanla yetinmeyi tavsiye ederken dua ve temennilerinden biri de, ashabını en güzel elbiseler içinde olduklarını görmek idi.

Sahabî Talha b. Amr el-Basrî (r.a.) anlatıyor: Bir kimse Rasülüllah (s.a.v)'in yanına geldiği zaman, eğer bir tanıdığı varsa onun yanında kalırdı. Eğer tanıdığı yoksa Ashab-ı Suffe'nin yanında müsafir olurdu. Ben de Ashab-ı Suffe arasında kaldım. Bir zat, her gün Rasülüllah'ın gönderdiği bir sepet hurma getirirdi. Onu yerdik. Bir gün Rasüllüllah (s.a.v.) namazdan sonra selam verdiğinde bizden (Ashab-ı Suffe'den) biri: "Ya Rasülallah, Hurma midelerimizi yaktı. Elbiselerimiz yırtıldı" dedi. Resülüllah (s.a.v.) minbere çıktı, Allah'a hamdetti ve buyurdu ki:

"Ben ve ashabım bazen on gece misvak ağacının meyvesinden başka yiyecek bulamazdık. Ensar'dan olan kardeşlerimizin yanına geldik. Onların en iyi yiyecekleri hurma idi. Bizi sofralarına ortak ettiler. Vallahi, ekmek ve et bulsam elbette sizi bunlarla doyururdum. Ama siz öyle bir zamana yetişeceksiniz ki, Kabenin örtüleri gibi elbiseler giyeceksiniz…"[519]

HASAN ÖZER - FERAH

[518] Sünen-i Ebi Davud, Hadis No: 4089

[519] Müsned-i Ahmed ibn Hanbel, Hadis No: 16410

-12-

EDEB-HAYÂ VE GÜZEL AHLÂK

EDEB, HAYÂ VE GÜZEL AHLAK

A- EDEBİN TARİFİ VE DİNİMİZDEKİ YERİ

Edeb, “Her türlü hatadan kendisi ile kaçınılabilen şeyleri bilmekten ibarettir.”[520] Edep, “akıl ve şeriata muvafık hal ve harekete denir”[521] Bunun için “**Edep, dinimizin üçte ikisidir”** diye söylenmiştir.[522]

Tahrim Süresi’nin 6. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

“Ey iman edenler. Kendinizi ve ailelerinizi o ateşten koruyun…”

[520] Seyyid-i Şerif, Tarifat, s.36
[521] Hatıratım, s.86
[522] Elmalılı, Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh Istılahları Kamusu, c.1, s.28

“Cehennem ateşine sürüklenmelerine sebep olacak fitne ve isyandan koruyarak Allah’ın emirlerine, ibadetine sevk edin. Çünkü aile sahibi kendinden mes’ul olduğu gibi ailesinden de mes’uldür.”[523]

Hadis-i Şerif’te de

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Hepiniz râîsiniz (gözeticisiniz) ve elinizin altındakilerden mes’ulsünüz.”[524] buyrulmuştur.

Hz. Ali (r.a.) bu Ayet-i Kerime’deki “ehlinizi koruyun” emrini أَدِّبُوهُمْ وَعَلِّمُوهُمْ “Onları edeplendirin ve onlara ilim öğretin”[525], diye tefsir etmişler, kurtuluşun edep ve ilim ile olacağını ifade buyurmuşlardır.

Şu halde edep ilimden önce gelir. Hz. Ömer (r.a.)’ın da تَأَدَّبُوا ، ثُمَّ تَعَلَّمُوا “Önce edebinizi güzelleştirin, sonra ilim öğrenin”[526] buyurduğu rivayet olunur. Ebu Abdullah el-Belhî Hz. ise أَدَبُ الْعِلْمِ أَكْثَرُ مِنْ الْعِلْمِ “İlmin edebi ilimden de çoktur.”[527], buyururlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur: اَكْرِمُوا اَوْلاَدَكُمْ وَاَحْسِنُوا اَدَبَهُمْ

“Çocuklarınıza ikram ediniz ve edeblerini güzel yapınız.”[528]

Evlada yapılacak ikramın en güzeli yine güzel edep ve terbiyedir.

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ

“Hiçbir baba evladına güzel edepten daha faziletli bir ikramda bulunmamıştır.”[529], hadis-i şerifi bunu ifade eder.

Demir tavında dövülür. Ağaç yaş iken eğilir. “Her iş vaktine ve mevsimine merhundur.”[530] İş vaktinde yapıldığında kamil netice elde edilir. Bunun için verilecek terbiyenin vaktini de gözetmek gerekir. Hasan-ı Basrî Hz., التَّعَلُّمُ فِي الصِّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي

[523] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[524] Sahih-i Buharî, Hadis No: 32
[525] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[526] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[527] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[528] Sünen-i İbn-i Mace, Hadis No: 3661
[529] Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 1875
[530] Mektuplar Risalesi, s.66

الْحَجَرِ “Küçük yaşlardaki öğrenme taş üzerine yapılan nakış gibidir.”[531], buyururlar. O halde vaktinde ve mevsiminde, fırsat eldeyken, terbiyenin en güzel şekilde yapılmasına gayret göstermelidir. Zira terbiye almamış kimsenin terbiyecisi zamandır. Bunun için مَنْ لَمْ يُؤَدِّبْهُ وَالِدَاهُ أَدَّبَهُ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ “Anne-babasının terbiye etmediği kimseyi gece ve gündüz terbiye eder”[532], denmiştir.

Her noktada, bil hassa ibadetlerde, insanlarla olan münasebetlerde, yeme-içmede, oturup-kalkmada, hatta yalnız kalındığında dahi edebe riayetten ayrılmamalıdır. Kaldı ki insanın hiçbir yerde yalnız kalması mümkün değildir. Zira Allah-ü Teala şöyle buyurur:

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ

“Muhakkak ki Rabbin her halde mirsat ile gözetlemektedir.”[533] Yani kullarını yetiştiren, her işini tedbir edip programlayan Cenab-ı Hak, “her halde gözetip duran şâhid ve nâzırdır.”[534] Biz onu görmüyor olsak da O’nun bizi gördüğü unutulmamalıdır.

Edeb, insanı yücelten ve yüce makamlara eriştiren bir haslettir. Abdullah bin Mübarek (r.h.) şöyle buyurur:

إِذَا وُصِفَ لِي رَجُلٌ لَهُ عِلْمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَا أَتَأَسَّفُ عَلَى فَوْتِ لِقَائِهِ ، وَإِذَا سَمِعْتُ رَجُلًا لَهُ أَدَبُ الْقَسِّ أَتَمَنَّى لِقَاءَهُ وَأَتَأَسَّفُ عَلَى فَوْتِهِ .

“Kendisinde evvelîn ve âhirinin ilmi olan bir kişinin bulunduğu bana söylense, onunla görüşemediğime üzülmem. Ancak yolun edebini öğrenmiş bir kimse olduğunu duysam, onunla görüşmeyi arzu ederim, görüşemediğim zaman da üzülürüm.”[535]

“Manevi yolun اَلطُّرُقُ كُلُّهَا أَدَبٌ Hz. Üstazımız ve İmam-ı Rabbani Hz., Hiç bî edep vasılı hûda olamaz”[536], “Edepten âri ve uzak olanların tamamı edeptir. Allah-ü Teala’ya vasıl olmaları mümkün değildir.”[537] buyurarak bir taraftan edebin

---

[531] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[532] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[533] Fecr 14
[534] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[535] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[536] Mektuplar Risalesi, s.155
[537] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1 s.292

ehemmiyetini ifade ederken diğer taraftan da edebe mugayir hareketin mahrumiyet ve hüsran ile neticeleneceğine işaret etmişlerdir.

Yine İmam-ı Rabbanî Hz.:

وَالْخَائِبُ فِي هَذَا الطَّرِيقِ وَالْخَاسِرُ فِيهِ شَخْصٌ يَدْخُلُ فِيهِ وَلاَ يُرَاعِي آدَابَهُ

"Bu yolda kaybedip zarar eden ve hüsrana uğrayan, bu yola girdiği halde adabına riayet etmeyen şahıstır"[538], buyururlar.

Ebu Yezid Bestami Hz. şöyle anlatır: "Bana bir abidden bahsettiler. Onun yüce derecelerde olduğunu söylediler. Onu ziyaret etmeye karar verdim. Ziyaretine gittiğimde, kıble cihetine tükürdüğünü gördüm, ziyaret etmekten derhal vazgeçtim. Çünkü edebe riayet etmeyen kişi, İslamî sırlara sahip olamaz."[539]

Edep imanı koruyan kaleler içinde düşmana en yakın olan dıştaki surdur. Şeytan ilkin onu yıkmak ister. O kale düştüğü zaman imanı yok edinceye kadar hevesle saldırıya devam eder.

Şu halde şeytanın hevesini boşa çıkarmak isteyen kimsenin, edep kalesini hep sağlam tutması gerekir.

B- HAYÂ

Hayâ, utanma ve çekinme manasına gelir. Güzeli işlemeye, çirkini terk etmeye götüren ahlaka denir.[540] Saygılı ve kontrollü hareket etmek, çirkinin yapılmasından, güzelin terkinden dolayı sıkılmak ve utanmaktır.

Hayâ, insanın en güzel süsü, müslümanın takva elbisesidir. A'raf Süresi'nin 26. Ayet-i Kerimesi'nde zikredilen وَلِبَاسُ التَّقْوَى "takva elbisesi" ile kastedilenlerden birinin de hayâ olduğu beyan edilmiştir.[541]

Bir gün Rasülüllah (s.a.v.) Ensar'dan bir kişinin yanına uğramıştı. O zatı, kardeşine "Çok utangaçsın, bu kadar utanma! Çünkü bu utanman, ihtiyaçlarını görmekten seni alıkoyuyor" şeklinde nasihat ederken görünce: دَعْهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ

"Bırak onu. Hayâ imandandır"[542] buyurdular.

---

[538] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1 s.281

[539] Bayezid-i Bistami, Hayatı-Menkıbeleri-Fikirleri, s.19

[540] el-Adabü'ş-Şer'iyye, el-Mektebetü'ş-Şamile

[541] Fahrettin Râzî, Tefsir-i Kebir

[542] İmam-ı Malik, Muvatta', Hadis No: 1407; Endülüsî, el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'

İbn-i Abdi'l-berr (r.h.), Süleyman (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu zikreder: الْحَيَاءُ نِظَامُ الْإِيمَانِ فَإِذَا انْحَلَّ النِّظَامُ ذَهَبَ مَا فِيهِ "Hayâ imanın nizamıdır. Nizam bozulduğu zaman, nizamın kendisinde olduğu şey (kâmil iman da) gider."[543]

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurur:

إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

"Muhakkak ki insanların önceki Peygamberlerin sözlerinden[544] ilk idrak ettikleri-kavuştukları söz şudur: Hayâ etmiyorsan dilediğini yap"[545],

Hz. Aişe (r.a): رَأْسُ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ الْحَيَاءُ "Mekârim-i ahlâkın başı hayadır"[546], buyururlar. Hadis-i Şerif'te de, إِنَّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقًا وَإِنَّ خُلُقَ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ **"Her din için güzel ahlak vardır. İslamın güzel ahlakı da hayâdır."**[547]**,** buyrulmuştur.

Hayanın güzelliği ve kıymetiyle alakalı zikredilenler aynı zamanda hayasızlığın çirkinliğini de beyan eder. Hadis-i Şerif'te şöyle buyrulur:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ فَإِذَا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيتًا مُمَقَّتًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيتًا مُمَقَّتًا نُزِعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةُ فَإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةُ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا نُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ فَإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلَعَّنًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلَعَّنًا نُزِعَتْ مِنْهُ رِبْقَةُ الْإِسْلَامِ

"Allah-ü Teala bir kulunun helakini murat ettiği zaman ondan hayayı söker. Ondan hayayı çıkardığı zaman sen onun ancak şiddetle mağdub (gadap olunmuş) insanlar arasında buğzedilmiş olarak bulursun. Böyle olunca da kendisinden emanet sökülür. Emanet söküldüğünde onu hain ve insanlar arasında kendisi için hıyanetle hükmolunmuş olarak bulursun. Böyle bulduğun zaman ondan rahmet çıkarılır. Ondan rahmet çıkarıldığı zaman da onu

---

[543] el-Adabü'ş-Şer'iyye, el-Mektebetü'ş-Şamile
[544] Abadî, Avnü'l-Ma'bud Şerh-u Sünen-i Ebi Davud, Aliyyü'l-Kârî'nin izahı
[545] Sünen-i Ebî Davud, Hadis No: 4164
[546] el-Adabü'ş-Şer'iyye, el-Mektebetü'ş-Şamile
[547] Sünen-i İbn-i Mace, Hadis No: 4171

kovulmuş ve lanetlenmiş olarak bulursun. Böyle bulduğunda ondan artık İslam bağı sökülmüştür."[548]

C- GÜZEL AHLAK

Ahlak, huy, seciye, tabiat, insanın yaratılışında veya sonrasında eğitimle kazandığı ruh hali ve melekesidir.

Dinimiz güzel ahlakı emreder. Bu emir, huy ve ahlakın sonradan gösterilen gayretler ile kemale ereceğini ve değişebileceğini gösterir.

Kalem Süresi'nin 4. Ayet-i Kerimesi'nde Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in ahlakından şöyle bahsedilir: وَإِنَّك لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ "**Ve herhalde sen pek büyük bir ahlak üzeresin."**

"Göstereceğin gayret ile en yüksek hayrın zirvesine ulaştıracak pek büyük huylar, hakikaten tazime layık seciye, meleke ve maneviyat üzere yaratılmış bulunuyorsun"[549]

Ayet-i Kerimedeki خُلُقٍ عَظِيمٍ nazm-ı celilini İmam-ı Mâverdi (r.h) "kerim tabiat, fıtrî güzellik" olarak; Cevherî ise "güzel seciye, peyderpey hâsıl olan huy" olarak tefsir etmiştir.[550] Şu halde ahlak ve huy değişmez değildir.

Hz. Aişe (r.anha) validemize Peygamberimiz (s.a.v.)'in ahlakından sorulduğunda كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ "Onun ahlakı Kur'an idi" diye cevap verirlerdi. Bununla Rasüllülah (s.a.v) Efendimizin Kur'an-ı Kerimin emir ve nehiylerine, onun adabına ve mekârim-i ahlakına sımsıkı sarıldığını ifade buyururlardı.[551]

Kur'an-ı Kerim'deki mekârim-i ahlakın hepsi onda vardı. "Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz, Kur'an'ın yasakladığı eksikliklerin hepsinden korunur, emrettiği şekilde istikamet üzere bulunurdu. Peygamberimizin güzel ahlakını anlamak, Kur'an-ı Kerim'i anlamaya bağlıdır. Şu halde O (s.a.v.), öyle büyük ahlak üzere idi ki onu başka bir tabir ile anlatmak kabil değildir."[552]

Müddessir Suresi'nin 1 ila 5. Ayet-i Kerimelerinde de şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُر

---

[548] Sünen-i İbn-i Mace, Hadis No: 4190
[549] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[550] el-Adabü'ş-Şer'iyye, el-Mektebetü'ş-Şamile
[551] Beyhakî, Şu'abü'l-İman, Hadis No: 1409
[552] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili

“**Ey bürünüp sarınan (Rasülüm)! Kalk artık inzar et (korkut). Ve Rabbını artık büyükle. Elbiseni artık temizle. Ve pislikleri artık def’ eyle”**

“Ve ancak Rabbını büyükle, her ne hadise olursa olsun hiçbir sebeple artık onu tekbir ile büyüklemek vazifesini bırakma. Ve elbiselerini de temizle.[553]

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ “Elbiselerini de temizle” nazm-ı celilini İmam-ı Hasen ve Kurazî (r.h.) ve daha pek çok müfessir وَخُلُقَكَ فَحَسِّنْ “ahlakını güzelleştir” olarak tefsir etmiştir.[554]

Elbise bazen o elbiseyi giyen kimsede kullanılır. Elbisenin temizliği de elbise sahibinin bedenen ve ruhen temiz olması manasından kinayedir. Şu halde ayetin manası kalbini günahtan, vefasızlıktan temiz tut, yasakları kabule mani olacak kirli ahlaktan sakın, nasihatleri kabule sevkeden güzel ahlak ile bürün, demektir. Bu kinevî mana hakiki mana olan “beden ve cismani temizliğin murad edilmesine de mani değildir.

Burada başka bir manayı da göz ardı etmemek gerekir. Bazen elbise yakın çevre manasında kullanılır.

Buna göre Ayet-i Kerime’nin manası şöyle olur: “Seni elbisen gibi yakından sarmış olan ehil ve ashabını, evvela onları temizle”[555]

“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”[556], buyuran Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu Ayet-i Kerime mucebince her fırsatta güzel ahlakı ashabına tavsiye buyurmuştur. Muaz Bin Cebel (r.a.)’ı Yemen’e vali olarak gönderdiklerinde, atına binip ayağını üzengiye koyduğu sırada اَحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ يَا مُعَاذُ **“Ey Muaz, insanlara karşı ahlakını güzelleştir.”[557]**, buyurmuşlardır.

Bir ara “**Sizlerden en çok sevdiğim ve kıyamet gününde bana en çok yakın olanınızı haber vereyim mi?”** diye üç defa sordular. Ashab-ı Kiram, “evet ya Rasülallah” deyince: أَحْسَنُكُمْ أَخْلاَقاً **“Ahlak bakımından güzel olanınızdır.”[558]**, buyurdular.

---

[553] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[554] Tefsir-i Kurtubî
[555] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[556] Beyhaki, Sünen-i Kübrâ, 21301
[557] Muvatta, Babu Husni’l-Huluk, Bab Başlığı
[558] Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Hadis No: 6738

Güzel ahlakın kişiye kazandırdığı dereceleri ifade ederken de:

اِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ

"**Şüphesiz mü'min güzel ahlakı sayesinde gündüzü sâim (oruçlu), gecesi kâim (namazla ayakta) olanların derecesine ulaşır."[559],** buyurmuşlardır.

Kötü ahlak ferdî ve içtimaî hayatın ızdırap kaynağı, güzel ahlak ise saadet ve selametin sebeplerinden biridir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرِيمَ وَمَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ وَيَكْرَهُ سَفْسَافَهَا

"Allah-ü Teala kerîmdir. Kerîm olan şeyi ve yüce ahlakı sever. Hakir olan işi ve fâsid olan her şeyi kerih görür."[560]

Nevvas bin Sem'an (r.a.) anlatır: "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e iyilik ve kötülükten sordum. Bana şöyle cevap verdi:

اَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْاِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ اَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهَاالنَّاسُ

"İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise gönlünü daraltan[561] ve insanların muttali olmasını kerih gördüğün şeylerdir."[562]

"İnsanların cennete girmelerine en çok sebep olan amel nedir?", diye sorulduğunda ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.); تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ **"Allah'tan korkmak ve güzel ahlaktır"[563]**, buyurmuşlardır.

En güzel ahlak ile yaratılmasına rağmen, kendi ahlakının güzelliği için Allah-ü Teala'ya yalvarır kötü ahlaktan Rabbine sığınırdı.

Aynaya baktığında, اَللَّهُمَّ اَحْسَنْتَ خَلْقِي فَاَحْسِنْ خُلُقِي **"Allah'ım yaratılışımı güzel kıldığın gibi, ahlakımı da güzelleştir."[564],** diye dua eder; bazen de, اَللَّهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْاَخْلَاقِ **"Allah'ım, ihtilaftan, nifaktan ve kötü ahlaktan sana sığınırım."[565]**, diye yalvarırlardı.

---

[559] Sünen-i Ebî Davud, 4165
[560] Beyhaki, Sünen-i Kübrâ, 21299
[561] İmam-ı Nevevî, Şerhu'n-Nevevî ala Müslim
[562] Sahih-i Müslim, Hadis No: 4632
[563] Sünen-i Tirmizi, Hadis No: 1927
[564] Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Hadis No: 3632
[565] Sünen-i Nesâî, Hadis No: 5376

-13-

DOĞRU SÖZLÜ OLMAK VE YALANIN KÖTÜLÜĞÜ

DOĞRU SÖZLÜ OLMAK VE YALANIN KÖTÜLÜĞÜ

A- DOĞRULUĞUN FAZİLETİ

Doğru söz, bir şeyden olduğu gibi haber vermek demektir.

Doğru sözlü olmak, övülen işlerin aslı, nübüvvetin rüknü, takvanın neticesidir.

Tevbe Süresinin 119. Ayet-i Kerimesi'nde Mevlamız şöyle emir buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

"**Ey iman edenler; Allah'dan sakınınız ve sadıklarla beraber olunuz."**

"İmanlarında ve ahidlerinde veya hak dinde gerek niyet, gerek söz ve gerek fiilce ve hatta her hususta sadık olanların maiyetinde bulununuz. Onlar gibi özü doğru, sözü doğru, işi doğru olunuz."[566]

Fahreddin Razi Hz. şöyle buyurur: "Sıddîk kelimesinin iki manası vardır:

1. Doğrulukta (sıdkta) mubalağadır. Bu öyle kimsedir ki doğruluk âdeti olmuştur.
2. Hakkı tasdiki çok olan, artık bununla meşhur olmuş kimsedir.

Ancak "sıddîk" için verilen bu iki manadan birincisi daha evladır. Zira bir şeyi tasdik eden, tasdikinde sâdık olmakla "sıddîk" diye isimlendirilir."[567]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

اِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى اِلَى الْبِرِّ وَاِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى اِلَى الْجَنَّةِ وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَاللهِ صِدّيقاً وَاِنَّ الْكِذْبَ يَهْدِى اِلَى الْفُجُورِ وَاِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى اِلَى النَّارِ وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَاللهِ كَذَّاباً

[566] **Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili**

[567] **Fahreddin Râzî, Tefsir-i Kebir, Meryem Süresi 41. Ayet'in tefsiri**

"Şüphesiz doğru söz; iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Muhakkak insan doğru söyler; nihayet Allah katında sıddik olarak yazılır. Şüphesiz yalan söz fücûra, fücur ise cehenneme götürür ve insan yalan söyler; nihâyet Allah katında kezzâp (çok yalancı) olarak yazılır."

Hadis-i Şerif'te iyilik diye tercüme edilen "birr", hayırda bolluk manasındadır. Denilmiştir ki "birr", hayrın hepsi için isimdir. Doğru söz bütün hayırların anahtarıdır. Kişi doğruluk üzere devam ettiğinde, mele-i a'lâ'da kavlen, fiilen ve itikâden sıddîk olarak meşhûr olur. Artık levh-i mahfuzda ve meleklerin sahifelerinde ismi sıddîk olarak yazılır. (Mele-i A'lâ, "en yüksek hey'et, en âlî cemiyet yani Melekler âlemi" şeklinde tefsir edilmiştir. [568])

Yalan insanı fücura götürür. Fücur, diyanet perdesini yırtmak ve fesâda meyletmek, masiyetlere kendini kaptırmak demektir. Yalan üzere devam edenler ise "çok yalancı" manasına "kezzâb" olarak yazılırlar.

İbn-i Mes'ud (r.a.) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince, bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde "yalancılar" arasına kaydedilir."[569]

"Nübevvet makamından sonra sıddıkıyyet makamı gelir."[570] Sıddîk kelimesinin, sıdk'tan alınmış olması dahi, sıdkın fazileti için yeterlidir.

Ariflerden bazıları sıdk ile ihlas arasındaki farkı ifade ederken şöyle demişlerdir:

اِنَّ اْلاِخْلاَصَ يَخْتَصُّ بِنَفْيِ صِفَاتِ اْلاِشْرَاكِ وَالصِّدْقَ يَخْتَصُّ بِنَفْيِ صِفَاتِ النِّفَاقِ

"İhlâs; şirk sıfatlarının nefyine; sıdk ise nifak sıfatlarının nefyine mahsusdur."[571]

İhlâs, şirkin vasıflarıyla mücadele ederken; sıdk ise nifakın sıfatlarını ortadan kaldırmaya çalışır. Münafıklar, müşriklerden daha aşağıda olduğuna göre münafıkların vasıflarına zıt olan sıdk, ihlâsın da üzerindedir.

"Doğruluk, sözde olduğu gibi fiil ve halde de olur. Sözdeki doğruluk sözü yalandan korumaktır. Fiildeki doğruluk, işlerimizi gösterişten ve menfaat talebinden muhafaza etmektir.

---

[568] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Saffat Suresi 8. Ayet-i Kerime'nin tefsiri
[569] İmam-ı Malik, Muvatta', Hadis No: 1570 (Hadis-i Şerif'in devamında)
[570] İbn-i Acibe, el-Bahru'l-Medid Tefsiri
[571] Seyyid Ahmed bin Acibe, el-Cevahiru'l-Aciybe, s.246

Haldeki doğruluk ise, şöhret, dünya makam ve mevkii gibi fasit maksatlardan ahvali uzak tutmaktır."[572]

Ahzab Süresi'nin 23. Ayet-i Kerimesi'nde ahdine sâdık olan müminler şöyle medh-ü sena edilir:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَنْ يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً

"Müminlerdendir o erler ki Allah'a verdikleri ahde sadakat gösterdiler. Kimi adağını ödedi (canını verdi), kimi de beklemektedir. Onlar, ahitlerini hiç değiştirmediler."

Hz. Enes (r.a.) bu Ayet-i Celile'nin nüzülüne sebep olan hadiseyi şöyle nakleder:

"Amcam Enes bin Nadr (r.a.) Bedir Harbi'nde Rasulullah (s.a.v.) ile beraber bulunamamıştı. Bu duruma çok üzülmüş ve kendi kendine; "Allah'ım eğer beni Rasulullah (s.a.v.) ile beraber ikinci bir harbe yetiştirirsen nasıl savaşacağımı ben bilirim" diye karar vermişti.

Ertesi yıl Uhud Savaşı'na katılabilmişti. Sad bin Muaz (r.a.) kendisini gördüğünde; "Ne o, nereye gidiyorsun?" diye sorunca, o; "Uhud dağının ardında cennetin kokusunu aldım, cennet'e gidiyorum" demişti. Öyle bir mücâhede etmişti ki şehit olduğu vakit mübârek vücûdunda seksen küsur yara bulunmuştu. Kız kardeşi, kendisinde tanınacak bir hal kalmadığı için ancak elbisesinden onu tanıya bilmişti. İşte yukarıdaki ayet-i celiyle, bu hadise üzere nâzil olmuştu."[573]

Doğruluk, âlemin bekasının rükünlerinden biridir. Şayet doğruluk kalkmış olsa elbette âlemin nizamı ve bekası sıhhat bulmaz.

Ahzab Süresi'nin 70 ve 71. Ayet-i Kerimeleri'nde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin. Ki Allah size amellerinizi düzeltiversin, işlerinizi yoluna koyuversin."

[572] El-Bahrul Medid,
[573] İmam-ı Gazalî, İhya-ü Ulumi'd-Din, c.5, s.41

“Hangi hususta olursa olsun, bir söz söylediğiniz zaman hak ve doğru hedefine müteveccih sağlam söz söyleyin. Sonunda yalan çıkacak, söyleyenleri küçük düşürecek, çürük sözler söylemeyin. Çünkü bir cemiyetin sözü ne kadar sağlam olursa, işleri de o nisbette düzgün olur. Sözü sağlam olanın özü de sağlam olur. Özü sağlam olanın işi de sağlam olur.”[574]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyururlar ki:

إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مَا يَتَبَيَّنُ مَا فِيهَا يَهْوِي بِهَا فِي النَّارِ أَبْعَدَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

“Muhakkak ki kul, hakkında düşünmediği halde bir kelime konuşur da, bu sebeple cehennem nârında meşrık ile mağrib arasındaki mesafeden daha uzak yere yuvarlanır.”[575]

Hadis-i Şerifte zikredilen مَا يَتَبَيَّنُ فِيهَا ifadesiyle murad-ı Peygamberî, ehl-i hadis tarafından değerlendirilip hadis-i şerif şöyle izah edilmiştir: “Kendisi hakkında kafa yormayıp, neyi iktiza ettiğini düşünmeden; hayır mı, şer mi, anlamadan; kötülüğünü umursamadan, yükleneceği günahtan korkmadan, ağzına gelen kelimeyi konuşan kişi bu kötü akıbete düçar olur.”[576]

Kişi konuştuğunun sahibi ve müdafii olmalıdır. Zannımca şöyle, kanaatimce böyle diyerek, birbirine muhalif cümlelerle mesnetsiz konuşmamalıdır.

İbni Mes’ud (r.a.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَتَمَثَّلُ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ فَيَأْتِي الْقَوْمَ فَيُحَدِّثُهُمْ بِالْحَدِيثِ مِنْ الْكَذِبِ فَيَتَفَرَّقُونَ فَيَقُولُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ سَمِعْتُ رَجُلاً أَعْرِفُ وَجْهَهُ وَلَا أَدْرِي مَا اسْمُهُ يُحَدِّثُ

“Şeytan insan suretinde temessül eder ve bir cemaate gelerek onlara yalan şeyler söyler. Bir müddet sonra cemaattekiler dağılır. Onlardan biri: “Bir adam dinledim, yüzünü de tanırım ama ismini bilmiyorum, şöyle şöyle söylemişti.” diyerek (onun yalanını bilmeden tekrar eder.)[577]

---

[574] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[575] Sahih-i Müslim, Hadis No: 5304
[576] el-Adabü’ş-Şer’iyye, el-Mektebetü’ş-Şamile
[577] Sahih-i Müslim, 8 Numaralı Hadis-i Şerif’in devamında

Tıybî buyurur ki; “bu ifadede, duyduğumuz kelamın doğruluğunu araştırmaya tembih vardır. Bu sözün sahibi, sözünü başkasına nakledeceğimiz sadık bir kimse midir, yoksa sözünü nakletmekten kaçınılması gereken yalancı bir şahıs mıdır, bunun bilinmesi gerekir.”[578]

Zira Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulur:

كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِباً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

“Kişiye duyduğu her şeyi konuşması yalan olarak yeter.”[579]

Bu hususta Hz. Üstazımız (k.s): “Evlatlarım, ağzınızdan çıkan sözlere dikkat edin. Sözlerinize sahip olun. Kalemini kaybeden bir adama, bulan kimse gelir de “kalemin bu mu?” diye sorarsa, o adam hiç tereddüt etmeden “evet bu!” diye malına sahip çıkar. Binaenaleyh sizler de söylediğiniz sözler hakkında biri karşınıza çıkıp da; “bunu sen mi söyledin?” dediği zaman gâyet rahat bir şekilde, “evet, ben söyledim” diyebilmelisiniz.”[580], buyururlar.

Fakih Ebu’l-Leys es-Semerkandi Hz. şöyle der: “Doğruluğun alameti; nefsine farz olarak şu on şeye riayet etmektedir:

1.Lisanı gıybetten korumak.

2. Kötü zandan kaçınmak.

3.Alay etmekten kaçınmak.

4.Haramlardan gözü kapamak.

5.Doğru konuşmak.

6.Allah yolunda infâk etmek.

7.İsrâf etmemek.

8.Büyüklük ve Üstünlük istememek.

9.Beş vakit namazı muhâfaza etmek.

[578] Aliyyü’l-Kârî, Mirkâtü’l-Mefâtih Şerh-ü Mişkâtü’l-Mesâbih
[579] Sahih-i Müslim, Hadis No: 6
[580] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.111

10.Ehli sünnet ve cemâat îtikâtı üzere olmak."[581](Dürretül vaizin)

Vücudun bütün azaları kalbe bağlıdır.

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

"Cesette bir et parçası vardır ki o salih olduğu zaman, bütün ceset salih olurken; o fesada uğradığı zaman bütün ceset fesada uğrar. Dikkat edin o kalptir"[582] hadis-i şerifi bunun şahididir.

Ebu Saîdi'l-Hudrî (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den şu Hadis-i Şerif'i rivayet eder:

إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فَإِنَّ الْأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسَانَ فَتَقُولُ اتَّقِ اللَّهَ فِينَا فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ فَإِنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا وَإِنِ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنَا

"Adem oğlu sabaha erdiğinde, bütün azaları lisanına tezellül ve tevazuda bulunur ve şöyle der: Bizim hakkımızı muhafaza uğruna Allah'tan kork. Bizler sana taalluk ediyoruz (sana bağlıyız).

Sen dosdoğru olursan bizler de (sana tabi olarak) öyle oluruz. Sen hidayet yolundan meyledersen bizler de meylederiz."[583]

"Lisan, kalbin tercümanı ve halifesidir."[584] Şu halde kalbin fesadı dilde zahir olur. Dilin fesadı da bütün azalara sirayet eder.

"Sadıktır kişi düzgündür onun işi,

Kaziptir kişi bozuktur onun işi."[585]

B- YALANIN KÖTÜLÜĞÜ

Yalan herhangi bir meseleyi gerçekte olduğundan farklı olarak haber vermektir. Eğer kasten söylenilirse bu kat'i olarak haramdır.

Her hastalığın kökü yalandır. Her günah yalan toprağında filizlenir. Günahların en büyüğü olan küfür ve şirk dahi yalandan ibarettir. Zira Allah ve rasülünü yalanlamaktan daha

[581] Dürretü'l-Vâ'izîn
[582] Sahih-i Buhari, Hadis No: 50
[583] Sünen-i Tirmiz, Hadis No: 2331
[584] Tuhfetü'l-Ahvezi, Şerhu Sünen-i Tirmizi, 2331 Numaralı Hadis-i Şerif'in şerhinde
[585] Ziya Sunguroğlunun Notları, s.30

büyük bir yalan yoktur. Ayet-i Kerimeler'de kafir ve müşrikler "Yalancılar" olarak vasfedilir. Nahl Süresi'nin 105. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ

"Yalanı ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur iftira ederler. İşte yalancı olanlar onlardır"

"Yalancılık ancak Allah (c.c.)'nun ayetlerini yalanlayanlara layık olur. Zira onlar, Allah-ü Teala'ya karşı yalan ve iftiradan dolayı cezaya düçar olacaklarını beklemezler. Bunun için de bundan kaçınmazlar."[586]

Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz Hadis-i Şerifleri'nde müminin yalancılık gibi kötü bir huyla vasıflanamayacağını ifade buyururlar.

يُطْبَعُ الْمُؤْمِنُ عَلَى الْخِلاَلِ كُلِّهَا إِلاَّ الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ

"**Mü'min; hıyanet ve yalanın gayrı bütün kötü hasletler üzerine yaratılabilir."[587]**

"Yalan ve hıyanet tabiatı müminde bulunmaz. Zira iman ve tasdikin gereği, sıdk ve emanettir."[588]

Safvân İbn-i Süleym (r.a.) anlatır:

قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَبَانًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ كَذَّابًا فَقَالَ لَا

"Ey Allah'ın Rasûlü! Mü'min korkak olur mu?", denildi "Evet" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" denildi, yine: "Evet" buyurdular. "Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır!" buyurdular."[589]

Furkan Süresi'nin 72. Ayet-i Kerimesi'nde, Allah'ın has kullarının vasıfları sayılırken şöyle buyrulur:

وَالَّذِينَ لا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَاماً

[586] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-BeyanTefsiri
[587] Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, Hadis No: 21149
[588] Aliyyü'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtih Şerh-ü Mişkâtü'l-Mesâbih
[589] İmam-ı Malik, Muvatta', Hadis No: 1571

“Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir söze rasladıkları zaman vakar ile (oradan) geçip giderler.”

“Yalan yere şahitlik yapmadıkları gibi yalan söylenen ve her türlü tezviratın yapıldığı yerlerde de durmazlar.”[590]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.);

اِنَّ الْكَذِبَ بَابٌ مِنْ اَبْوَابِ النِّفَاقِ

“**Yalan nifak kapılarından bir kapıdır”**, buyurarak yalanın münafıkların huy ve hasletlerinden, onların alamet-i farikalarından biri olduğunu haber vermiş ve şöyle buyurmuştur:

ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ

“Üç şey kimde bulunursa, namaz kılsa, oruç tutsa ve kendini mü’min sansa da yine münâfıktır (iki yüzlüdür). Konuştuğu vakit yalan söyler, va’dettiği vakit va’dini yerine getirmez, itimad edildiği vakit emânete hıyânet eder.”[591]

İşte bundan dolayı Resulüllah (s.a.v.) “yalana yaklaşmayın, yalana yaklaşmayın ve yalana yaklaşmayın” diye tekrar ve ısrarla nasihatlerde bulunmuştur.

Hz. Ebubekir (r.a.) anlatır: “Biz Rasulullah (s.a.v.)’in yanında idik. Rasulullah (s.a.v.) buyurdular ki;

أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قُلْنَا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ ، أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى قُلْتُ لاَ يَسْكُتُ

“Ben size günahların en büyüğünü haber vereyim mi?” Biz de: “Buyur Ya Rasülallah”, dedik. Peygamberimiz (s.a.v.): **“Allah Teala’ya şirk koşmak, anaya babaya eza vermek.”** Peygamberimiz (s.a.v.) bir şeye dayanmış vaziyette idi. Hemen doğruldu ve oturdu. **“Dikkat ediniz, bir de yalan söz ve yalan yere şahitliktir. Dikkat ediniz! Bir de yalan söz ve yalan yere şahitliktir. Dikkat ediniz! Bir de yalan söz ve yalan yere**

[590] **Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili**
[591] **Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Hadis No: 10504**

şahitliktir.”, buyurdular ve son cümleyi tekrâr etmeye devam ettiler. Hatta ben sükut etmeyecek (son cümleyi tekrara devam edecek) dedim.”[592]

Rasulullah (s.a.v.)’in bu sözleri çok tekrarı ve yaslanır vaziyette iken sözlerine oturarak devam etmeleri, etrafındakilerin dikkatlerini üzerlerine toplayıp küçük ve zararsız zannedilebilen yalanın çirkinliğini, günahının büyüklüğünü ifade etmek içindir.

Hz. Abdullah b. Amir (r.a.) anlatır: Ben küçüktüm. Rasül-i Ekrem (s.a.v) evimize teşrif buyurmuşlardı. Annem bana seslendi “Abdullah gel, sana bir şey vereceğim”, dedi. Bunun üzerine Rasül-i Ekrem: وَ مَا اَرَدْتَ اَنْ تُعْطِيَهُ “ona ne verecektin?” diye sordu. Annem; “hurma vereceğim”, dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.): اَمَّا اِنَّكِ لَوْلَمْ تَفْعَلِى لَكُتِبَتْ عَلَيْكِ كَذِبَةٌ

“Dikkat et, eğer bir şey vermeyecek olsan (bunu aldatmak için söylesen) sana bir yalan günahı yazılırdı.”[593]

Hafız Şirazî (r.h.) şöyle demiştir: “Doğru söyle ve doğru söz dinle ki güneş doğru söyleyen nefesten ve fecri sadıktan sonra doğar. Yalan söyleyen kişi ise yüzü siyahtır. Çünkü yalan zulmettir. Kişinin yüzünü karartır. Yani yalancı şafağın ardından zulmet vardır. Subh-ı sadığın ardında ise nur ve aydınlık vardır. Kim doğru söylerse, ondan nur fışkırır.”[594]

MAHMUT ERBAYRAM - BAHÇEKÖY

[592] Sahih-i Buhari, Hadis No: 2460
[593] Beyhakî Sünen-i Kübrâ, Hadis No: 21360
[594] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri

-14-

AHDE VEFA

AHDE VEFA

Vefa, ödemek, yerine getirmek ve yetişmek manalarına gelir. İnsanlara karşı maddi ve manevi borçlarını ödemek, sıkıntılı anlarında din kardeşlerinin imdadına yetişip onların ihtiyaçlarını karşılamak vefanın ihtiva ettiği manalardandır.

Vefalı insan, dost-düşman herkesin güven ve emniyet duyduğu kimsedir.

Ahde vefa ise**;** sözünde durmak, yaptığı anlaşmaya sadık kalmak, özünde ve sözünde doğru olmak manalarına gelir. Kulun, Allah'a; ümmetin, peygamberine; müridin, mürşidine; dostun, dostuna; aile fertlerinin, birbirlerine; milletin, vatanına sevgi ve sadakatidir.

Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerde zikredildiği üzere hakiki müminin sıfatlarından biri de ahde vefadır.

Müminün Süresi'nin 8. Ayet-i Kerimesinde Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُون

"Ve onlar ki emanetlerine ve ahitlerine riayetkardırlar."

Yine İsra Süresi'nin 34. Ayet-i Kerimesi'nde

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً

"**Ahdi de yerine getirin. Çünkü ahitten mes'ûliyyet muhakkak bulunuyor.", ** buyrulmuştur.

el-Emîn sıfatının sahibi bulunan Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde, kâmil imanın alametlerinden birinin ahde vefa olduğunu şöyle beyan buyurmuşlardır:

اِنَّ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ ٱلاِيمَانِ

"Şüphe yok ki ahdin güzelliği, (verilen söze, yapılan mukaveleye güzelce riayet edilmesi) imandandır."[595]

Başka bir Hadis-i Şerif'te ise şöyle buyrulur:

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَ اِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَ اِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ

"Münafığın alameti üçtür: O konuştuğu zaman yalan söyler, vaat ettiği zaman yerine getirmez ve emanete hıyanet eder."[596]

Bu hadis-i şerif'i şerh eden âlimlerimiz, vadinden dönmek gibi bir günahı işlemenin, münafıklara benzemek ve onların ahlakıyla ahlaklanmaktan ibaret olduğunu beyan etmişlerdir.[597]

A- ALLAH VE RASÜLÜ'NE VERDİĞİMİZ SÖZE VEFA

Kur'an-ı Kerim, bütün insanların Allah-ü Teala ile ahitleştiğini, hür iradesiyle kendisini sadakat mükellefiyeti altına dâhil ettiğini bildirmektedir.

Ruhlar âleminde Allah-ü Teâlâ ile ruhlar arasında bir misak (akd) yapılmıştır. Araf Süresi'nin 172. Ayet-i Kerimesi'nde bu husus şöyle ifade edilir:

---

[595] **Beyhakî, Şü'abü'l-İman, Hadis No: 8826**

[596] **Sahih-i Müslim, Hadis No: 89.**

[597] **Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhari, c.1, s.221-222**

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

"Hem Rabbin: Benî Âdemden, bellerinden zürriyetlerini alıp da onları nefislerine karşı şahit tutarak "Rabbiniz değil miyim?" diye işhad ettiği vakit, "evet" dediler: "şahidiz", Kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz."[598]

Böylece insan ruhu, Rabbiyle yaptığı bu misaktan sonra fıtrî ve tabii bir sözleşme altına girmiş, O'nun terbiye ve emanetini kabul edip emirlerini yerine getirmeyi taahhüt etmiştir.

Anlaşmanın kısaca muhtevası emirlere sarılıp yasaklarından sakınmak, şeytana kulluk etmekten uzak durmaktır. Yâsîn Suresi'nin 60. Ayet-i Celilesi'nde şöyle buyrulur:

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لاَ تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"And vermedim mi size, "Ey Âdemoğulları, şeytana tapmayın; o size açık bir düşmandır" diye?"

Kulluk, verilen nimetlere karşılık teşekküren yaptığımız vazifelerden ibarettir. Cennet ve içindekiler, yaptıklarımızın karşılığı değil, Allah'ın kullarına ihsanı ve hediyesidir.

Bunun için denilmiştir ki "Cennet ve içindekiler ihsan-ı ilahi, Cehennem ve azabı ise adalettir. Zira Allah-ü Teala borç altına girmekten münezzehtir. Verdikleri lutfundan bir ihsan-ı ilahîdir. Bir karşılık değildir. Lütf-u keremiyle mahlûkatını yaratmış, onları sayısız nimetlerle donatmış, bu nimetlerine karşılık mahlûkatından mükellef kıldıklarına kulluk vazifelerini hatırlatıp, verdikleri sözlerine riayet etmelerini emretmiştir.

Bakara Süresi'nin 40. Ayet-i Kerimesi'nde, İsrailoğullarına yapılan hıtabın tahtında kıyamete kadar gelecek insanlığa şöyle seslenilmektedir:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

"Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın ve ahdime vefa edin ki ben de size verdiğim sözü tutayım. Ve sadece benden korkun!"

[598] **A'raf 172**

Şu halde Allah-ü Teâlâ'nın, borcun edasından ibaret olan kulluk vazifelerini, Cennet ve nimetleriyle mükâfatlandıracağını va'detmesi, kullarına ihsanı üzerine bir ihsanından ibarettir. Allah-ü Teâlâ va'dinden asla dönmez.

Tevbe Süresi'nin 111. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

إِنَّ اللّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقّاً فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِ ْ نجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Allah, müminlerden, canlarını ve mallarını, cennet muhakkak kendilerinin olmak pahasına satın aldı; Allah yolunda çarpışacaklar da öldürecekler ve öldürülecekler. Bu, Tevrat'ta da, İncil'de de Kur'ân'da da hakkan taahhüt buyurduğu bir ahittir. Allah'tan ziyade ahdine riayet edecek kim vardır? O halde akdettiğiniz şu biatten dolayı size müjdeler olsun! Ve işte o büyük kurtuluş budur"[599]

Mümin, dünyaya gelip vücut bulduktan sonra, Rabbi'ne ve O'nun Peygamberi'ne iman etmekle yeni bir akit daha yapmıştır.

Rasülünün getirdikleri Allah-ü Teala'dandır. O'na ve sünnetine ittiba' Allah-ü Teala'ya verilen sözün gereğidir. Fetih Süresinin 10. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً

"Muhakkak sana biat edenler, ancak Allah'a biat ederler. Allah'ın eli (kudreti) onların elinin üzerindedir. Onun için her kim cayarsa ancak kendi cayar. Her kim de Allah'a ahid verdiği şeyi ifa ederse, Allah da ona yarın büyük bir ecir verecektir."[600]

Ahzab Süresi'nin 23. Ayet-i Kerimesi'nde ise, Allah'ın rızası, Rasülü'nün memnuniyeti için, mal ve canlarını seve seve feda edip verdikleri sözden asla dönmemiş olan Ashab-ı Kiram ve onların yolunda olanlar şöyle medh-ü sena ediliyor:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً

[599] **Tevbe 111**
[600] **Fetih 10**

“**Mü’minlerdendir o erler ki, Allah'a verdikleri ahde sadakat ettiler; kimi adağını ödedi; kimi de gözetiyor. Ve hiçbir surette değiştirmediler.”**[601]

B- SAİR İNSANLARA VERDİĞİMİZ SÖZE VEFA

İster Allah'a ister insanlara karşı verilmiş olsun, her va’d ve ahit, bir borçtur.

Allah-ü Teâlâ ile yapılan mukavelenin şartları arasında kullar arasındaki muameleye ehemmiyet göstermek, onların da haklarına riayet etmek vardır. En’am Suresi’nin 152. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulmaktadır:

...وَبِعَهْدِ اللهِ أَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“…. ve Allah'ın ahdini yerine getirin. İşittiniz ya işte size O, bunları ferman buyurdu. Gerektir ki düşünür tutarsınız.”[602]

Ulemamız **“Allah’ın ahdini yerine getirin”** emrini şöyle tefsir etmişlerdir: “Gerek Allah'ın sizi sorumlu tuttuğu ahitleri, emirleri, yasakları ve gerek sizin Allah'a veya Allah namına diğerlerine verdiğiniz ahitleri, nezirleri, yeminleri, akitleri; sahih olan her türlü taahhütleri tamamen yerine getiriniz”[603]

Kur'an-ı Kerim'de, Müslüman olmayan taraflara dahi, -yapılmış antlaşmaların hükümlerine riayet ettikleri müddetçe- verilen söz istikametinde davranılması gerektiği emredilmiştir.

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

“**Bu, Allah-ü Teâlâ ve Rasülü’nden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere bir ültümatomdur”**[604]

[601] **Ahzab 23**
[602] **Enam 152**
[603] **Elmalılı, Hak Dini Kur’Ân Dili**
[604] **Tevbe 1**

“Ancak antlaşma yapmış olduğunuz müşriklerden bilahere size ahidlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye yardımda bulunmamış olanlar müstesna. Bunlara müddetlerine kadar ahidlerini tamamıyla yerine getirin. Şüphe yok ki Allah müttekîleri sever.”[605]

“O müşriklerin Allah yanında Rasülü yanında bir ahdi nasıl olabilir. Ancak Mescid-i Haram yanında muahede yaptıklarınız var ki bunlar size doğru durdukça, siz de onlara doğru bulunun. Allah hıyanetten sakınanları elbette sever.”[606]

Her hususta olduğu gibi ahde vefa hususunda da Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’de en güzel numuneler vardır. Onun kadar sözüne sadık bir kimse bulunamaz. Henüz Müslüman olmadan Ebu Süfyan; onun ahde vefasını Bizans Kayseri’nin yanında ikrar etmekten kendini alamamıştır.

İbni Abbas (r.a.)’ın rivayet ettiği Hadis-i Şerif’te, hadise şöyle anlatılır:

Rasulullah (s.a.v.) Rum Kayseri’ni İslam’a davet etmek için mektup yazar. Mektubun Basra halkı büyüğüne verilmesini emreder.

Kayser o günlerde Fars ordularını mağlup edince bir şükür ifadesi olarak Hıms’dan İliya’ya kadar yürür ve burada mektup kendine verilir. Mektubu okutan Kayser Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hakkında bir takım sorular sormak için onun kavminden bir adam aratır. Onlar da Ebu Süfyan ve arkadaşlarını bulup getirirler. Aralarında şu konuşmalar geçer.

Önce Kayser Hirakliyus, tercümanına:

“Arkadaşlarına söyle, ben, peygamber olduğunu söyleyen o zat hakkında bazı şeyler soracağım. Eğer bana yalan söylerse siz onu yalanlayınız”, der.

Ebu Süfyan arkadaşlarına:

“Vallahi o gün arkadaşlarımın benim söylediğim yalanı yaymalarından utanmasaydım muhakkak Hirakliyus’un sorularına yalan cevap verirdim. Bundan dolayı doğru söyledim” der.

Konuşma devam ederken bir ara Hirakliyus:

“O, gadr **(Ahde vefasızlık)** ediyor mu?”, diye sorar. Ebu Süfyan: “Hayır gadretmez”, der. Hirakliyus:

“O, size neyi emrediyor?” deyince Ebu Süfyan:

---

[605] **Tevbe 4**

[606] **Tevbe 7**

"O bizlere Allah'a şirk koşmamamızı, ibadet etmemizi, babalarımızın taptıkları putlardan sakınmayı, namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı, ahde vefakârlığı, emaneti sahibine iade etmeyi emrediyor" diye cevap verir. Diğer sorular bitince Hirakliyus şöyle söyler:

"İşte bu söylediklerin Peygamber sıfatlarıdır. Onlar gadretmezler"[607]

Abdullah bin Ebu'l-Hamsa (r.a.) anlatır:

Peygamberliği fiilen başlamadan evvel, Rasül-i Ekrem (s.a.v.)'e alış-verişle ilgili bir şey vermek için filan gün filan yerde buluşmak üzere sözleşmiştik. Fakat ben bunu unutmuş, ancak üçüncü gün hatırlayabilmiştim. Sözleştiğimiz yere gidip baktığımda, Rasül-i Ekrem (s.a.v.)'in orada beklediğini gördüm. Beni görünce şöyle buyurmuşlardı:

"Ey delikanlı, meşakkat verdin, üç günden beri seni burada beklemekteyim."[608], buyurdular.

Bedir Savaşı için yola çıkıldığı sırada, Huzeyfe el-Yemanî (r.a.) ile babası Huzeyl (r.a.), Peygamberimiz (s.a.v.)'in safında savaşmak üzere yola çıkmışlardı.

Müşrikler baba-oğul onları yolda görünce sorguya çekip: "Siz herhalde Muhammed (s.a.v.)'in yanına gitmek istiyorsunuz"**,** dediler. Onlar da:

"Evet, bizim niyetimiz budur", dediler. Bunun üzerine müşrikler, onlardan Medine'ye dönmek ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in yanında savaşmamak üzere söz aldılar.

Bir müddet sonra Huzeyfe (r.a.) ile babası Bedir'de Peygamberimiz (s.a.v.)'in huzuruna gelerek başlarından geçenleri anlatıp mücahitlerle birlikte savaşmak istediklerini söylediler.

Efendimiz (s.a.v.) onların müşriklere verdikleri sözü öğrenince, o anda mücahide çok fazla ihtiyacı olmasına rağmen şöyle buyurdular:

"Hayır, siz Medine'ye dönün. Onlara verdiğiniz sözü yerine getirin. Biz de müşriklere karşı Allah'tan yardım isteriz. O'nun yardımı bize kâfidir."[609]

Hudeybiye Musalahası'nın maddeleri görüşülüp antlaşma yapılacağı sırada, Kureyş'in temsilcisi Cendel bin Süheyl, ayaklarında zincirler olduğu halde çıkagelmişti.

---

[607] **Sahih-i Buhari, Hadis No: 4188**
[608] **Sünen-i Ebi Davud, Hadis No: 4344**
[609] **Sahih-i Müslim, Hadis No: 98**

Mekke'de Müslüman olduğu için işkence gördüğü esnada bir yolunu bulup kaçmıştı. Ancak antlaşma maddelerinden biri de **"Mekke'den birisi Medine'ye sığınacak olursa Kureyş'e teslim edilecek",** maddesiydi. Bunu fırsat bilen Kureyş temsilcisi Süheyl, Cendel (r.a.) 'in geri teslim edilmesinde ısrar etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v) Cendel (r.a.)'a bakarak şöyle buyurdular:

"Sabret, tahammül et. Allah sana ve seninle bulunan mazlumlara kurtuluş yolu gösterecektir. Biz bir Sulh name imzaladık. Onun hükümlerini bozmak bize düşmez"[610]

Kâfir bile olsa insanlara yeri geldiği zaman Allah için vefalı davranmak, iyilik ve ikramda bulunmak güzel bir haslettir.

Bu bir bakıma yaratılanın hatırını Yaradan'dan ötürü gözetmektir. Kalplerin yumuşamasına ve imana dair mevzuların konuşulabileceği bir zemininin hazırlanmasına da sebep olur.

Fakat mümin, Allah Teâlâ ile ahdini bozacak şekilde hiç kimseye söz verecek değildir. Zira ancak fasıklar Allah ile sözleşmesini iptal eder. Gafletle mesela bir haram işlemek üzere birine söz verilmişse, Allah'a verilen söz hatırlanıp, tevbe edilerek bu batıl sözden vazgeçilmelidir.

Yine birine söz verirken, "**İnşallah**" (Allah dilerse) demek gerekir. Fakat bundan kesinlik manası anlaşılırsa, meşru mazeret olmadıkça muhakkak ahde vefa gerekir. Yani kişi kendi vefasızlığını "İnşallah demiştim" diye Cenab-ı Hakk'a izafe etmemelidir. Birazcık düşünülürse, bunun büyük bir vebal olduğu anlaşılır.

Şayet kişi daha söz verirken içinden yapmamaya kararlı ise bu nifaktır, iki yüzlülüktür. Verdiği sözde mazeretsiz olarak durmamak da aynı şekilde nifak alametidir.

O halde hakiki mümin, verdiği sözü bozmamalı, bozacağı sözü vermemelidir.

C- VEFASIZLIĞIN CEZASI

Başta Allah-ü Teâlâ ile yapılan mukavele olmak üzere, verilen her söz bir borç olduğu üzere mesuliyeti büyüktür. Ahzab Süresi'nin 15. Ayet-i Kerime'si bu hususu ifade eder:

[610] **Beyhakî, Sünen-i Suğrâ, Hadis No: 4085**

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لاَ يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْؤُولاً

“Hâlbuki bundan evvel Allah'a ahit vermişlerdi. Arkalarını dönmeyeceklerdi. Allah'a ahdi ise mesuliyetlidir, mutlaka sorulur”

Ra’d Süresi’nin 25. Ayet-i Celilesi’nde ise Rabbimiz, bu mes’uliyetlerini hafife alan vefasızların akıbetinden şöyle haber verir:

وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ

“Allah'ın ahdini misak ile tevsik ettikten sonra (Allah’a verdikleri sözü pekiştirdikten sonra) bozanlar ve Allah'ın rabtedilmesini emrettiği rabıtaları koparanlar ve yeryüzünü fesada verenler, işte bunlar, lanet onlara! Ve yurdun kötüsü onlara!”

Ahde vefanın imanın kemaline işaret olduğunu, vefasızlığın nifak alametlerinin biri olarak değerlendirildiğini ifade eden Peygamber Efendimiz (s.a.v) de vefasızları bekleyen rüsvaylık ve perişanlığı şöyle ifade buyurur:

إِذَا جَمَعَ اللَّهُ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ فَقِيلَ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلاَنِ بْنِ فُلاَنٍ

"Kıyamet günü, Allah öncekileri ve sonrakileri birleştirip topladığı zaman her vefasız için, onu tanıtan bir bayrak dikilir ve: "Bu falan (oğlu falanın) vefasızlığıdır" denilir.[611]

D- ÜSTAZIMIZ İLE OLAN MUKAVELEMİZ

Üstazlar ve evlatlıklarına kabul edecekleri kimseler arasında da bir mukavele vardır.

Hz. Üstazımız bu karşılıklı yapılan akde şöyle işaret buyurur:

“Mademki siz, Allah rızası için, sevgi esasına dayalı olarak benimle arkadaşlığı talep ediyorsunuz ve geri çevrilmemenizi istiyorsunuz, o halde ben de size benim için bu arkadaşlığa dair vazifelerin mühim mukaddimelerini bildiriyorum. Bunları güzel görüp anlamaya muvaffak olmanızı mevladan dilerim.

1. Bizim habl-i metîn-i rabbânî, urve-i vüska-i ilâhî olan bir silsile-i sahihaya bağlı; telkin, talim ve ifade vazifesiyle icazetli ve mükellef olup-olmadığımıza kat’î olarak inanması,

[611] **Sahih-i Müslim, Hadis No: 4627**

2. Geçmiş günahlardan bir daha dönmemek şartıyla tevbekâr olarak, gücü yettiği kadar azîmetle şerîat-i mutahherenin emir ve nehiylerine riayet etmesi,
3. Allah rızası için mahabbeti kuvvetlendirerek bu vesile ile Bârî Teâlâ'nın marifet, rıza ve likaına nail olacağına kat'î olarak inanması,
4. Arkadaşlık tesis olunduktan sonra sûrî ve kevnî keramet görmek istememesi, kendisinde dahi bu gibi hallerin zuhurunu gerek gizli gerek aleni olarak arzu etmemesi,
5. Hakk'ı ve ahireti arzu edenlere dünyayı terk etmenin zaruri olduğunu bilmesi, iki zıttın cem'i muhal olduğundan zâhiren ve bâtınen mümkün olduğu kadar ahiret hayatıyla ülfet ve ünsiyet kurmuş olarak hiçbir suretle dünya ve mâsivâ isteğini, Allah rızası ve ona kavuşma arzusuna; fani dünya hayatını, bâki ahiret hayatına tercih etmemesi, bu hususta terk-i küllî ehlinden olamadığı için kalben dâimâ hüzünlü bulunmak suretiyle terk-i hükmî ehlinden olmada terakki göstermesi,
6. Muallim ve mukteda olarak göreceği şahıstan alacağı manevî iş ve vazifeleri gücünün yettiği kadar husn-ü kabul ile yerine getirmeye çalışması, bunları kendi için dünya-ahiret saadeti bilmesi,
7. Bu irtibat ve ahit tesis olunduktan sonra, bunun en güzel şekilde muhafazası, bu ahit, mîsak ve bağlılığı bozan fiil ve hallerin büyük ve ebedî mes'ûliyetinden daima korkması gibi hususlar zaruridir."[612]

Bir başka ifadelerinde evlatlarından beklediği hususları şöyle hulasa eder:

"Herkes memleketine dönecek ve Müslümanların çocuklarını okutacak. **Herkes okuduğu gibi okutup, hizmete devam etmelidir. Soruyorum, ben sizlerden bunca zaman maddi bir menfaat talep ettim mi**? **Şu halde hakkımı ödeyip gönlümü razı etmeniz için, en az benim sizi okuttuğum kadar Müslüman çocuklarını okutun, Allah'ı, Peygamberi öğretiniz. Aksi halde kıyamet günü iki elim on parmağım yakanızda olacaktır**."[613]

Hz. Üstazımız, evlatlarına yapacağı muameleyi de şöyle beyan buyurur:

[612] Mektuplar Risalesi, s.18
[613] Hatıratım, s.

“Madem ki sizinle aramızda mahabbet ve sevgi bağı kurulacak, benden göreceğiniz mukabele ve hizmet, dâimâ ebedi hayata kavuşmanızın kendisine bağlı olduğu hususların öğretilmesi ve yerine getirilmesi olacaktır.”[614]

“Ben arkadaşlarımın -kendimle beraber- iyilikleri için, rızay-ı pak-i Hüda’ya nailiyyetleri için ed’iye’den (dualardan), mesaîden hali kalmıyorum. Elimden geleni yapmaya çalışıyorum. Bu dert benden münfek olmayan (ayrılmayan) bir emirdir.”[615]

“Sizin terakkileriniz için bütün mevcudiyetimi bezl-ü nisar etmezsem merd olmayayım”[616]

FATİH BAL – GÜNEŞLİ FERAH

[614] Mektuplar Risalesi, s.19
[615] Mektuplar Risalesi, s.77
[616] Mektuplar Risalesi, s.71

-15-

SABIR

SABIR

A- SABRIN MAHİYETİ

Sabır lügatte; hapsetmek, bir şeyi darda ve sıkıntıda tutmak manalarına gelir.[617] Nitekim sabreden kişi nefsini münkerâta karşı habsetmiş olmaktadır.

Sabırda; nefsi alıkoymak, şiddet ve kuvvetle Allah Teala'nın emrine tabi olmaya zorlamak, heva ve hevesinden men etmek manaları vardır.

Şu halde sabır; akıl ve şer-i şerifin iktiza ettiği istikamette nefsi tutmaktır.[618]

"Malum ki sabır, nefsin iyi bir iş yapmak veya fenalıklardan kaçınmak için acıya, meşakkate tahammül kuvvetidir. Başlıca iki nev'i olarak mülahaza edilir. Birisi, elem ve külfete sabırdır ki bununla itaat ve mücahedenin ve güzel amellerin meşakkatlerine tehammül olunarak uluvv-i himmet ashabının (gaye ve gayretleri yüce kimselerin) nail oldukları muvaffakiyetlere erişilir. Birisi de, lezzet ve şehvetlere karşı sabırdır ki, bununla da haramdan, menhiyattan ve hoş görünüp de sonu fena olan aldatıcı, tehlikeli, maddeten veya manen zararlı şeylerin zararlarından sakınılır. **"Cennet** حُفَّتْ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتْ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ **kerih görülen şeylerle, cehennem de şehvet duyulan-arzu edilen şeylerle çevrilmiştir"[619]** mealindeki Hadis-i Şerif'te her iki cihete de işaret vardır"[620]

B- SABRIN LÜZUM VE EHEMMİYETİ:

Bakara Suresi'nin 153. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyruluyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Ey iman edenler! Sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Hiç şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir."

Bu Ayet-i Celile'nin tefsirinde sabrın luzumu ve ehemmiyeti çok güzel bir şekilde izah edilmiştir. Şöyle ki:

"Size va'dedilen yüce gayeye ermek için her şeyden evvel sabır ile ve namaz ile yardım isteyiniz. Evvela sabır ve sebata alışınız. Nimetlerin kendilerine göre külfetleri de vardır. Siz bu yolculukta imtihanlar geçirecek, biri içte, diğeri dışta iki büyük düşmanla çarpışacaksınız. Bir taraftan nefislerinizin heves ve arzusu, diğer taraftan kâfirlerin, hak düşmanlarının hücum ve eziyetleri ile uğraşacaksınız. Ve bunlara müdafaa ve mukabele

[617] Ragıb el-İsfehani, Müfredat-ı Elfazı'l-Kur'an, s.474; İbn-i Manzur, Lisanü'l-Arab
[618] Ragıb el-İsfehani, Müfredat-ı Elfazı'l-Kur'an, s.474
[619] Sahih-i Müslim, Hadis No: 5049
[620] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili (Asr Suresi 3. Ayet-i Kerime'nin tefsiri)

etmek için mücadeleye, muharebeye mecbur olacaksınız. Ruhen, bedenen nefsinizi terbiye etmezseniz, sabır ve tahammüle, sebat ve metanete alışmazsanız, Allah'ın yardımının ilk sebeplerinden birini kaybetmiş olursunuz. Tehlikeye uğrarsınız, en ufak bir sıkıntı, bir elem karşısında korkmaya sızlanmaya başlarsınız. Ümitsizliğe ve gevşekliğe düşersiniz.Şunu biliniz ki sabır her muvaffakiyetin başıdır. İmandan sonra yolların başı sabır, ahlâkın başı sabır, ilmin başı sabır, amelin başı sabır, hasılı hikmetin başı sabırdır. Sabırsızlık etmek bir anda her şey istemektir. Hâlbuki mahlûkat zamana bağlı olup, terbiye kanununa tâbidirler. Mahlukatın kemal-i muvaffakiyeti derece derece hasıl olur. Bu ise sabretmeyi zorunlu kılar. Her şeyi bir anda istemek, hiçbir şey istememektir. Hatta yaşamak, sabretmektir."[621]

Cenab-ı Hak Davud (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir:

تَخَلَّقْ بِاَخْلاَقِى وَاِنَّ مِنْ اَخْلاِقِى اَنِّ اَنَا الصَّبُورُ

"Benim ahlakımla ahlaklan. Benim ahlakımdan birisi de benim mutlak surette Sabûr olmamdır."[622]

Allah-ü Teala kullarından kendisine isyanda bulunanları hemen cezalandırmaz. Yaptığı yanlışların farkına varıp, istiğfar ve tevbe etmeleri için fırsat verir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

مَا أَحَدٌ أَصْبَرُ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ اللَّهِ ، يَدَّعُونَ لَهُ الْوَلَدَ ، ثُمَّ يُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ

"Hiçbir kimse kendisi hakkında duyduğu eza verici isnad ve iftira üzerine Allah'tan çok sabırlı değildir. Bir takım kafirler ve müşrikler Allah'a oğul isnad ederler de sonra yine onlara afiyet verir ve türlü nimetlerle rızıklandırır."[623]

"Sabır iki zıt kutubun karşı karşıya geldiği anda, onlardan birinin metanet gösterip dayanması demektir. Şu halde sabır, mahlukat içinde sadece insana mahsustur. Hayvanat ve meleklerde düşünülemez. Hayvanat, noksan; melekler ise kâmildirler. Hayvanlarda yalnız şehvet vardır. Onların her türlü hareket ve sükunları şehvet iledir. Şehvetlerinin karşısına çıkacak bir kuvvet yoktur ki, o kuvvetle, şehvetlerine karşı yapılan mücadele sabır diye

[621] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[622] İmam-ı Gazali, İhya-ü Ulumi'd-Din, c.4, s.61
[623] Sahih-i Buhari, Hadis No: 7378

isimlendirilsin. Melekler ise sadece Hz. Allah'a yakınlık ve O'na kulluk etmek azmindedirler. Şehvetleri yoktur ki ona karşı sabır düşünülebilsin."[624]

İnsan hayatının her safhası imtihandan ibarettir. İmtihan ise ancak sabırla kazanılabilir. Bakara Süresi'nin 155. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

"Muhakkak ki biz sizleri biraz korku ile açlık ile mallardan canlardan ve mahsullerden biraz eksiklik ile imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele."

Dikkat edilirse Ayet-i Kerime'de, kulun geçeceği üç basamağa işaret edilmiştir.

Birinci basamak, bela ve musibetler ile imtihan olunmak; ikincisi bu bela ve musibetlere sabretmektir.

"Bela, insana itaat halinde gelir de itaate devam ederse, rütbe ve derecedir. Gaflet halinde iken gelir de uyanırsa, mağfirettir. İsyan halinde iken gelir de o halden dönerse, af ve mağfiret, günaha devam ederse, cezadır."[625]

Üçüncü basamak ise belanın kendi kusurlarından dolayı geldiğini düşünüp, ibret almak ve gidişatını düzeltmektir.

İbret; uyanmayı icap ettiren hadisedir. İbret almak ise, ders alınacak hadise karşısında uyanıp, mevcut hali değiştirmektir.

Yine Al-i İmran Süresi'nin 186. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Muhakkak siz, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihan olunacaksınız. Sizden önce kendine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan size eziyet verici birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve korunursanız şüphesiz işte bu azmi gerektiren işlerdendir."

Tefsir-i İbn-i Kesir'de bu Ayet-i Celile ile alakalı olarak şöyle buyrulmaktadır:

---

[624] İmam-ı Gazali, İhya-ü Ulumi'd-Din, c.4, s.62-63
[625] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.16

فَكُلُّ مَنْ قَامَ بِحَقٍّ اَوْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ فَلاَ بُدَّ اَنْ يُّأْذَى فَمَا لَهُ دَوَاءٌ اِلاَّ الصَّبْرُ فِى اللهِ وَ الْاِسْتِعَانَةُ بِاللهِ وَالرُّجُوعُ اِلَى اللهِ

"Hakla beraber olan, emr-i bil-maruf ve nehy-i anil-münker vazifesini yapan her kimse için muhakkak bazı eziyetlere maruz kalmak olacaktır. Bu kişi için, (bu vazifesini ifada en mühim yardımcı ve) ilaç Allah-ü Teâlâ'nın yolunda sabretmek, sabitkadem olmak, ondan yardım talep etmek ve ona rucu' etmektir."[626]

Lokman Süresi'nin 17. Ayet-i Kerimesi'nde de Lokman (a.s.)'ın oğluna yaptığı nasihatler kıssa edilerek, emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker vazifesinin zorluğuna işaret edilmiş, sabır tavsiye edilmiştir:

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Ey yavrucuğum, namazı dosdoğru kıl. Ma'ruf ile emret. Münkerden nehyet. Ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar, azmolunacak işlerdendir."

Vazifeleri emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker olan bütün Peygamberler, bu vazifelerini ifa ederlerken muhtelif sıkıntılara maruz kalmışlardır. Nitekim Cenab-ı Hak Ahkaf Suresi'nin 35. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyurur:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ

"Peygamberlerden ülü'l-azm olan zatlar gibi sen de sabret ve o kâfirler hakkında azap için acele etme..."

Bu Ayet-i Kerime'de başta Rasülüllah Efendimiz (s.a.v.)'in ve birçok Peygamberin karşılaşmış oldukları sıkıntılar ve ortaya koydukları sabır ifade buyrulmuş; kıyamete kadar Allah Yolunda hizmet edecek kimselerin, sıkıntılara sabredip fedakârlık yaptıkları takdirde, Allah (c.c.)'nun rızasına kavuşabileceklerine işaret edilmiştir.

Habbab İbn-i Eret (r.a.) şöyle haber verir:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ – صلى الله عليه وسلم – وَهْوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً ، وَهْوَ فِى ظِلِّ الْكَعْبَةِ ، وَقَدْ لَقِينَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ شِدَّةً فَقُلْتُ أَلاَ تَدْعُو اللَّهَ فَقَعَدَ وَهْوَ مُحْمَرٌّ وَجْهُهُ فَقَالَ « لَقَدْ كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ لَيُمْشَطُ بِمِشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ

[626] **İbn-i Kesir Tefsiri, c.1, s.437**

عِظَامِهِ مِنْ لَحْمٍ أَوْ عَصَبٍ مَا يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ ، وَيُوضَعُ الْمِنْشَارُ عَلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ ، فَيُشَقُّ بِاثْنَيْنِ ، مَا يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ ، وَلَيُتِمَّنَّ اللَّهُ هَذَا الأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ مَا يَخَافُ إِلاَّ اللَّهَ

"Peygamber (s.a.v.) Ka'be'nin gölgesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada yanına geldim. Biz İslam'ın ilk günlerinde müşrikler tarafından şiddetle karşılanmış haldeydik. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e: "(Bunların zulmünden kurtulmamız için) Allah'a dua edemez misin?" dedim. Peygamber Efendimiz'in yüzü kıpkırmızı olduğu halde şöyle buyurdu: "**Yemin olsun sizden önceki ümmetler içinde öyle kimse bulunmuştur ki, müşrikler tarafından kemiklerinden başka eti-siniri demir taraklarla taranırdı da bu işkence o mümini dininden çeviremezdi. Yine müminin başının ortasına büyük testere konulur başı ikiye bölünürdü de bu testere işkencesi yine o mümini dininden çeviremezdi. Yeminle söylüyorum ki, Allah bu İslam Dini'ni muhakkak surette tamamlayıp kemale erdirecektir. Öyle ki, bir süvari San'a'dan Hadramevt'e kadar, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayarak gidecektir."**[627]

Din-i Celili İslam'ı tebliğ hususunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in çektiği sıkıntıları ve bunlara karşı gösterdiği sonsuz tahammülü kelimeler ile anlatmak mümkün değildir.

Ebu Saîd el-Hudri (r.a.) anlatır:

دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– وَهُوَ يُوعَكُ فَوَضَعْتُ يَدِى عَلَيْهِ فَوَجَدْتُ حَرَّهُ بَيْنَ يَدَىَّ فَوْقَ اللِّحَافِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَشَدَّهَا عَلَيْكَ قَالَ « إِنَّا كَذَلِكَ يُضَعَّفُ لَنَا الْبَلاَءُ وَيُضَعَّفُ لَنَا الأَجْرُ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَىُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلاَءً قَالَ « الأَنْبِيَاءُ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثُمَّ مَنْ قَالَ « ثُمَّ الصَّالِحُونَ إِنْ كَانَ أَحَدُهُمْ لَيُبْتَلَى بِالْفَقْرِ حَتَّى مَا يَجِدُ أَحَدُهُمْ إِلاَّ الْعَبَاءَةَ يُحَوِّيهَا وَإِنْ كَانَ أَحَدُهُمْ لَيَفْرَحُ بِالْبَلاَءِ كَمَا يَفْرَحُ أَحَدُكُمْ بِالرَّخَاءِ »

"Peygamber Efendimiz hastalık sebebiyle ızdırap halinde iken yanına girdim. Elimi onun üzerine koydum. Hararetini yorganın üstünden elimin altında hissettim. "Ey Allah'ın Rasulü, bu nasıl ateştir, ateşiniz çok fazla!" dedim. Peygamber Efendimiz **"Biz Peygamberler böyleyiz. Bize belalar katmerli gelir. Buna mukabil ecirleri de katmerli verilir."** buyurdular. "Ey Allah'ın Rasulü, kimler en çok bela çeker?" dedim.

"**Peygamberler"** buyurdular. "Ey Allah'ın Rasülü! Sonra kimler?" dedim. **"Sonra sâlihler"** buyurdular ve izah ettiler: **"Onlardan biri fakirliğe öylesine mübtela olur ki; kendini örten**

[627] Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, Hadis No: 3564

abadan başkasını bulamaz. Onlar sizin bollukla sevindiğiniz gibi fakirlikle sevinirler."[628]

İbn-i Mes'ud (r.a.) şöyle rivayet eder:

اِنَّ النَّبِيَّ – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – كَانَ يُصَلِّى عِنْدَ الْبَيْتِ ، وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابٌ لَهُ جُلُوسٌ ، إِذْ قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَيُّكُمْ يَجِيءُ بِسَلَى جَزُورِ بَنِى فُلاَنٍ فَيَضَعُهُ عَلَى ظَهْرِ مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَانْبَعَثَ أَشْقَى الْقَوْمِ فَجَاءَ بِهِ ، فَنَظَرَ حَتَّى إِذَا سَجَدَ النَّبِيُّ – صلى الله عليه وسلم – وَضَعَهُ عَلَى ظَهْرِهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ وَأَنَا أَنْظُرُ ، لاَ أُغَيِّرُ شَيْئًا ، لَوْ كَانَ لِى مَنْعَةٌ . قَالَ فَجَعَلُوا يَضْحَكُونَ وَيُحِيلُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ ، وَرَسُولُ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم – سَاجِدٌ لاَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ، حَتَّى جَاءَتْهُ فَاطِمَةُ ، فَطَرَحَتْ عَنْ ظَهْرِهِ ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ « اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ » . ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ، فَشَقَّ عَلَيْهِمْ إِذْ دَعَا عَلَيْهِمْ – قَالَ وَكَانُوا يُرَوْنَ أَنَّ الدَّعْوَةَ فِى ذَلِكَ الْبَلَدِ مُسْتَجَابَةٌ – ثُمَّ سَمَّى « اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِأَبِى جَهْلٍ ، وَعَلَيْكَ بِعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ ، وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ ، وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ ، وَأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ ، وَعُقْبَةَ بْنِ أَبِى مُعَيْطٍ » . وَعَدَّ السَّابِعَ فَلَمْ يَحْفَظْهُ قَالَ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ ، لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ عَدَّ رَسُولُ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم – صَرْعَى فِى الْقَلِيبِ قَلِيبِ بَدْرٍ

"Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz bir ara Kâbe-i Muazzama'da namaz kılıyordu. Ebu Cehil ve bazı arkadaşları da orada oturuyorlardı. Derken onların biri diğerine: Fülan Oğullarının devesinin döl eşini hanginiz getirir de secdeye vardığında onu Muhammed'in sırtına koyar?" dedi. O topluluğun en şaki olanı koşup onu getirdi. Bekledi, Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz secdeye varınca sırtının üzerine iki omuzu arasına koydu. Ben ise hiçbir şey yapamayarak bakıyordum.

Keşke benim için buna engel olacak kuvvet olsaydı! Onlar birbirlerine yaslana yaslana gülmeye başladılar. Rasülüllah başını secdeden kaldırmıyordu.

Nihayet Fatıma (r.a.) geldiler ve onu sırtından aldı. Rasülüllah başını kaldırdı. (Namazını bitirdikten) sonra üç defa: **"Ya Rabbi! Kureyş'i sana havale ediyorum"** dedi. Rasülüllah onlara beddua edince, bu onlara ağır geldi. Çünkü onlar bu şehirde duanın kabul olunacağına hükmederlerdi. Ondan sonra Rasülüllah (s.a.v.) isim sayarak: **"Ya Rabbi! Ebu Cehl'i sana havale ederim; Utbe ibn-i Rabia'yı, Şeybe ibn-i Rabia'yı, Velid ibn-i Utbe'yi, Ümeyye ibn-i Halef'i, Ukbe ibn-i Ebi Muayt'ı sana havale ederim"** dedi. Yedinciyi de saydı ama biz onu zabt edemedik. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki;

[628] Sünen-i İbn-i Mace, Hadis No: 4160

Rasülüllah'ın saydığı bu isimlerin sahiplerini Kalib'de yani Bedir çukurunda yere serilmiş gördüm."[629]

Urve ibnü'z-Zübeyr (r.h.) şöyle nakleder:

سَأَلْتُ ابْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَخْبِرْنِى بِأَشَدِّ شَىْءٍ صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِالنَّبِيِّ – صلى الله عليه وسلم – قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ – صلى الله عليه وسلم – يُصَلِّى فِى حِجْرِ الْكَعْبَةِ إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِى مُعَيْطٍ ، فَوَضَعَ ثَوْبَهُ فِى عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا ، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى أَخَذَ بِمَنْكِبِهِ وَدَفَعَهُ عَنِ النَّبِيِّ – صلى الله عليه وسلم – قَالَ (أَتَقْتُلُونَ رَجُلاً أَنْ يَقُولَ رَبِّىَ اللَّهُ) الآيَةَ .

"Ben Abdullah ibn-i Amr ibni'l-As (r.a.)'a: "Müşriklerin Rasülüllah Efendimiz'e yaptıkları en şiddetli işi bana haber ver", dedim. O sahabi de şöyle anlattı: "Rasülüllah Efendimiz Kâbe'nin Hıcri'nda namaz kıldığı sırada Ukbe ibn-i Ebi Muayt yönelip geldi. Ukbe, Rasülüllah Efendimiz'in elbisesinin üst kısmını toparlayıp onun boynuna koydu ve Peygamberimizi şiddetli bir şekilde boğmaya başladı. Tam o sırada Hz. Ebu Bekir (r.a.) geldi ve nihayet Ukbe'nin omzunu tuttu ve onun saldırısını Peygamber Efendimiz'den def' etti. Ve şu Ayet'i okudu[630] : **'Siz bir adamı Rabbim Allah'tır demesiyle öldürür müsünüz?"[631]**

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Ümm-ü Süleym (r.anha)'ya şöyle buyurmuştu**:**

إِصْبِرِى فَوَاللَّهِ مَا فِي آلِ مُحَمَّدٍ شَيْءٌ مُنْذُ سَبْعٍ، وَلا أُوقِدَ تَحْتَ بُرْمَةٍ لَهُمْ مُنْذُ ثَلاثٍ، وَاللَّهِ لَوْ سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ جِبَالَ تِهَامَةَ كُلَّهَا ذَهَبًا لَفَعَلَ.

"Sabreyle! Allah'a kasem ederim ki, yedi günden beri Muhammed'in âilesinin yiyeceği yoktur. Üç gündür taştan tencerelerinin altında ateş yakılmadı! Vallahi Allah-ü Teâlâ'dan bütün Tihâme dağlarını altın yapmasını isteseydim, arzumu gerçekleştirirdi."[632]

---

[629] Sahih-i Buhari Hadis No: 233
[630] Mü'min 28
[631] Sahih-i Buhari, Hadis No: 3567

[632] Kenzü'l-Ummal, Hadis No: 18635

Kendisini, dinimizin en iyi, en doğru ve en süratli bir şekilde öğretilmesi ve yaşatılması davasına veren Hz. Üstazımız da, bütün mesâisini, yok edilen dînî ilimlerin ihyâsına sarf etmiş, ilim ve irfan seferberliği başlatmıştır. Gecesini gündüzüne katmak suretiyle gece saat on ikilere, birlere kadar ders okuttuğu zamanlar olmuştur.

Bitmek, tükenmek bilmeyen bir azim ve iradeyle, 1950'lerde, ilerlemiş yaşına ve şekerden rahatsız olmasına rağmen, kış günlerinde bile Kısıklı'daki evinden çıkıp, iki tramvay, bir vapur ve dört yerde yaya yürümek suretiyle Şehzadebaşı Taştekneler'deki derslerine gitmişlerdir

1954 yıllarında cuma ve pazar günleri hariç her sabah Kısıklı'dan Bulgurlu'ya yürümüşler, 6-8 saat genç ruhlara ilim ve feyz vermeye devam etmişlerdir.

Bir gün ders okuturken şekeri yükselmiş ve rahatsızlığı artmıştı. Burnundan, okuttuğu kitabın üzerine kan damlayınca, talebeleri heyecanlanmıştı. Fakat O, hiç telaşlanmadan burnunu tutup, mendilini çıkarmış, kitaptaki ve üzerindeki kanları sildikten sonra, hemen "Oku oğlum! Kaybedecek zamanımız yok" buyurarak derse devam etmişti.

Hasta ve rahatsız olduğu zamanlarda dahi dersten tâviz vermez, geri kalmaz: "Derse gidersem hastalık da gider, kalırsam hastalık da kalır" buyurarak âfiyet ve şifâsının ders okutmakta olduğunu ifade etmişlerdir. Karşılaştığı sıkıntıları Mevla'nın kendisine bahşettiği en büyük nimetlerden biri olarak görmüştür.

Şu mübarek sözleri bunun delilidir: "Sizleri ben nazlı ve nimetler içinde yetiştirmeyi Mevlâ'dan diliyorum. Her zahmet ve meşakkat bana aittir. Bu bana büyük nimettir." buyurmuşlardır.

Yine: "Vaki musîbetlere rıza lazımdır. Eğer belâdan hali kalırsak kendimizden şüphe ederiz, "Biz münafık mıyız yoksa!" deriz. Rasülullah'ın yolunda olmanın icabı budur." buyurmuşlardır.

C- SABIRLAŞMAK VE SABIRDA YARIŞMAK

Cenab-ı Hak Âl-i İmran Suresi'nin 200. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler, sabredin, sabır yarışında düşmanlarınızı geçin ve hizmet için hazır ve rabıtalı bulunun ki ve Allah'tan korkun ki, felah bulasınız "

Asr Suresi'nin 3. Ayet-i Kerimesi'nde ise şöyle buyruluyor:

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

"Ancak o kimseler ki, iman ettiler ve salih amellerde bulundular ve birbirlerine Hakk'ı tavsiyede ve sabrı tavsiyede bulundular, onlar müstesnâ"

"Zamanın acaipliği, dünyanın aldatması, nefislerin meyilleri, ziyana gidenlerin çokluğu karşısında hayır yapmak, hak söylemek, hak yolunda gitmek birçok acılar çekmeyi, zorluklara katlanmayı, mücadele etmeyi zorunlu kılar. Bunlar ise ancak sabretmekle hasıl olur. Onun için Lokman Suresi'nde emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker yapanlara "**Ey yavrucuğum, namazı dosdoğru kıl. Ma'ruf ile emret. Münkerden nehyet. Ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar, azmolunacak işlerdendir."** diye isabet edecek musibetlere sabır tavsiye edilerek, sabrın azme bağlı büyük bir iş olduğu anlatılmıştı.

Beled Sûresi'nde ise akabeyi-sarp yokuşu geçen ve iman edip de birbirlerine hem merhamet, hem sabrı tavsiye edenlerin meymenet sahibi oldukları anlatılmıştır.[633] Hak yolunda can veren şehitlerin Allah katında ebedî hayata ulaşmaları da sabır sayesindedir. Ölümün nasıl olsa takdir edildiği bu fani âlemde hak yolunda güzel iş görerek can vermek ve öyle Hakk'a kavuşmaktan daha büyük ne saadet olabilir? Fakat öyle her sarp yokuşu aşmak kolay değildir.

Ayet-i Kerime'de zikredilen müstesna müminler, böyle sarp ve güç yokuşta caymamayı, yılmamayı, bırakmamayı, dermansızlık göstermemeyi ve böylelikle birbirlerini yardımsız ve tesellisiz bırakmayıp gerek itaat ve amel, gerek elem ve musibetler ve gerek nefsin arzularına karşı sabır ve metanet tavsiye etmeyi kendilerine şiar edinmişlerdir.

Övülen ve tavsiye edilen sabrın; iman, güzel amel, hak ve hayır uğruna gösterilen sabır olduğu zahirdir. Bu uğurda sabır, şecaat, sadakat ve mertlik alametidir. Yoksa sabır, her kötülüğe katlanmak, her aşağılığa boyun eğmek, pislikler içine düşüp de, -her ne pahasına olursa olsun- batılda, fenalıkta saplanıp kalmak ve şerre rıza göstermek demek değildir. Zira bu uğurda sabır, tembellik ve zilletten ibarettir.

İşte ancak böyle iman, güzel ameller, hakkı tavsiyeler, sabrı tavsiyeler ile, bu dört vasıf ile vasıflanan kimseler ziyanda değildirler. Bu dört husus Hakk'a tam imanın belirtisidir. Onun yolunda güzel işlere sarfedilmiş bulunan bir hayat, bir ömür, hiçbir zaman boşa gitmez, hüsranla neticelenmez. Böyle bir imana erişmeyen nefisler de ziyandan kurtulmaz.

---

[633] Beled 11-18

Hiç imanı olmayanların kurtulamayacağı zahir olduğu gibi, batıla iman etmiş olanların da amellerinin yok olup gideceği şüphesizdir. Fakat Hakk'a iman etmekle beraber güzel işler yapmayan, Hakk'ı ve sabrı tavsiye etmeyen kimseler de bir çeşit ziyan içindedir." [634]

Fahreddin-i Razi Hz. Tefsir-i Kebir'de Al-i İmran Suresi'nin 200. Ayet-i Kerimesini şöyle izah etmiştir :

اِنَّ أَحْوَالَ الْاِنْسَانِ قِسْمَانِ : مِنْهَا مَا يَتَعَلَّقُ بِهِ وَحْدَهُ ، وَمِنْهَا مَا يَكُونُ مُشْتَرَكًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ غَيْرِهِ ، أَمَّا الْقِسْمُ الْأَوَّلُ فَلاَ بُدَّ فِيهِ مِنَ الصَّبْرِ ، وَأَمَّا الْقِسْمِ الثَّانِي فَلاَ بُدَّ فِيهِ مِنَ الْمُصَابَرَةِ .أَمَّا الصَّبْرُ فَيَنْدَرِجُ تَحْتَهُ أَنْوَاعٌ : أَوَّلُهَا : أَنْ يَصْبِرَ عَلَى مَشَقَّةِ النَّظَرِ وَالْاِسْتِدْلَالِ فِي مَعْرِفَةِ التَّوْحِيدِ وَالْعَدْلِ وَالنُّبُوَّةِ وَالْمَعَادِ ، وَعَلَى مَشَقَّةِ اسْتِنْبَاطِ الْجَوَابِ عَنْ شُبُهَاتِ الْمُخالِفِينَ . وَثَانِيهَا : أَنْ يَصْبِرَ عَلَى مَشَقَّةِ أَدَاءِ الْوَاجِبَاتِ وَالْمَنْدُوبَاتِ . وَثَالِثُهَا : أَنْ يَصْبِرَ عَلَى مَشَقَّةِ الْاِحْتِرَازِ عَنِ الْمَنْهِيَّاتِ . وَرَابِعُهَا : اَلصَّبْرُ عَلَى شَدَائِدِ الدُّنْيَا وَآفَاتِهَا مِنَ الْمَرَضِ وَالْفَقْرِ وَالْقَحْطِ وَالْخَوْفِ ، فَقَوْلُهُ :

{ اِصْبِرُوا } يَدْخُلُ تَحْتَهُ هَذِهِ الْأَقْسَامِ ، وَتَحْتَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْ هَذِهِ الْأَقْسَامِ الثَّلاَثَةِ أَنْوَاعٌ لَا نِهَايَةَ لَهَا ، وَأَمَّا الْمُصَابَرَةُ فَهِيَ عِبَارَةٌ عَنْ تَحَمُّلِ الْمَكَارِهِ الْوَاقِعَةِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْغَيْرِ ، وَيَدْخُلُ فِيهِ تَحَمُّلَ الْاَخْلاَقِ الرَّدِيَّةِ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ وَالْجِيرَانِ وَالْأَقَارِبِ ، وَيَدْخُلُ فِيهِ تَرْكُ الْاِنْتِقَامِ مِمَّنْ أَسَاءَ اِلَيْكَ

"İnsanın ahvali iki kısımdır. bazıları sadece kendisi ile alakalıdır, bazısı da kendisi ile başkası arasında müşterektir. Birinci kısım için sabır lazımdır. İkinci kısım için ise müsabere lazımdır. Sabrın altında bazı kısımlar vardır. Bu kısımlardan birincisi, tevhid-i ilahi hususunda, adalet, nübüvvet, ahiret ahvali hakkında nazar ve istidlalde ve bu hususlarla alakalı muhalif durumda bulunanlara cevap verme hususunda meşekkatlere sabretmek. İkincisi: Farzlar, vacipler ve müstehapların edasında olacak meşakkatlere sabretmek. Üçüncüs: Hz Allah'ın nehyetmiş olduğu şeylerden kaçınma hususunda ortaya çıkabilecek meşekkatlere karşı sabretmek. Dördüncüsü: dünyevi bir takım meşekkatler afat ve belalar, fakirlik, kıtlık, korku gibi meydana gelen sıkıntılara karşı sabretmek. İşte "اِصْبِرُوا" kelimesinin altında böyle bir takım kısımlar vardır ve bu kısımların her birinin altında da sınırsızca neviler vardır.

Müsabere ise, kendisi ile bir başkası arasında meydana gelen bir takım zorluklara tahammül etmek demektir. Aile efradı, komşular, yakın akraba içerisinde karşılaşılan helak

[634] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili (Asr Suresi 3. Ayet-i Kerime'nin tefsiri)

edici ahlak-ı zemimelere tahammül etmek, yapılan bir fenalığa karşı intikam hissini terk etmek müsaberede dâhildir…"[635]

D- SABRIN MÜKÂFATI:

Bakara Suresi 153. Ayet-İ Kerimesinde bildirildiği üzere **إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ**

"Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."

"Cenab-ı Hakk'ın Esmâ-i Hüsnâsından biri de Sabûr ism-i şerifidir. Her kimde sabır varsa onda kudret-i ilahiye'den bir tecelli vardır. Hele bu ehl-i sabır bir yere gelip bir cemaat olurlarsa mutlaka Allah'ın inayetine nail olurlar, Allah onların daima dostu ve velisidir. Dualarına teleplerine icabet için, ilahi yardım daima onların yanlarında dolaşır."[636]

Al-i İmran Suresi'nin 146. Ayet-i Kerimesi'nde ise;

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

"Ve nice peygamberler ile beraber, birçok erenler harb ettiler de Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı ne gevşediler, ne za'fa düştüler, ne de miskinlik ettiler. Allah ise sabredenleri sever." buyrularak muhabbet ve rızasının sabredenlere olacağını ifade buyurmuştur.

Yine Bakara Suresi'nin 155. Ayet-i Kerimesi'nde de şöyle buyruluyor: **وَبَشِّرِالصَّابِرِينَ**

"**Sabredenleri müjdele".** Bu Ayet-i Kerime'de mü'minler sabra teşvik edilmiş; devamında da, sabredenlere şu üç mükafatın verileceği müjdelenmiştir.

1. **أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ 'işte onlar için Rablerinden salavat vardır'**, Ayet-i Celilesinin ifade buyurduğu üzere **Allah'ın salavatı.**

İmam-ı Taberi Hz. tefsirinde "Salat filasıl duadır. Bu Hz. Allah'tan olursa rahmet manasına gelir. Yine sena, tazim, mağfiret manalarına gelir. "[637] "Hz. Allah'ın kullarına olan salatının manası, O'nun kullarına olan gufranıdır" demiştir.[638]

[635] Fahreddin Râzî, Tefsir-i Kebîr
[636] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[637] Tefsir-i Taberî, c.2, s.23

2. وَرَحْمَةٌ buyrulmasına binaen **Hz. Allah'ın rahmeti.**

İmam-ı Kurtubi Hz. buradaki rahmeti; "kulun bir takım günahlarına rağmen sıkıntılara sabretmesi sebebiyle Hz. Allah'ın kulunun hacetine icabet etmesi ve onun keder ve üzüntülerini izale etmesidir", diye tefsir etmişlerdir.[639]

3. وَاوُلَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ buyrulması üzerine de mazhar ve nail olunacak **Allahın hidayeti.**

Zümer Süresi'nin 10. Ayet-i Kerimesi'nde ise şöyle buyrulur:

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آَمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Tarafımdan söyle: Ey iman eden kullarım, Rabbınıza takva ile korunun, bu dünyada güzellik yapanlara bir güzellik var. Ve Allah'ın arzı geniştir. Ancak sabredenler, ecirlerine hesapsız olarak eriştirilirler."

"Hz Allah'a yaklaştıran her ibadetin mutlaka bir hududu ve hesabı varken sabır bundan müstesna tutulmuştur."[640]

Çekilen sıkıntılara karşı gösterilen sabır, aynı zamanda günahların bir kısmına keffarettir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ

"Müslüman'a vücuduna batacak bir dikene varıncaya kadar yorgunluk, hastalık, keder, hüzün, eza ve iç sıkıntısı isabet ederse; Allah-ü Teala bu sıkıntıları o müslümanın günahlarından bir kısmına keffaret kılar."[641]

Sabredenlere cennet müjdelenmiştir. Ata Bin Ebi Rebah anlatır:

---

[638] Tefsir-i Taberî, c.2, s.26
[639] Tefsir-i Kurtubi, c.2, s.177
[640] İmam-ı Gazali, İhya-ü Ulumi'd-Din, c.4, s.61
[641] Sahih-i Buhari, Hadis No: 5210

أَلَا أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلَى قَالَ هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ لِي قَالَ إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَكِ فَقَالَتْ أَصْبِرُ فَقَالَتْ إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ فَدَعَا لَهَا

"İbn-i Abbas (r.a.) bana: "Ben sana cennet kadınlarından bir kadın göstereyim mi?" dedi. Ben: "Evet, göster" dedim. İbn-i Abbas (r.a): "İşte şu esmer kadındır. Bu kadın bir keresinde Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e geldi ve: "Ben saralanıyorum. Ben saralanınca da açılıyorum. Benim için Allah-ü Teala'ya dua ediver" dedi. Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz de ona: **"İstersen hastalığına sabret bunun karşılığında sana cennet vardır. İstersen sana afiyet vermesi için Allah'a dua edeyim"** buyurdu. Kadın: "Ben sabredeyim" dedi. Daha sonra "ben açılıyorum açılmamam için Allah'a dua ediver "diye rica etti. Peygamberimiz ona dua etti.[642]

İmam-ı Rabbani Hz. Mektubat-ı Şerife'sinde şöyle buyurur:

وَهَذِهِ الْمُصِيبَاتُ جَرَاحَاتٌ فِي الظَّاهِرِ وَلَكِنَّهَا مَرَاهِمُ فِي الْحَقِيقَةِ وَمُوجِبَةٌ لِلتَّرَقِّيَاتِ وَالثَّمَرَاتِ وَالنَّتَائِجُ الْمُرَتَّبَةُ عَلَيْهَا بِعِنَايَةِ اللهِ تَعَالَىَ عُشْرُ عَشِيرِ تِلْكَ الثَّمَرَاتِ الْمُتَوَقِّعَةِ الْمَأْمُولَةِ بِعِنَايَةِ اللهِ تَعَالَى فِي الْآخِرَةِ.

"Bu sıkıntılar zahirde yara olsa da hakikatte merhemdirler ve manevî yükselişi, sevaplar kazanmayı icap ederler. Allah-ü Teâlâ'nın yardımıyla dünyada bu sıkıntılardan dolayı elde edilen neticeler, ahirette verileceği ümid edilen nimetlerin yüzde biridir."[643]

YUNUS ÖZKUL - KASIMPAŞA

[642] Sahih-i Buhari, Hadis No: 5220
[643] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.2, Mek.17

-16-

EHL-İ SÜNNET

EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT İTİKADININ EHEMMİYETİ

Birçok Ayet-i Kerime'de "**İman edip, salih ameller işleyenler…"** ifadesi geçmekte, İman ile amel birlikte zikredilmektedir. Bu Ayet-i Kerimeler'den dinin iki tarafı olduğu ortaya çıkar: Birincisi İtikad yani iman ve inanç keyfiyeti ile alakalı olan taraf; ikincisi ise amel keyfiyeti ile alakalı olan taraf.

Din-i Celil-i İslam'ın en temel iki kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Peygamberiyye'dir. Edille-i Erba'a içerisinde Kitap ve Sünnet, diğer iki kaynak olan İcma' ve Kıyas'ın istinad ettiği temel kaynaklardır.

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ

"Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Rasülü'nün sünneti"[644] meâlindeki Hadis-i Şerif bu hususu ifade eder.

Asr-ı Saadet'te ve Sahabe-i Kiram devrinde müslümanlar ihtiyaç duydukları itikâdî veya amelî mes'eleleri ya bizzat Rasül-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'e veya Ashab-ı Kiram içerisindeki ilim erbabı büyük sahabîlere sorarak hallediyorlardı. Tabiîn Devrinde de yine Ashab-ı Kiram'dan ilim almış büyük âlimlere müracaat imkânı vardı. Bundan dolayı Müslümanların akidesi temiz idi.[645]

İslam Âlemi genişledikçe gerek itikadi gerek fıkhî meselelerde ulema arasında fikir farklılıkları hasıl olmuş fıkıhta muhtelif mezhebler meydana geldiği gibi siyasi, ilmî bir takım sebeplerden dolayı itikadiyyâtta da bir çok fırkalar zuhur etmiştir.[646]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurur:

تَفْتَرِقُ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً ، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلاَّ وَاحِدَةً قَالُوا : وَمَا تِلْكَ الْفِرْقَةُ ؟ قَالَ : مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي

[644] İmam-ı Mâlik, Muvatta', el-Mektebetü'ş-Şamile
[645] Taftâzânî, Şerh-i Akâid, s.10-12
[646] Ö.Nasûhî Bilmen, Muvazzah İlm-i Kelam Dersleri, s.22

"Bu ümmet yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında bu fırkaların hepsi Cehenneme gidecektir". "O bir fırka kimlerdir Ya Rasülellah" diye sorulunca şöyle cevap verdiler: **"Benim ve eshabımın yolu üzerinde olanlardır."**[647]

Hadis-i Şerif'te zikredilen "Yetmiş üç" ifadesi kesretten kinayedir. Yani çok fırkalara ayrılacak manasına gelir. Bunun yanında bazı ulema yaptıkları tasnifler ile yetmiş üç fırkayı şöyle izah etmişlerdir:

Ehl-i Sünnet 1; Mutezile 20; Şia 22; Havâric 20; Mürcie 5; Neccâriye 3; Cebriye 1; Müşebbihe 1; Cem'an 73 fırkadır.[648]

Bunların hepsine birden "Fırak-ı İslamiyye" (İslamî Fırkalar) denir. Aynı Hadis-i Şerif'te geçen "hepsi cehenneme gidecektir" ifadesini âlimlerimiz şöyle izah etmişlerdir: "Fırak-ı Dalle'nin hepsinin cehennemde olacaklarıyla murad, cehenneme girmeye müstehak olmalarıdır. Yoksa bi'l-fiil cehenneme girecekler manasına değildir. Çünkü itikadında ifrat veya tefriti sebebiyle cehenneme müstehak olduktan sonra, itkadı küfre götürmediğinden, Allah'ın affıyla veyahut bir şefaatçinin şefaati ile cehenneme girmemek muhtemeldir. Amma itikadı küfre götürecek olursa ebediyen cehennemdedir (hafizanallah). Zira Fırak-ı İslamiye'den hariçtir. İtikadda küfür icab etmeyecek bir hatayı irtikap eden kimseye mübtedi' (bid'at ehli) denir."[649] Anlaşıldığı üzere, küfre düşmemiş ancak bid'at ehli olan kimse, affa veya şefaate nail olamazsa, cehennem azabına maruz kalacak; itikadındaki hatası kadar cehennemde azab gördükten sonra, imanı olduğu için cennete girecektir. Ancak küfre götürecek derecede itikadi bozukluğu olanlar, ebediyyen cehennemde kalacaklardır. Bu husus Al-i İmran Süresi'nin 105. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle ifade buyrulur:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Ve şunlar, şu kendilerine beyyineler geldikten sonra ayrılık çıkarıp ihtilaf edenler gibi olmayın, onlar için büyük bir azap vardır."

"Ayet-i Kerime'de itikadî hususlarda ihtilaf etmekten men edilmiştir. Yahudî ve Hıristiyanların Allah-ü Teala'nın birliği, noksan sıfatlardan tenzihi ve ahiret halleri gibi

[647] Bağdâdi, el-Fark beyne'l-Fırak (farklı lafızlarla)
[648] Sırrı, Şerh-i Akaid Tercümesi, c.1, s.11-47
[649] Mehmed Vehbî, Akaid-i Hayriyye Tercümesi, s.11

itikadî hususlarda, kendilerine açık deliller geldiği halde, aynı inanca sahip olmak yerine ihtilafa düşmeleri zemmedilmektedir."[650]

"Temel itikâdî hususlar, ictihad mahalli değildir. İçtihadın mahalli fer'î hükümlerdir."[651]

"Eğer kişi inanç esasları hakkında içtihada kalkışmış ve içtihadı kendini bid'ate götürmüş ise bu hususta mazur sayılmaz. Zira Hariciler, te'vil hususunda içtihad ettiler de mazur görülmediler. Te'villeriyle, Sahabe-i Kiram'ın (yürüdüğü yoldan) çıktılar da Rasülüllah (s.a.v.) onları "Dinden çıkanlar" olarak isimlendirdi."[652]

Ümmetin müctehitlerinin **amelî hususlarda ihtilafı** ise rahmettir. اِخْتِلاَفُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ **"Ümmetimin ihtilafı rahmettir"[653]** Hadis-i Şerif'i bunun delilidir. Ömer bin Abdülaziz (r.h.): مَا سَرَّنِي لَوْ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْتَلِفُوا لِأَنَّهُمْ لَوْ لَمْ يَخْتَلِفُوا لَمْ تَكُنْ رُخْصَةٌ "Muhammed (s.a.v.)'in ashabı ihtilaf etmeselerdi (bu kadar) sevinmezdim. Çünkü onlar ihtilaf etmemiş olsalardı (her birerini taklid etme) ruhsatı hasıl olmazdı."[654], buyururlar.

Hadis-i Şerif'ten anlaşıldığı üzere Fırak-ı İslamiyye evvel emirde Fırka-i Naciye (Ehl-i Sünnet) ve Fırak-ı Dâlle (Ehl-i Bid'at) olarak ikiye ayrılır.

Ehl-i Sünnet (Fırka-i Naciye); kitap, sünnet ve bunlara muvafık olan edille-i akliyeye ittiba' eden zevâttır.[655] Sünnet-i Nebeviyye'ye layıkı vechiyle tutunmuş, dini hükümleri kendi arzularına göre tevil ve tahriften kaçınan, ehl-i İslam arasına tefrika çıkarmaktan uzak oldukları için kendilerine "ehl-i sünnet ve cemaat" denilmiştir.[656]

Ehl-i sünnet, ikiye ayrılır: Birisi itikadî asıllarda İmam Ebu Mensûr Mâturîdî Hz'ne tabi olan **Mâturîdiyye;** diğeri de İmam Ebu'l-Hasen'il-Eş'arî Hz.'ne tabi olan **Eş'ariyye**.[657]

Bid'atlerle mücadele eden, Kitap ve Sünnet'te zaten mevcut olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat itikadını sistematik bir şekilde tedvin eden ilk âlimimiz İmam-ı Azam (rh.) Hz.'dir. O'nun el-Fıkhü'l-Ekber isimli eseri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesine mensub sonraki tüm âlimlere temel teşkil eden çok değerli bir eserdir.

---

[650] Alusi, Ruhu'l-Meânî Tefsiri, el-Mektebetü'ş-Şamile
[651] Molla Hüsrev, Mirkatü'l-Vusul
[652] Abderî, Medhal, el-Mektebetü'ş-Şamile
[653] İmam-ı Suyutî, Cami'u'l-Ehadis, el-Mektebetü'ş-Şamile
[654] Alusi, Ruhu'l-Meânî Tefsiri, el-Mektebetü'ş-Şamile
[655] Ö.Nasûhî Bilmen, Muvazzah İlm-i Kelam Dersleri, s.23
[656] Taftâzânî, Şerh-i Akâid; Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye
[657] Mehmed Vehbî, Akaid-i Hayriyye Tercümesi, s.11

İmam-ı Maturîdî Hz., İmam-ı Azam Hz.'nin görüşlerinden istifade ederek Ehl-i Sünnet Kelamı'nı sağlamlaştırmış; Şafiî Ulemasından olan İmam Ebu'l-Hasen el-Eş'arî Hz. de ömrünün sonuna kadar Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Mezhebi'nin müdafii olmuştur.

Fıkhî hükümlerde Hanefî Mezhebi'ne tâbî olan Ehl-i Sünnet uleması itikatta İmam-ı Mâturîdî Hz.'ne tabîdirler.

İmam-ı Maturîdî Hz. esasen Hanefî alimlerinden olduğu için onun beyan ettiği itikadî esaslar, zaten İmam-ı Azam Hz. ve tabilerinin itikattaki akideleridir.[658]

Şafii ve Mâlikîlerin çoğu, Hanbelîlerin ise bir kısmı izah edilen manaca Eş'arîdirler.[659]

Ehl-i sünnet itikâdını, farklı coğrafyalarda müdafaa eden İmam Maturîdî ve İmam-ı Eş'arî Hz.'nin görüşleri arasında fark yoktur. Maturidilik ve Eş'arîlik her ne kadar iki fırka ise de usulde bir olup, teferru'âtta ihtilafları, bir diğerini dalalete nisbet etmeye götürmediğinden, ikisi bir fırka kabul edilmiştir.[660] Bunun için bunların tabileri birbirlerinin kitaplarını şerh etmiş, her bireri diğerini ehl-i sünnetten saymış ve dalalete nisbet etmemiştir. Hatta, Eşâire ismi bazen mutlak olarak ehl-i sünnet manasında kullanılıp, Maturîdîleri de içine almıştır.[661]

Silsile-i Saâdat'ımızın büyüklerinden İmam-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî (k.s.) Hz. de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın en büyük müdafilerinden biridir. "Mektûbât-ı Şerife" isimli eseri, Kur'ân-ı Kerim ve sahih Hadis kitaplarından sonra Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Mezhebinin en mühim kaynaklarından biridir.

Abdullah İbn-i Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğu üzere Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

مَنْ كَانَ عَلَى السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا عَشْرَةَ حَسَنَاتٍ وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ

"Kim sünnet ve cemaat üzere olursa Allah Teala o kimse için attığı her adıma mukabil on hasene yazar, onu on derece yükseltir."[662]

Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuşlardır:

الْمُؤْمِنُ إِذَا أَحَبَّ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ اسْتَجَابَ اللَّهُ تَعَالَى دُعَاءَهُ وَقَضَى حَوَائِجَهُ وَغَفَرَ لَهُ الذُّنُوبَ وَكَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَبَرَاءَةً مِنَ النِّفَاقِ

---

[658] Sırrı, Şerh-i Akaid Tercümesi c.1, s.51; M.Seyyid, Medhal, Fırak-ı İslamiyye Meselesi
[659] Ö.Nasûhî Bilmen, Muvazzah İlm-i Kelam Dersleri, s.24
[660] Mehmed Vehbî, Akaid-i Hayriyye Tercümesi, s.11
[661] Sırrı, Şerh-i Akaid Tercümesi c.1, s.50; M.Seyyid, Medhal, Fırak-ı İslamiyye Meselesi
[662] Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye

"Mümin "Sünnet ve Cemaati" sevdiği zaman, Allah-ü Teâlâ onun duasına icabet eder, ihtiyaçlarını giderir, günahlarını mağfiret buyurur ve Allah-ü Teala onun için Cehennemden ve nifaktan olmak üzere iki berat yazar."[663]

Kitaplarımızda büyük günahlar sayılırken bunlardan birinin "bid'at" olduğu ifade edilmektedir. Bid'at, dinde olmayan şeyin ihdasıdır. İtikadda bid'at ise, sünnetin terkidir. Burada sünnet ile kastedilen Ebul Haseni'l-Eş'ari ve Ebu Mensur Maturidi Hz.'nin beyan ettiği Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Ashabı'nın inanç esaslarıdır. Şu halde "ehl-i bid'at" bu iki imam ve etbâının inandıkları esaslara muhalif olan fırkalardır.[664]

İnançtaki bid'at, ameldekinden çok daha zararlıdır. Mesela Mestler üzerine mesih yapmak tevâtür haddine ulaşmış haber-i meşhurla sabit bir sünnettir. Kişi ömrü boyunca bu sünneti hiç yapmamış olabilir. Hatta ayaklarında mest olduğu halde her abdestte mestleri çıkarıp ayaklarını yıkayarak azimetle de hareket edebilir.

Ancak böyle bir sünnetin sabit olduğunu inkar etmekle ne büyük zarara uğrayacağı Fetâvây-ı Tatarhâniyye'de şöyle ifade edilir:

وَاَمَّا مَنْ لَمْ يَرَالْمَسْحَ عَلَي الْخُفَّيْنِ وَقَدْ يَرْغَبُ عَنْ سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ عِنْدَنَا مُبْتَدِعٌ فَلاَ تَتَّخِذْهُ اِمَامًا فِي صَلاَتِكَ وَلاَ تُوَقِّرْهُ وَلاَ تَخْتَلِفْ اِلَيْهِ فَاِنَّهُ صَاحِبُ بِدْعَةٍ

"Rasülüllah (s.a.v)'in sünnetinden yüz çevirir olduğu halde mestler üzerine meshi caiz görmeyen, bizim indimizde mübtedi'dir. Onu namazında imam yapma, ona ta'zimde bulunma ve ondan (ilim namına) bir şey talep etme! Çünkü o bid'at sahibidir."[665]

İtikadı bozuk olan kimsenin, ne ilminin ne de amellerinin kıymeti vardır. Hz. Üstazımız (k.s.) **"Bozuk makineden düzgün kumaş çıkmaz"[666],** buyurmuşlardır.

Ulemamız, ölümden önce, kötü sona alamet olan şeyleri sayarken bid'ati de zikrederler. Buna delil olarak şu Hadis-i Şerif'i zikretmişlerdir:[667]

بَيْنَا أَنَا بِدِمَشْقَ إِذْ جِيءَ بِسَبْعِينَ رَأْسًا مِنْ رُؤُوسِ الْخَوَارِجِ، فَنُصِبَتْ عَلَى دَرَجِ دِمَشْقَ، وَجَاءَ أَبُو أُمَامَةَ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَصَلَّى مَا بَدَا لَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ بَكَى، ثُمَّ قَالَ:"كِلابُ أَهْلِ النَّارِ"، يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: " هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ " ثُمَّ قَرَأَ "يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ

---

[663] Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye
[664] İbn-i Hacer Heysemî, ez-Zevâcir ani'ktirâfi'l-Kebâir, el-Mektebetü'ş-Şamile
[665] Fetâvây-i Tatarhâniyye, c.5, s.366
[666] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s. 99
[667] İbn-i Hacer Heysemi, ez-Zevâcir ani'ktirâfi'l-Kebâir, el-Mektebetü'ş-Şamile

تَكْفُرُونَ" فَهُمْ هَؤُلاَءِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا أُمَامَةَ، هَذَا شَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَمْ شَيْئًا تَقُولُهُ بِرَأْيِكَ؟ قَالَ: إِنِّي إِذًا لَجَرِيءٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ مَرَّةٍ، وَلا مَرَّتَيْنِ، وَلا ثَلاَثٍ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعٍ.

"Ebu Gâlib (r.h) anlatır: Bir ara ben Dımışk'ta iken Hâricîler'den yetmiş kişinin başı getirilmiş de (herkesin görmesi için) Dımışk yoluna konulmuştu. Bu esnada Ashab-ı Kiram'dan Ebu Ümâme (r.a) gelmiş, mescide girerek (hangi namazı kıldığını bilmesem de) kendisi için zahir olan namazı kılmıştı. Mescitten çıkınca ağlamış ve şöyle buyurmuştu: "Cehennem ehlinin kelpleri. Allah-ü Teala şöyle buyurur: "**O Allah'dır ki senin üzerine Kur'ân'ı indirdi. Ondan bir kısmı muhkem ayetlerdir ki, onlar o kitabın aslıdır.Diğer bir kısmı da müteşabih ayetlerdir. Artık kalplerinde eğrilik bulunan kimseler, fitne aramak ve onu tevil arzusunda bulunmak için o kitaptan müteşabih olanına tabi olurlar."** Bundan sonra da **"Bir takım yüzlerin ağaracağı, bir takım yüzlerin kararacağı gün; o gün yüzleri kara çıkanlara şöyle denecek**

"Ya.. İmanınızdan sonra küfrettiniz ha! O halde yaptığınız nankörlüğün cezası olarak tatın azabı" Ayet-i Kerimesini okudu ve "İşte bunlar, onlardır.", buyurdu. Ben "Ya Ebâ Ümame, bunlar, Rasülüllah (s.a.v)'den duyduğun şeyler midir, yoksa kendi görüşün olarak mı söylüyorsun?", deyince: "Şu halde hiç şüphesiz iddia ediyorum ki ben onu Rasülüllah (s.a.v)'den öyle bir kere değil, iki kere değil, üç kere değil…", diye saymaya devam ederek yedide bitirdi."[668]

MEKTUBAT-I ŞERİFE'DEN SEÇMELER:

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

وَلاَبُدَّ لِلْإِنْسَانِ مِنْ ثَلاَثَةِ أَشْيَاءَ حَتَّى تَتَيَسَّرَ النَّجَاةُ الْأَبَدِيَّةُ : اَلْعِلْمُ وَالْعَمَلُ وَالْإِخْلاَصُ . وَالْعِلْمُ عَلَى قِسْمَيْنِ : قِسْمٌ اَلْمَقْصُودُ مِنْهُ الْعَمَلُ وَقَدْ تَكَفَّلَ بِبَيَانِهِ عِلْمُ الْفِقْهِ . وَقِسْمٌ اَلْمَقْصُودُ مِنْهُ مُجَرَّدُ الْاِعْتِقَادِ وَالْيَقِينِ الْقَلْبِيّ وَذُكِرَ هَذَا الْقِسْمُ فِي عِلْمِ الْكَلاَمِ بِالتَّفْصِيلِ عَلَى مُقْتَضَى آرَاءِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ الَّذِينَ هُمُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ . وَلاَ اِمْكَانَ لِلنَّجَاةِ وَلاَ مَطْمَعَ لِأَحَدٍ فِيهَا بِدُونِ إِتِّبَاعِ هَؤُلاَءِ الْأَكَابِرِ فَإِنْ وَقَعَتِ الْمُخَالَفَةُ لَهُمْ مِقْدَارَ شَعْرَةٍ فَالْأَمْرُ فِي خَطَرٍ أَيِّ خَطَرٍ

"Ebedi kurtuluşun müyesser olması için İnsana üç şey lazımdır: İlim, amel, ihlas. İlim iki kısımdır. Birinci kısım, kendisiyle amelin maksud olduğu kısımdır ki bunun izahını İlm-i

[668] **Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebir, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Fıkıh yapmaktadır. İkinci kısım ise, kendisiyle sadece i'tikad ve yakîn-i kalbî maksud olan kısımdır. Bununla alakalı mevzular, fırka-i naciye (kurtuluşa eren topluluk) olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Mezhebi'nin görüşleri üzerine, İlm-i Kelam'da tafsilatıyla anlatılmıştır. Bu büyüklere ittiba olmadan, kimse için kurtuluşa imkan ve ümid yoktur.

Eğer Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat büyüklerine kıl kadar muhalefet olursa iş, tehlike üstüne tehlikedir."[669]

وَخُبْثُ الْاِعْتِقَادِ الَّذِى هُوَ مُخَالَفَةُ مُعْتَقَدَاتِ أَهْلِ السُّنَّةِ سَمٌّ قَاتِلٌ مُوصِلٌ إِلَى الْمَوْتِ الْأَبَدِيّ وَالْعَذَابِ السَّرْمَدِيّ وَالْمُدَاهَنَةُ فِى الْعَمَلِ وَالْمُسَاهَلَةُ فِيهِ يُرْجَى فِيهَا الْمَغْفِرَةُ وَأَمَّا الْمُدَاهَنَةُ فِى ٱلْاِعْتِقَادِ فَلاَ مَجَالَ فِيهَا لِلْمَغْفِرَةِ

"İtikad kirliliği, ki bu Ehl-i Sünnet İtikadına muhalefettir, öldürücü bir zehirdir, insanı ebedi ölüme ve sonsuz azaba götürür. Amelde meydana gelecek gevşeklik ve tembelliklerin mağfiret olunması ümid edilir. Ancak itikattaki gevşekliğin mağfirete ihtimali yoktur."[670]

اِنَّ طَرِيقَ النَّجَاةِ هُوَ مُتَابَعَةُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ كَثَّرَهُمُ اللهُ سُبْحَانَهُ فِى الْأَفْعَالِ وَالْأَقْوَالِ وَفِى الْفُرُوعِ وَالْأُصُولِ ؛ فَإِنَّهُمْ هُمُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ وَمَا سِوَاهُمْ مِنَ الْفَرْقِ فَإِنَّهُمْ فِى مَعْرِضِ الزَّوَالِ وَشَرَفِ الْهَلاَكِ عَلِمَهُ الْيَوْمَ وَاحِدٌ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ ، وَأَمَّا غَدًا فَيَعْلَمُهُ كُلُّ أَحَدٍ وَلاَ يَنْفَعُ . اَللَّهُمَّ نَبِّهْنَا قَبْلَ أَنْ يُنَبِّهَنَا الْمَوْتُ

"Kurtuluş yolu fiillerde, sözlerde, usulde, furû'da Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Mezhebine uymaktır. (Allah Sübhanehû onların adedini çoğaltsın) Çünkü onlar Fırka-i Naciye'dir. Diğerleri ise zeval ve helak mevkiindedir. Bu hali bugün birileri bilsin veya bilmesin (hüküm budur). Yarın herkes anlayacaktır amma faydası olmayacaktır. Allah'ım ölüm bizi uyandırmadan sen gözlerimizi aç."[671]

وَنُقِلَ عَنْ حَضْرَةِ الْخَواجَه أَحْرَارٍ قُدِّسَ سِرُّهُ أَنَّهُ قَالَ لَوْ أُعْطِينَا ٱلْأَحْوَالُ وَالْمَوَاجِيدُ كُلُّهَا وَلَمْ تَكُنْ حَقِيقَتُنَا مُحَلاَّةً وَمُتَزَيِّنَةً بِعَقَائِدِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ لاَ نَعْتَقِدُ تِلْكَ الْأَحْوَالَ شَيْأً غَيْرَ الْخَذَلاَنِ وَلَئِنِ اجْتَمَعَ فِينَا الْقُصُورُ وَالنُّقْصَانُ وَحَقِيقَتُنَا مُسْتَقِيمَةٌ عَلَى عَقَائِدِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ لاَ نَرَى بَأْسًا فِى ذَلِكَ ثَبَّتَنَا اللهُ سُبْحَانَهُ وَإِيَّاكُمْ عَلَى طَرِيقَتِهِمُ الْمَرْضِيَّةِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ

[669] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.59
[670] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.2, Mek.67
[671] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.69

“Ubeydullah Ahrar (k.s.) Hz.’nin şöyle buyurduğu naklolunur: “Bütün manevi haller ve vecdler bize verilse de hakikatimiz Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat Akidesi ile süslü olmasa biz bu hallere, perişanlıktan başka bir şey olarak itikad etmeyiz. Yine bizim üzerimizde kusur ve noksanlar toplansa da, hakikatimiz Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat akidesi üzere müstekim (dosdoğru) olsa, biz bunda bir beis görmeyiz”

Cenab-ı Hak Seyyid-i Beşer (s.a.v.) Efendimiz hürmetine, bizi ve sizi, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’in razı olunan yolunda sabit kılsın”[672]

وَكُلُّ فِرْقَةٍ مِنَ الْفِرَقِ الثَّلاَثِ وَالسَّبْعِينَ يَدَّعُونَ أَنَّهُمْ مُتَّبِعُونَ لِلشَّرِيعَةِ وَيَجْزِمُونَ بِكَوْنِهِمْ نَاجِينَ " كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ " مِصْدَاقُ حَالِهِمْ وَنَقْدُ وَقْتِهِمْ ، وَأَمَّا الدَّلِيلُ الَّذِى بَيَّنَهُ النَّبِيُّ الصَّادِقُ عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ أَكْمَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ أَفْضَلُهَا عَلَى تَمْيِيزِ فِرْقَةٍ نَاجِيَةٍ مِنْ تِلْكَ الْفِرَقِ الْمُتَعَدِّدَةِ فَهُوَ قَوْلُهُ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) " اَلَّذِينَ هُمْ عَلَى مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِى " وَذِكْرُ الْأَصْحَابِ مَعَ وُجُودِ الْكِفَايَةِ بِذِكْرِ صَاحِبِ الشَّرِيعَةِ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ وَالتَّحِيَّةُ فِى ذَلِكَ الْمَحَلِّ يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ لِلْإِيذَانِ بِأَنَّ طَرِيقِى هُوَ طَرِيقُ الْأَصْحَابِ ، وَطَرِيقُ النَّجَاةِ مَنُوطٌ بِاتِّبَاعِ طَرِيقِهِمْ فَحَسْبُ .

“Yetmiş üç fırkadan her biri, şeriate tabi olduklarını iddia ediyorlar ve kendilerinin fırka-i naciye olduklarına hüküm veriyorlar. “Her fırka kendi yanlarında olan ile mesrurdurlar” (mü’minun 53) Ayet-i Kerimesi onların hallerini doğrulayıcıdır. Fırka-i Naciye’yi diğer fırkalardan ayırmak üzere, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in beyan buyurduğu delil, “O kurtulanlar, ben ve Ashabımın yolu üzere olanlardır” kavl-i şerifidir. Bu mahalde, Sahib-i Şeri’at olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in zikri kafi iken, Eshab’ın zikredilmesi, mümkündür ki şu hususu izah etmek sebebiyle olmuştur: “Benim yolum, Eshabımın yoludur ve kurtuluş onların yoluna tabi olmaya bağlıdır ve bu kafidir.”[673]

(أَيُّهَا) الْمُوَفَّقُ لِلسَّعَادَةِ أَنَّ مَا هُوَ اللاَّزِمُ لَنَا وَلَكُمْ تَصْحِيحُ الْعَقَائِدِ عَلَى مُقْتَضَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ عَلَى نَهْجِ أَخَذَهَا عُلَمَاءُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ بَعْدَ مَا فَهِمُوهَا كَمَا يَنْبَغِى فَإِنَّ فَهْمَنَا وَفَهْمَكُمْ سَاقِطٌ عَنْ حَيِّزِ الْاِعْتِبَارِ إِذَا لَمْ يُوَافِقْ فَهْمَ هَؤُلاَءِ الْكِبَارِ أَلاَ تُرَى أَنَّ كُلَّ مُبْتَدِعٍ وَضَالٍّ يَدَّعِى أَخْذَ أَحْكَامِهِ الْبَاطِلَةِ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَفَهْمَهَا مِنْهُمَا وَالْحَالُ أَنَّهُ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئاً

[672] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.163
[673] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.80

“Ey saadete muvaffak kılınmış olan evladım. Hepimize lazım olan, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat âlimlerinin, Kitab ve Sünnet’i layık olduğu şekilde anladıktan sonra, onlardan çıkardıkları hükümlerle itikadımızı tashih etmektir. Ehl-i Sünnet Büyüklerinin görüşlerine muvafık olmadığı müddetçe hiç birimizin görüşü muteber değildir. Görmez misin ki, her bid’at ve dalalet ehli, batıl olan hükümlerini kitap ve sünnetten aldığını ve o hükümleri kitap ve sünnetten fehmettiklerini iddia ederler. Halbuki bu anlayışları kendilerinde haktan hiçbir şeyi artırmaz.”[674]

وَالْمُعْتَبَرُ مِنَ الْعُلُومِ الْمُسْتَفَادَةِ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ هُوَ مَا أَخَذَهُ وَاسْتَنْبَطَهُ مِنْهُمَا هَؤُلاَءِ الْأَكَابِرُ فَإِنَّ كُلَّ مُبْتَدِعٍ وَضَالٍّ يَأْخُذُ عَقِيدَتَهُ الْفَاسِدَةَ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ بِزُعْمِهِ الْفَاسِدِ فَلاَ يَكُونُ كُلُّ مَعْنًى مَفْهُومٍ مِنْ مَعَانِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ مُعْتَبَرًا

“Kitap ve Sünnet’ten elde edilen ilimler içinde muteber olanlar, Ehl-i Sünnet büyüklerinin Kitap Ve Sünnet’ten aldıkları, istinbat ettikleri-çıkardıkları ilimlerdir. Her bid’at ehli ve sapık, fasid fikirlerini, kendi yanlış zannı ile Kitap ve Sünnet’ten almaktadır. Dolayısıyla Kitap ve Sünnet’ten anlaşılan her mana muteber olmaz.”[675]

وَالشُّكْرُ لِلَّهِ الْمُنْعِمِ تَعَالَى وَتَقَدَّسَ إِنَّمَا يَكُونُ بِتَصْحِيحِ الْعَقَائِدِ أَوَّلاً عَلَى مُقْتَضَى آرَاءِ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ ، وَإِتْيَانِ الْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ ثَانِياً عَلَى وَفْقِ بَيَانِ مُجْتَهِدِى هَذِهِ الْفِرْقَةِ الْعَلِيَّةِ ، وَالتَّصْفِيَةُ وَالتَّزْكِيَةُ ثَالِثاً عَلَى طِبْقِ سُلُوكِ الصُّوفِيَّةِ الْعَلِيَّةِ مِنْ هَذِهِ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ السَّنِيَّةِ ، وَوُجُوبُ هَذَ الرُّكْنِ الْأَخِيرِ اسْتِحْسَانِيٌّ بِخِلاَفِ الرُّكْنَيْنِ السَّابِقَيْنِ . فَإِنَّ أَصْلَ الْإِسْلاَمِ مَرْبُوطٌ بِذَيْنِكَ الرُّكْنَيْنِ وَإِنَّمَا الْمَنُوطُ بِالرُّكْنِ الْأَخِيرِ هُوَ كَمَالُ الْإِسْلاَمِ لاَ أَصْلُهُ

“Bütün nimetleri bahşeden Allah-ü Teala’ya şükür ancak; evvela, Fırka-i Naciye olan Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat Mezhebi’nin görüşlerine uygun olarak, akaidi düzeltmekle; ikinci olarak, yine bu topluluğun müçtehidlerinin beyanlarına muvafık bir şekilde Şer’î hükümleri yerine getirmekle; üçüncü olarak da bu fırka-i naciyeden olan Sofiyye’nin yoluna girip, (kalbi) tasfiye ve (nefsi) tezkiye ile mümkün olur.”[676]

TASHİH HEYETİ

[674] İmam-ı Rabbani, Mektûbât, c.1, Mek.157
[675] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.193
[676] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.71

-17-

SÜNNETİN DİNİMİZDEKİ YERİ

SÜNNET'İN DİNİMİZDEKİ YERİ

Sünnet; Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in söylediği sözler, işlediği fiiller, başkası yapıp da takrir buyurup, hoş gördüğü şeylere denir. Hadis lafzı mutlak Sünnet manasına geldiği gibi, daha çok Sünnet-i Kavliye'de kullanılır.[677]

Cenab-ı Hak, çıktıkları yolculukta yollarını şaşırmayıp, sırat-ı müstekîminden ayrılmasınlar diye, kullarına kitaplar gönderdiği gibi, gönderdiği kitaplardaki hükümleri tatbik edecek, onu hayatına aksettirip, insanlığa rehber olacak, Peygamberler de göndermiştir.

[677] **Molla Hüsrev, Mirkatü'l-Vusul, c.2, s.**

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ

"Hamdolsun o Allah'a ki hidayetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O bize hidayet etmeseydi bizim kendiliğimizden hidayetin yolunu bulmamıza imkan yoktu. Hakikat Rabbimizin Peygamberleri emr-i hak ile geldiler."[678] Ayet-i Celilesi bunun şahididir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v):

إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا : كِتَابَ اللهِ وَ سُنَّتِي وَ لَنْ يَتَفَرَّقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَي الْحَوْضِ

"Sizin aranıza iki şeyi bıraktım ki onlardan sonra dalalete düşmezsiniz. O iki şey Kitabullah ve Sünnetimdir. Bunlar, Kevser üzere kavuşuncaya kadar, birbirinden ayrılmaz"[679], Hadis-i Şerifleriyle, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'nin birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceğini ifade buyurmuşlardır.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

"Her kim Allah'ın Rasülüne itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."[680]

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ

"Muhakkak ki sana biat edenler sırf Allah'a biat ederler"[681] Ayet-i Kerimeleri de bu manayı ifade eder.

Hadis-i Şerifler, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri kabilindendir. Hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'i en iyi bilen, kendisine Kur'an-ı Kerim indirilen zâttır. Onun beyanlarını Kur'an-ı Kerim'e ters görmek, ancak Kur'an-ı Kerim'i ondan daha iyi bilen kimse tarafından yapılabilir.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ : أَنَّهُ حَدَّثَ يَوْماً بِحَدِيثٍ عَنِ النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– فَقَالَ رَجُلٌ : فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا يُخَالِفُ هَذَا. قَالَ : لاَ أُرَانِي أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– وَتُعَرِّضُ فِيهِ بِكِتَابِ اللَّهِ ، كَانَ رَسُولُ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– أَعْلَمَ بِكِتَابِ اللَّهِ مِنْكَ.

[678] Âraf 43
[679] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, el-Mektebetü'ş-Şamile
[680] Nisa 80
[681] Fetih 10

“Bir gün Saîd ibn-i Cübeyr (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den bir Hadis-i Şerif rivayet etmişti. Bir adam ona “Kur’an-ı Kerim’de buna muhalif olan bir ayet var.”, deyince ona şöyle karşılık vermişti: “Ben, Rasülüllah (s.a.v.)’den sana Hadis-i Şerif rivayet edeceğim ve sen de ona Kitabullah ile muhalefet edebileceksin, (bunu yapabileceğini) zannetmiyorum. Rasül-i Ekrem (s.a.v.) Allah’ın Kitabı’nı senden daha iyi bilirdi”[682], diye buyurmuştu.

قَالَ رَجُلٌ عِنْدَ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ لاَ تُحَدِّثُونَا إِلاَّ بِمَا فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ مُطَرِّفٌ إِنَّا وَاللهِ مَا نُرِيدُ بِالْقُرْآنِ بَدَلاً وَلَكِنَّا نُرِيدُ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِالْقُرْآنِ مِنَّا

“Bir adam Mutarrif bin Abdullah Hz.’nin yanında “Bize Kur’an’da olanlar ile konuşun” deyince Mutarrif: “Vallahi bizler Hadis-i Şerifleri anlatırken Kur’an-ı Kerim’e bedel olsun diye anlatmıyoruz. Bizler Hadis-i Şerifler ile Kur’an-ı Kerim’i bizden daha iyi bilen kimsenin sözünü anlatmayı murat ediyoruz.”[683], diye cevap vermiştir.

Bazı inkârcılar tarafından sünnet müessesesini baltalamaya müteveccih, iddialar ortaya atılmaktadır. Bunlardan biri şudur:

“Hadis-i Şerifler ile delil getirilemez ve onlardan hüküm çıkarılamaz. Kendisinden hüküm çıkarılacak sadece Kur’an-ı Kerim’dir.[684] Kur’an’da var mı sen ondan haber ver!”

Hatta bu iddialarına delil olarak da şu rivayeti zikrederler:

مَا جَاءَكُمْ عَنِّي مِنْ حَدِيثٍ فَاعْرِضُوهُ عَلَى الْقُرْآنِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ لَهُ أَصْلاً فَخُذُوا بِهِ وَإِلاَّ فَرُدُّوهُ

“Benden size ulaşan Hadis-i Şerifleri Kur’an-ı Kerim üzerine arzedin. Eğer Hadis-i Şerif için Kur’an-ı Kerim’de bir asıl bulur iseniz onu alın. Yoksa reddedin.”[685]

Öncelikle zikredilen bu rivayet uydurmadır. Bu söz için İmam-ı Şâfii Hz. şöyle buyurur:

مَا رَوَى هَذَا أَحَدٌ يَثْبُتُ حَدِيثُهُ فِي شَيْءٍ صَغِيرٍ وَلاَ كَبِيرٍ وَإِنَّمَا هِيَ رِوَايَةٌ مُنْقَطِعَةٌ عَنْ رَجُلٍ مَجْهُولٍ وَنَحْنُ لاَ نَقْبَلُ مِثْلَ هَذِهِ الرِّوَايَةِ فِي شَيْءٍ

[682] Sünen-i Dârimi, el-Mektebetü’ş-Şamile
[683] İmam-ı Suyuti, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[684] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[685] İmam-ı Suyuti, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile

“Ne küçük ne de büyük bir şey hakkında Hadis-i Şerif’i sabit olmuş hiç kimse, bunu rivayet etmemiştir. Bu mechul bir adamdan rivayet edilmiş, rivayet-i munkatı’adır. Bizler ise bu tür rivayetleri hiçbir hususta kabul etmeyiz.”[686]

İmam Hattabî, “Bunu zındıklar uydurmuştur”[687] der.

Dinimizdeki bütün hükümleri Kur’an-ı Kerim’de bulma gayreti içine girip, Kur’an-ı Kerim kendisine indirilmiş olan zatın tatbikatına nazar etmekten kaçınmak, bir binayı tek direk üzerine oturtmaya benzer.

Hâlbuki Kur’an-ı Kerim ile Hadis-i Şeriflere baktığımızda, her ikisini de aynı yerde buluruz. Her ikisi de vahiydir.

“Zira vahiy, zahir ve batın olmak üzere iki kısma ayrılır. Vahy-i zahir, Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Kudsî ve Hadis-i Şerifler’dir. Vahy-ı Batın ise; Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in gayret ve içtihadıyla nail olduğu şeylere denir.”[688]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir mesele ile karşılaştığı zaman, önce Cenab-ı Hak’tan gelecek olan vahy-i zahiri bekler. Bu, Ayet-i Kerime, Hadis-i Kudsi veya Hadis-i Şerif şeklinde olabilir. Vahy-i zahir gelmeyecek olursa, kendi içtihadıyla amel eder. Eğer içtihadında bir zelle sadır olursa, anında ikaz olunur. Dolayısıyla yapmış olduğu içtihatları da, bizzat Cenab-ı Hak tarafından tasdik olunmuş olur.[689]

Hassân ibn-i Atayye (r.a.) şöyle buyurur:

كَانَ جِبْرِيلُ يَنْزِلُ عَلَى النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– بِالسُّنَّةِ كَمَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ.

“Cebrâil (a.s.), Peygamber (s.a.v.) Efendimiz’e Kur’an-ı Kerim(i getirmek) için indiği gibi sünnet(i getirmek) için de inerdi”[690]

Necm Süresi’nin 3 ve 4. Ayet-i Kerimeleri’nde şöyle buyrulur:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى

[686] İmam-ı Suyuti, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[687] Seyyid-i Şerif Cürcânî, el-Muhtasar fi Usuli’l-Hadis, el-Mektebetü’ş-Şamile
[688] Molla Hüsrev, Mirkatü’l-Vusul c.2 s.
[689] Molla Hüsrev, Mirkatü’l-Vusul c.2 s.
[690] Sünen-i Dârimî, el-Mektebetü’ş-Şamile

"Ve hevadan söylemiyor. O sade bir vahiydir ancak vahyolunur"[691]

"O bir şair olmadığı gibi keyif ve arzusuna göre hüküm sürmek isteyen ehl-i hevâdan da değildir."[692]

Abudullah İbn-i Amr (r.a.) anlatır:

كُنْتُ أَكْتُبُ كُلَّ شَىْءٍ أَسْمَعُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– أُرِيدُ حِفْظَهُ فَنَهَتْنِى قُرَيْشٌ وَقَالُوا : تَكْتُبُ كُلَّ شَىْءٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– وَرَسُولُ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– بَشَرٌ يَتَكَلَّمُ فِى الْغَضَبِ وَالرِّضَا ؟ فَأَمْسَكْتُ عَنِ الْكِتَابِ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– فَأَوْمَأَ بِأُصْبُعِهِ إِلَى فِيهِ وَقَالَ :« اكْتُبْ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا خَرَجَ مِنْهُ إِلاَّ حَقٌّ »

"Ben Rasülüllah (s.a.v.)'den duyduğum her şeyi muhafaza etmeyi murat ederek yazıyor idim. Beni (bundan) Kureyş nehyetti ve dediler ki "Sen Rasülüllah (s.a.v.)'den işittiğin her şeyi yazıyorsun. Hâlbuki Rasülüllah (s.a.v.) de bir beşerdir. Gadap halinde de rıza halinde de konuşur." Bunun üzerine yazmaktan kendimi alıkoydum. Bir ara Rasülüllah (s.a.v.)'e olanları anlattım. Parmağıyla mübarek fem-i saadetlerine işaret ederek "**Yaz! Nefsimi kudretinde tutan Allah-ü Teala'ya yemin ederim ki bundan, haktan başkası çıkmaz."**, buyurdular."[693]

Tarihte, Hadis-i Şerifler'in delil olarak kullanılamayacağını söyleyerek zikredilen iddiayı, ilk ortaya atan, Ashab-ı Kiram'ı küfür ile itham eden Rafizîler'dir.[694]

Abdurrahman bin Abdullah el-Hırafî Hz. şöyle buyurur:

كَانَ بَدْأُ الرَّافِضَةِ أَنَّ قَوْمًا مِنَ الزَّنَادِقَةِ اجْتَمَعُوا فَقَالُوا نَشْتِمُ نَبِيَّهُمْ فَقَالَ كَبِيرُهُمْ إِذَا نُقْتَلُ فَقَالُوا نَشْتِمُ أَحِبَّاءَهُ فَإِنَّهُ يُقَالُ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُؤَذِّيَ جَارَكَ فَاضْرِبْ كَلْبَهُ ثُمَّ تَعْتَزِلُ فتُكْفِرُهُمْ فَقَالُوا "اَلصَّحَابَةُ كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلاَّ عَلِيٌّ ثُمَّ قَالَ كَانَ عَلِيٌّ هُوَ النَّبِيَّ فَأَخْطَأَ جِبْرِيلُ

"Râfizîliğin ortaya çıkışı şöyle olmuştur: Zındıklardan bir topluluk bir araya gelip, "Müslümanların Peygamberine sövelim" dediler. Onların büyüğü; "böyle yaparsak

---

[691] **Necm 3-4**
[692] **Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili**
[693] **Sünen-i Dârimi, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[694] **İmam-ı Suyûtî, Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticaci bi's-Sünne, el-Mektebetü'ş-Şamile**

öldürülürüz” deyince, şu karara vardılar: “O halde onların dostlarına sövelim. Zira ne demişler “Komşuna eziyet vermek istiyorsan, onun köpeğini döv.” Bu karardan sonra dağıldılar. Ashab-ı Kiram’ı küfür ile itham etmeye cür’et ettiler. “Hz. Ali müstesna, Sahabe-i Kiram’ın (haşa) tamamı Cehennemdedir. Hz. Ali ise (haşa) nebi idi. Cebrâil (a.s.) hata etti.”, demeye başladılar.[695]

Tabiki, Ashab-ı Kiramı küfürle itham eden bir topluluktan, Hadis-i Şerifler ile amel etmeleri beklenilemez. Zira bütün Hadis-i Şerifleri bizlere nakleden Ashab-ı Kiram’dır.[696]

“Ancak unutulmamalıdır ki Kur’an-ı Kerim ve daha bir çok dini ahkam onlar sayesinde bize ulaşmıştır. Onları kötülemek dini kötülemektir.”[697]

Habib ibn-i Fadale el-Mekki (r.h.) anlatır:

عَنْ حَبِيبٍ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ الْمَكِّيِّ أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ذَكَرَ الشَّفَاعَةَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِنَّكُمْ تُحَدِّثُونَا بِأَحَادِيثَ لَمْ نَجِدْ لَهَا أَصْلاً فِي الْقُرْآنِ فَغَضِبَ عِمْرَانُ وَقَالَ لِلرَّجُلِ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ وَجَدْتَ فِيهِ صَلاَةَ الْعِشَاءِ أَرْبَعًا وَوَجَدْتَ الْمَغْرِبَ ثَلاَثًا وَالْغَدَاةَ رَكْعَتَيْنِ وَالظُّهْرَ أَرْبَعًا وَالْعَصْرَ أَرْبَعًا قَالَ لاَ قَالَ فَعَنْ مَنْ أَخَذْتُمْ ذَلِكَ أَلَسْتُمْ عَنَّا أَخَذْتُمُوهُ وَأَخَذْنَاهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَوَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةٌ وَفِي كُلِّ كَذَا بَعِيرًا كَذَا وَفِي كُلِّ كَذَا دِرْهَمًا كَذَا قَالَ لاَ قَالَ فَعَنْ مَنْ أَخَذْتُمْ ذَلِكَ أَلَسْتُمْ عَنَّا أَخَذْتُمُوهُ وَأَخَذْنَاهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

“İmran İbn-i Husayn (r.a.) şefaatten bahsediyordu. Kavmin içinden bir zat: “Ya Ebâ Nüceyd sizler bize, Kur’an-ı Kerim’de aslını bulamadığımız şeylerden bahsediyorsunuz.”, deyince gadaba geldi. O kimseye; “Kur’an Kerimi’i hiç okudun mu?”, dedi.

O da “evet okudum” deyince, “Peki, Kur’an-ı Kerim de yatsı namazının dört, akşam namazının üç, sabah namazının iki, öğlen namazı ve ikindi namazının dört rek’at olduğunu bulabiliyor musun?”, diye sordu. O zat “Hayır” deyince, “Bunları nerden aldınız? Siz onları bizden, biz de Rasülüllah (s.a.v.)’den almadık mı? Peki, Kur’an-ı Kerim’de kırk koyunda (zekat olarak) bir koyun, şu kadar deve için (zekat olarak) şu kadar, şu kadar dirhem için, şu kadar zekat verileceğini bulabiliyor musun?” Adam yine “Hayır” deyince yine “Bunları nerden

[695] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[696] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[697] İmam-ı Rabbanî, Mektubat, c.

aldınız? Siz bizden, biz de Rasülüllah'tan almadık mı?" diye benzer soruları sorarak, her defasında kendisi aynı cevabı vermeye devam ettiler."[698]

Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Ashab-ı Kiram'a, Hadis-i Şerifleri nakletmek üzere emir vermiştir.

İmam-ı Beyhakî Hz. şöyle buyurur:

وَلَوْلاَ ثُبُوتُ الْحُجَّةِ بِالسُّنَّةِ لَمَا قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي خُطْبَتِهِ بَعْدَ تَعْلِيمِ مَنْ شَهِدَهُ أَمْرَ دِينِهِمْ أَلاَ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ

"Şayet Hadis-i Şeriflerle delil sabit olmayacak olsaydı (onlardan hüküm çıkarılamayacak olsaydı), Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hutbesinde, kendisine şahit olanlara, dînî hususlarını öğrettikten sonra, şöyle buyurmazdı:

"Dikkat edin! Sizden bu sözlerime şahit olanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsin. Kendisine tebliğ olunan nice kimseler vardır ki; işitenden daha güzel muhafaza edici daha iyi anlayıcıdır."[699]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ

"Allah-ü Teala, benden bir şey işitip de işittiği gibi onu tebliğ eden kimsenin yüzünü nurlandırsın. Nice kendisine tebliğ olunan kimseler vardır ki işitenden daha iyi anlayıcıdır."[700]

İmam-ı Suyûtî Hz. şöyle buyurur:

فَاعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللهُ أَنَّ مَنْ أَنْكَرَ كَوْنَ حَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَوْلاً كَانَ أَوْ فِعْلاً بِشَرْطِهِ الْمَعْرُوفِ فِي الْأُصُولِ حُجَّةً كُفِّرَ وَخَرَجَ عَنْ دَائِرَةِ الْإِسْلاَمِ وَحُشِرَ مَعَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى أَوْ مَعَ مَنْ شَاءَ اللهُ مِنْ فِرَقِ الْكَفَرَةِ

[698] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticaci bi's-Sünne, el-Mektebetü'ş-Şamile
[699] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticaci bi's-Sünne, el-Mektebetü'ş-Şamile
[700] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile

“Biliniz ki (Allah hepinize rahmet etsin) Usul-ü Fıkıh’ta maruf şartları kendisinde bulunduran, ister kavlî, isterse fiilî olsun, Hadis-i Nebevî’nin bir huccet (dini hükümlerin kendisinden çıkarılacağı bir delil) olduğunu inkar eden, küfre nisbet olunur. İslam dairesinden çıkar. Yahudî ve Hıristiyanlarla veya kafirlerden Allah-ü Teala’nın dilediği bir toplulukla beraber haşrolunur.”[701]

İşlerin Kur’an-ı Kerim’e arzedilmesi emredildiği gibi, Rasülüllah (s.a.v.)’in Sünnet-i Seniyyesine de arzedilmesi emredilmiştir.

Nisa Süresi’nin 59. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآَخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً

“Sonra bir şeyde nizaa düştüğünüz mü hemen onu Allah’a ve Rasülü’ne arz ediniz: Allah’a ve Ahiret gününe gerçekten inanır müminlerseniz.”

“Aranızda yegane hakem ve hâkim Allah ve Peygamberi tanıyınız.”[702]

رَوَى الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَوْماً حَدِيثًا وَقَالَ إِنَّهُ صَحِيحٌ فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ أَتَقُولُ بِهِ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ فَاضْطَرَبَ وَقَالَ يَا هَذَا أَرَأَيْتَنِي نَصْرَانِيًّا أَرَأَيْتَنِي خَارِجًا مِنْ كَنِيسَةٍ أَرَأَيْتَ فِي وَسْطِي زُنَّارًا أَرْوِي حَدِيثًا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَلاَ أَقُولُ بِهِ

“Bir gün İmam-ı Şafii Hz. bir Hadis-i Şerif rivayet etmişti. Arkasından da “bu sahihtir” buyurmuştu. Bu esnada bir kail, “Sen de böyle mi hükmediyor, böyle mi düşünüyorsun, ya Ebâ Abdillah!” deyince İmam-ı Şafii Hz. titremeye başladı ve “Ey fülan, Sen beni Hıristiyan olarak gördün mü? Ya Kiliseden çıkarken? Peki, sen beni hiç belime zünnar bağladığım halde gördün mü? Ben Rasülüllah (s.a.v.)’den bir hadis nakledeceğim de onun gibi düşünmeyeceğim! (Hiç böyle şey olur mu!)”[703]

Yine Nisa Süresi’nin 65. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

[701] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[702] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[703] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile

“Yok yok, rabbına kasem ederim ki, onlar, aralarında çıkan çapraşık işlerde, seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümde, nefislerinde hiçbir darlık duymadıkça, iman etmiş olmazlar.”[704]

Allah’a arz ile murad Kur’an-ı Kerim’e; Rasülüllah (s.a.v.)’e arz ile murad da Sünnet-i Seniyye’ye arzetmektir.[705]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِى مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لاَ نَدْرِى مَا وَجَدْنَا فِى كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ

“Sizden birinize, (süslü) koltuğuna yaslanmış, emrettiğim veya nehyettiğim emirlerimden dinî bir husus kendisine gelip de “Biz Allah’ın Kitabı’nda bulamadığımız şeyleri bilemeyiz ki ona tabi olalım.”, diye söylerken asla rastlamayayım!”[706]

Diğer bir Hadis-i Şerifleri’nde de;

أَلاَ إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ اَلاَ يُوشِكُ رَجُلٌ شَبْعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ (السَّرِيرِ) يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلاَلٍ فَأَحِلُّوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ

“**Dikkat edin! Muhakkak ki bana Kitap ve Kitapla beraber onun kadarı verildi. Dikkat edin! (Süslenmiş) Koltuğunda, doymuş (ahmak) bir adamın (şöyle demesi) yakındır: “Size bu Kur’an lazımdır. Onda bulduğunuz helalleri helal, haramları haram diye hükmediniz…”**[707]**,** buyurmuşlardır.

İmam-ı Beyhakî Hz. buyurur ki: “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu mealdeki Hadis-i Şerifler ile kendisinden sonra Hadis-i Şeriflerini reddedecek böyle sapık insanların çıkacağını (bir mucize olarak) önceden bildirmiştir.”[708]

Ulemamız yukarıdaki Hadis-i Şerifler’de geçen “koltuğuna yaslanmış” ifadesini “süslenmiş koltuğuna”[709] diye; “doymuş” ifadesini de “ahmak”[710] diye şerh etmişlerdir.

---

[704] Nisa 65
[705] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[706] Sünen-i Ebî Dâvûd, el-Mektebetü’ş-Şamile (Avnü’l-Mâ’bud şerhine dikkat edilerek yazıldı.)
[707] Senen-i Ebi Davud Hadis No: 4604, Avnü’l-Mâ’bud şerhine dikkat edilerek yazıldı
[708] İmam-ı Suyûtî, Miftâhu’l-Cenneh fi’l-İhticaci bi’s-Sünne, el-Mektebetü’ş-Şamile
[709] Abadî, Avnü’l-Ma’bud Şerh-u Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü’ş-Şamile

Böylece daha o günden, bugün ortaya çıkan, Sünnet inkarcısı bazı kimselerin hallerini vasfetmekle keramet göstermişlerdir.

Günümüz Müslümanlarının ekserisinin cahil olduğu mühim bir husus vardır. Acaba farzlar ve haramlar Kur'an-ı Kerim ile sabit olduğu gibi, Hadis-i Şerifler ile de sabit olur mu?

Bu sorunun cevabı Irbaz bin Sariye (r.a.)'ın rivayet ettiği şu Hadis-i Şerif'te açık olarak görülmektedir:

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile Hayber'de konaklamıştık. Onun yanında Ashab-ı Kiram'dan olanlar da vardı. Hayber'in sahibi azgın ve kötü bir adamdı. Rasülüllah (s.a.v.)'e gelerek "Ya Muhammed (s.a.v)! Sizin için bizim hımarlarımızı kesmek, meyvelerimizi yemek, kadınlarımızı dövmek var mıdır?" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) (bu sözler üzerine) gadaplandı ve **"Ey Avf'ın oğlu! Atına bin, sonra şöyle seslen: Dikkat edin Cennet ancak müminlere helal olur, namaza toplanın!"** Ashab-ı Kiram namaz için toplandı. Peygamber Efendimiz (s.a.v) onlara namaz kıldırdı. Sonra kalktı ve şöyle buyurdu:

أَيَحْسَبُ أَحَدُكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ قَدْ يَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُحَرِّمْ شَيْئًا إِلاَّ مَا فِى هَذَا الْقُرْآنِ أَلاَ وَإِنِّى وَاللَّهِ قَدْ وَعَظْتُ وَأَمَرْتُ وَنَهَيْتُ عَنْ أَشْيَاءَ إِنَّهَا لَمِثْلُ الْقُرْآنِ أَوْ أَكْثَرُ وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُحِلَّ لَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلاَّ بِإِذْنٍ وَلاَ ضَرْبَ نِسَائِهِمْ وَلاَ أَكْلَ ثِمَارِهِمْ إِذَا أَعْطَوْكُمُ الَّذِى عَلَيْهِمْ

"Sizden biriniz koltuğuna yaslanır olduğu halde şöyle mi zanneder: Allah-ü Teala Kur'an-ı Kerim'inde olanlardan başka hiçbir şeyi haram kılmamıştır? Dikkat edin! Muhakkak ki ben vallahi vaaz ettim, emrettim ve bir çok şeyden nehyettim ki onlar Kur'an-ı Kerim'de olanlar kadar hatta daha fazladır. Şüphesiz ki Allah (c.c.) sizin için ehl-i kitabın (zimmet altında olanlarının) evine girmeyi helal kılmadı. İzin ile olmak müstesna. Yine size cizyelerini verdikleri zaman kadınlarını dövmeyi, meyvelerinden yemeyi helal kılmamıştır."[711]

İkinci bir iddia ise şöyledir:

"Bu sözlerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e ait olduğunu nereden bilelim. "

---

[710] Abadî, Avnü'l-Ma'bud Şerh-u Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile
[711] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile

Bu iddiada bulunmadan önce Selef-i Salihin tarafından, Sünnet müessesesinin muhafazası için neler yapılmış; Hadis-i Şerifler günümüze kadar getirilirken ne derece dikkat ve itina gösterilmiş bunu iyi araştırmak gerekir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile beraber vahye şahid olmuş Ashab-ı Kiram'ın, sünnet müessesesini muhafaza için nasıl hareket ettiğine şöyle bir göz atalım.

Kur'an-ı Kerim henüz cem olunmamıştı. Ayet-i Celiler ile Hadis-i Şeriflerin, bilmeyenler tarafından karıştırılma ihtimali vardı.

Bu sebeple Ayet-i Kerimeler kayıt altına alınıyor, onun tefsir-i mahiyetinde olan Hadis-i Şerifler ise ezber de tutulmaya çalışılıyordu.

Bununla beraber Rasülüllah (s.a.v.)'in Ashab-ı Kiram içinde mübarek sözlerini yazma ruhsatını verdikleri kimseler de olmuştur.

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatır:

كَانَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ يَجْلِسُ إِلَى النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– فَيَسْمَعُ مِنَ النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُهُ وَلاَ يَحْفَظُهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّ أَسْمَعُ مِنْكَ الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُنِي وَلاَ أَحْفَظُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– « اسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ ». وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ لِلْخَطِّ

"Ensar-ı Kiram'dan bir adam, Rasülüllah (s.a.v.)'in yanında oturuyordu. Ondan Hadis-i Şeriflerini dinliyor ve çok beğeniyordu. Fakat onu muhafaza edemiyordu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e şikâyetini arzedip "Ya Rasülallah! Ben sizin mübarek sözlerinizi dinliyorum. Onları beğeniyor, fakat muhafaza edemiyorum.", dedi. Rasülüllah (s.a.v.) **"Elinden yardım talep et! (ondan istifade et)"** buyurup bir taraftan da eliyle yazıyı ima etti"[712]

Ashab-ı Kiram, Rasülüllah (s.a.v.)'in Hadis-i Şeriflerini ondan duydukları gibi muhafaza etmek için sonsuz gayret gösteriyorlardı. Sırf Rasülüllah (s.a.v.)'den işitilmiş bir Hadis-i Şerifi te'yid için, o günün şartlarıyla kilometrelerce yol katedenler olurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh anlatır:

[712] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Ebu Eyyüb (r.a.), Rasülüllah (s.a.v.)'den işittiği Hadis-i Şerif'i sorup te'yid etmek için, Mısır'da bulunan Ukbe ibni Âmir (r.a.)'ın yanına gitmişti.

Bu arada Ukbe bin Âmir (r.a.) durumu haber almış acele olarak Ebu Eyyub (r.a.)'ın yanına gelmişti. Onunla kucaklaşıp seyahatinin sebebini sormuştu. Ebu Eyyub (r.a.): "Rasülüllah (s.a.v)'den işittiğim müminin hatalarını setretmek ile alakalı olan hadis-i şeriftir! Onu sen ve benden başka işiten artık kalmadı.", diye cevap verdi. Ukbe (r.a.) şöyle devam etti: "Evet. Ben Rasülüllah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştim: "Dünyada müminin aybını örteni Allah-ü Teala da kıyamet gününde örter." Eba Eyyub (r.a.): "Doğru söyledin.", dedi ve hemen bineğine doğru yöneldi. (Başka bir şey ile meşgul olmadan) Medine'ye dönmek üzere bineğine bindi.[713]

Sahih-i Buharî'de kaydedildiğine göre, Sahabe-i Kiram'dan Cabir ibn-i Abdillah (r.a.) bir tek Hadis-i Şerif'i öğrenebilmek için bir aylık yolu katetmiştir.[714] Yine Abdullah ibn-i Abbas (r.anhüma)'dan bu mevzuda şöyle bir rivayet vardır. "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından birinin elinde bir Hadis olduğunu işitiyorum. Ona haber göndersem hemen gelir ve o Hadis-i Şerif'i bana rivayet eder; fakat ben, onun kapısına gidiyor ve Hadis'i ondan alıyorum."[715]

Hulefa-i Raşidin ve bilhassa Hz. Ömer (r.a.) Hadis-i Şerifler'in, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den işitildiği kat'i olarak bilinenler hariç, rasgele çoğaltılmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Hal böyle olunca, Sahabe-i Kiram çok şey duydukları halde, çok az rivayet ediyordu. Aşere-i Mübeşşere'den olan Said bin Zeyd (r.a.) gibi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den hiç Hadis-i Şerif rivayet etmeyen sahabiler de mevcuttu.

Hatta Sahabe-i Kiram, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den hadis rivayet etmeyi, tehlikesi sebebiyle yıldırım çarpmasının insana vereceği zarara benzetiyor, **مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنْ النَّار "Benim üzerime yalan isnad eden cehennemdeki oturacağı yerini hazırlasın"[716]** tehdidinin ağırlığıyla, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sözlerini söylerken dahi "Rasülüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu" demekten son derece kaçınıyorlardı.

Amr bin Meymun (r.a.) anlatır: "İbn-i Mes'ud (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sözlerine son derece hürmet eder, bir hata yaparım diye hiçbir zaman "Rasülüllah (s.a.v.)

[713] Müsned-i Hamîdî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[714] Sahih-i Buharî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[715] İbn-ü Abdi'l-Berr, Cami'u Beyani'l-İlmi ve Fazlihi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[716] Sahih-i Buharî, el-Mektebetü'ş-Şamile

şöyle buyurdu" demezdi. Günlerden bir gün, kendisini ziyarete gitmiştim. Sözünün bir yerinde bu ifadeyi kullandığını farkettim. Ne zaman ki "Kale Rasülüllah (s.a.v.)" dedi, yaptığı rivayetin ağırlığından başını aşağıya doğru eğdi. Damarları şişti, gözleri yerinden fırlayacak gibi oldu. Elbisesinin düğmelerini kopartacak kadar aklı başından gitmiş bir vaziyette ayakta öylece kaldı."[717]

Bir de çokça Hadis-i Şerif rivayet etmiş olan eshabın dikkatlerini inceleyelim. Acaba onlar, her duyduğunu rivayet ettikleri için mi, çok hadis rivayet etmiş olarak bilinmektedirler. Bu zatlardan üçüncü sırada bulunan Enes bin Malik (r.a.) şöyle buyurur:

"Eğer hata yapmaktan korkmasaydım, size Rasülüllah (s.a.v.)'den duyduğum daha bir çok Hadis-i Şerif'i rivayet ederdim."

Yine bu çok Hadis-i Şerif rivayet edenlerden Ebu Hüreyre (r.a.) kendisine Hz. Ömer (r.a.)'ın şu sözünü ölçü almıştı:

بِحَسْبِ الْمَرْءِ مِنْ الْكَذِبِ أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

"Kişiye yalan olarak, her duyduğunu söylemesi yeter."[718]

İşte, dört büyük halife devrinde bu hassasiyetten asla uzaklaşılmamış, uydurma hadislerin önüne geçmek için büyük gayret sarfedilmişti. Bu hususta Hz. Osman (r.a.)'ın halifeliği sırasında minbere çıkarak, halkına yaptığı hitabet, numune teşkil eder: **"Ey insanlar! Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) zamanında benim duymadığım bir hadisi rivayet etmeyi hiç kimseye helal görmem"[719]**

Velhasıl bu tür soru ve iddiaların cevaplarını Usul-i Hadis kitaplarında bulmak mümkündür. Ömründe bir defa dahi olsa yalan konuştuğu tesbit edilen ravînin adaleti düşürülmüş, rivayet ettiği hiçbir hadis kabul edilmemiştir.

Hadis rivayet eden kimsenin, dini ve dünyevi yaşantısına, zekasına, hadisle amel edip-etmeyişine, rivayet ettiği hadisin başka delillere muhalif olup-olmayışına varıncaya kadar her türlü husus araştırılmış, bu ölçülere göre Hadis-i Şerifler tasnif edilmiştir.

Evet, günümüze kadar ulaşan hadisler içinde uydurulmuşları da vardır. Ancak bunların hepsi muayyen isimler altında toplanıp tespiti yapılmıştır. Şu halde "Sahih" ismi altında zikredilen Hadis-i Şeriflere dahi dil uzatmak, "yok böyle bir şey, uydurmadır bunlar",

[717] Muhammed el-Hatib, es-Sünnetü kable't-Tedvin, s.63
[718] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[719] Muhammed el-Hatib, es-Sünnetü kable't-Tedvin, s.66-67

demeye cür'et etmek, bu kadar emeğe ve ulemamızın ta Ashab-ı Kiram'dan buyana, gösterdikleri sonsuz gayretlere saldırmak olur.

Şu bir hakikattir ki dünyanın ömrü olduğu müddetçe, dine, mukaddesata saldıran zındıklar her zaman olacaktır. Bununla beraber onların karşısında hak üzere durup, dini muhafaza edecek bir topluluk da hiç eksik olmayacaktır. İmam-ı Buhârî Tarihi'nde İbn-i Mes'ud Hz.'inden şunu nakleder:

بَعَثَ اللهُ نُوحًا فَمَا أَهْلَكَ أُمَّتَهُ إِلاَّ الزَّنَادِقَةُ ثُمَّ نَبِيٌّ فَنَبِيٌّ وَاللهِ لاَ يُهْلِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ إِلاَّ الزَّنَادِقَةُ

"Allah-ü Teala Nuh (a.s.)'ı (Peygamber olarak) gönderdi. Onun ümmetini zındıklardan başkası helak etmedi. Sonra nebiler birbiri ardına geldi. (Hepsinde durum aynı oldu.) Şu ümmeti de ancak zındıklar helak edecektir.[720]

Rasülüllah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدَعُ فِي أُمَّتِي وَشَتَمَ أَصْحَابِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Bid'atler ümmetim arasında zâhir olduğu, ashabıma sövüldüğü zaman, alim ilmini izhar etsin. Eğer bunu yapmazsa, Allah'ın laneti de meleklerin laneti de insanların tamamının laneti de onun üzerine olur."[721]

Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyururlar:

يَا مَعْشَرَ ٱلاِسْلاَمِ هَلْ تَظُنُّونَ يُفْتَرَى وَ يُكْذَبُ عَلَى اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ نَحْنُ اَحْيَاءٌ

"Ey İslam Ma'şeri (Cemaati)! Biz hayatta olduğumuz müddetçe Rasülüllah (sav)'in ashabına iftira atılabileceğini ve yalan isnad edilebileceğini mi zannediyorsunuz? (Böyle bir zanna kapılmayınız) Çünkü biz (ehl-i sünnet cemaati) hayattayız."

TASHİH HEYETİ

[720] İmam-ı Suyuti, Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticaci bi's-Sünne, el-Mektebetü'ş-Şamile
[721] İmam-ı Suyuti, Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticaci bi's-Sünne, el-Mektebetü'ş-Şamile

-18-

SÜNNETE TABİ OLMANIN EHEMMİYETİ

SÜNNET'E TABİ OLMANIN EHEMMİYETİ

Dini ve dünyevi bütün saadetlerin başı ve aslı, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Sünnet-i Seniyyelerine tabi olmak, buna mukabil bütün huzursuzlukların, fesatların aslı da ona muhalif olarak hareket etmektir.

Sünnetle sabit olan şeye adeta dişleriyle sım-sıkı sarılmak, onunla amel etmek, insanları ona davet etmek, ehl-i bid'atin kelamına kulak vermeyip onlara meyletmemek Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in şiârıdır.[722]

Haşr Süresi'nin 7. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَانَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Peygamber size her neyi emretti ise tutun, nehiy ettiğinden de sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah azabı şiddetli olandır."

Ayet-i Kerime'nin tefsirinde Sünnete tabi olmanın hükmü şöyle ifade edilir:

"Farz-ı ayınlarda; Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e tabi olmak, farz-ı ayın; farz-ı kifayelerde, farz-ı kifaye; vaciplerde, vacip; sünnetlerde, sünnettir."[723]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَابِعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ

"Sizden herhangi biriniz, hevâ ve istekleri, kendisini getirdiğim şeye tâbî olmadıkça, (hakiki manada) iman etmiş olmaz."[724]

[722] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl
[723] İ.Hakkı Bursevî, Ruh-ul Beyan Tefsiri, el-Mektebe; Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl
[724] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'in sünnetlerine tabi olmadan İslâm'ı yaşamış olmak, ona itaat etmeden Allah-ü Teâlâ'ya itaat etmiş bulunmak mümkün değildir. Ona itaat Allah (c.c.)'ya itaattir. Ondan yüz çevirmek, gelecek büyük felaketin habercisidir.

Nisa Süresi'nin 80. Ayet-i Celilesi'nde Mevlâ'mız şöyle buyurur:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً

"**Kim Rasüle itaat ederse, Allah-ü Teâlâ'ya itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onlar üzerine muhafız olarak göndermedik."**[725]

"Her kim Allah'ın Rasülüne itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Her kim de nefsine uyar, itaatten yüz çevirirse onları seyyiattan muhafaza edeceğim diye uğraşma. Çünkü biz seni onların üzerine muhafız göndermedik, Rasül olarak gönderdik. Artık onlar, kötülüğün kaynağı olan kişilerdir. Elbette kendilerine kötülük isabet edecektir. Sen onları seyyiattan ve seyyiatın cezalarından muhafaza edemezsin."[726]

Gaye isimli kitapta şöyle buyrulur: "Sünnet, kendisini işlemekte sevap; terketmekte ise rüsvaylık ve azarlamanın olduğu, ceza ve mihnetin olmadığı şeylerdir." İmam Hâherzâde de böyle buyurmuştur."[727]

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e muhalefet, İslam nimetinin zevaline yaklaştırır. Hatta bu muhalefet, eğer kendisine iman etmek vacip olan hususlardan biri hakkında, inanmayı terketmek suretiyle olursa, İslam nimetinin bilfiil zeval bulması neticesini de verebilir.[728] Hadis-i Şerif'te;

مَنْ ضَيَّعَ سُنَّتِي حَرُمَتْ عَلَيْهِ شَفَاعَتِي

"Her kim sünnetimi (ona ittiba' etmemekle) zâyi' ederse, o kimse üzerine şefaatim haram olur."[729]

مَنْ اَحْيَى سُنَّتِي فَقَدْ اَحْيَانِي وَ مَنْ اَحْيَانِي فَقَدْ اَحَبَّنِي وَمَنْ اَحَبَّنِي كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[725] **Nisa 80**
[726] **Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili**
[727] **Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl**
[728] **Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl**
[729] **İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri; Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl**

“Her kim (ittiba’ etmekle) sünnetimi ihya ederse, beni ihya etmiş olur. Beni ihya eden kimse, muhakkak beni sevendir. Beni seven de kıyamet gününde Cennet’te benimle olacaktır” [730], buyrulur.

Şu halde hastalıkta, sağlıkta; korku ve emniyyette; vatanında veya seferde hâsılı hiçbir halde Rasülüllah (s.a.v.)’e ittibâ’ı terk etmeye vüs’at (serbestiyyet ve genişlik) yoktur.[731]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) buyurur ki:

مَنْ حَفِظَ سُنَّتِي اَكْرَمَهُ اللهُ تَعَالَى بِاَرْبَعِ خِصَالٍ اَلْمَحَبَّةُ فِي قُلُوبِ الْبَرَرَةِ . وَالْهَيْبَةُ فِي قُلُوبِ الْفَجَرَةِ . وَالسَّعَةُ فِي الرِّزْقِ . وَالثِّقَةُ فِي الدِّينِ

“Her kim, benim sünnetimi muhafaza ederse, Allah (c.c) ona dört haslet ile ikramda bulunur:

1. Salihler, abidler ve velilerin gönlünde (o kimseye karşı) sevgi;

2. Facirlerin kalbinde heybet;

3. Rızıkta genişlik (ve bereket);

4. Dinde (kendisine) güven ve itimad.”[732]

“Bir şahıs, vefatından sonra Cüneyd-i Bağdadi Hz.’ni rüyasında görür. Ona halinden sorar. Cüneyd-i Bağdadi Hz. cevap olarak

طَاحَتِ الْعِبَارَاتُ وَفَنِيتِ الْإِشَارَاتُ وَمَا نَفَعَنَا إِلاَّ رَكَيْعَاتٌ رَكَعْنَاهَا فِي جَوْفِ اللَّيْلِ

“İbareler ve işaretler yok oldu, bize gecenin ortasında kıldığımız birkaç rekât namazdan başka hiçbir şey menfaat vermedi.”

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. bu hadiseyi naklettikten sonra devamında şu nasihatte bulunur:

فَعَلَيْكُمْ بِمُتَابَعَتِهِ وَمُتَابَعَةِ خُلَفَائِهِ الرَّاشِدِينَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ وَإِيَّاكُمْ وَمُخَالَفَةَ شَرِيعَتِهِ قَوْلاً وَعَمَلاً وَاعْتِقَادًا فَإِنَّ الْأُولَى يُمْنٌ وَبَرَكَةٌ وَالثَّانِيَةَ شُؤْمٌ وَهَلَكَةٌ

[730] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, 1. Fasıl
[731] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, 1. Fasıl
[732] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri; Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, 1. Fasıl

“Öyle ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve O’nun Hulefa-i Raşidinine mütabaata sımsıkı sarılınız. Söz, amel ve itikat olarak O’nun şeriatına muhalefet etmekten sakınınız. Çünkü birincisi (şeriata mütabaat) berekettir. İkincisi (şeriata muhalefet) uğursuzluk ve bereketsizliktir.”[733]

Efendimiz (s.a.v.)’e mütabaat üzere yapılan ameller Allah-ü Teala katında kat kat kıymet ifade ederken; O’na muhalefet üzere yapılan hangi amel olursa olsun hiçbir kıymeti yoktur.

İmam-ı Rabbâni (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

فَإِنَّ ذَرَّةً مِنْ هذِهِ الْمُتَابَعَةِ الْمَرْضِيَّةِ أَفْضَلُ مِنْ جَمِيعِ التَّلَذُّذَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ والتَّنَعُّمَاتِ الْأُخْرَوِيَّةِ بِمَرَاتِبَ كَثِيرَةٍ وَالْفَضِيلَةُ مَنُوطَةٌ بِمُتَابَعَةِ سُنَّتِهِ وَالْمَزِيَّةُ مَرْبُوطَةٌ بِإِتْيَانِ شَرِيعَتِهِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ وَالنَّوْمُ فِي نِصْفِ النَّهَارِ مَثَلاً اَلْوَاقِعُ عَلَى وَجْهِ هَذِهِ الْمُتَابَعَةِ أَفْضَلُ مِنْ إِحْيَاءِ أُلُوفٍ مِنَ اللَّيَالِي اَلْوَاقِعِ عَلَى غَيْرِ وَجْهِ الْمُتَابَعَةِ وَكَذَلِكَ الْإِفْطَارُ فِي يَوْمِ عِيدِ الْفِطْرِ الَّذِي أَمَرَتِ الشَّرِيعَةُ بِهِ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِ أَبَدِ الْآبَادِ الَّذِي لَمْ يُؤْخَذْ مِنَ الشَّرِيعَةِ وَإِعْطَاءُ حَبَّةٍ بِأَمْرِ الشَّارِعِ أَفْضَلُ مِنْ إِنْفَاقِ جَبَلٍ مِنَ الذَّهَبِ مِنْ قِبَلِ النَّفْسِ

“Razî olunan şu mütaba’attan bir zerre, bütün dünyevi lezzetlerden ve uhrevi nimetlerden birçok mertebe ile daha faziletlidir. Fazilet, O’nun sünnetine tabi olmaya, meziyet ise O’nun şeriatı ile amel etmeye bağlıdır. Mesela gün ortasında şu mütabaat üzere vaki olan uyku, mütabaatın dışında bir gaye ile vaki olan binlerce gecenin ihyasından daha faziletlidir. Yine şeriatın emrettiği Ramazan Bayramı’nın birinci gününde iftar (oruç tutmayıp, yemek), şeriattan alınmayan, sonsuz oruçtan daha faziletlidir. Şâri’in emri ile bir habbeyi vermek, nefis tarafından altından bir dağı infaktan daha faziletlidir.”[734]

رَأَى سَعِيدٌ بْنُ الْمُسَيَّبِ رَجُلاً يُصَلِّي بَعْدَ الْعَصْرِ الرَّكْعَتَيْنِ يُكْثِرُ فَقَالَ لَهُ. فَقَالَ : يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَيُعَذِّبُنِي اللَّهُ عَلَى الصَّلَاةِ؟ قَالَ : لاَ وَلَكِنْ يُعَذِّبُكَ اللَّهُ بِخِلاَفِ السُّنَّةِ.

[733] **İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.184**
[734] **İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.114**

“Saîd ibn-i Müseyyeb (r.a.), ikindi namazından sonra, nafile olarak iki rek’at namaz kılan birini gördü. Onu ikaz etti. O zat “Ya Ebâ Muhammed, Allah beni namaz üzerine hiç azaplandırır mı?” diye sorunca:

“Hayır, velâkin Allah-ü Teala seni sünnete muhalefetin sebebiyle cezalandırır”[735], buyurdular.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Ka’b bin Eşref ve ona tabi olanları İslâm’a davet ettiği zaman, onlar “Biz Allah’ın oğulları ve O’nu sevenleriz” dediler.[736]

Bu hadise üzerine Âl-i İmran Süresi’nin 31. Ayet-i Celile’si nazil oldu:

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki; Eğer siz Allah’ı seviyorsanız, hemen bana tabi olun ki, Allah da sizleri sevsin ve günahlarınızı mağfiret etsin. Allah gafurdur, rahimdir.”[737]

Cüneyd-i Bağdadi Hz. şöyle buyurmuşlardır:

“Mahlûkat üzerine bütün yollar kapalıdır. Ancak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in izinden giden, sünnetine tabi olan ve Peygamber Efendimiz’in yolunu lüzumlu gören kimse üzerine kapalı olmaz. Çünkü hayır yollarının tamamı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e, O’nun izinden giden ve O’nun sünnetine tabi olanlara açıktır.”[738]

Ahmet bin Hanbel (r.h.) şöyle anlatır:

“Bir gün, elbiselerini çıkarıp suya giren bir cemaatle beraber oldum. Ben, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in;

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلاَ يَدْخُلِ الْحَمَامَ اِلاَّ بِمِئْزَرٍ

“Kim Allah’a ve Ahiret gününe iman ederse, hamama peştamalsiz girmesin”, Hadis-i Şerifleri ile amel edip elbiselerimi çıkarmadım. O gece rüyamda bir kimseyi gördüm, bana şöyle sesleniyordu: “Müjdeler olsun ey Ahmed! Allah-ü Teâlâ seni, bir sünnet ile amel

[735] Sünen-i Darimi, el-Mektebetü’ş-Şamile
[736] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri
[737] Âl-i İmran 31
[738] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri Ruh-ul Beyan C.3 S.257

etmen sebebi ile mağfiret etti ve seni kendisine tabi olunacak bir imam kıldı". "Sen kimsin?", diye sorduğumda, Cebrail (a.s.) olduğunu söyledi."[739]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Sünnet-i Seniyyelerine sımsıkı sarılmamızı emrettiği gibi, bid'atlerden de bizleri şiddetle sakındırmışlardır.

Sahabe-i Kiram (r. anhüm) Hazerâtı da ister az ister çok olsun, gerek küçük, gerekse büyük olsun, muamele veya ibadet veya zikir hususunda yapılmış olsun, kendilerinin, zaman-ı nübüvvette muhafaza etmedikleri, yeni bir adet uydurana son derece şiddetle karşı çıkmışlardır.[740]

Zira işlenen her bid'at bir sünneti ortadan kaldırır. Hadis-i Şerif'te,

مَا مِنْ أُمَّةٍ اِبْتَدَعَتْ بَعْدَ نَبِيِّهَا فِي دِينِهَا بِدْعَةً إِلاَّ أَضَاعَتْ بَدَلَهَا مِنَ السُّنَّةِ

"Peygamberlerinden sonra dinlerinde bid'at çıkaran hiçbir ümmet yoktur ki, o bid'at sebebiyle, sünnetten bir şeyi zayi etmememiş olsun. (Mutlaka bir sünneti zayi etmiş olur)**"[741],** buyrulmuştur.

Sâriye bin İrbaz (r.a.) şöyle anlatır:

"Rasülüllah (s.a.v.) bize öyle bir vaaz etti ki, kalpler ürperdi ve gözlerden yaşlar aktı. Bunun üzerine biz, "Ya Rasülallah! Bu vaaz, veda eden bir kişinin vaazına benziyor, bize vasiyette bulunun" dedik. Rasülüllah (s.a.v) şöyle buyurdu:

أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Size Allah'tan korkmanızı, kulak verip siyah bir köle bile olsa emire itaat etmenizi tavsiye ederim. Sizlerden, benden sonra yaşayacak olanlar pek yakında bir çok ayrılıklar görecekler. O zaman sünnetimi ve hidayete erdirilmiş olan raşid halifelerimin yolunu takip ediniz, ona sarılınız, azı dişlerinizle (yani bütün gücünüzle)

[739] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri Ruh-ul Beyan C.3 S.258
[740] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, 1. Fasıl
[741] Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, el-Mektebetü'ş-Şamile

ona tutununuz. Dinde yeni ortaya çıkan (sünnete muhalif) bid'atlerden sakınınız. Çünkü (sünnete muhalif) her yenilik bid'attir, her bid'at dalalettir."[742]

İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz. Şöyle buyurur:

أَيُّهَا الْمَخْدُومُ إِنَّ فِعْلَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَوْعَيْنِ فِعْلٌ عَلَى سَبِيلِ الْعِبَادَةِ وَفِعْلٌ عَلَى طَرِيقِ الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ فَالْفِعْلُ الَّذِى صَدَرَ عَنْهُ عَلَى سَبِيلِ الْعِبَادَةِ نَعْتَقِدُ خِلاَفَهُ بِدْعَةً مُنْكَرَةً وَنُبَالِغُ فِى الْمَنْعِ عَنْهُ لِكَوْنِهِ إِحْدَاثًا فِى الدِّينِ وَهُوَ مَرْدُودٌ وَالْفِعْلُ الَّذِى صَدَرَ عَنْهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى طَرِيقِ الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ لاَ نَعْتَقِدُ خِلاَفَهُ بِدْعَةً مُنْكَرَةً وَلاَ نُبَالِغُ فِى الْمَنْعِ عَنْهُ لِعَدَمِ تَعَلُّقِهِ بِالدِّينِ بَلْ وُجُودُهُ وَعَدَمُهُ مَبْنِيَّانِ عَلَى الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ لاَ عَلَى الدِّينِ وَالْمِلَّةِ فَإِنَّ عُرْفَ بَعْضِ الْبِلاَدِ عَلَى خِلاَفِ عُرْفِ بَعْضِ بِلاَدٍ أُخْرَى وَكَذَلِكَ يَقَعُ التَّفَاوُتُ فِى الْعُرْفِ فِى بَلْدَةٍ وَاحِدَةٍ بِحَسَبِ تَفَاوُتِ الْأَزْمِنَةِ وَمَعَ ذَلِكَ إِذَا رُوعِيَتِ السُّنَّةُ الْعَادِيَّةُ تَكُونُ مُثْمِرَةً لِلنَّتَائِجِ وَمُنْتِجَةً لِلسَّعَادَاتِ

"Ey evladım. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in fiilleri iki kısımdır: İbadet olarak üzere yapılan fiiller, örf ve adet olarak yapılan fiiller. İbadet olarak yapılan fiillerinin hilafına olan şeyler için "çirkin bid'at" diye itikad ederiz ve bu, dinde yeni şeyler ortaya çıkarmak olduğu için, onların men'i hususunda mübalağa yaparız. Onlar reddolunmuştur. Örf ve adet kabilinden olan fiillerin hilafına olan şeyler için ise çirkin bid'at demeyiz ve onların men'i hususunda mübalağa yapmayız. Zira onların dine taallukları yoktur. Bu gibi fiillerin varlıkları ve yoklukları dine değil, örf ve adete mebnidir. Bazı beldelerin örfü, diğer beldelerin hilafına olmaktadır.

Yine bir beldede bile, zamanın değişmesine bağlı olarak, örf ve adetler de değişmektedir. Bununla birlikte adetlerde de Sünnet-i Seniyye'ye riayet edilirse, bu güzel neticeler ve saadetler meydana getirir.

وَإِنْ كَانَتِ الْبِدْعَةُ تُرَى مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ لَكِنَّهَا لاَ نُورَ لَهَا فِى الْحَقِيقَةِ وَلاَ ضِيَاءَ وَلاَ لِلْعَلِيلِ مِنْهَا شِفَاءٌ وَلاَ لِلدَّاءِ مِنْهَا دَوَاءٌ كَيْفَ وَالْبِدْعَةُ إِمَّا رَافِعَةٌ لِلسُّنَّةِ أَوْ سَاكِتَةٌ عَنْهَا وَالسَّاكِتَةُ لاَبُدَّ وَأَنْ تَكُونَ زَائِدَةً عَلَى السُّنَّةِ

[742] **Sünen-i Tirmizi; Sünen-i Ebî Davut, el-Mektebetü'ş-Şamile**

فَتَكُونُ نَاسِخَةً لَهَا فِي الْحَقِيقَةِ أَيْضًا لِاَنَّ الزِّيَادَةَ عَلَى النَّصِّ نَسْخٌ لَهُ فَالْبِدْعَةُ كَيْفَ كَانَتْ تَكُونُ رَافِعَةً لِلسُّنَّةِ نَقِيضَةً لَهَا فَلاَ خَيْرَ فِيهَا وَلاَ حُسْنَ فِيهَا

"Her ne kadar bid'at, sabah aydınlığı gibi görülse de hakikatte asla nuru ve ziyası bulunmaz. O bid'atte, hasta için şifa, dert için deva yoktur. Nasıl olabilir ki? Bid'at, ya sünneti kaldırır veya sünnetten sükût eder (sünnetten bahsetmez). İkinci kısım (sünnetten sükût eden bidat)ın sünnet üzerine zaid olması lazım gelir. O halde bid'at hakikatte sünneti neshetmiş olur. Çünkü nas üzerine ziyade o nassı nesihtir. Böyle olunca bid'at, nasıl olursa olsun, sünneti kaldırıcı ve sünnete zıt olur. Şu halde bid'atte asla hayır ve güzellik yoktur."[743]

فَإِنَّ كُلاًّ مِنَ السُّنَّةِ وَالْبِدْعَةِ ضِدُّ اْلأُخْرَى وَوُجُودُ أَحْدَيهُمَا مُسْتَلْزِمٌ لِانْتِفَاءِ الْأُخْرَى فَيَكُونُ اِحْيَاءُ اِحْدَيهُمَا مُسْتَلْزِمًا لِاِمَاتَةِ اْلاُخْرَى فَاِحْيَاءُ السُّنَّةِ مُوجِبٌ لِاِمَاتَةِ الْبِدْعَةِ وَبِالْعَكْسِ

"Sünnet ve bid'atten her biri diğerinin zıddıdır. Birinin varlığı diğerinin yokluğunu gerektirir. Birini ihya etmek diğerini öldürmek sayılır. Bu manaya göre sünneti ihya etmek, bid'ati öldürmek demektir, aksi dahi böyledir."[744]

Dinin aslında olmayıp, sonradan ortaya çıkarılan bid'atın, güzel ve çirkin olmak üzere ikiye ayrıldığını söyleyenler için de:

قَالَ بَعْضُ النَّاسِ اِنَّ الْبِدْعَةَ عَلَى نَوْعَيْنِ حَسَنَةٌ وَسَيِّئَةٌ فَالْحَسَنَةُ هِيَ كُلُّ عَمَلٍ صَالِحٍ حَدَثَ بَعْدَ زَمَنِ نَبِيِّنَا وَزَمَنِ خُلَفَائِهِ الرَّاشِدِينَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ وَلَمْ يَكُنْ رَافِعًا لِلسُّنَّةِ وَالسَّيِّئَةُ مَا تَكُونُ رَافِعَةً لِلسُّنَّةِ وَهَذَا الْفَقِيرُ لاَ يُشَاهِدُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْبِدْعَةِ شَيْأً مِنَ الْحُسْنِ وَالنُّورَانِيَّةِ وَلاَ يُحَسُّ فِيهَا شَيْءٌ سِوَى الظُّلْمَةِ وَالْكُدُورَةِ وَمَنْ رَأَى الْيَوْمَ فَرْضًا طَرَاوَةً وَنَضَارَةً فِي الْأَمْرِ الْمُبْتَدَعِ بِسَبَبِ ضَعْفِ الْبَصِيرَةِ وَلَكِنْ سَيَعْلَمُ غَدًا بَعْدَ حُصُولِ الْحِدَّةِ فِي بَصَرِهِ أَنْ لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ مِنْ نَتِيجَةٍ غَيْرَ النَّدَامَةِ وَالْخَسَارَةِ .

[743] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.2, Mek.19
[744] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.255

“Bazı insanlar; “Bid’at iki nevidir. Bid’at-ı Hasene ve Bid’at-i Seyyi’e. Bid’at-i Hasene, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Hulefa-i Raşidin zamanından sonra ortaya çıkan her salih ameldir ki; sünneti kaldırıcı olmamıştır. Bid’at-ı Seyyie ise; sünneti kaldırıcı olandır” dediler. Ama şu fakir bid’atin hiçbirinde güzellik ve nuraniyyetten bir şeye şahit olmamış ve o bid’atlerde karanlık ve bulanıklıktan başka bir şey hissetmemiştir. Kim ki bu gün, basiretinin zayıf olması sebebiyle, bid’at olan bir işte parlaklık ve tazelik görmüş olsa, lakin yarın, gözünde keskinlik hâsıl olduktan sonra, kendisi için pişmanlık ve hüsrandan başka bir neticenin olmadığını bilecektir.”[745]

فَيَا لَيْتَ شِعْرِى مِنْ أَيْنَ حَكَمُوا بِحُسْنِ الْبِدْعَةِ الْمُحْدَثَةِ فِى الدِّينِ الْكَامِلِ وَالْإِسْلاَمِ الْمَرْضِيِّ بَعْدَ إِتْمَامِ النِّعْمَةِ أَوْلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ الْأِحْدَاثَ بَعْدَ الْأِكْمَالِ وَالْإِتْمَامِ وَحُصُولِ الرِّضَاءِ بِمَعْزِلٍ عَنِ الْحُسْنِ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلاَلُ وَلَوْ عَلِمُوا أَنَّ الْحُكْمَ بِحُسْنِ الْمُحْدَثِ فِى الدِّينِ الْكَامِلِ مُسْتَلْزِمٌ لِعَدَمِ كَمَالِهِ وَمُنْبِئٌ عَنْ عَدَمِ تَمَامِ النِّعْمَةِ لَمَا اجْتَرَأُوا عَلَيْهِ

“Nimeti tamamladıktan sonra razı olunan İslam’da ve kâmil olan dinde sonradan ortaya çıkarılan bid’atlerin güzel olduğuna nereden hükmettiklerini keşke bilmiş olsaydım. Onlar bilmediler mi ki, rızanın husulünden, nimetin tamamlanmasından ve dinin ikmalinden sonra ortaya bir şey çıkarmak, güzellikten uzaktır. Haktan sonra dalaletten başka hiçbir şey yoktur. Kâmil olan dinde ortaya çıkarılan bid’atlerin güzel olduğuna hükmetmenin, dinin kâmil olmamasını icap ettirdiğini ve nimetin tamam olmamasını haber verdiğini bilmiş olsalardı, ona cür’et etmezlerdi.”[746]

Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulmuştur:

عَلَيْكُمْ زَمَانٌ لاَ يَكُونُ فِيهِ شَيْءٌ أَعَزَّ مِنْ ثَلاَثِ دِرْهَمٍ حَلاَلٌ أَوْ أَخٌ يُسْتَأْنَسُ بِهِ أَوْ سُنَّةٌ يُعْمَلُ بِهَا

“Sizin üzerinize öyle bir zaman gelecek ki o günde şu üç şeyden daha kıymetli hiçbir şey olmayacak. Bunlar:

1. **Helal para,**
2. **Kendisiyle ünsiyet kurulabilen kardeş,**

[745] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.186
[746] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.2, Mek.19

3. **Kendisiyle amel olunan sünnet."**[747]

FAZLI KELEŞ - ULUCAMİ

-19-

[747] **Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, el-Mektebetü'ş-Şamile**

ULUM-İ DİNİYYE'DE TEBAHHUR

ULUM-İ DİNİYYE'DE TEBAHHUR (DERİNLEŞMEK)

İslam, ilim dinidir. Kur'an-ı Kerim'in ilk nazil olan Ayeti okumayı emreder.[748]

İlim, her türlü fazilete vesiledir. O köleleri padişah meclisine yükselten bir nimettir.[749]

İlim tahsili, öğrenilecek ilme göre farz-ı ayın, farz-ı kifaye, mendup, haram, mekruh, mübah olmak üzere altı kısımda incelenir.

---

[748] **Alak 1**

[749] **İbn-i Abidin, Reddü'l-Muhtar Tercümesi, c.1, s.39**

Dini yaşamakta ihtiyaç duyulacak kadar olanı, farz-ı ayın; bu ilme başkasının menfaati sebebiyle ilave edileni farz-ı kifâyedir.[750]

Tevbe Süresi'nin 122. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

"Bununla beraber mü'minlerin kaffesi birden toplanıp, seferber olacak değillerdir. Fakat her fırkadan bir taife toplansa da dinde fıkıh tahsil etseler ve döndükleri zaman kavimlerini inzar eyleseler, gerek ki sakınırlar."

"O halde kalabalık her mümin cemiyetinden bir taife, bir kısım, dinde tefekkuh etmeleri, külfet ve meşakkate katlanıp fıkıh tahsil etmeleri için toplanmaları, dönüp geldikleri vakit belki sakınırlar diye kavimlerini inzar için bunu yapmaları, sırf irşad maksadı ve gayesi ile fıkıh ve dini ilimleri tahsil etmek için seferber olmaları gerekir. Binaenaleyh bu suretle dinde tefekkuh farz-ı kifaye olup Allah yolunda cihat ve hizmet sınıfındandır. Hatta ilim ile mücadele ve hizmet, kılıç ile cidalin aslı ve temelidir."[751]

"Bu Ayet-i Kerime'deki **لِيَتَفَقَّهُوا** nazm-ı celili "tefe'ul babı"ndan olmakla, fakahette tekellüf manasını ifade etmektedir. Bu ifadeyle, "dinin inceliklerine vakıf olmanın zorluğundan dolayı bu uğurda bütün güçlüklere göğüs germek" manası murat edilmiştir. Şu halde dinde tefekkuh, ciddiyet ve bütün gücü ortaya koyarak çalışma olmadan hasıl olmaz."[752]

Hadis-i Şerif'te, **مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ ، وَإِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ** **"Allah-ü Teala kendisine hayrı dilediği kimseyi dinde fakîh kılar. İlim ancak taallümledir"[753],** buyrulmuştur.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

"Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise çok bir hayır verilmiş demektir"[754] Ayet-i Kerimesi'nde ifade edildiği üzere "hikmetin manalarından biri de dinde tefekkuhtur. "Dinde

[750] İbn-i Abidin, Reddü'l-Muhtar Tercümesi, c.1, s.40
[751] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[752] Âlûsî, Ruhu'l-Meânî Tefsiri, el-Mektebetü'ş-Şamile
[753] Sahih-i Buharî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[754] Bakara 269

tefekkuh", dinin maksadını idrak etmek demektir ki bunun hakikati leh ve aleyhe olacak ahkamı bilmek, hak ve vazifeleri, menfaat ve mazarratı anlama melekesidir."[755]

Taha Süresi'nin 114. Ayet-i Kerimesi'nde de şöyle buyrulur:

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

"**Sana vahiy tamam edilmeden evvel Kur'an'ı okumakta acele etme ve de ki: Rabbim benim için ilmi artır."[756]**

Ayet-i Kerime şöyle tefsir edilmiştir: "Kur'an-ı Kerim'in ilim ve ahkâmının veya mutlak ilmin sende ziyadeleşmesini iste. Zira Allah-ü Teâlâ'nın zatının nihayeti olmadığı gibi ilminin de nihayeti yoktur. Kur'an-ı Kerim'den her kelimenin altında belki de her harfin altında nice esrar ve işaretler vardır. İşte budur senin için en menfaat veren. Muhakkak ki o seni matlubuna ulaştırandır. Bu hususta acele etme"[757]

Denilmiştir ki: "Allah-ü Teala, Rasülüne ilim dışında hiçbir şeyin artırılması talebini emretmemiştir." İbn-i Mes'ud (r.a.) bu Ayet-i Kerime'yi okudukları zaman şöyle dua ederlerdi: **اَللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْماً وَإِيمَاناً وَيَقِيناً** "Allah'ım! Beni ilim, iman ve yakîn cihetinden ziyadeleştir."[758]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

اِذَا اَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لاَ اَزْدَادُ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي اِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلاَ بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسِ ذَلِكَ الْيَوْمِ

"Beni, Allah-ü Teâlâ'ya yaklaştıracak yeni ilim edinemediğim günün güneşi'nin doğmasında, benim için hayır yoktur."[759]

İbn-i Hacer bu Hadis-i Şerif'i izah ederken, "Buradaki ilim ile murad ilm-i şer'îdir ki mükellef için ibadet ve muamelat hususundaki dînî umurundan kendine vacip olan şeyleri bilmektir."[760]

Ebu Hüreyre (r.a.), Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in şöyle dua ettiğini nakleder:

اَللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا اَلْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ

"**Allah'ım! Bana talim buyurduğun ilim ile (amele muvaffak olmakla) beni menfaatlendir. Menfaat verecek ilmi bana öğret. Beni ilim bakımından ziyadeleştir.**

---

[755] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[756] Taha 114
[757] İbn-i Acibe, el-Bahru'l-Medid; Alusi, Ruhu'l-Meânî, el-Mektebetü'ş-Şamile (birleştirilerek yazılmıştır)
[758] Tefsîr-i Hâzin
[759] Taberani, el-Mu'cemü'l-Evsat, el-Mektebetü'ş-Şamile
[760] Münavî, Feyzü'l-Kadir, el-Mektebetü'ş-Şamile

(Darlık ve varlık) bütün ahval üzerine Allah'a hamdolsun. Ehl-i nârın ahvalinden Allah-ü Teala'ya sığınırım." [761]

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ "Ne oldu sizlere yardımlaşmıyorsunuz?"[762] Ayet-i Kerimesi'nin tefsiri yapılırken şöyle buyrulmuştur:

رَجُلاَنِ تَعَلَّمَا عِلْمًا كَعِلْمِ الصَّلاَةِ اَوْ نَحْوِهَا اَحَدُهُمَا يَتَعَلَّمُ لِيُعَلِّمَ النَّاسَ وَالْآخَرُ يَتَعَلَّمُ لِيَعْمَلَ بِهِ فَالْاَوَّلُ اَفْضَلُ لاَنَّ مَنْفَعَةَ تَعْلِيمِ الْخَلْقِ اَكْثَرُ لِكَوْنِهِ خَيْرًا مُتَعَدِّياً فَكَانَ هُوَ اَفْضَلَ مِنَ الْخَيْرِ اللاَّزِمِ لِصَاحِبِهِ وَقَدْ جَاءَ فِي الْآثَارِ اِنَّ مُذَاكَرَةَ الْعِلْمِ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ اِحْيَاءِ اللَّيْلَةِ خُصُوصًا اِذَا كَانَ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِلْمِ بِاللهِ

"İki kimse namaz ve benzeri ilimleri öğrenseler, bunlardan biri insanlara öğretmek maksadıyla, diğeri ise öğrendikleriyle amel etmek niyetiyle öğrenmiş olsalar, birincisi daha faziletlidir. Zira halka ta'limin menfaati müteaddi (başkasına sirayet eden) bir hayır olduğu için, lâzım (kişinin kendinde kalan) hayra nispetle daha hayırlıdır. Eserlerde varit oldu ki, "Bir anlık ilim müzakeresi, geceyi ihyadan daha hayırlıdır". Hususiyle marifetullah ile alakalı olduğu zaman."[763]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

كَلِمَةُ حِكْمَةٍ يَسْمَعُهَا الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ وَالْجُلُوسُ سَاعَةً عِنْدَ مُذَاكَرَةِ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ

"Kişinin duyduğu hikmet havi kelime, kendisi için bir senelik ibadetten daha hayırlıdır. İlim müzakeresi yapılan yerde bir anlık oturma köle azat etmekten halırlıdır."[764]

جُلُوسُ سَاعَةٍ عِنْدَ مُذَاكَرَةِ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ تَطَوُّعًا وَخَيْرٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ تَسْبِيحَةٍ وَخَيْرٌ مِنْ عَشَرَةِ آلَافِ فَرَسٍ يَغْزُو بِهَا الْمُؤْمِنُ

"Bir saat ilim müzakeresinde oturmaklığın nafile olarak yüzbin rek'at namazdan, yüzbin tesbihten, kendiyle müminin gaza ettiği onbin attan daha hayırlıdır."[765]

İbn-i Abbâs (r.a.) da, **تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَائِهَا** "Geceden bir saat ilim tedarüsü geceyi ihyadan hayırlıdır."[766], buyurmuştur.

Tarikat-i Muhammediye Şerhi Berika'da şöyle kaydedilmektedir:

---

[761] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[762] Sâffât 25
[763] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan
[764] Suyûtî, Câmiu'l-Ahâdis, el-Mektebetü'ş-Şamile
[765] Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye, c.2, s.214
[766] Sünen-i Dârimi, el-Mektebetü'ş-Şamile

"Ebu Bekir Muhammed bin el-Fadlü'l-Buharî (rh.) Hz.'ne "tefekkuh edenler için Kur'an-ı Kerim'in kıraati mi, yoksa fıkıh dersi mi daha efdaldir?", diye sorulunca şöyle demiştir: "Hikaye olundu ki Ebu Mutı' el-Belhî (rh.),

(اَلنَّظَرُ) أَيْ التَّأَمُّلُ كَالْمُطَالَعَةِ (فِي كُتُبِ أَصْحَابِنَا) الْفُقَهَاءِ (مِنْ غَيْرِ سَمَاعٍ) مُدَارَسَةً (أَفْضَلُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ

"Bizim ashabımızın kitaplarına -karşılıklı ders ve müzakere yapmaksızın- bakmak dahi gecede kıyamdan efdaldir"

"Gecede kıyam ifadesinden anlaşılan, namaz ile gecede kaim olmaktır. Namaz ise kıraat ile sahih olur. Böyle olunca cevapta şuna işaret vardır: "Fıkıh kitaplarının dersi ve müzakeresi şöyle dursun, onları mütalaa ve teemmül dahi gecede kılınan namazdaki kıraat-i Kur'an'dan efdaldir."

Tatarhâniyye'de de

النَّظَرُ فِي الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ { قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ } خَمْسَةَ آلَافِ مَرَّةٍ

"İlimde nazar ve teemmül, "Kulhüvellahü ehad" süresinin beşbin defa okunmasından efdaldir." buyrulur.

Efdaliyyet sebebi ise şu olsa gerektir: "Fıkıh, Kur'an-ı Kerim'in nüzulünün aslî maksadı olan semerât ve neticelerindendir. Tilavetin sevabı ise mücerret teberrük içindir."[767]

"Ancak şu hususa dikkat etmek gerekir: Bütün ilimlerden maksat o ilim ile halisane amel etmektir. Şu halde ilimler, vesiledir. Hiç şüphesiz bizzat maksut olan ile meşguliyetin sevabı, gayrı sebebiyle maksut olandan daha çoktur. Bu itibarla ibadetler, ona vesile olan ilme nazaran daha faziletlidir.

Lakin yukarıdaki ifadelerde ilim ile meşguliyetin efdal olması, ilme ihtiyaç duyulduğu ve ona zaruret hasıl olduğu zamana aittir."[768]

Talib-i ilim için en kıymetli şey vakittir. Talebe için afetlerin en büyüğü vaktine ehemmiyet vermemesidir. İlim elde etmek isteyen, diğerleriyle oturdukları zaman boş durmaz. Eğer karşısındaki kendisinden ilimce alt seviyede ise ona bir mes'eleyi arzedip öğretir. Eğer kendinden ilimce yüksek ise ona karşı tevazu' gösterip ondan bir şeyler almaya çalışır. Eğer aynı seviyede iseler bildikleri hususlarda müzakere ederler. Zira ilim müzakeresi, kendisiyle Allah-ü Teala'nın rahmetine nail olunan bir ibadettir.

İmam-ı Zührî Hz. de آفَةُ الْعِلْمِ النِّسْيَانُ وَتَرْكُ الْمُذَاكَرَةِ "İlmin afeti unutmak ve müzakereyi terk etmektir"[769], buyururlar.

---

[767] Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye, c.2, s.214
[768] Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî, Berika Şerh-u Tarikati'l-Muhammediyye, c.2, s.214

Burada şunu bilmek vakti iyi değerlendirmeye yardımcı olur:

Muhafaza ettiği her hikmet Allah-ü Teala'ya yakınlık ve taattir. Bu inanca sahip olan kimse başkalarının muhafaza edip kendinin etmediği her bir faideyi kaçırmaktan nefsi üzerine şefkat duyup, bir kelimeyi dahi kaçırmamak üzere dikkatli ve haris olmaya yönelir. Bu da Allah-ü Teala'nın kuluna olan mahabbetindendir. Zira Allah-ü Teala ilim talibinin sadrını şerh ettiği zaman, artık o, bir kelime dahi kaçırmaz da hakkıyla tahsile başlar.

İLİM TETEBBU'UNDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

İlim tahsili ve tetebbu'unda bulunanlar üzerine terettüp eden bir takım vazifeler vardır. İmam-ı Gazâlî Hz. bu vazifeleri, "Mi'zânü'l-Amel" isimli eserinde şöyle beyan eder:

1. أَنْ يُقَدِّمَ طَهَارَةَ النَّفْسِ عَنْ رَدِيءِ ٱلْأَخْلاَقِ

"Evvela helak edici ahlak-ı zemîmeden nefsini temizlemektir."

Uzuvların ibadeti olan namazın, onların temiz olmasıyla sahih olduğu gibi, nefsin ve kalbin ibadeti olan ilim de ancak kalbin kötü ahlak ve sıfatlardan temizlenmesiyle sahih olur. Peygamber Efendimiz (s.a.v): **بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ "İslam temizlik üzerine bina kılınmıştır"**, buyururlar.

Temizlik zahirde olduğu gibi batında da şarttır.

Ayet-i Kerime'de, **إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ "Müşrikler, bir pislikten ibarettirler"**[770] buyrularak batınî pisliğe işaret edilmiştir. Hadis-i Şerif'te de: **لاَ تَدْخُلُ الْمَلاَئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ** "**Melekler, içinde kelp olan eve girmezler",** buyrulmuştur. Kalp meleklerin menzili ve nazar mahalleridir. Helak edici kötü ahlak ve sıfatlar ise kalp evine meleklerin girmesine mani olan kelp kabilindendir.

İlmin en alt derecesi, şunu bilmektir: "Muhakkak ki günahlar, ebedî hayatı(n saadetini) yok eden, helak edici birer zehirdirler." Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: **مَنِ ازْدَادَ عِلْماً وَلَمْ يَزْدَدْ هُدًى، لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللهِ إِلاَّ بُعْداً "İlmen kendini geliştirip, hidayet bakımından ziyadeleşmemiş olan, Allah-ü Teala'dan ancak uzaklaşmak bakımından kendini geliştirmiş olur."**[771]

---

[769] **Sünen-i Dârimi Hadis No:634**
[770] **Tevbe 28**
[771] **İmam-i Gazalî, İhya-ü Ulumi'd-Din, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Şu halde tâlib-i ilim "tezkiye ve tasfiye-i nefs" vazifesini birinci derecede görmesi, bu tahakkuk etmeden öğrendiği ve öğreneceği ilimlerin kendine zarar vereceğini bilmesi gerekir. Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurur:

"Kable'l-fenâ ve'z-zekâ yapılan her hareket ve fiil ve amel, tâ'lîlât-ı nefsâniyye levsiyle mülevvestir. (Nefsani hastalıkların pisliği ile kirlenmiştir.) Neticesi yok gibidir. İlk iş, ayn-ı zenb ve cehl ve hatie (günahın, cehaletin ve hataların kaynağı) olan nefsin ıslahıdır. Bu salah ve zekâyı hasıl eyledikten sonra her fi'l-ü amel kabule şayandır ve pâktır. Mütala'alar kable'z-zeka vücud-ı ilmi-i gayr-i sahih vereceğinden ve enâniyyet ve bilgiçlikten yakayı kurtarmayı çok müşkil kılacağından, bunları terk etmek ilm-i sahîh ve nâfi tâlibleri için elzemdir."[772]

2. أَنْ يَكُونَ قَصْدُهُ فِي كُلِّ مَا يَتَعَلَّمُهُ فِي الْحَالِ كَمَالَ نَفْسِهِ وَفَضِيلَتَهَا، وَفِي الْآخِرَةِ التَّقَرُّبَ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ

"Öğrendiklerinin her birinde kastı filhal nefsinin kemal ve fazileti, bilahare Allah-ü Teala'ya tekarrub olmalıdır."

Niyyeti tashih, ihlâsın temininde elzemdir. Çünkü bütün işler niyyete göre değer kazanır. Kişi, ilim tahsil ederken ihlas ve samimiyet sahibi olmalıdır.

İlim öğrenirken evvela Allah'ın rızasını, Cennet ve Cemal-i İlahi'yi kazanmaya, kendi nefsinden ve diğer insanlardan cehaleti gidermeye, dinin ihyası ve İslam'ın devamına yardımcı olmaya niyyet etmelidir. Çünkü İslam'ın bekası ilim ile kaimdir.[773]

Baş olma, dünya malını artırma, sefihlere karşı övünme, âlimlerle mücadele ve münazara etme gibi dünyevî maksatlar ile ilim tahsil edilmez. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُجَارِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يَصْرِفَ بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ أَدْخَلَهُ اللهُ النَّارَ

"**Kim ki alimlerle mücadele etmek veya sefihlere kendini övdürmek veya insanların yüzlerini kendisine çevirmek gayesi ile ilim öğrenirse, Hz. Allah o kimseyi ateşe atar."** [774], buyurmuşlardır.

İmam-ı Şaranî Hz. "Hz. Allah bu dini fâcir kimse ile de teyid eder", Hadis-i Şerifi'ni izah ederken hocası Ali el-Havas'tan şunu nakleder: "O fâcir kişi ilmi, bir riya ve gösteriş olarak öğrenir, insanlara dinin emir ve icaplarını öğretir, okutur, fetva verir. Böylelikle cemiyette dinin her hangi bir cephesi zayıfladığında onu canlandırır ve kaldırır. Buna rağmen

[772] **Mektuplar Risalesi, s.41**
[773] **Zernûcî, Talîmü'l-Müteallim, s.36**
[774] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Hak Teala kıyamet günü bu alim kişiyi kendine karşı temiz bir kalp taşımadığı için riyakârlığı yüzünden ateşe atar."[775]

Hz. Üstazımız (k.s.) da şöyle buyururlar: "Evlatlarım! Bu ilimleri okumak isteyen birisi daima "Ben Allah rızası için okuyacağım, okuduklarımı da Ümmet-i Muhammed'e öğreteceğim bu suretle batağa düşmüş insanları kurtarmaya çalışacağım diye düşünmeli ve gayesi hep böyle olmalıdır. Hatta müftü veya vaiz olmak niyeti ile ilim okumak haramdır. Eğer içinizde böyle düşünen ve bu maksatla aramızda bulunan varsa hemen dengini toplayıp gitsin. Zira Enbiya mirası olan bu ilimler dünyevi gayeler için okunmaz."[776]

"Vâris-i kâmil'in tâbileri hizmetlerinden, mevkî, makam, memuriyet gibi hiçbir maddi menfaat mülahaza etmez. Sırf rıza-i Bâri için çalışırlar."

"Menfaat maksadı ile ilim tahsil edenlere, dünya da haram, ahiret de. Biz Allah rızası için okuyoruz ve her yerde menfaat gözetmeden okutacağız."

3. أَنْ يُقَلِّلَ عَلاَئِقَهُ مِنَ ٱلْأَشْغَالِ الدُّنْيَوِيَّةِ، وَيُبَعِّدَ عَنِ ٱلْأَهْلِ وَالْوَلَدِ وَالْوَطَنِ

"**Dünyevî meşguliyetler ile alakasını azaltması, ehlinden, çocuğundan ve memleketinden uzaklaşmasıdır."**

Zira bu alaka, kalbi meşgul edicidir. "Çatal kazık, yere batmaz.", denilmiştir.

Ahzab Süresi'nin 4. Ayet-i Kerimesi'nde **مَا جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ "Allah-ü Teala, bir adam için, içinde iki kalp yapmamıştır",** buyrularak batınî cem'ıyyete işaret edilir.

Aklın bir kısmı dünya meşgalelerinde diğer kısmı derste olmak suretiyle düşünceler dağıldığı, bölündüğü zaman, ilmî hakikatlere muttali olmak güçleşir. İlim ise nazlıdır. Onu elde etmek isteyen her şeyini ortaya koyması gerekir. Bunun için şöyle denilmiştir: **اَلْعِلْمُ لاَ يُعْطِيكَ بَعْضَهُ حَتَّى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ** "Sen ilme her şeyini vermedikçe, o sana cüz'ünü vermez"[777]

İmam-ı Rabbanî Hz., evlatlarından talebe yetiştirmekle mes'ul Molla Ahmed Berkî'ye şu nasihatte bulunmuştur:

وَالنَّصِيحَةُ الَّتِي لاَبُدَّ مِنْهَا هِيَ أَنْ تَجْتَهِدَ فِي الدَّرْسِ مِنْ غَيْرِ فُتُورٍ وَأَنْ لاَ تَسْمَحَ نَفْسَكَ بِتَرْكِهِ فَإِنْ أَمْكَنَكَ اسْتِغْرَاقُ جَمِيعِ أَوْقَاتِكَ بِالدَّرْسِ لاَ تُهَوِّسَنَّ فِي الذِّكْرِ وَالْفِكْرِ فَإِنَّ سَاعَاتِ اللَّيَالِي كَافِيَةٌ لِلذِّكْرِ.

[775] **İmam-ı Şârânî, Levâkıhu'l-Envâr, s.14**
[776] **Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.39**
[777] **İmam-i Gazalî, İhya-ü Ulumi'd-Din, el-Mektebetü'ş-Şamile**

"Yapılması îcab eden nasihat, gevşeklik göstermeden, bıkmadan, usanmadan derste gayret göstermeniz ve dersi terk hususunda nefsinize müsâmaha etmemenizdir. Vakitlerin tamamını dersle geçirmeniz mümkün olursa zikir ve fikire hiç heveslenmeyin. Çünkü gece vakitleri zikir için kâfidir."[778]

Bu nasihatin akabinden, Molla Ahmed Berkî'nin talebeleri arasında bulunan Şeyh Hasan ile hususi alakadar olarak;

وَلْيَشْتَغِلِ الشَّيْخُ حَسَنٌ أَيْضًا بِالدَّرْسِ وَالتَّعَلُّمِ وَلاَ تَتْرُكَنَّهُ مُعَطَّلاً وَحَيْثُ كَانَتْ تِلْكَ الْحُدُودُ قَلِيلَةَ النَّصِيبِ مِنَ الْعِلْمِ كَانَ إِحْيَاءُ الْعُلُومِ الشَّرْعِيَّةِ فِيهَا ضَرُورِيًّا

"Şeyh Hasan da ders ve ilim öğrenmekle meşgul olsun. Onu sakın muattal bırakma. Bu beldelerin ilimden nasibi az olmasına binaen buralarda ulum-u şer'iyyeyi ihya zarurî olmuştur."

İmam-ı Rabbânî (k.s), Molla Ahmed Berkî'nin vefatı üzerine Şeyh Hasan'ı onun yerine nasbetmiştir. Bu ona olan ihtimamın nedenini açıklar.[779]

Allah'ın dinine hizmet şu zamanda ilim ile yapıldığına göre bu yüce gaye uğrunda hazırlık görenler için bütün vakitlerini iyi değerlendirip, ilimde tefekkuh etmekte her şeylerini ortaya koymaları tavsiye edilmiştir.

4. إِنَّ الْخَائِضَ فِي الْعُلُومِ النَّظَرِيَّةِ لاَ يَنْبَغِي أَنْ يَصْغَي أَوَّلاً إِلَى ٱلِاخْتِلاَفِ الْوَاقِعِ بَيْنَ الْفِرَقِ وَالشُّبَهِ الْمُشَكِّكَةِ وَالْمُحَيِّرَةِ، مَا لَمْ يَكُنْ بَعْدَ تَمْهِيدِ قَوَانِينِهِ

"Nazarî ilimlere dalacak olan, bu ilimlerin usul ve kaidelerini iyice derk etmeden, fırkalar arasında vaki olan ihtilaflara, şekke ve hayrete düşürecek şüphelere meyletmesi uygun olmaz."

Evvela her ilmin usulünü öğrenip ondan sonra, inceliklerinin tetkikatına geçilmelidir. Denilmiştir ki "İlimde, çok kitap; talimde ıstılahların farklılığı, ilim talebinde olanları, lüzumlu olmayan tetkikâta sevkettiği için elzem olanın tahsilinden men eder. Zira insan ömrü, sadece bir fenne dair yazılmış kitapların okunmasına dahi kafi değildir."[780]

Kafa karıştıracak, yanlış anlamaya sevkedecek tarzda yapılan mütalaalar, kişide ilmin aslına dair azmin zayıflamasına, ilmin hakikatini anlamaktan ümitsizliğin ortaya çıkmasına sebep olur. Hatta bu hikmete mebnî İslamî ilimlerde kuvvet kazanmamış kimselerin kafirler ile ihtilatı yasaklanmıştır.

[778] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.2, Mek.114
[779] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.2, Mek.61
[780] Mahzen-i Ulûm, s.73

5. أَنْ لاَ يَدَعَ فَناً مِنْ فُنُونِ الْعِلْمِ، وَنَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِهِ إِلاَّ وَيَنْظُرُ فِيهِ نَظَراً يَطَّلِعُ بِهِ عَلَى غَايَتِهِ وَمَقْصَدِهِ وَطَرِيقِهِ

"İlim nevilerinden hiçbir fenni, nevilerinden hiçbir nev'i terk etmemek. Hiç olmazsa gayesi, maksadı ve yolu üzerine muttali olacak tarzda o fenne nazar eder."

Eğer vakti müsait olur ve sebepler hasıl olursa o fende geniş malumat talebinde bulunur. Zira bütün ilimler birbirlerine bağlı ve bazısı bazısının yardımcısıdır. İşte sadece gaye ve yolunu bilmek ile o ilimden istifade etmiş olur. Hiç olmazsa o fenne dair cehaleti sebebiyle o ilme düşman olmaz. Zira **إِنَّ النَّاسَ أَعْدَاءُ مَا جَهِلُوا** "İnsanlar bilmedikleri şeylerin düşmanıdırlar". Ahkaf Süresi'nin 11. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ

"İman edenlere ta'n etmekle muratlarına ulaşamayınca, şöyle diyecekler: bu eski bir yalandır"

İlmin nevilerinden hiç birini küçük görmek münasip olmaz. Belki uygun olan her ilme hakkını ve mertebesini vererek tahsil etmektir.

İlimler dereceleri üzere ya Allah-ü Teala'dan uzaklaştırmaya sevkedici ya da Allah-ü Teala'ya ulaştırmaya yardım edicidir.

Hatta Şu'arâ Süresi'nin 46 ve 47. Ayet-i Kerimeleri'nden istidlal ederek tefsirlerde **اِنَّ التَّبَحُّرَ فِي كُلِّ عِلْمٍ نَافِعٌ** "Bütün ilimler hakkında tebahhur menfaat vericidir"[781] diye buyrulmuştur. Ayet-i Celilelerde şöyle buyrulur:

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ

"Musa (a.s) da asasını koyuverdi, bir de baktılar ki her ne dolap çeviriyorlarsa yutuyor. Derhal sihirbazlar secdeye kapandılar."

وَفِيهِ دَلِيلٌ عَلَى اَنَّ التَّبَحُّرَ فِي كُلِّ فَنٍّ نَافِعٌ فَاِنَّ السَّحَرَةَ مَاتَيَقَّنُوا بِاَنَّ مَافَعَلَ مُوسَى مُعْجِزُهُمْ اِلاَّ بِمَهَارَتِهِمْ فِي فَنِّ السِّحْرِ

"Bu Ayet-i Kerime'de "her fen hakkında tebahhur, menfaat vericidir" iddiası üzerine delil vardır. Zira sihirbazlar, Musa (a.s.)'ın yaptıklarının bir sihir değil de mucize olduğunu ancak sihir fennindeki maharetleriyle kat'î olarak bilmişlerdir."[782]

[781] Âlûsî, Ruhu'l-Me'ânî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[782] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan,

İlmin, memduh ve mezmum olması gayesi itibarıyladır. Yoksa ilim, ilim olması haysiyetiyle zem ve inkardan aridir. Her bir şeye ilim o şeye cehaletten evlâdır.

Ancak bu söz dini ilimlerde sağlam bir melekeye ulaşmış, delilleriyle meselelere vakıf, hiçbir şüpheyle inancında değişiklik olmayacak kimseler içindir. Okumak güzel bir alışkanlık ise de "ne olursa olsun oku!" mantığı yanlıştır. Zira kötü kitap, kötü arkadaş gibi kişiyi hidayetten uzaklaştırabilir. Hatalara vakıf olamayacak kadar ilmi bulunmayan kimse için, ne olduğu bilinmeyen kitaplardan uzak durması tavsiye edilir. Şu halde bu madde yukarıdaki maddeyle beraber değerlendilirmelidir.

6. أَنْ لاَ يُخَوِّضَ فِي فُنُونِ الْعِلْمِ دَفْعَةً، بَلْ يُرَاعِيَ التَّرْتِيبَ

"İlmin fenlerine birden dalmayıp, tertibe riayet etmek."

Ehem ile başlayıp, ehem ölçüsüyle devam edilir. Bir fenden evvel öğrenilmesi zaruri olan şeyleri öğrenmeden o fenne dalmamak gerekir. Zira ilimler zarurî bir tertip ile tertip olunmuştur. Bazıları bazısına yoldur. Muvaffak olan bu tertip ve tedrice riayet eden kimsedir.

Bakara Süresinin 121. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

اَلَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَه حَقَّ تِلاَوَتِه

"Kendisine kitabı verdiğimiz ehliyetli kimseler, onu, tilavetinin hakkını vererek okurlar."

أَيْ لاَ يُجَاوِزُونَ فَناً حَتَّى يُحَكِّمُوهُ عِلْماً وَعَمَلاً

Yani "İlmen ve amelen kendileriyle hükmetmedikçe bir fenni geçmezler."[783]

Elfazını, manalarını, ahkamını cidden gözete gözete dikkatli, saygılı, devamlı ve bilmediklerini, anlamadıklarını ehlinden sora sora hüsn-i niyetle, temiz kalp, temiz ağızla okurlar.

TASHİH HEYETİ

[783] İmam-ı Gazali, Mizanü'l-Amel, el-Mektebetü'ş-Şamile

-20-

ŞÜKÜR

HAMD VE ŞÜKÜR

A- HAMD VE ŞÜKRÜN MAHİYETİ [784]

Hamd, bir zaruret ve mecburiyet olmadan, dileyerek yapılmış bir ihsan ve iyiliğe veya o iyiliğin kaynağı olan güzelliğe karşı gönlün açılmasıyla, iyilik yapana tazim ifade eden güzel zikirden ibarettir.

Hamdin çok geniş manaları vardır. Şükür gibi Türkçe'de tam karşılığı olmamakla beraber kısmen medih, kısmen şükür ile birleşen bir övgü, bir çeşit övmek veya övülmek, iyi bir övüş veya övülüş, güzel bir övücü veya övülücü, ciddi bir övücülük veya övülücülük nihayet bu manaları cami ciddi bir sözdür. Aslında Türkçedeki "övmek", Arapçadaki "medih ve senâ"nın karşılığıdır. Kişiye ulaşan bir iyilik sebebiyle iyilik sahibine yapılan kavli övgüler, hem medih, hem hamd, hem de şükürdür. Ancak bu üçünün farklı noktaları vardır.

Hamd - Medih

Hamd, medihten hususidir. Her hamd aynı zamanda bir medihtir. Ancak her medih hamd değildir.

Medih boş bir ümidin sevkiyle kuru bir yalandan, sade bir yağcılıktan ibaret kalabilir. Ama hamd delile dayanan haklı bir ümidin neşesiyle yapılır.

Medih, kendisi için hayat ve irade olana da olmayana da yapılır. Mesela güzel bir inci ve at methedilebilir. Fakat bunlara hamdedilmez. Hamd bunları ihsan eden fâil-i muhtara yapılır.

Yine medih, ihsandan önce de sonra da yapılabilir. Hamd ise ihsanın akabinden yapılır.

Hamd - Şükür

[784] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Fatiha Suresi 1. Ayet-i Kerime'nin tefsirinden hulasa edilmiştir.

Hamd, ile şükür arasında umum-husus min vecih vardır. Yani, hamd şükürden bir yönden umumi, diğer yönden hususidir.

Hamd ihsandan sonra yapılır idi. Bu ihsan hamdedene ulaşmış bir ihsan olabileceği gibi ulaşacağı kat'î olarak beklenilen tarzda da olabilir. Şükür ise ancak şükredene ulaşmış ihsan için yapılır. Şu halde hamd, "verdi, verecekti" gibi mazi ile istikbal arasında deveran eden bir şevk halinden; şükür ise "işte verdi" gibi geçmişte hasıl olmuş vuslatın zevkinden doğan bir bahtiyarlık ilanıdır. Bu yönle hamd daha umumidir.

Şükür, gelmiş olan nimete kavlen, fiilen ve kalben yapılabilir. Hamd ise yalnız kavlen yapılır. Bu itibarla da hamd daha hususidir.

Hamdde şevk ve sevinç, şükürde ise sadakat ve vefa manası daha barizdir. Hamd ile şükür her ikisi birbirlerinden kıymetlidirler.

İnsanlar hep ileriye meyillidirler. Önceden verilmiş nimetler hatıra getirilip, sadakat göstererek şükretmek daima daha zor ve kıymetlidir. Bunun için Allah-ü Teala وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ **"Kullarımdan şükreden azdır"**[785] buyurmuştur. Kavuşulmak üzere olan nimetlerin şevkiyle hamdetmek ise daha kolaydır. Bu itibarla değerlendirildiğinde şükür hamdden daha kıymetlidir.

Ancak başka bir cihetten bakıldığında hamdde tazım ve takdir manası daha yüksektir. Zira hamdedende, ulaşacağına kat'î ümid bağladığı ihsan henüz kendisine ulaşmamış olmasına binaen garazsız bir tazim alameti vardır. Bir taraftan, o ihsana nail olanların sevincine iştirak ifade eden bir kardeşlik hissi, diğer taraftan da kendi hakkında o nimete kavuşmaya layık olamadığını ortaya koyan bir takdir hissi mevcuttur.

B- HAMD VE ŞÜKRÜN KIYMET VE EHEMMİYETİ

İnsan Allah-ü Teâlâ'nın yarattığı varlıkların içinde en seçkin olanıdır. Onu en güzel şekilde yaratmış, akıl gibi üstün kabiliyetlerle donatmıştır. Yer ve gökleri ve bunlarda olan her şeyi ona hizmet için var etmiş ve ona sayılamayacak kadar nimetler vermiştir. Allah ona, başka hiçbir varlığa bahşetmediği halifelik makamını ihsan buyurmuştur.

İmam-ı Rabbanî Hz.; "şükrün vücubu, nimetin vusulü miktarıdır. Böyle olunca eğer nimetin vusulü çok olursa, o nimete şükrün vücubu daha ziyade olması lazımdır."[786], buyurur. Şu halde bu nimetlerin hamdinde ve şükründe olmak en büyük borç, nimet sahibini unutup nankörlük etmek ise en büyük ziyandandır.

[785] Sebe' 13

[786] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1, Mek.71

Fatır Süresi'nin 39. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلاءِفَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلاَّ مَقْتاً وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ اِلاَّ خَسَاراً

"O ki sizleri yeryüzünde halifeler kıldı. Kim küfrederse küfrü kendi aleyhinedir. Kafirlere küfürleri, Rablerinin katında ancak buğzdan başka bir şey artırmaz. Kafirlere küfürleri hasardan başka bir şey artırmaz."

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de nankörlerin ahiretteki perişanlıklarını ifade ederken şöyle buyurur:

يُؤْتَى بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى لَهُ: اَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ سَمْعاً وبَصَراً وَمَالاً وَوَلَداً، وَسَخَّرْتُ لَكَ الْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ، وَتَرَكْتُكَ تَرْأَسُ وَتَرْبَعُ أَكُنْتَ تَظُنُّ أَنَّكَ كُنْتَ مُلاَقِيَّ يَوْمَكَ هَذَا فَيَقُولُ لاَ، فَيَقُولُ لَهُ: اَلْيَوْمَ أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي.

"Kıyamet günü kul (hesap vermek üzere huzur-u İlahi'ye) getirilir. Allah (c.c.); 'Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Hayvanları ve ekini senin emrine vermedim mi? Seni bunlara baş olmak, onlardan istifade etmek üzere serbest bırakmadım mı? Acaba, benimle bugünkü şu karşılaşmanı hiç düşündün mü?' diye soracak. Kul da: 'Hayır' diyecek. Bunun üzerine Allah-ü Teala; 'Öyleyse bugün ben de seni unutacağım, tıpkı senin (dünyada) beni unuttuğun gibi' buyuracaktır."[787]

Nankörlüğün zararı, kulun kendisinedir. Şükrün ve minnettarlığın menfaati de kulun kendinden başkasına değildir.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوالِي وَلاَ تَكْفُرُونَ

"O halde siz, beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim. Bana şükredin, nankörlük etmeyin"[788] Ayet-i Kerimesi'nde de ifade edildiği üzere unutulmamak, mahrum olmamak için, bugün hatırlamak gerekir.

Şu halde şükreden aslında kendisi için şükretmiştir. Şükrettikçe ihsan olunmuş nimetler artırılacaktır. İbrahim Suresi'nin 7. Ayet-i Celilesi bunu ifade eder:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

"Ve düşünün ki Rabbiniz şöyle ilan buyurdu: Celalim hakkı için şükrederseniz elbette size artırırım ve eğer nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki, azabım çok şiddetlidir."

[787] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[788] Bakara 152

Şükür, nimetlerin artmasının en önemli sebebidir. Nankörlük ise, azabın şiddetlenmesine sürükler.

Burada şu hususa dikkat etmek gerekir: Nankörlük bazan nimetin zevaline değil artmasına vesile olabilir. Zira Allah-ü Teala lütfundan bahşettiği gibi kahrından da verir. Bu sebeple şükretmeyenler, nimetin azaltılacağıyla değil, şiddetli azapla uyarılmışlardır.

Zaten Allah-ü Teala'nın şükredilmeye ihtiyacı yoktur. O hiçbir şeye muhtaç değil, her şey ona muhtaçtır. Yerde gökte ne varsa onu tesbih eder.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً.

"O'nu (Allah-ü Teala'yı) yedi gök ve yer ve onlarda bulunanlar tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki illa O'nu hamd ile tesbihte bulunur. Fakat siz onların tespihlerini anlayamazsınız. Şüphe yok ki O, halimdir bağışlayıcıdır."[789] Ayet-i Kerimesi bunun şahididir.

Neml Süresi'nin 40. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ومَنْ كَفَرَ فَاِنّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ.

"Her kim şükrederse, sırf kendi lehine şükreder. Ve her kim de nankörlükte bulunursa, şüphe yok ki Rabbim Gani'dir (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur) Kerim'dir (çok kerem sahibidir)"

Şükür zaten kulluğun gereğidir. Bakara Süresinin 172. Ayet-i Kerimesi'nde ,

يَاَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَارَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ.

"Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin tertemiz olanlarından yiyiniz ve Allah'a şükrediniz. Eğer siz ancak O'na ibadette bulunuyorsanız." buyrularak şükretmek, kulluğa bağlanmıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ayakları kabarıncaya kadar namaz kıldığı Hz. Aişe (r.anha) Validemiz'in: "Ey Allah'ın Rasülü, Allah, seni bağışlamışken, ibadet için neden bu kadar yoruluyorsun?" deyince Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in,

اَفَلاَ اَكُونُ عَبْدًا شَكُوراً.

"Ey Aişe! Ben şükreden bir kul olmayayım mı?"[790] diye cevap verdiği malumdur.

[789] İsra 44

[790] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile

Zaten kulluk ile şükür arasında çok kuvvetli bir bağ vardır. Nankörlük edenin, kulluktan uzaklaştığı zahirdir. Bunu bilen şeytan da insanı şükürden alıkoyarak kulluktan uzaklaştırmaya çalışır. A'raf Süresi'nin 16 ve 17. Ayet-i Kerimeleri'nde şöyle buyrulur:

قَالَ فَبِمَا اَغْوَيْتَنِي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَاءِلِهِمْ وَلاَتَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ.

"(İblis) Dedi ki: Öyle ise, beni azdırmana karşılık yemin ederim ki; ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstünde oturacağım."

"Sonra onlara önlerinden ve arkalarından; sağlarından ve sollarından sokulacağım. Ve sen de onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın"

Ancak dikkat edilirse şeytana bu fırsatı veren Allah-ü Teala'dır. Allah-ü Teala kullarını şükür ve nankörlük noktasında denemektedir. Şeytana uyup nankörlük eden asi biri olmak da, gözünü kulağını açıp gösterilen yolda yürüyerek şükreden bir kul olmak da kişinin elindedir.

İnsan Süresi'nin 2 ve 3. Ayet-i Kerimesi'nde bu hususla alakalı şöyle buyrulur:

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعاً بَصِيراً

اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ اِمَّا شَاكِراً وَاِمَّا كَفُوراً.

"Şüphe yok ki biz insanı, karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Şimdi onu işitici ve görücü kıldık."

"Muhakkak ki biz ona hidayet yolunu gösterdik; ister şükredici ve ister nankör olsun"

Şükür kelimesinin imanla; nankörlüğün de küfürle sıkı bir alakası vardır. İlk Sure Fatiha-i Şerife'nin **اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** "**Hamd, âlemlerin rabbi olan Hz. Allah'a mahsustur."** Ayet-i Kerimesi ile başlaması, takip eden ayetlerde iman ve hidayet gibi nimetlerin vurgulanması son derece mühimdir.

Hatta Kur'an-ı Kerim'de "şükür" kelimesinin, "Allah'a iman"; "küfür" kelimesinin de "nankörlük/takdir etmeme" manalarında kullanıldığı vakidir. Zümer Suresi'nin 7. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلاَ يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَاِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ.

“Eğer küfrederseniz, şüphe yok ki Allah’ın size ihtiyacı yok. Bununla beraber, kullarının hesabına küfre razı olmaz. Ve eğer şükrederseniz, sizin hesabınıza ona razı olur….”

Ayet-i Kerime’deki وإنْ تَشْكُرُوا nazm-ı celili İbn-i Abbas Hz.’nin ifadesiyle وَإنْ تـُؤْمِنُوا “eğer iman ederseniz” manasına gelir.

İnsana, her zaman nimet verilmez. Kimi zaman insan bela ve sıkıntılarla imtihan olunabilir. Mümin nimet zamanında şükreden, bela zamanında da sabredebilendir. Neticede her ikisi de mümin için hayırdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

عَجَباً لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ اِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ اِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ: اِنْ اَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ، وَاِنْ اَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ.

“Mü’minin işi ne güzeldir, her işi hayırdır. Bu, yalnız mü’mine has bir şeydir. Sevindirici bir işle karşılaşsa şükreder, o iş kendisi hakkında hayırlı olur. Üzücü bir işle karşılaşsa sabreder, kendisi için hayırlı olur.”[791]

Bu sebeple bir nimete kavuşulduğu zaman, ‘şükür secdesi’ yapmak müstehaptır. Peygamberimiz (s.a.v.) kendisine sevindirici bir haber geldiği zaman veya onun müjdesi ulaştığında hemen Hz. Allah’a şükür için secdeye kapanırdı.

Yine Rasüllüllah (s.a.v.) şöyle buyurur:

اِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللهُ تَعَالَى لِمَلاَئِكَتِهِ : قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِى؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي: فَيَقُولُونَ: حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ، فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى: اِبْنُوا لِعَبْدِي فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ

“Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Hz. Allah, Meleklerine, “Kulumun çocuğunun ruhunu mu kabzettiniz?” buyurur. Melekler, “Evet” derler.
Allah (c.c.), “Kulumun gönlünün meyvesini/ciğerpearesini mi kopardınız?” buyurur. Melekler, “Evet” derler. Allah (c.c.), “(Bu durum karşısında) kulum ne dedi?” buyurur. Melekler, “Sana hamdetti ve “inna lillahi ve inna ileyhi raciun” (Biz, Allah’tan geldik ve O’na döneceğiz) dedi” derler. Bunun üzerine Allah-ü Teâlâ, “O halde kulum için cennetten bir ev yapın ve adını da “hamd evi” koyun.”, buyurur.”[792]

Her nimetin şükrü kendi cinsiyle yapılır. Mesela sağlık nimetinin şükrü, sağlığın kıymetini bilmek, sağlığını yitirenlere yardımcı olmak, onları ziyaret etmekle; zenginliğin

[791] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü’ş-Şamile
[792] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü’ş-Şamile

şükrü, mali ibadetleri yerine getirmek ve düşkünleri kollamakla; ilmin şükrü bildiğiyle amel etmek, onu başkalarına öğretmekle yerine getirilir. Hz. Üstazımız (k.s.), "Şu halde hakkımı ödeyip gönlümü razı etmeniz için en az benim sizi okuttuğum kadar, Müslüman çocuklarını okutun."[793], buyurarak bu hususa işaret etmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً فَلْيَجْزِ بِهِ اِنْ وَجَدَ، فَاِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُثْنِ بِهِ، فَاِنَّ مَنْ أَثْنَىَ بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ، وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ.

"**Kendisine bir iyilik yapılan kimse, imkanı varsa bu iyiliğe iyilikle karşılık versin. İyilik yapacak bir şey bulamazsa, iyilik yapanı övsün. Kim iyilik yapanı överse, ona teşekkür etmiş olur. Kim de kendisine yapılan iyiliği gizlerse, ona nankörlük etmiş olur…"**[794]

Cenab-ı Hakk insanoğluna o kadar çok nimetler vermiştir ki, bunların şükrünü hakkıyla îfa mümkin değildir. Nitekim İmam-ı Rabbanî (k.s.) Hz.:

وَلَوْ أَنَّ لِي فِى كُلِّ مَنْبِتِ شَعْرَةٍ لِسَانًا يَبُثُّ الشُّكْرَ كُنْتُ مُقَصِّراً

"Vücudumdaki her kılın bittiği yerde, devamlı şükreden bir lisan olsa bile, hakkıyla şükretmiş olamazdım.", buyuruyorlar.[795]

"Tamamı idrak olunamayan şey, tamamen terk olunmaz", kaidesi üzerine binaen, İmam-ı Rabbani Hz. Cenab-ı Hakk'a şükrün ne şekilde yapılabileceğini şöyle haber verir:

"İn'am edici olan Cenab-ı Hakk'a şükür: Fırka-i Naciye olan ehl-i sünnet ve cemaatin görüşlerinin iktizası üzerine itikadını düzeltmekle, fırkayı aliyye (Ehl-i sünnet ve cemaat)'nin, müctehidlerinin beyanına muvafık olarak, ahkâm-ı şeriyye'yi yerine getirmekle ve fırka-i naciyeden olan sofilerin yoluna sülük etmek suretiyle, kalbi, feyz-i ilahi ile tasfiye ve tezkiye etmekle olur."[796]

Diğer bir mektupta, salih amellerin (İslâmın beş şartı) ve bilhassa namazın, şükrün edasındaki ehemmiyetini şöyle beyan buyurur:

"İslamın beş şartını îfâ müyesser olunca, ümîd edilir ki şükrün edası hasıl olmuştur. Şükür eda edilince de azabdan necât hasıl olur. **مَا يَفْعَلُ اللهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ "Şükreder ve iman ederseniz Allah size azab etmez."**[797] O halde insan bu beş şartı îfâ için gayret göstermelidir. Bilhassa dinin direği olan namazı hakkıyla kılmaya çalışmalı, onun âdâbından

[793] Hatıratım, s.15
[794] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile
[795] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1, Mek.54
[796] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1, Mek.71
[797] Nisa 148

bir tanesini bile terketmeye –mümkün mertebe- razı olmamalıdır. Namazını tam kılan bir kimse, kurtuluş için usûl-i İslamdan bir asl-ı azîmi tahsil etmiş ve bir habl-i metîne naîl olmuş olur ki, böylece kurtuluşa erer. Allah Sübhanehü muvaffak kılıcıdır."[798]

Şükreden bir kulun en güzel ölçüsü; kanaatkârlığı, başına gelenlere rıza göstermesi ve her durumda memnuniyetini belirtmesidir.

Nankörlüğün alameti ise; aşırı hırs, şükürden uzak olmak, malı israf, saygısız ve küstah olmak, haram-helale dikkat etmemektir.

Hadid Süresi'nin 23. Ayet-i Celilesi'nde şöyle buyrulur:

لِكَيْ لاَ تَأْسَوْا عَلَي مَا فَاتَكُمْ وَلاَ تَفْرَحُوا بِمَا آتاَكُمْ وَاللهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Şunun için ki kaybettiğinize gam yemeyesiniz ve size verdiğine de güvenmeyesiniz. Ve Allah (c.c.) her bir böbürleneni, çok iftihar edeni sevmez"

Kişi dünyevi herhangi bir nimetin elde edilmesinin mi, yoksa kaçırılmasının mı kendisi için daha hayırlı olacağını bilemez. Onun için her iki hal karşısında da, aynı tavrı takınmak suretiyle, kanaat sahibi olduğunu göstermesi lazımdır.

Duaların en güzeliyle Rabb'inden istemesini bilen Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Allah-ü Teâlâ'ya şöyle yalvarırlardı:

اَللَّهُمَّ اِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ على الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ لِسَاناً صَادِقاً، وَقَلْباً سَلِيماً، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ.

"Allah'ım! Senden işte (dinde) sebat etmeyi, doğruluğa da azmetmeyi istiyorum. Keza nimetine şükretmeyi, sana güzel ibadette bulunmayı talep ediyor, doğruyu konuşan bir dil, eğrilikten uzak bir kalp diliyorum. Allah'ım, senin bildiğin her çeşit şerden sana sığınıyorum, bilmekte olduğun bütün hayırları senden istiyorum, bildiğin günahlarımdan sana istiğfar ediyorum..."[799]

Hz. Üstazımız (k.s.) de "Zatının, sıfatının, esmasının, ef'âlinin hududsuzluğunca şükürler olsun" şeklinde şükreder, hizmetlerle alakalı sevindirici bir haber aldığı zaman **ذَلِكَ فَضْلُ اللهِ – هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي** "Bu Allah'ın fazl-u ihsanıdır – Bu Rabbimin fazlındandır" buyurur ve şükür namazı kılarlardı.

[798] İmam-ı Rabbani, Mektubat, c.1, Mek.304
[799] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile

Duha Namazı hakkında "Duha Namazı 6 rek'attir. Son iki rek'atı oturarak kılınır. Manevî mükâfatı büyük olmakla beraber, kılan kimsenin dünya işleri inkişaf eder. Denizköpüğü kadar da olsa günahları affolmuş, anadan doğmuş gibi olur" buyururlar ve "Duha Namazı kılarken, evlatlarına öğretmek için, önce gizli, sonra açıktan olmak üzere şöyle niyet ederlerdi:

İlk iki rek'atte: "Niyet eyledim İlahî, şükründen aciz olduğum nimetlerine teşekküren Duha Namazına"

İkinci iki rek'atte: "Şükründen aciz olduğum İslam Nimetine"

Üçüncü iki rek'atte: "Şükründen aciz olduğum Ümmet-i Muhammed'den olma nimetine"[800]

TASHİH HEYETİ

-21-

[800] Hatıratım, s.71

TAKVÂ VERÂ ZÜHD

TAKVÂ - VERA' ve ZÜHD

Takva lugatte "vikayet" masdarından müştak bir isimdir. "Vikayet 'Elem ve zarar verecek şeylerden sakınıp, kendini iyice korumak' demektir. Takva da aynı şekilde 'Kuvvetli bir himayeye girerek korunmak' manasına gelir. Şer'-i Şerif'te ise takva, "İnsanın kendisini Allah'ın vikaye ve himayesine koyarak ahirette zarar ve elem verecek şeylerden iyice koruması, diğer bir tabirle günahlardan kaçınarak, hasenata yapışması" diye tarif olunur ki hakiki korku ve muhabbetle alakalıdır. Bundan dolayı Din-i İslam'da takvayı sırf menfi ve mücerret bir perhizkârlık zannetmek hatadır." [801]

[801] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Suresi 2. Ayet-i Kerime'nin tefsiri

"Takva, günahtan sakınmak, Cenab-ı Hakk'ın emirlerine, yasaklarına riayet, Şer'-i Şerif adabını muhafaza, dergâh-ı Uluhiyyet'ten uzaklaştıracak şeylerden kaçınmak, Ukubat-ı İlahiye'den korunmak şeklinde tarif olunur. Takva bir yüce haslettir ki kişinin suretini süsler, yolunu aydınlatır ve uhrevi saadetini temin eder."[802]

"Takva, razı olunan ahlakın kaynağı ve şer'î amellerin menba'ıdır. Kişi takva ile, ısyanların zulmetinden kurtulur."[803]

Vera' ise, "Sakınmak, günahtan kaçınmak, Allah korkusu, güzel amellere devam, dünya menfaatleri için koşmayı terketmek, manalarına gelir. Vera'ın üç mertebesi vardır: 1- Haram olan şeylerden kaçınmak, 2- Şüpheli şeylerden kendini korumak, 3- İhtiyaçların birçoğundan nefsini men etmek"[804]

"İbrahim bin Edhem (r.h.) şöyle demiştir "Vera', her şüpheyi, malaya'nîyi ve fazla olanı terk etmektir"[805]

A- TAKVA VE VERA'IN LÜZUMU

Kur'an-ı Kerim'de 150'den fazla Ayet-i Kerime'de takva zikredilip, 40'tan fazlasında vücup ifade eden emir sığasıyla geçmesi, takvanın lüzumunu ifade etmektedir. Hususiyle Âl-i İmran Suresi'nin 102. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ

"Ey iman edenler! Allah'a nasıl korunmak gerekse öyle korunun hakkiyle mütteki olun ve her halde müslim olarak can verin."

Bu Ayet-i Celile indiği zaman, Ashab-ı Kiram'ın ibadetten ayakları şişmiş, alınlarının derileri soyulmuştu. Bunun üzerine;

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

"Gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun"[806] emri nazil olmuş ve bir önceki hüküm kolaylaştırılmıştır.[807]

[802] Ö.Nasuhi Bilmen, Dini ve Felsefi Ahlak Lügatçesi
[803] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri, Maide Suresi 35. Ayet-i Kerime'nin tefsirinde
[804] Ö.Nasuhi Bilmen, Dini ve Felsefi Ahlak Lügatçesi
[805] Risale-i Kuşeyriyye, Ver'a Babı

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz buyuruyorlar ki:

لَوْ صَلَّيْتُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَالْحَنَايَا وَ صُمْتُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَالْاَوْتَارِ فَمَا يَنْفَعُكُمْ اِلاَّ بِالْوَرَعِ

"Siz kambur oluncaya kadar namaz kılsanız, yayın ipi gibi incelinceye kadar oruç tutsanız size menfaat vermez ancak vera' ile menfaat verir."[808]

Cenab-ı Hak Bakara Suresi'nin 197. Ayet-i Kerimesi'nde; وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى "Ve azık tedarik edin azığın en hayırlısı takvadır." buyuruyor.

"Bu Ayet-i Celîle'de insan için iki çeşit yolculuğun olduğu beyan edilmektedir. Birisi dünyada yolculuk, diğeri de dünyadan yolculuktur. Dünyada yolculuk için yiyecek, içecek, binecek ve gerektiğinde harcayacak azık lazım olduğu gibi dünyadan yolculuk için de azık lazımdır. Bu azık da Allah'ı bilmek (Marifetullah), O'nu sevmek (Mehabbetullah) ile Allah'ın vikayesine girmek; mâsivadan yüz çevirmek ile Allah'dan başkasına arz-ı hacet etmemektir (ihtiyaç arzetmemektir). Ve takva azığı öbüründen daha hayırlıdır."[809]

B- TAKVA ve VERA'IN KIYMETİ

....إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَاكُمْ ...

"…Allah indinde en itibarlınız en müttaki olanınızdır"

Hucurat Suresi'nin 13. Ayet-i Kerimesi'yle takva, kıymet ölçüsü olarak alınmış;

....وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

"…Bilin ki Allah müttekilerle beraberdir."

Bakara Suresi 194. Ayet-i Kerimesi ile müttekiler için ma'iyyet makamının ihsan buyrulduğu müjdelenmiş;

...إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ...

---

[806] Teğabün 16
[807] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[808] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan Tefsiri, Nisa Suresi 10. Ayet-i Kerime'nin tefsirinde
[809] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili

"…Onun (Mescid-i Haram'ın) hizmetine ehil olanlar ancak müttekîlerdir…"

Enfal Suresi'nin 34. Ayet-i Kerimesi ile de Allah'ın Dini'ne hakiki manada hizmete ehil olanların ancak müttekiler olduğu beyan edilmiştir. "Bu istemekle elde edilecek bir devlet değildir. Lakin zaman içinde belli kimselere min-indillah tevdi edilir"[810] ifadeleriyle Hz. Üstazımız (k.s.)'in işaret ettiği üzere, hizmete ehil olmak Allah'ın müttekilere nasib ettiği büyük bir devlettir.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

وَفَضِيلَةُ ٱلْاِنْسَانِ عَلَى الْمَلَكِ اِنَّمَا هِيَ بِسَبَبِ هَذَا الْجُزْءِ وَالتَّرَقِّي فِي مَدَارِجِ الْقُرْبِ اَيْضاً مِنْ هَذَا الْجُزْءِ فَاِنَّ الْمَلاَئِكَةَ اَيْضاً مُتَشَارِكُونَ فِي الْجُزْءِ ٱلْاَوَّلِ وَالتَّرَقِّي مَفْقُودٌ فِيهِمْ فَكَانَتْ رِعَايَةُ جُزْءِ الْوَرَعِ وَالتَّقْوَى مِنْ أَهَمِّ مَهَامِّ ٱلْاِسْلاَمِ وَاَشَدِّ ضَرُورِيَّاتِ الدِّينِ

"İnsanın melek üzerine üstünlük sağlaması ancak bu kısımla (vera' ve takva ile) mümkündür. Allah-ü Teala'ya yakınlık basamaklarında ilerlemek yine bu kısma riayetle mümkündür. Çünkü melekler Allah'ın emirlerine sarılma noktasında insanlarla ortaktırlar. Ancak onlarda yükselme yoktur. Bu yüzden Vera' ve Takva kısmına riayet etmek İslam'ın en fazla ehemmiyet verdiği hususlardan ve dinin vazgeçilmez kabul ettiği esaslardandır."[811]

O halde kişiyi meleklerden bile üstün makamlara yükselten vera' ve takvasıdır.

Allah-ü Teâlâ Musa (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir: لاَ يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ الْمُتَقَرِّبُونَ بِمِثْلِ الْوَرَعِ "Bana yakınlaşan kullarım Vera'dan daha üstün bir şey ile bana yaklaşamazlar"[812]

Rasülullah (s.a.v.) Efendimiz'in yanında, bir adamın ibadetinden ve ibadetteki üstün gayretinden; başka bir kişinin de takva ve vera'sından söz edilince şöyle buyurdular: لاَ تَعْدِلْ بِالرِّعَةِ شَيْئاً ''Hiçbir şeyi vera'a denk tutma''[813]

Diğer bir Hadis-i Şerif'te de: مِلاَكُ دِينِكُمُ الْوَرَعُ ''Dininizin esası Vera'dır.'' buyrulmuştur.[814]

[810] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.159
[811] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.76
[812] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.66
[813] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.76

"Hasan-ı Basri Hz. şöyle der: مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْوَرَعِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ مِثْقَالٍ مِنَ الصَّوْمِ وَالصَّلاَةِ "Zerre miktarı vera', onun bin katı oruçtan, namazdan daha hayırlıdır"[815]

C- MÜTTEKİLERE HAZIRLANAN MÜKAFATLAR

Cenâb-ı Hak takva sahiplerine bahşedeceği nimetleri Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan buyurmaktadır:

... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً – وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ...

"Her kim de Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu müyesser kılar. Ve onu hatır-u hayaline gelmez bir cihetten rızıklandırır."[816]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إَنْ تَتَّقُوا اللهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

"Ey iman edenler, eğer Allah'tan korkarsanız, size bir furkan (maddi- manevi bir fark-u imtiyaz) verir ve tarafınızdan seyyiatınızı (günahlarınızı) örter, sizin için mağfiret de eder. Allah büyük fazıl sahibidir."[817]

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى

"Her kim de Rabbinin makamından korkmuş; nefsi, hevâdan nehy eylemiş ise, muhakkak Cennettir onun varacağı (yer.)"[818]

Hadis-i Kutsî'de de "İzzetim ve celalim hakkı için, bir kulda iki korku ve iki emniyet bir araya gelmez. Kul, dünyada benden korktuğu zaman, ben onu kıyamet gününde azabımdan emin kılarım.

Dünyada benim azabımdan emin olduğu zaman, kıyamet günü onu (azabım ile) korkuturum"[819] buyrulmuştur.

---

[814] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.76
[815] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.66
[816] Talak 2-3
[817] Enfâl 29
[818] Naziât 40-41
[819] Levakıhu'l-Envar, s.564

Cebrail (a.s.) Allah korkusundan dolayı, göz yaşı döken kimseler hakkında, hesap günü şöyle nida eder: "Dikkat edin. Muhakkak ki falan, Allah korkusundan ıslanan bir kirpik sebebiyle kurtuldu."[820]

D- TAKVA'NIN DERECELERİ

Kur'an-ı Kerim'de ittika ve takva üç derece üzerine zikrolunmuştur.

Birincisi: Ebedi azaptan sakınmak için Allah'a şirk koşmaktan kaçınmaktır ki, bu iman ile olur. وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى "Ve onları takva kelimesine bağladı."[821] Ayet-i Kerimesinde ifade buyrulduğu gibi.

Şirk iki kısımdır:

Aşikar Şirk. Bu, Allah-ü Teala'ya ibadette ortak koşmaktır ki en büyük günahtır.

Gizli Şirk. Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz;

اِنَّ اَخْوَفَ مَا اَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ اْلاَصْغَرُ قَالُوا مَا الشِّرْكُ اْلاَصْغَرُ قَالَ الرِّيَاءُ . يَقُولُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَمَةِ لِلْمُرَائِيِّينَ اِذَا جَزَى النَّاسَ بِاَعْمَالِهِمْ اِذْهَبُوا اِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاؤُنَ فِي الدُّنْيَا فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً لِاَعْمَالِكُمْ

"Ümmetim üzerine korkmakta olduklarımın en korkuncu küçük şirktir." "Küçük şirk nedir ya Rasülallah", diye sorulunca buyurdular ki: **"Riyadır. Allah-ü Teala kıyamet günü insanlara amellerinin karşılığını verirken riya edenlere şöyle buyurur: Dünyada iken gösteriş yaptığınız kimselere gidiniz, bakınız bakalım onların yanında amellerinizin karşılığını bulabilecek misiniz."[822]** Hadis-i Şerifleriyle gizli şirkin mahiyetini ve felaketini haber vermiştir.

İkincisi: Büyük günahları işlemekten ve küçük günahlarda ısrar etmekten sakınmak ile farzları eda etmektir ki, şer'an bilinen takva budur.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا "O beldelerin halkı, inanıp Allah'ın azabından korunsalardı."[823] Ayet-i Kerimesi'nde ifade buyrulduğu gibi.

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyururlar:

[820] Nüzhetü'l-Mecalis, c.2, s.36
[821] Fetih 26
[822] Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, el-Mektebetü'ş-Şamile
[823] Araf 96

وَرِعَايَةُ هَذَا الْجُزْءِ الَّذِي مَدَارُهُ عَلَى ٱلاِجْتِنَابِ مِنَ الْمَحَارِمِ اِنَّمَا تَتَيَسَّرُ عَلَى وَجْهِ الْكَمَالِ اِذَا حَصَلَ ٱلاِجْتِنَابُ عَنْ فُضُولِ الْمُبَاحَاتِ وَاكْتُفِىَ مِنْهَا بِقَدْرِ الضَّرُورَةِ فَاِنَّ اِرْخَاءَ عِنَانِ النَّفْسِ فِي ارْتِكَابِ الْمُبَاحَاتِ يَجُرُّ اِلَى الْمُشْتَبِهَاتِ والْمُشْتَبِهُ قَرِيبٌ مِنَ الْمَحْرَمِ وَمَنْ حَامَ حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ اَنْ يَقَعَ فِيهِ فَلاَبُدَّ اِذًا فِي حُصُولِ كَمَالِ الْوَرَعِ وَالتَّقْوَى مِنَ ٱلاِكْتِفَاءِ بِقَدْرِ الضَّرُورَةِ مِنَ الْمُبَاحَاتِ وَهُوَ اَيْضاً مَشْرُوطٌ بِنِيَّةِ تَحْصِيلِ الْقُوَّةِ عَلَى اَدَاءِ وَظَائِفِ الْعُبُودِيَّةِ وَاِلاَّ فَهَذَا الْقَدْرُ اَيْضًا وَبَالٌ وَلِقَلِيلِهِ حُكْمُ الْكَثِيرِ

"Esası haramlardan kaçınmak olan bu kısımda (vera' ve takvada) titiz davranmak, ancak mübahların fazlasından uzak durup zaruri olanları ile iktifa edilmesi durumunda en kâmil şekli ile mümkün olur. Mübahları işleme hususunda nefsin yuları gevşek tutulursa nefis şüpheli olan şeylere saldırır, şüpheli olan ise haram olana yakındır. Ve ''Kim korunun (yasak mahallin) etrafında dolanırsa içine düşmesi an meselesidir.'' O halde anlaşılıyor ki gerçek manada bir Takva ve Vera' derecesine ulaşmak için mübahların mutlaka zaruret miktarı ile yetinmek lazımdır. Mübahları gerektiği kadar kullanmakta da kulluk vazifelerini yerine getirmek için kuvvet elde etmek niyeti şart koşulmuştur. Yoksa bu kadarı bile vebaldir. Çünkü bunun azı, çok hükmündedir (azını yapmak, çoğunu yapmak gibidir)."[824]

Üçüncüsü: Kalbini Allah'tan meşgul edecek her şeyden sakınmak ve bütün varlığı ile Allah Teâlâ'ya yönelmek. Bu da يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ "Ey iman edenler, Allah'tan, ona yaraşır biçimde korkun"[825] emrindeki hakiki takvadır.

Hz. Üstazımız (k.s.) buyuruyorlar ki:

" اَلاَ للهِ الدِّينُ الْخَالِصُ nass-ı ilahîsi mucebince mükellefat-ı diniyyeyi ifa ve ityanda - en yüksek sıfat-ı kamileden bulunan - vera' ve takvanın zuhuru vücüd ve tahakkukuna vâbeste olan [hakikat-ı ihlâs] ile de mükellef bulunduğumuzdan, ber muceb-i emir ve teklif-i ilahi hakikat-ı ihlâsı elde etmek zaruret ve mecburiyetini derk ve takdir eylemek ve istihsali çaresine teşebbüs ve tevessül etmek lazımdır.

Hakikat-ı ihlâs ile ittisaf ve tahakkuk, hakikat-ı fena ve bekaya ve itmi'nan-ı nefs-i emmareye vâbestedir; hakikat-ı fena ve beka ve itmi'nanı tahsil, sülük-ü hakikiye mütevakkıftır. Sülük-ü hakiki, mürşid-i kâmil-i hakikîye tevessüle menuttur.

[824] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.76
[825] Âli İmran 102

Mürşid-i kamile tevessül-ü hakiki de onu bilmeye ve bulmaya muvaffak olduktan sonra tarikata kabul ve idhal ile telkın-i zikir eylemesine merbuttur. Ümûr-ü mezkurenin alettertib husul ve tahakkuku da talibin kemal-i sıdk ve muhabbetle çalışması ve fazıl ve Tevfik-i ilahîye mazhariyeti ile mümkündür."[826]

Bu hususla alakalı İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. de şöyle buyurur:

اَلْمَقْصُودُ مِنْ اَعْمَالِ الشَّرِيعَةِ وَاَحْوَالِ الطَّرِيقَةِ وَالْحَقِيقَةِ هُوَ تَزْكِيَةُ النَّفْسِ وَتَصْفِيَةُ الْقَلْبِ وَمَا لَمْ تَتَزَكَّ النَّفْسُ لاَ تَحْصُلُ السَّلاَمَةُ لِلْقَلْبِ وَلاَ يَحْصُلُ الْاِيمَانُ الْحَقِيقِيُّ الَّذِي بِهِ نِيطَتِ النَّجَاةُ وَسَلاَمَةُ الْقَلْبِ اِنَّمَا تُتَصَوَّرُ اِذَا لَمْ يَخْطُرْ مَا سِوَاهُ تَعَالىَ فِي الْقَلْبِ أَصْلاً بِحَيْثُ لَوْ مَضَى أَلْفُ سَنَةٍ مَثَلاً لاَ يَقَعُ الْغَيْرُ فِي الْقَلْبِ وَلاَ يَمُرُّ عَلَيْهِ قَطْعًا لِاَنَّهُ قَدْ حَصَلَ لِلْقَلْبِ حِينَئِذٍ نِسْيَانُ السِّوَى بِالْكُلِّيَّةِ بِحَيْثُ لَوْ ذَكَّرُوهُ بِالتَّكْلِيفِ لَمَا يَتَذَكَّرُ وَهَذِهِ الْحَالَةُ هِيَ الْمُعَبَّرُ عَنْهَا بِالْفَنَاءِ وَأَوَّلُ قَدَمٍ فِي هَذَا الطَّرِيقِ.

"Şeriatın amellerinden, tarikatın ve hakikatin hallerinden maksat nefsi tezkiye etmek ve kalbi tasfiye etmektir. Nefis tezkiye edilmedikçe kalbin selameti gerçekleşmez. Ve kurtuluşun kendisine bağlı olduğu hakiki imana ulaşılamaz. Kalbin selameti, hiçbir şekilde masivayı hatırlamaması durumunda mümkün olur. O kadar ki mesela bin sene geçse kalbe kesinlikle masiva gelmez ve hiçbir surette ğayr kalbe uğramaz. Çünkü bu durumda artık kalp için tamamen masivayı unutmak tahakkuk etmiştir.

Öyle ki ona zorla masivayı hatırlatsalar yine de hatırlamaz. İşte bu hale fena denir ki bu yolun ilk basamağıdır."[827]

O halde takvanın bu mertebesini tahsil için, nefsi ve onu tezkiyenin yollarını bilmek, mucebiyle hareket etmek mecburiyyeti vardır.

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurur:

اَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِى بَيْنَ جَنْبَيْكَ

"Düşmanlarının içinde en büyüğü, merkezi iki kaşının arasında olan nefsindir."

[826] Mektuplar Risalesi, s.25
[827] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.91

Hz. Üstazımız (k.s.) da: "Bu dünyada nefisten daha zararlı ve ondan daha korkunç bir şey yoktur.

İnsanı hayırdan ve irşaddan alıkoyan yegâne şey nefistir. Yetmiş iki şeytan kuvvetinde olup bütün vücuda yayılmıştır."[828] buyurmuştur.

Büyüklerimiz,

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلاَّ مَا رَحِمَ رَبِّيَ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Ayet-i Kerimesi'nin tefsirinde şöyle buyururlar:

"Bu Ayet-i Kerime'nin bi'l-ibare delaleti nefis denilen mahlûkun 'emmâre bis-süü' olduğu; bi'l-İşâre delaleti ise nefs diye bir mahlûkun mevcud olduğudur. Çünkü nefis diye bir şey olmasa onun sıfatlarından bahsedilemez. Zira mevsuf olmadan sıfat kaim olmaz."

"Nefis, mahiyeti itibarıyla emmare bis-sü'dür, kötülüğü emredicidir. Hazret-i Allah ism-i fail sığasıyla "âmiretün" buyurmayıp mübalağa ism-i fail sığasıyla "emmâretün" buyurmuştur. Yani kötülüğü daima ve her an emreden demektir. Merkezi iki kaşın ortası olup, bütün dimağı ihata etmiş, bütün vücudu tam manasıyla sarmış zulmani bir mahlûktur. Cenab-ı Hakk'ın celal sıfatının tecellisinden halkettiği bu mahlûktan, insanlar ve cinlerden hiçbir ferd müstesna değildir. Onun için dışarıdan gâvur arayıp onlarla uğraşmaya pek lüzum yok, en müthiş gâvur içimizde. En kuvvetli gâvur, en edepsiz gâvur kendi vücudumuzda. O gâvuru tepelersek Allah'ın izniyle gerisi kolaydır. O halde yapılacak şey ona hâkim olmak, onu kıpırdatmamak, nefes aldırmamaktır. Bunun için de tek yol, Rasülüllah Efendimiz'in Sıddîk-i A'zam'a talim ettiği yoldur."

"Süleyman (a.s.): "Yalnız başına bir orduyu mağlub etmek ne kadar zor ise nefs-i emmareyi mağlub etmek ondan daha zordur." buyurmuştur."[829]

İmam-ı Rabbani (k.s.) Hz. şöyle buyurur:

فَكَانَ فِكْرُ اِزَالَةِ هَذَا الْمَرَضِ لاَزِمًا وَالْاِلْتِجَاءُ اِلَى الْاَطِبَّاءِ الْحُذَّاقِ فَرْضًا

[828] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.143
[829] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.145

"Nefsin bu hastalığını izale fikri, lazım; mahir doktorlara (mürşid-i kâmillere) iltica, farzdır." buyurmaktadır.[830]

Hz. Üstazımız (k.s.) da: "Sahib-i irşad bulunca derhal ona irade getirmek farzdır."[831] "Evlatlarım insanın içindeki kötülüğü çıkarıp atması farz-ı ayındır. Fakat bu ne zikirle ne de ibadetle olur. O ancak rabıta ile meydana gelen bir eserdir."[832] "Bir yerde Kur'ân okunduğu veya zikredildiği zaman şeytan oradan kaçar, sonra yine gelir. Lakin nefis öyle değildir. O böyle şeylerden hiç kaçmaz. Nefis yalnız rabıta esnasında yok olur ve rabıta karşısında ezile büzüle mağlubiyeti kabul eder."[833] buyurmuşlardır.

Hz. Üstazımız (k.s.) takvanın zikredilen derecelerini şöyle hulasa eder: "Takvanın üç derecesi vardır: 1- İman ile küfürden 2- İbadet ile isyandan 3- Zikir ile gafletten kurtulmaktır."

Maide süresinin 93. Ayet-i Kerimesi takvanın bu üç derecesini cem eder:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَواْ وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَواْ وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَواْ وَأَحْسَنُوا وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İman edip salih işler yapan kimseler bundan böyle sakındıkları ve imanlarında sebat ile salih işlerine devam eyledikleri, sonra takvalarında ve imanlarında rusuh buldukları, sonra bu takva ile beraber, her yaptıklarını güzel yapan ihsan mertebesine erdikleri takdirde daha önce tattıklarında kendilerine beis yoktur. Allah muhsinleri sever."

E- VERA'IN ALAMETLERİ

İmam-ı Gazali Hz. verâ'ın alametlerini on hasletin mevcut olmasına bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

[830] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.219
[831] Mektuplar Risalesi, s.46
[832] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.145
[833] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.143

1- Dilini gıybetten korumak: Nitekim Hucurât Suresi'nin 12. Ayet-i Kerimesi'nde; وَلَا يَغْتَب بَعْضُكُم بَعْضا "…bazınız bazınızı gıybet de etmesin…" buyuruluyor.

2- Sû-i zandan sakınmak: Yine Hucurât Suresi'nin 12. Ayet-i Kerimesi'nde; يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ "Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan çekinin. Çünkü zannın bir kısmı vebaldir." buyuruluyor.

Rasülüllah (s.a.v) de zan hakkında, …إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ "Zandan daima uzak durunuz, çünkü sözlerin en yalanı kötü zandır."[834] buyurmuştur.

3- Alay etmekten sakınmak: Nitekim Cenab-ı Hak Hucurât Suresi'nin 11. Ayet-i Kerimesi'nde;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْراً مِنْهُمْ

"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluk ile alay etmesin. Belki, kendilerinden daha hayırlı olurlar" buyurmaktadır.

4- Gözleri harama bakmaktan sakınmak: Şu iki ayet-i celile bu hakikati ifade eder:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ

"Mü'min erkeklere söyle: (harama bakmaktan) gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını muhafaza etsinler, bu kendileri için daha temizdir, Allah ne yaparlarsa haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle: (harama bakmaktan) gözlerini sakınsınlar, ırzlarını muhafaza etsinler, ziynetlerini açmasınlar…"[835]

5- Doğru sözlü olmak: Allahü Teala şöyle buyurur: وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا

"Söz sahibi olduğunuz zaman da hep adaleti gözetin."[836]

[834] Sahih-i Buhari, el-Mektebetü'ş-Şamile
[835] Nur 30-31

[836] En'am 152

6- Kendisine ihsan edilen nimetleri Allah'tan bilmek ve böylece nefsinin büyüklenmesinin önüne geçmek. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır:

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ

"İslam'a girdiklerini senin başına kakıyorlar. De ki İslam'ınızı benim başıma kakmayın. Bel ki sizi imana hidayet buyurduğundan dolayı Allah sizin başınıza kakar. Eğer sadıklarsanız."[837]

7- Malını doğru yere harcamak, batıl olan yerlere sarf etmemek:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَاماً

"Ve onlar ki infak ettikleri zaman israf etmezler, cimrilik de yapmazlar; ikisi arası denk giderler" meâlindeki Furkan Suresi 67. Ayet-i Celile'si bu hakikati ifade eder.

8- Nefsin büyüklenmesini, yücelmesini istememelidir. Nitekim Allah (c.c) Kasas Suresi'nin 83. ayetinde;

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّاً فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَاداً وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

"O ahiret evi, biz onu öyle kimselere veririz ki yer yüzünde ne bir kibir ne bir fesad istemezler ve o akibet korunan müttekilerindir." buyurmaktadır.

9- Beş vakit namaza devam etmek, onları vakitlerinde ve rukünlerine dikkat ederek kılmak. Allah (c.c) şöyle emretmiştir:

حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلّه قَانِتِينَ

"Namazlara dikkat edin ve hele orta namaza. Ve kalkın Allah (c.c.) için divan durun."[838]

10- Ehl-i sünnet ve cemaat mezhebi üzere olmak, o yoldan ayrılmamak: Allah (c.c)

[837] Hucurat 17

[838] Bakara 238

وَأَنَّ هَـذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Bir de şu, benim dosdoğru yolum, hep onu takip edin. Başka yollar takip etmeyin ki sizi onun yolundan saptırıp ayırmasınlar. İşte size Allah bunu ferman buyurdu. Umulur ki korunur mütteki olursunuz."[839] buyurmuştur.

Vâbisa bin Ma'bed (r.a.) anlatıyor:

أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ وَقَالَ : إِسْتَفْتِ قَلْبَكَ اَلْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ

"Bir gün Rasülullah (s.a.v.)'in huzuruna varmıştım. Bana: "İyilikten sormaya mı geldin?" buyurdu. "Evet", dedim. O zaman şunları söyledi: "Kalbine danış. İyilik, kalbin kendisinde tatmin olduğu şeydir.

Günah ise, insanlar sana fetvalar verseler bile içini tırmalayan, tereddüd ettiğin şeydir."[840]

Rivayet edildiği üzere, İmam-ı Azam Hz.'nin zamanında bir koyun kaybolmuştu. Arandı, bulunamadı. Bu kaybolan koyunun eti, yediği etlere karışabilir endişesiyle yedi sene -ki bir koyunun ömrü yedi senedir- ağzına koyun eti koymamıştır.

İsa bin Yunus (r.h.), İmam-ı Âzam Hz.'nin hakkında şöyle buyururlar: "İmam-ı Âzam hazretlerinin ilk ictihadı Allah Teâla'ya zerre kadar isyan etmemek ve şer'an muhterem olan şeylere icap ettiği gibi ta'zîm eylemek hususlarına masruf idi. Ve bir meselede kendilerine zorluk vâkî olunca arkadaşlarına derdi ki 'Ancak işlediğim bir günahtan dolayı, bana bu yolda şüphe ârız oldu.' Hatta bazen abdest alarak iki rek'at namaz kıldıktan sonra istiğfâr ederdi ve bihikmetillahi Teâla müşkil olan mesele kolaylıkla hal olurdu. Ve bunun üzerine 'Sevindim! Çünkü tevbemin kabul olunduğuna bir emâre hasıl oldu'. buyururlardı."[841]

Hasan b. Ziyad da şöyle anlatmaktadır: "Allah'a yemin ederim ki Ebu Hanife devlet adamlarının hiçbirinden ne hediye ne de mükâfat kabul etmiştir."[842]

---

[839] En'am 153

[840] İmam-ı Nevevî, Erbeîn-i Neveviyye, el-Mektebetü'ş-Şamile

[841] İ.Hakkı Manastırlı, Mevâhibü'r-Rahman fî Menâkıb-i Ebî Hanîfeti'n-Numan

[842] İ.Hakkı Manastırlı, Mevâhibü'r-Rahman fî Menâkıb-i Ebî Hanîfeti'n-Numan

“Bir ara ortağı Hafs b. Abdurrahman’ı mal satmak üzere göndermişti. Gönderdiği malın içinde bulunan kusurlu bir elbisenin varlığını da göstererek, satarken bunun kusurunun söylenmesini istemiş, ortağı malı satarken kusuru söylemeyi unutmuştu. Ayrıca kusurlu malı kime sattığı malum olmayınca İmam-ı Azam Hz. o seferden elde edilen paranın tamamını – rivayete göre otuz bin dirhem– sadaka olarak dağıtmıştı.”[843]

ZÜHD

Zühd, “Yasaklardan kaçınarak, vakitleri ibadete ayırmak, kişinin kendisine yönelen dünya varlığına ve lezzetlerine, Hakk’ın rızasını, ahiret nimetlerini kazanmak için rağbet etmemesi, demektir.

Zühd, dünyayı elde etmeye kudret halinde tasavvur olunur. İbnü’l-Mübarek, kendisine ‘zahid’ diye hitab eden birine “Ben nasıl zahid olabilirim ki, zaten hiçbir şeye malik değilim. Zahid, Ömer bin Abdi’l-aziz’dir ki kendisine dünya saltanatı nasib olduğu halde ona rağbet etmemiştir.”, diye cevap vermiştir.

Zühd, kazancı terk ederek, boşluk ve tembelliği tercih etmek değildir. Belki dünyanın varlığına, fani lezzetlerine kalben rağbet etmemektir.”[844]

Kehf Süresi’nin 7. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

“Biz yeryüzündeki şeyleri ona bir ziynet yaptık ki insanları imtihan edelim: hangisi daha güzel bir amel yapacak?”

Ayet-i Kerime’nin tefsirinde şöyle buyrulmuştur:

أَيُّهُمْ أَزْهَدُ فِيهَا ، وَأَقْبَلُهُمْ عَلَى اللهِ بِالْعَمَلِ الصَّالِحِ؛ إِذْ لاَ عَمَلَ أَحْسَنُ مِنَ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا؛ إِذْ هُوَ سَبَبٌ لِلتَّفَرُّغِ لِأَنْوَاعِ الْعِبَادَةِ ، بَدَنِيَّةً وَقَلْبِيَّةً

[843] İ.Hakkı Manastırlı, Mevâhibü’r-Rahman fî Menâkıb-i Ebî Hanîfeti’n-Numan
[844] Ö.Nasuhi Bilmen, Dini ve Felsefi Ahlak Lügatçesi

“Hangisi yeryüzünde daha zahid, hangisi ameli salih ile Allah-ü Teala’ya daha çok yönelmiş olacak. Zira dünya hakkında zühdden daha güzel amel yoktur. Çünkü zühd gerek bedeni gerekse kalbi olsun ibadet nevileri için müsait olmaya sebeptir.”[845]

Sehl ibn-i Sa’d es-Sâıdî (r.a) şöyle anlatır:

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِيَ اللَّهُ وَأَحَبَّنِيَ النَّاسُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– « اِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ وَازْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدِى النَّاسِ يُحِبُّوكَ ».

Bir adam Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz’in huzuruna geldi ve “Ya Rasülallah, beni bir amele delalet et ki onu yaptığım zaman Allah-ü Teala da insanlar da beni sevsin”, dedi. Rasülüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Dünyada zahid ol ki Allah Teala seni sevsin, insanların elindeki dünyalığa zahid ol (rağbet etme) ki insanlar seni sevsin”[846]

Hakk’ı talep eden kimsenin, O’nun rızasına ve ahiretin güzel yaşantısına kavuşması için dünyanın geçici lezzet ve refâhını terk etmesi zarûrîdir.

Abdullah İbn-i Ömer (r.a.) anlatır. Rasülüllah (s.a.v.) (bir ara) omzumu tuttu ve كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ “Dünyada sanki bir garip belki de bir yolcu gibi ol”[847], buyurdular. Tıybî buyurur ki: “Hadis-i Şerifteki أَوْ kelimesi بَلْ manasınadır. Rasülüllah (s.a.v.) dünyada yaşayan kimseyi, evvela evi-barkı olmayan “garibe”, daha sonra teşbihte bir üst makama çıkarak “yolcuya” benzetmiştir. Garip zor da olsa yine kendine sığınacak bir yer bulur. Ancak yolcu böyle değildir.”[848]

“Dünyayı terk edip Ahiret hayatını gözetenlerin dereceleri muhteliftir. Bazıları sözde dünyayı terk eder. Fakat bundan bir netice hasıl olmaz. Bazıları ise haliyle dünyayı terk eder

[845] İbn-i Acîbe, el-Bahru’l-Medid Tefsiri, el-Mektebetü’ş-Şamile
[846] Sünen-i İbn-i Mace, el-Mektebetü’ş-Şamile
[847] Sahih-i Buhari, el-Mektebetü’ş-Şamile
[848] İbn-i Hacer, Fethü’l-Bârî bi-Şerh-i Sahihi’l-Buhari, el-Mektebetü’ş-Şamile

ki hallerinin derecesine göre netice elde etmeye muvaffak olur. Bazıları da hem haliyle hem de fiiliyle dünyayı terk eder. Bunlar için hasıl olan neticeler daha tamam ve yücedir."[849]

"Bunun için Peygamberimiz (s.a.v) : وَ انَّ الْعَيْشَ عَيْشُ ٱلاَخِرَة 'Muhakkak ki, hakiki hayat ve yaşayış, ahiret hayatıdır.' buyurmuşlardır."[850]

DÜNYA SEVGİSİ VE ZARARI

Hadîd Suresi'nin 20. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

اِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve mal ve evlatta çokluk yarışından ibarettir. Bir yağmur gibidir ki, onun bitirdiği ot çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurur. da Artık onu sararmış görürsün; sonra da kırık bir çöp olur.

Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı ise ancak bir aldanıştan başka bir şey değildir."

"Dünya hayatı bir oyundur; heves edilir, uğraşılır, boğuşulur. Yense de yenilse de netice itibariyle hiçe doğru sürüklenip gider. Bir eğlencedir; insanı faydalı olan işinden, gücünden, vazifesinden alıkoyan ve vaktini öldürmekten başka bir işe yaramayan eğlencelerdir. Bir süstür, herhangi bir şeref bahşetmeyen, gafilleri aldatan giyim-kuşam kabilinden sadece bir gösteriştir. Ve bir Tefâhür yani övünme yarışıdır; ben senden üstünüm, ben falanın oğluyum gibi bir övünüştür. Ve mal ve evlatta bir çokluk yarışı, bir gururdur. İşte sırf dünya için yaşayanlara hayat, bunlardan ibarettir.[851]

Tekâsür Süresi'nin 1. Ayet-i Kerimesi'nde **أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ "O çokluk kuruntusu sizleri oyaladı"**, buyrulur.

[849] Mektuplar Risalesi, s.72
[850] Mektuplar Risalesi, s.79
[851] Elmalılı, Hak Dini Kuran Dili

“Biz çoğuz, hayır biz çoğuz diye yekdiğeriyle çokluk yarışı, çokluk gösterişi etmek, çokluk sevdası veya çokluk izharıyla kurumlanmak, sizleri eğledi. Ancak zem olunan mutlak tekâsür değil, dünya lezzetleri ve dünyalıklar hakkında olandır. Çünkü kulluktan alıkoyan bunlardır. İlimde, taatte, ahlak-ı hamidede tekâsür övülmüş hatta emrolunmuştur.”[852]

Abdullah ibn-i Şihhır (r.a.) şöyle anlatır: Rasülüllah (s.a.v) Efendimiz’in huzuruna gelmiştim. O **أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ** süresini okuyordu. Tekâsür için şöyle buyurdu:

يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِى، مَالِى – قَالَ – وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلاَّ مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ

“**Ademoğlu malım, malım der. Halbuki malından sana ancak tasadduk edip geçirdiğin, yahut yiyip tükettiğin veyahut giyip çürüttüğünden başka ne var?”**[853]

Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor:

اِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِالسُّوقِ دَاخِلًا مِنْ بَعْضِ الْعَالِيَةِ وَالنَّاسُ كَنَفَتَهُ فَمَرَّ بِجَدْيٍ أَسَكَّ مَيِّتٍ فَتَنَاوَلَهُ فَأَخَذَ بِأُذُنِهِ ثُمَّ قَالَ أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنَّ هَذَا لَهُ بِدِرْهَمٍ فَقَالُوا مَا نُحِبُّ أَنَّهُ لَنَا بِشَيْءٍ وَمَا نَصْنَعُ بِهِ قَالَ أَتُحِبُّونَ أَنَّهُ لَكُمْ قَالُوا وَاللَّهِ لَوْ كَانَ حَيًّا كَانَ عَيْبًا فِيهِ لِأَنَّهُ أَسَكُّ فَكَيْفَ وَهُوَ مَيِّتٌ فَقَالَ فَوَاللَّهِ لَلدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ هَذَا عَلَيْكُمْ

“Peygamber Efedimiz (s.a.v.) bir gün bir pazar yerine uğradılar. Etrafında Eshab-ı Güzîn de vardı. Rasül-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz, küçük kulaklı bir oğlak ölüsüne rastladılar. Onun kulağından tutarak; “Hanginiz bunu bir dirheme satın almak ister” buyurdular. Ashâb-ı Kirâm “Daha az para ile de olsa biz almayız, onu ne yapalım ki” dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “Size bedava verilse ister misiniz” diye sordular. Sahabe-i Kiram da “Allah’a yemin ederiz ki, o diri bile olsa, kulaksız olduğu için kusurludur. Ölüsünü ne yapalım” diye cevap verdiler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), bu cevap karşısında “Allah’a yemin ederim ki, Allah indinde dünya, önünüzdeki şu kulaksız ölü oğlaktan daha değersizdir.”[854]

[852] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[853] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü’ş-Şamile
[854] Sahîh-i Müslim, el-Mektebetü’ş-Şamile

Fatır Suresi'nin 5. Ayet-i Kerimesi'nde ise,

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ

"Ey İnsanlar! Haberiniz olsun ki Allah'ın va'di muhakkak haktır, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan da sizi Allah ile (affına güvendirerek) aldatmasın"[855]

"Ahiret muhakkak gelecek, o ceza ve mükâfât her hal-ükârda olacaktır. O halde sakın dünya hayatı sizi kandırmasın. 'Bu gün keyfimize bakalım da yarın ne olursa olsun' demeyin. Dünyaya dalıp da uhrevî vazifelerinizi unutmayın. Dünya için Ahiretinizi feda etmeyin. Çünkü gençlik uçup ihtiyarlık çöktüğü gibi Dünya da her ne olursa olsun ruya gibi geçer, Ahiret ebedî olarak gelir. Aynı şekilde sakın o aldatıcı şeytan da sizi *Allah ile* aldatmasın. Yani 'Allah Kerim'dir; Allah Gafûr, Rahîm'dir; Allah her şeye vekîldir' diyerek günahlara, ataletlere, sefâhetlere sevk etmesin, vazifelerinizi sû-i isti'mal ettirmesin. Fi'l-vâkî' Allah öyledir. Fakat öyledir diye aldanmak, Allah korkusu duymamak… Allah'ın salih kullarına vaadettiği nimetlerden mahrumiyettir."[856]

Allah-ü Teala kafirleri dünya hayatını ahirete tercih eden kimseler olarak vasıflamıştır. İbrahim Suresi'nin 3. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الآخِرَةِ

"Onlar ki dünya (alçak) hayatı sever, ahirete tercih ederler…"

Yine Taha Süresi'nin 131. Ayet-i Kerimesi'nde Rabbimiz şöyle buyuruyor:

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى

"Ve sakın öyle şeye gözlerini uzatma ki biz onun hakkında kafirleri fitneye düşürmek, onunla onlardan birkaç çiftini dünya hayatının cici bicisinden tattırmışızdır, halbuki Rabbi'nin rızkı hem daha hayırlı, hem daha bekalıdır."

Ebu Saîd (r.a.) anlatıyor:

[855] Fâtır 5
[856] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili

إِنَّ مِمَّا أَخَافُ عَلَيْكُمْ بَعْدِي مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَ زِينَتِهَا

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) minbere çıktı. Biz de etrafında oturduk. Bize şöyle buyurdu**: "Benden sonra sizin için en çok korktuğum dünyanın ziyneti ve cici bicisidir."**[857] Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v),

إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً وَفِتْنَةُ أُمَّتِي الْمَالُ

"Her ümmet için bir fitne vardır. Ümmetimin fitnesi de dünya malıdır"[858] buyurmuşlardır.

İmam-ı Rabbanî Hz. dünya sevgisinin kişiye vereceği zararın büyüklüğünü şöyle ifade buyurur:

وَاعْلَمْ اَنَّ كُلَّ ظُلْمَةٍ وَكُدُورَةٍ تَطْرَأُ عَلَى الْقَلْبِ فَاِزَالَتُهَا تَتَيَسَّرُ بِالتَّوْبَةِ وَالْاِسْتِغْفَارِ وَالنَّدَامَةِ وَالْاِلْتِجَاءِ اِلَى الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى بِأَسْهَلِ الْوُجُوهِ اِلاَّ ظُلْمَةً طَرَأَتْ عَلَى الْقَلْبِ مِنْ طَرِيقِ مَحَبَّةِ الدُّنْيَا الدَّنِيَّةِ فَاِنَّهَا تَجْعَلُ الْقَلْبَ خَرَابًا وَاِزَالَتُهَا فِي غَايَةِ التَّعَسُّرِ بَلْ فِي نِهَايَةِ التَّعَذُّرِ صَدَقَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حَيْثُ قَالَ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ نَجَّانَا اللهُ سُبْحَانَهُ وَاِيَّاكُمْ مِنْ مَحَبَّةِ الدُّنْيَا وَمَحَبَّةِ اَبْنَائِهَا وَاَرْبَابِهَا وَالْاِخْتِلاَطِ بِهِمْ وَالْمُصَاحَبَةِ مَعَهَا فَاِنَّهَا سَمٌّ قَاتِلٌ وَمَرَضٌ مُهْلِكٌ وَبَلاَءٌ عَظِيمٌ وَدَاءٌ عَمِيمٌ

"Bilmek gerekir ki, tevbe, istiğfar, pişmanlık ve Hakk Sübhanehû'ya iltica ile kalbe gelen her türlü zulmetin ve bulanıklığın izalesi en kolay şekilde mümkün olur. Ancak, alçak olan dünya sevgisi yoluyla kalbe gelen zulmet kalbi harab ve perişan eder. Onun izalesi son derece zordur. Hatta neredeyse imkansızdır. (Her sözünde) Sadık olan Rasülüllah (s.a.v.) buyurdu ki "Dünya sevgisi her hatanın başıdır." Cenab-ı Hak bizi ve sizi dünyaya muhabbetten ve dünya çocuklarına, dünya erbabına muhabbetten; onlara karışmaktan, onlarla arkadaşlık etmekten muhafaza buyursun. Zira bunlar öldürücü zehir, helak edici ve umumi hastalık ve büyük bir beladır."[859]

TERK-İ KÜLLÎ VE TERK-İ HÜKMÎ

[857] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[858] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[859] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.171

“Dünyayı terk iki türlüdür. Biri: Terk-i hükmî, (Hükmen dünyayı terk) diğeri terk-i küllî. (Tamamen dünyayı terk). Terk-i külli sahipleri, hem zahirleri hem bâtınlarıyla dünyayı tamamen terk edenlerdir. Lakin, bu zamanda terk-i külli sahipleri yok gibidir. Terk-i hükmi erbâbı vardır. Terk-i hükmi ise, terk-i külli erbabının, “dünyayı halleriyle ve fiilleriyle terk etme” özelliklerini vicdanında zorlukla da olsa hâkim kılmaya çalışmak, dünyaya olan düşkünlüğün mazarratını anlayarak daima ve ruhen ızdırap duymak, hiçbir surette yüzü gülmeyip rahatlamamak, terk-i küllîye mavaffak olamadığından dolayı devamlı bir hüzün taşımaktır. Ahiret ehli olmak için bu kadarı zaruridir.”[860]

“Terk-i hükmi, bütün muamelâtını, alış-verişini, kavlen, fiilen, ahvâlen, dinimizin sınırları içerisinde yapmak, zekâtını vermek, Allah Teâlâ’nın ve kullarının haklarına riayet etmek, sıla-ı rahimde bulunmak, fakirlere, miskinlere ve muhtaçlara genişlik göstermektir… Hayatını bu suretle düzenlemeye ve devam ettirmeye muvaffak olanların, dünya zenginlik ve servetleri, mal ve mülkleri ahiretlerine zarar vermez. Dünya ve Ahiret ancak bu suretle bir araya getirilebilir.”[861]

Bir kimsede, terk-i hükmî de yok ise onun ehl-i ahiret ve ehl-i sülük arasında sayılması doğru olmaz.[862]

TASHİH HEYETİ

[860] Mektuplar Risalesi, s.72
[861] Mektuplar Risalesi, s.26
[862] Mektuplar Risalesi, s.73

-22-

DUA VE ADABI

DUANIN EHEMMİYETİ VE ADABI

Bir mü'minin, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve rahmetine sığınarak kendi acizliğini kabul ve Allah (c.c.)'ya kul olduğunu ızhar ettiği en mühim kulluk vazifelerinden biri de duadır. "Dua esasen davet gibi çağırmak manasına masdardır. Sonra küçükten büyüğe ve aşağıdan yukarıya doğru vaki taleb ve niyaz için isim olmuştur. Duanın hakikati kulun Rabbi'nden imdad dilemesi, yardım talep etmesidir."[863]

A- DUANIN EHEMMİYETİ

Mü'min Suresi'nin 60. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulmaktadır:

[863] **Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Suresi 186. ayetin tefsiri**

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Halbuki Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, yalvarın ki size karşılık vereyim. Çünkü benim ibadetimden kibirlenenler, yarın hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir"[864]

"Bu Ayet-i Kerime'de hem dua hem de ibadet zikredildiği için, bazı müfessirlerimiz duayı ibadet diye tefsir etmişlerdir. Buna göre Ayet-i Kerime'nin manası, "bana ibadet ve kulluk edin ki ben de size sevap ve mükafat vereyim" demek olur. Diğer bazıları da ibadeti dua diye tefsir etmişlerdir. Bu şekilde iki vecihle tefsir edilmesi ibadet ve duanın birbirleriyle alakasını ifade içindir. Dua ibadetin özü mesabesinde olduğu gibi, ibadet dahi duanın kabulünün şartlarındandır."[865]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.); الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ **"Dua ibadettir"** buyurduktan sonra bu Ayet-i Kerime'yi okumuşlardır.[866] Başka bir Hadis-i Şerifleri'nde de الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ **"Dua ibadetin özüdür"**[867] buyurarak dua ve ibadet arasındaki bu alakayı göstermişlerdir. "Dikkat edilirse görülür ki duayı mühimsemeyenler, ibadeti mühimsemeyenlerdir"[868]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), şu iki Hadis-i Şerif'te duanın Allah (c.c.) katındaki kıymet ve değerini ifade etmişlerdir:

لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنْ الدُّعَاءِ

"Allah-ü Teala'ya duadan daha kıymetli hiçbir şey yoktur"[869] ve

سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ

"Allah-ü Teala'dan isteyiniz. Muhakkak Allah azze ve celle, kendinden **istenilmesini sever. İbadetin en faziletlisi, (sabrederek, sıkıntılardan) kurtulmayı beklemektir."**[870]

---

[864] **Mü'min 60**
[865] **Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili**
[866] **Sünen-i Tirmizi; Taberânî, ed-Duâ, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[867] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[868] **Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Suresi 186. ayetin tefsiri**
[869] **Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[870] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Diğer bazı Hadis-i Şerifler ile de duanın kul için kıymetini ifade buyurmuşlardır:

لَا يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ

"Kazayı ancak dua defeder, ömrü de ancak ihsan ve iyilik ziyadeleştirir"[871]

إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالدُّعَاءِ

"Muhakkak dua inene de (başınıza gelene, onu kaldırmakla) **inmeyene de** (onu geri çevirmekle) **fayda verir. O halde Ey Allah'ın kulları, size dua lazımdır"**[872]

مَنْ فُتِحَ لَهُ مِنْكُمْ بَابُ الدُّعَاءِ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ

"Sizden kim için dua kapıları açılırsa, onun için rahmet kapıları da açılmıştır"[873]

Furkan Suresi'nin 77. Ayet-i Kerime'sinde kulluktan ve dolayısıyla duadan yüz çevirenlere şöyle hitab edilmektedir:

قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا

"**De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne kıymet verir? Halbuki siz yalanladınız; artık bu yalanlamanın cezası, size yakın zamanda gelecektir."**

B- DUANIN ADABI

Birçok Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şerif ile nasıl dua edeceğimiz bizlere talim buyrulmuştur. İslam Âlimlerimiz Dua'nın Adabı başlığı altında bu Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şerifleri tefsir ve şerh ederek mü'minlere bu hususta yol göstermişlerdir.

Bunları iki başlıkta toplamak mümkündür:

1- Duadan önce dikkat edilmesi icab eden haller:

a) Adab kitaplarımızda bu mevzuda ilk önce helal lokma ve helal elbise hususu kaydedilmektedir.[874] Kişinin midesinde haram lokma varsa, elbiseleri haramdan elde edilmiş ise onun duasının kabul olunmayacağı bildirilmektedir.

Sa'd bin Ebî Vakkas (r.a.), Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e duanın kabul olunmama sebeplerinden sorunca, Rasül-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz,

يَا سَعْدُ اِجْتَنِبِ الْحَرَامَ فَاِنَّ كُلَّ بَطْنٍ دَخَلَ فِيهِ لُقْمَةٌ مِنَ الْحَرَامِ لاَ يُسْتَجَابُ دُعَائُهُ اَرْبَعِينَ يَوْمًا

[871] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[872] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[873] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[874] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.163

“**Ya Sa’d, haramdan kaçın. Çünkü içinde haram bulunan bir mide (sahibi) nin duası kırk gün kabul olunmaz”**[875] buyurmuşlardır.

b) Tevbe etmek, zulumle aldıklarını geri vermek, bütün varlığıyla Cenab-ı Hakk’a yönelmek de duadan önce gözetilmesi icab eden hususlardandır. Böylece içini de günah ve kirlerden temizlemiş olur. “Bu husus duanın batınî edebidir ki, duanın kabulünde aslolan sebep budur”[876]

c) Dua için, seher vakitleri, Cum’a günü nida vaktinden güneş batıncaya kadar olan vakit, ezan ve kamet arası, Kandil günleri ve geceleri, Ramazan Ayı, iftar vakitleri, Arefe günü, Bayram geceleri, Kur’an Hatmi ve tilaveti sonrası, kalbin inceldiği anlar, hastalık zamanları, gurbet vakitleri, yağmur esnası gibi faziletli vakitleri ve halleri tercih etmelidir.[877]

Cenab-ı Hak Zariyat Suresi’nin 18. Ayet-i Kerimesi’nde;

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“Sabahın erken saatlerinde onlar istiğfar ederlerdi” buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de;

إِنَّ مِنْ اللَّيْلِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ

“Geceden bir vakit vardır ki şayet bir Müslüman o vakte rastlar da Allah’tan bir hayır isterse, Allah ona dileğini mutlaka verir.”[878]**,** buyurmuşlar ve ;

قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ قَالَ جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ

“Ya Rasülallah hangi dua icabete en yakındır” diye sorulunca **“Gecenin son yarısının ortasındaki**[879] **dua ve farz namazların ardından yapılan dua (icabete en yakın olan dualardır)”**[880]**,** şeklinde cevap vermişlerdir.

Cuma günü hakkında da Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulur:

إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ

---

[875] **Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.163**

[876] **İmam-ı Gazalî, İhya-ü Ulumi’d-Din, el-Mektebetü’ş-Şamile**

[877] **Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.169-170**

[878] **Sahih-i Müslim, el-Mektebetü’ş-Şamile**

[879] **قِيلَ وَالْجَوْفُ الْآخِرُ هُوَ وَسْطُ النِّصْفِ الْآخِرِ مِنْ اللَّيْلِ Tuhfetü’l-Ahvezi, el-Mektebetü’ş-Şamile**

[880] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü’ş-Şamile**

"Cuma gününde bir zaman vardır ki, şayet bir Müslüman o vakte rastlar da Allah'tan bir hayır isterse, Allah ona dileğini mutlaka verir."[881]

لَا يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ

"Ezan ve kamet arasında yapılan dua reddolunmaz"[882]

الصَّائِمُ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُ

"Oruçlunun duası reddolunmaz"[883] gibi çeşitli Hadis-i Şerifleri ile duanın makbul olacağı zamanlara ve hallere işaret buyurmuşlardır.

d) Abdestli olmak, mümkünse gusul abdesti almak, duadan önce iki rek'at namaz kılıp duasını kıbleye müteveccih olarak yapmalıdır.[884]

e) Dua için ellerini omuzlarına kadar kaldırmalı, ellerinin içini yüzüne çevirmeli, dizlerinin üstüne oturmalı, ihtiyaç sahibi insanların yemek istediği gibi, ellerini sadrına yapıştırmalı ve duanın sonunda elleriyle yüzünü mesh etmelidir.[885]

İbn-i Ömer (r.anhüma) anlatıyor:

اِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَعَا رَفَعَ بَاطِنَ كَفَّيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَلاَ يَرُدُّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ

"Rasülüllah (s.a.v.) dua edeceği zaman ellerinin içini semaya kaldırır, ve yüzünü iki eliyle mesh etmeden ellerini indirmezdi."[886]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in, dua esnasında ellerini nasıl tuttuğunu Hz. Aişe (r.anha) Validemiz şöyle anlatmaktadır:

اِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

"Hz. Peygamber (s.a.v.) her gece yatağına geldiği zaman, **iki elini birleştirir** ve "Kul hüvellahü ehad, Kul eûzü bi-Rabbi'l-Felak ve Kul eûzü bi-Rabbi'n-Nas" surelerini okur ve iki eline üflerdi. Ardından vucudundan ellerinin ulaşabildiği kısımları mesh ederdi. Bunu yaparken de önce başından ve yüzünden ve vucudunun ön tarafından başlar ve üç defa yapardı."[887]

---

[881] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[882] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile
[883] Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, el-Mektebetü'ş-Şamile
[884] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.168
[885] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.168-169
[886] Taberânî, ed-Duâ, el-Mektebetü'ş-Şamile
[887] Sahih-i Buhari, el-Mektebetü'ş-Şamile

2- Dua esnasında dikkat edilmesi icab eden haller:

a) Duasını gönülden, korku ve ümit arasında olarak, büyük bir edep ve tazim ile, huşu ve sekinet içerisinde yapmalıdır.

A'râf Suresi'nin 55. ve 56. Ayet-i Kerimeleri'nde şöyle buyrulur:

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Rabbinize yalvara yalvara ve için için dua edin ki herhalde O, haddi aşanları sevmez."

"Islah edilmesinden sonra yeryüzünü ifsad etmeyin. Korkuyla ve ümitle O'na kulluk edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır."

"Evvelâ haddinizi bilip Rabbiniz'i tanıyınız. Azamet, hayır ve bereketin O'nun elinde ve O'na mahsus olduğunu idrak ediniz. Gece ve gündüz her halde, her lahza O'na muhtaç olduğunuzu; O'nun hükmü altında mahluk ve memur bulunduğunuzu ve hiçbir zaman O'ndan müstağni olamayacağınızı itiraf ediniz.

İkinci olarak O'nun azameti karşısında kendisine müracaat etmenin ve ihtiyaçlarınızı arz etmenin yasak olmadığını, bilakis doğrudan doğruya talep ve duaya izinli ve hatta memur bulunduğunuzu biliniz.

İhsan-ı İlâhî'de cimrilik olmadığını ancak Allah'ın duaları kabul etmeye mecbur olmadığını da aklınızda tutarak, O'ndan dilekler dileyiniz, arzu ve ihtiyaçlarınızı isteyiniz. İsteyiniz ama pervasız bir şekilde bağırıp çağırarak değil, tam bir tazim ile yalvararak ve bütün ihlas ve samimiyetiniz ile gizli münacat halinde yalvarınız."[888]

Yine A'râf Suresi'nin 205. Ayet-i Kerimesi'nde:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

"Ve Rabbini içinden yalvararak ve korkarak ve yüksek olmayan bir sesle, sabahları ve akşamları zikret ve gafillerden olma" buyrulmaktadır.

Peygamber Eefendimiz (s.a.v.), Hayber'in Fethi'nden dönüşte[889], yüksek sesle tekbir getiren ashabına şöyle buyurmuşlardır:

اِرْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِنَّكُمْ لاَ تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ

---

[888] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili

[889] İbn-i Hacer, Fethu'l-Bârî (Bazı kaynaklar, bu hadisenin Hayber'e giderken gerçekleştiğini kaydetmektedir), el-Mektebetü'ş-Şamile

“Kendinizi yormayın. Siz ne sağıra ne de yanınızda olmayan birine dua ediyorsunuz. Sizi çok iyi duyan ve size yakın olan Allah-ü Teala’ya dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir”[890]

b) Dua ederken duasının kabul olunacağına kat’î olarak inanmalı, “benim duam kabul olmaz” gibi düşüncelerle şüpheye düşmemeli, uyanık ve ne istediğini bilerek dua etmelidir. Çünkü dua edip de boş dönmek asla yoktur.

Bakara Suresi’nin 186. Ayet-i Kerimesi’nde şöyle buyrulur:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

“Ve şayet kullarım sana benden süal ettilerse muhakkak ki ben çok yakınımdır. Bana dua edince duacının duasına icabet ederim. O halde onlar da benim davetime koşsunlar ve bana iman etsinler. Ta ki doğruyu bulmuş olalar.”

“Bir düşkünün aman yetiş diye yalvarması dua; büyüğün de ona el uzatıp “haydi kalk” demesi ise bir icabet ve emirdir. Küçüklerin imdadına koşmak büyüklüğün şiarı olduğu gibi, büyüğün emrine itaat da edebin muktezasıdır. Büyüklerin büyüğü olan Allah-ü Teâlâ her yerde hazır ve nazır olup kullarının ihtiyaçlarına cevap vermeye kadir ve onlara yakındır.”[891]

Cenab-ı Hak şu iki Hadis-i Kudsî ile duaları kabul edeceğini ifade buyurmuştur:

يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أُبَالِي يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً

“Ey Âdemoğlu, sen bana duaya ve beni ümid etmeye devam ettiğin müddetçe, bütün hata ve kusurlarına rağmen seni affederim de bunu mühim bir şey addetmem. Ey Âdemoğlu, senin günahların sema dolusu olsa da sen benden mağfiret talep etsen, seni affederim ve buna ehemmiyet vermem. (Bu benim için büyük bir şey değildir). Ey Âdemoğlu sen bana yeryüzünü dolduracak kadar hatalarla gelsen ve hiçbir şeyi şirk koşmadan bana kavuşsan, ben de sana arz dolusu mağfiretle gelirim”[892]

يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلاَ تَظَالَمُوا يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ

[890] Sahih-i Buharî, el-Mektebetü’ş-Şamile
[891] Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili
[892] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü’ş-Şamile

كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ

"Ey kullarım, ben zulmü kendime haram kıldım ve sizin aranızda da zulmü yasakladım. O halde siz de birbirinize zulmetmeyiniz.

Ey kullarım, benim hidayet verdiklerim müstesna, hepiniz dalalettesiniz. O halde benden hidayet isteyin, ben de size hidayet vereyim.

Ey kullarım, benim doyurduklarım müstesna, hepiniz açsınız. O halde benden yiyecek isteyin ki ben de sizi doyurayım.

Ey kullarım, giydirdiklerim müstesna, hepiniz çıplak haldesiniz. O halde benden giyecek isteyin ki ben de size elbiseler ulaştırayım.

Ey kullarım hepiniz gece gündüz günah işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları effederim. O halde benden mağfiret isteyiniz ki ben de sizi affedeyim.

Ey kullarım, siz bana zarar vermeye de fayda sağlamaya da güç yetiremezsiniz. Eğer evvelkileriniz, sonrakileriniz; insanlarınız, cinleriniz hepberaber, sizden en mütteki kul nasılsa, o halde olsanız, bu benim mülkümde bir şey ziyadeleştirmez. Ya da sizden en facir kul nasılsa, o halde olsanız, bu da benim mülkümden bir şey eksiltmez.

Yine evvelkileriniz, sonrakileriniz; insanlarınız, cinleriniz hepberaber, bir yerde toplansanız, herkes benden istediği şeyi istese, ben de herkese istediğini versem, bu benim mülkümden, ancak bir iğne denize daldırılınca ne kadar eksiltirse o kadar eksiltir.

Ey kullarım. Bunlar sizin amelleriniz. Sizin için onları saydım ve size hepsini verdim. O halde kim hayır bulursa hamdetsin. Kim de şer bulursa, ancak kendi nefsini suçlasın"[893]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

[893] **Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile**

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَسْتَحْيِي إِذَا رَفَعَ الْعَبْدُ يَدَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا لا شَيْءَ فِيهِمَا

"Muhakkak ki Allah (c.c.), kulu ellerini kaldırdığı zaman, onu boş olarak geri çevirmekten haya eder"[894]

اُدْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ

"Allah-ü Teâla'ya, duanızın kabul olunacağına kesinlikle inanarak dua edin. Çünkü Allah (c.c.), gafil ve Allah'tan başkasıyla meşgul olan bir kalbden sadır olan duaya icabet etmez[895]

Bu Hadis-i Şerif'in şerhinde; "Ne istediğini ve kimden istediğini bilerek, uyanık bir şekilde dua etmek, duanın adabının özüdür."[896] İfadesi yer almaktadır.

Başka bir Hadis-i Şerif'te de;

لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ لِيَعْزِمْ فِي الدُّعَاءِ فَإِنَّ اللَّهَ صَانِعٌ مَا شَاءَ لَا مُكْرِهَ لَهُ

"Hiç biriniz duasında 'Allah'ım dilersen beni affet, Allah'ım dilersen bana rahmet et' demesin. Duasında kararlı olsun. Allah (c.c.) dilediğini yapar. Onu zorlayacak hiçbir şey yoktur."[897] buyrulmuştur:

d) Duanın kabulü hususunda acele etmemelidir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يَسْتَعْجِلُ قَالَ يَقُولُ دَعَوْتُ رَبِّي فَلَمْ يَسْتَجِبْ لِي

"Kul acele etmediği müddetçe, hayırdadır." Dediler ki "Ya Rasülallah, kul nasıl acele eder" Bunun üzerine: **"Dua ettim, icabet olunmadı, diyerek"**[898] buyurdular.

e) Duanın başında Allah-ü Teala'ya hamd etmelidir.

Fedale bin Ubeyd (r.a.) anlatır:

عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدٌ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَجِلْتَ أَيُّهَا الْمُصَلِّي إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمَدِ اللَّهَ بِمَا هُوَ

[894] Taberâni, Mucemü'l-Kebîr, el-Mektebetü'ş-Şamile
[895] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[896] Tuhfetü'l-Ahvezî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[897] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[898] Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, el-Mektebetü'ş-Şamile

أَهْلُهُ وَصَلِّ عَلَيَّ ثُمَّ ادْعُهُ قَالَ ثُمَّ صَلَّى رَجُلٌ آخَرُ بَعْدَ ذَلِكَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّهَا الْمُصَلِّي ادْعُ تُجَبْ

"Biz Rasülüllah (s.a.v.) ile beraber otururken bir adam geldi namaz kıldı ve "Allah'ım beni affet, bana rahmet eyle" dedi. Rasül-i Ekrem (s.a.v.) adama **"Ey Müsalli, acele ettin. Namaz kılıp, (bittikten sonra) oturduğun zaman, önce Allah'a layık olduğu şekilde güzelce hamdet, sonra bana salavat oku, sonra dua et."** buyurdular. Daha sonra başka bir adam geldi, Allah'a hamdetti, Rasül-i Ekrem (s.a.v.)'e salavat okudu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu zata hitaben şöyle buyurdu: "**Ey Müsalli, dua et, icabet olunursun"**[899]

Fahreddin-i Razi Hz. (yukarda meali verilen) Bakara Suresi'nin 186. Ayet-i Kerimesi'ni tefsir ederken, duanın başında Allah-ü Teala'ya hamd edilmesi icab ettiğini şöyle izah etmektedir:

"Cenab-ı Hak bir önceki ayette (Bakara 185) وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ve size hidayet buyurmuş olduğundan dolayı Allah'a tekbirde bulunursunuz ve şükredersiniz"[900] şeklinde tekbir ve şükür ile emrettikten sonra 186. Ayet-i Kerime'de duaya teşvik etmiştir. Ve böylece duadan önce Allah (c.c.)'ya sena edilmesi icab ettiğini göstermiştir.

İbrahim (a.s.) da Şuarâ Suresi'nin 78 ila 82. Ayet-i Kerimeleri'nde anlatıldığı üzere

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

"O Alemlerin Rabbi ki beni yarattı ve sonra da bana hidayet verir. O ki beni yedirir, içirir. Hastalandığım vakit bana O şifa verir. Ve O ki beni öldürür, sonra beni yine diriltir. Ve O ki ceza gününde ben onun günahlarımı affetmesini niyaz ederim" şeklinde Allah-ü Teala'ya sena ettikten sonra duaya başlamış ve

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

[899] **Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[900] **Bakara 185**

"Ya Rabbi, bana bir hüküm ihsan et ve beni salihlerin arasına ilhak et. Ve sonrakiler arasında benim için iyilikle anılmak nasib eyle. Ve beni naim cennetinin varislerinden eyle. Babama da mağfiret buyur, çünkü o yanlış gidenlerden idi. Ve insanların kabirlerinden diriltilecekleri gün beni mahcup etme. O gün ki ne mal fayda verir ne de oğullar. Ancak Allah'a selim bir kalp ile varan kimse müstesna"[901] mealindeki ifadeleriyle Allah'a yalvarmıştır."[902]

Hz. Seleme (r.a.) anlatıyor: "Ben Rasülüllah (s.a.v.)'in dua edip de duasını سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ diye açmadığını işitmedim."

f) Duanın başında ve sonunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e salat-ü selam okumalıdır.

Ebu Süleyman ed-Dârânî (r.h.) bu hususta şöyle buyurmuştur: "Bir kimse Allah'tan herhangi bir ihtiyacını istemezden evvel Allah Rasülü (s.a.v.)'e salat-ü selam etsin. Sonra ihtiyacını arz eylesin ve duasını yine Rasülüllah'a salâvat okuyarak bitirsin. Çünkü Cenab-ı Hak duanın başında ve sonunda getirilen Salâvat-ı Şerifeleri kabul eder. Ve bu iki Salâvat-ı Şerife'yi kabul edip de onların arasındakileri kabul etmemesi, O'nun şanına yakışmaz."[903]

g) Sadece sıkıntılı zamanlarda değil, bolluk ve refah zamanlarında da duaya devam etmelidir. Çünkü bir Hadis-i Şerifte;

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ عِنْدَ الْكُرَبِ وَالشَّدَائِدِ فَلْيُكَثِّرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ

"Sıkıntı ve zayıflık anlarında duasının kabülü kimi sevindirirse o, bolluk ve genişlik zamanlarında duayı çoğaltsın"[904] buyrulmuştur.

h) Duada ısrarlı olmalı ve büyük şeylere rağbet etmelidir Bununla beraber ihtiyacı az ve küçük olsa dahi bunu duasında zikretmelidir.

İbn-i Mes'ûd (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre;

اِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ يَدْعُوَ ثَلَاثًا وَيَسْتَغْفِرَ ثَلَاثًا

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) duasının da istiğfarının da hep üç defa olmasını severdi"[905] ve şöyle buyururdu:

---

[901] Şu'arâ 83-89
[902] Fahreddin Razi, Tefsir-i Kebir,
[903] İmam-ı Gazalî, İhya-ü Ulumi'd-Din
[904] El-Müstedrek ale's-Sahihayn, el-Mektebetü'ş-Şamile
[905] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile

إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيُعَظِّمِ الرَّغْبَةَ ، فَإِنَّهُ لاَ يَتَعَاظَمُ عَلَى اللهِ شَيْءٌ

"Biriniz dua etttiği zaman büyük şeylere rağbet etsin. Çünkü Allah (c.c.)'ya karşı hiçbir şey büyük değildir."[906]

لِيَسْأَلْ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْأَلَ شِسْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ

"Sizden biriniz (hepiniz) bütün ihtiyaçlarını Allah (c.c.)'dan istesin. Hatta koptuğu zaman, ayakkabısının bağını bile Allah'tan istesin."[907]

Büyük şeylere rağbet etmek hususunda Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurmuşlardır:

"Uluvv-i himmet (hedefin büyük olması) muktezay-ı imandandır (imanın gereğidir). Za'f-i beşerî'ye bakarak korkmamak, ele bir şey geçmez diye büyük şeyler talebinden feragat etmemek, her şeyin en ali ve azimini istemek lazımdır. Allah büyüktür. Öyle büyük ki O'nun büyüklüğü tasavvurdan, irfan-ı beşere sığmaktan münezzeh ve mukaddestir. Böyle büyükten, beşer ne kadar büyük bir şey isterse O'nun indinde bir zerre teşkil etmez"[908]

ı) Özlü ve güzel manalı duaları tercih etmeli ve Allah'tan istenilecek şeyler hususunda dikkat etmelidir.

Hz. Aişe (r.a.) Validemiz şöyle buyurmuşlardır:

كَانَ يُعْجِبُهُ الْجَوَامِعُ مِنَ الدُّعَاءِ ، وَيَتْرُكُ مَا بَيْنَ ذَلِكَ

"Peygamber (s.a.v.) Efendimiz özlü duaları (yani az sözle çok mana ifade eden duaları) sever, bunun haricindekileri terk ederdi"[909]

Hz. Sa'd (r.a.)'ın oğlu anlatıyor:

سَمِعَنِي أَبِي وَأَنَا أَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَنَعِيمَهَا وَبَهْجَتَهَا وَكَذَا وَكَذَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَسَلاَسِلِهَا وَأَغْلاَلِهَا وَكَذَا وَكَذَا فَقَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ سَيَكُونُ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الدُّعَاءِ فَإِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ إِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَ الْجَنَّةَ أُعْطِيتَهَا وَمَا فِيهَا مِنَ الْخَيْرِ وَإِنْ أُعِذْتَ مِنَ النَّارِ أُعِذْتَ مِنْهَا وَمَا فِيهَا مِنَ الشَّرِّ

[906] Sahih-i İbn-i Hıbban; Kenzü'l-Ummal, el-Mektebetü'ş-Şamile
[907] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü'ş-Şamile
[908] Mektuplar Risalesi, s.78
[909] Hakim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, el-Mektebetü'ş-Şamile

“Babam beni ‘Allah’ım ben senden cenneti, nimetlerini, bahçelerini vs. vs. istiyorum. Ve Cehennemden, zincirlerinden, kelepçelerinden vs. vs. sana sığınıyorum’ şeklinde dua ederken işitti ve bana şu ikazı yaptı: ‘Oğlum ben Rasül-i Ekrem (s.a.v.)’i şöyle derken duymuştum: “**Yakında bazı insanlar meydana çıkacak ve duada haddi aşacaklar. Sen sakın onlardan olma. Eğer cennet sana verilirse onun içindeki bütün hayırlar da sana verilir. Ve eğer sen cehhennemden muhafaza olunursan, onun içindeki bütün şerlerden de muhafaza olunursun”**[910]

Hz. Üstazımız (k.s.) de nasıl dua edeceğimizi şu sözleriyle bizlere öğretmişlerdir: “Hz. Mevla’dan daima sıhhat ve afiyet isteyin. Sabır istemek zımnen bela ve musibet istemektir. Yokluk ve darlık olmayınca neye sabredeceksiniz.”[911]

i) Kendine, anne-babasına, çoluk çocuğuna ve sair mü’min kardeşlerine, hususiyle Emir-i Mü’minine, İslam’a hizmet eden bütün vazifelilere dua etmelidir.

Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulur:

إِنَّ أَسْرَعَ الدُّعَاءِ إِجَابَةً دَعْوَةُ غَائِبٍ لِغَائِبٍ

“En sür’atli şekilde icabet olunan dua, bir kişinin gıyabında yapılan duadır”[912]

Alûsî şöyle kaydeder:

كَانَ السَّلَفُ كَفُضَيْلٍ اِبْنِ عِيَاضٍ وَ اَحْمَدَ ابْنِ حَنْبَلَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ لَدَعَوْنَا بِهَا لِلسُّلْطَانِ

“Fudayl İbn-i İyaz ve Ahmed ibn-i Hanbel gibi, selef, “Bizim için, kabul olunacak bir dua olduğunu bilsek, mutlaka Sultan’a (Emir-i Mü’minin’e) dua ederdik.” derlerdi”[913]

k) Bir Müslüman her duyduğu dua ve zikri kendine vird edinmemelidir. Çünkü dua ve zikirler ilaç gibidir. Bir Tabib-i Hazik (Maharetli doktor ki Mürşid-i Kamil) kontrolünde, izinle, yerinde ve zamanında, tavsiye edildiği şekilde okunmalıdır. Aksi halde manevi marazlara sebebiyet verebilir.

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz., Molla Ahmed Berkî isimli evladına yazdığı cevabi bir mektubunda şöyle buyurur:

“Büyüklerden bazılarının ‘İnsan, yaptığı her ameli, dinin meşru kıldığı amelleri bile, sahib-i zamanın izni ile yapmalıdır ki bundan bir netice hasıl olsun’ sözü sahih midir? Eğer bu söz sahih ise meşru’ât hususunda sizden izin taleb ediyorum” diye sormuşsunuz. Evet bu

[910] Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü’ş-Şamile
[911] Ziya Sunguroğlu’nun Notları, s.80
[912] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü’ş-Şamile
[913] Alusi, Galiyetü’l-Meva’iz, c.1, s.184

söz sahihdir. Siz de izinlisiniz. Ancak bu sözdeki "netice" ile murad, hatırı sayılır, kamil neticedir"[914]

"Çocuklar ben ömrümde izinsiz dua okumadım. Mesela '' الم '' ve ''يس '' gibi. Bütün bunları bana Üstazlarım oku diye izin verdiler. Hatta büyüklerden Salahuddin İbn-ü Mevlana Siracüddin Hz. vefat edeceği zaman yedi yüz ruhani ile beraber salat-ı münciyye'yi ''bunları sana emanet ediyorum''diye bana teslim etti. Bu civara uğrayan aktab-ı kiram uhdelerindeki emanetleri bu merkeze bırakmadan gitmediler. Çünkü hepsi de geleceği biliyordu."[915]

TASHİH HEYETİ

[914] İmam-ı Rabbânî, Mektubat, c.1, Mek.254
[915] Ziya Sunguroğlu'nun Notları, s.136

-23-

ANA BABA HAKKI

ANA-BABA HAKLARI

Allah'ü Teala, kendisine ibadet ve ubudiyetten sonra, anne-babaya ihsanla muameleyi emretmiştir. Nisa Süresi'nin 36. Ayet-i Kerimesi'nde şöyle buyrulur:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

"Hem Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın babaya anaya ihsan edin…"

Yine Lokman Suresi'nin 14. Ayet-i Kerimesi'nde

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

"Ve insana anne-babasını tavsiye ettik. Anası onu zaaf üstüne zaaf ile yüklenmişti. Onun sütten kesilmesi de iki sene içindedir. Bana şükret ve ana ile babana da. Dönüş de banadır, dedik", buyrulur.

Cenab-ı Hakk'ın kulu üzerindeki ilk nimeti onu yaratmak ve sonra da rızkıyla yaşatmaktır. Anne baba ise bu iki nimetin sebep ve vesilesi kılınmışlardır. Ayet-i Celile'de evladı karnında taşımak ile yaratılmasında, emzirme ile de yaşatılmasında annenin sebebiyeti zikredilse de bu manada baba daha öndedir. Zira baba evladını yıllarca sulbünde taşımış ve onun yetişmesi için çalışmıştır. Şu halde Allah (c.c.)'ya ibadetten sonra onlara hizmet emredilmiştir.[916]

Abdullah İbn-i Mes'ud (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e amellerin en faziletli olanlarından sorduğunda, Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz evvela "Vaktinde kılınan namazı", ikinci olarak da "ana-babaya iyilik etmeyi" zikretmiştir.[917]

Onlara yapılacak hizmet ve iyilikte ise anne daha önce gelir. el-Haris'il-Muhasebî bu hususta ulemanın icması olduğunu nakletse de ihtilaf edenler olmuştur.[918]

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ. قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ. قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ.

916 Fahrettin Razi, Tefsir-i Kebir,
917 Sahih-i Buharî, el-Mektebetü'ş-Şamile
918 İmam-ı Nevevî, Şerhu'n-Nevevî ale'l-Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile

“Rasülüllah (s.a.v)’e bir adam geldi ve “Ey Allah’ın Rasülü kendisine güzelce (iyilik ederek) dost olmama en layık insan kimdir”, dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) **“Annendir”** buyurdu. Adam “Sonra kim” dedi. **“Yine annendir”, “**Sonra kim” **“Yine annendir”** buyurdu. Tekrar adam “Sonra kim” deyince, Rasül-i Ekrem (s.a.v.) **“Babandır”** cevabını verdi.”[919]

Aynî merhum bu Hadis-i Şerif’in şerhinde, gözden kaçan bir hususu şöyle zikreder:

وَفِيهِ دَلاَلَةٌ عَلَى أَنَّ مَحَبَّةَ الْأُمِّ وَالشَّفْقَةَ عَلَيْهَا يَنْبَغِي أَنْ تَكُونَ أَمْثَالَ مَحَبَّةِ الْأَبِ لِأَنَّهُ كَرَّرَهَا ثَلاَثًا وَذَكَرَ الْأَبَ فِي الرَّابِعَةِ فَقَطْ وَإِذَا تُؤُمِّلَ هَذَا الْمَعْنَى شَهِدَ لَهُ الْعِيَانُ

“Hadis-i Şerif’te şuna delalet vardır (murâd-ı Peygamberî şudur): Anneyi sevmek, ona olan şefkat, babaya olan sevginin birkaç misli olması gerekir. Zira Peygamberimiz anneye olacak iyiliği üç kere zikrettikten sonra dördüncüde yalnızca babayı zikretmiştir. Bu manada düşündüğün zaman ulaştığın bu neticeye müşaheden de şahit olacaktır.”[920]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), **اَلْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ “Cennet anaların ayakları altındadır.”[921],** buyurarak annenin kıymetine;

رِضَى الرَّبِّ فِي رِضَى الْوَالِدِ وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ \ لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدًا إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ

“Rabb’in rızası babanın rızasında; Rabb’in gadabı, babanın gadabındadır.”[922]

“Bir çocuk babasının hakkını, ancak onu köle olarak bulup sonra da satın alarak azad etmekle ödeyebilir.”[923] Hadis-i Şerifleri ile de baba hakkının büyüklüğüne işaret buyurmuşlardır.

Hasan-ı Basri Hz. Ka’be-i Muazzama’yı tavaf ederken sırtında büyükçe sepet bulunduğu halde tavaf eden bir genç görmüştü.

Onu, “Ey genç sırtındaki küfeyi çıkar, Beyt-i Şerif’in hürmetini muhafaza et!” diyerek ikaz etmişti. O Genç, “Ey şeyh, onun içinde annem vardır. Ben onu yedi seferdir Şam’dan buraya

[919] Sahih-i Buhari, el-Mektebetü’ş-Şamile
[920] Aynî, Umdetü’l-Kârî Şerh-u Sahihi’l-Buharî, el-Mektebetü’ş-Şamile
[921] Suyutî, Cami’u’l-Ehadis, el-Mektebetü’ş-Şamile
[922] Sünen-i Tirmizî, el-Mektebetü’ş-Şamile
[923] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü’ş-Şamile

omzumda getiriyorum.", diyerek mazeretini beyan etmiş ve Hasan-ı Basrî Hz.'ne "Acaba bu yaptığımla onun hakkını ödemiş olur muyum?" diye sormuştu. Hasan-ı Basri Hz.,

"Sen bütün dünyayı, omzunda annen olduğu halde yetmiş defa dolaşsan yine de onun bir defa seni karnında taşıma hakkını ödeyemezsin.", diye cevap vermişti.[924]

İsra Suresi'nin 23 ve 24. Ayet-i Kerimeleri'nde şöyle buyrulur:

وَقَضى رَبُّكَ أَلّا تَعبُدُوا إِلّا إِيّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحساناً إِمّا يَبلُغَنَّ عِندَكَ الكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَو كِلاهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنهَرهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَولاً كَرِيماً وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُماَ كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيراً

"Rabbın şunları kat'i ferman buyurdu. Ondan başkasına ibadet etmeyin. Ebeveyne güzellik edin. Ya birisi yahut ikisi de yanında ihtiyarlık haline gelirse sakın onlara üf deme ve onları azarlama. İkisine de ikramlı söz söyle. İkisine de merhametten döşenerek kanat indir. Ve de ki: Rabbim! İkisine de merhamet buyur. Beni küçükken terbiye ettikleri gibi."

"Ey Müslüman çocukları, Onların sayesinde dünyaya gelmiş, Cenab-ı Hakk'ı bilip tasdik etmiş ve bu sayede ebedi bir hayata, aday bulunmuşsunuzdur. Bunun bir şükrü olmak üzere onlara karşı, onlara hürmet ve sevgi gösteriniz. Bu hal İslam Ahlakı'nın icabıdır. Senin yanında onlardan birisi veya ikisi yaşlılık çağına gelirse kendilerine fazlaca hizmet ve riayet et.

Onlardan usanarak veya bazı hareketlerinden gücenerek sakın onlara öf bile deme. Hoş olmayan üzücü bir laf sarfetme, onlardan dolayı üzüntülü olduğunu gösterme ve onları men etme, onlara karşı yumuşakça muameleden ayrılma ve onlara güzelce hitapta bulun, onlar ile güzelce ve edeplice konuşmaya devam et. Yüzlerine hiddetle, nezakete aykırı bir şekilde bakıp durma."[925]

Ayet-i Kerime'de zikredilen "kanat indirme" tevazu' göstermekten kinayedir. İbn-i Abbas (r.a.) buyurur ki:

كُنْ مَعَ الْوَالِدَيْنِ كَالْعَبْدِ الْمُذْنِبِ الذَّلِيلِ الضَّعِيفِ لِلسَّيِّدِ الْفَظِّ الْغَلِيظِ اَىْ فِى التَوَاضُعِ وَالتَّمَلُّقِ

[924] **Seyyid Ali Zade, Şeh-u Şir'at'i-l-İslam**
[925] **Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri**

“Anne-baban ile beraberken, sert ve haşin olan efendisine karşı; zayıf, hakir ve kabahatli olan kölenin olduğu gibi ol. Onlara karşı tevazu’un böyle olsun”[926]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَا مِنْ وَلَدٍ يَنْظُرُ اِلَى الْوَالِدِ وَاِلَى وَالِدَتِهِ نَظَرَ مَرْحَمَةٍ اِلاَّ كَانَ لَهُ بِهَاحَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ قِيلَ وَاِنْ نَظَرَ فِى الْيَوْمِ اَلْفَ مَرَّةٍ قَالَ وَاِنْ نَظَرَ فِى الْيَوْمِ مِائَةَ اَلْفٍ

“**Ana-babasına rahmet nazarı ile bakan hiçbir kimse yoktur ki, ona bu sebeple kabul olunmuş bir hac ve umre sevabı verilmesin.”** Denildi ki “Bir günde bin defa baksa da mı?” Peygamberimiz (s.a.v.)**: “Bir günde yüz bin defa baksa da”**[927]**,** buyurdular.

أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ، فَقَالَ إِنِّي أَشْتَهِي الْجِهَادَ وَلا أَقْدِرُ عَلَيْهِ ، قَالَ : هَلْ بَقِيَ مِنْ وَالِدَيْكَ أَحَدٌ ؟ قَالَ : أُمِّي ، قَالَ : فَأَبْلِ اللَّهَ فِي بِرِّهَا ، فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَأَنْتَ حَاجٌّ ، وَمُعْتَمِرٌ ، وَمُجَاهِدٌ ، فَإِذَا رَضِيَتْ عَنْكَ أُمُّكَ فَاتَّقِ اللَّهَ وَبِرَّهَا

“Bir adam Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz’e gelerek: “Ya Rasülallah cihada katılmayı çok istiyorum, fakat ona muktedir olamıyorum” demişti. Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz: **“Anne-babandan biri hayatta mı?”** buyurdu. Adam **“Annem hayatta”** dedi**.** Efendimiz: **“Annenin (hizmeti) hakkında Allah-ü Teala’ya özrünü arzet. Eğer bunu yaparsan hac yapan, umre yapan ve cihad eden hükmündesin. Annen senden razı olduğu zaman, artık Allah’dan kork ve onlara iyi davran**.”[928] buyurdular.

حُكِيَ اَنَّ رَجُلاً جَاءَ اِلَى اْلاُسْتَاذِ اَبِى اِسْحَقَ فَقَالَ رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ فِى الْمَنَامِ اَنَّ لِحْيَتَكَ مُرَصَّعَةٌ بِالْجَوَاهِرِ وَالْيَوَاقِيتِ فَقَالَ صَدَقْتَ فَاِنِّى الْبَارِحَةَ مَسَحْتُ لِحْيَتِى تَحْتَ قَدَمِ وَالِدَتِى قَبْلَ اَنْ نَمْتُ فَهَذَا مِنْ ذَاكَ

Hikaye olunduğu üzere bir adam Üstaz Ebu İshak (el-Îsfirâînî) Hz.’nin yanına gelmiş ve ona: “Dün gece seni rüyamda gördüm. Sakalın mücevher ve yakutlar ile yaldızlanmıştı.”, diye rüyasından haber vermişti. Ebu İshak; “Doğru gördün. Çünkü ben dün gece yatmadan evvel annemin ayağının altına sakalımı sürmüştüm. Bu rüyan ondandır”[929], buyurmuştu.

[926] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri
[927] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri
[928] Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzi, Birru’l-Valideyn, el-Mektebetü’ş-Şamile
[929] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri, İsra Suresi, 24. Ayet-i Kerime

“Anne babasının hizmetini bizzat kendi eliyle yapmaya gayret eder, onu kimseye havale etmez. Çünkü kişi için hocasına, ebeveynine, sultanına, müsafirine hizmet etmek utanılacak bir şey değildir.”[930]

Rivayet olunduğu üzere Musa (a.s.) bir gün “Yâ Rabbî, benim cennetteki arkadaşım kimdir?” diye Cenâb-ı Hakk’a niyaz etti. “Cenab-ı Hak da filan yerde bir kasap vardır. Senin cennetteki arkadaşın odur.”, buyurdu.

Musa (a.s.) târif edilen yere gitmiş, güneş batıncaya kadar orada beklemişti. Akşam olduğunda kasap çantasına koyduğu bir parça et ile evine doğru yola koyulduğunda, Musa (a.s.) gencin yanına gelip: “Misafir kabul eder misin?” diyerek onunla tanışmış, gencin kabulü üzerine de beraber eve doğru yola koyulmuşlardı.

Eve geldiklerinde genç, getirdiği etten güzel bir yemek pişirmiş, sonra evin tavanında asılı duran zembili indirip, içinde çok yaşlı, zayıf, güçsüz bir kadına, bu yemekten yedirmişti. Sonra onun elbisesini değiştirip tekrar zembile yerleştirmişti.

Bunu yaparken kadının dudaklarının kımıldadığını gören Musa (a.s.) kadının kim olduğunu sordu. Genç: “Bu benim annemdir. Çok yaşlandı, tâkâti kalmadı. Oturacak halde değil. Çarşıdan gelince onu doyurup altını değiştirmeden kendim bir şey yemem” dedi.

Musa (a.s.); “Bir ara annenin dudaklarının kımıldadığını gördüm. Bir şey mi söylüyordu?” diye sorunca o da şöyle cevap verdi: “Evet, her gün, ‘Ya Rabbi oğlumu cennette Musa (a.s.) ile beraber eyle diye dua eder’.

Bunun üzerine Musa (a.s.), “Gözün aydın ben Musa Peygamberim ve cennetteki arkadaşın da benim.”[931], diye genci müjdelemişti.

Zira anne babanın evlatlarına yaptıkları halisane dualar reddolunmaz. Hadis-i Şerif’te,

ثَلاَثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لاَ شَكَّ فِيهِنَّ: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدَيْنِ عَلَى وَلَدِهِمَا

“**Üç dua hiç şüphesiz kabul olunur. Mazlumun duası, müsafirin duası, ve anne-babanın evladına duası**.”[932], buyrulur.

Hasan-ı Basri Hz.’ne “Babanın evladına duasının neticesi nedir?”, diye sorulduğunda “o kurtuluştur”, buyurmuşlardır.[933]

[930] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu’l-Beyan Tefsiri, İsra Suresi, 24. Ayet-i Kerime
[931] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam
[932] Sünen-i Tirmizi, el-Mektebetü’ş-Şamile

Anne-babanın evladı için yaptığı dua ganimet mesabesindedir.[934] Onların gönlünü razı edip, dualarını alma fırsatını kaybetmiş kişiler için Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

رَغِمَ أَنْفُهُ. ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُهُ. ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُهُ قِيلَ: مَنْ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ، أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا، ثُمَّ لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ".

"Burnu yerde sürünsün. Burnu yerde sürünsün. Burnu yerde sürünsün." "Kimin Ya Rasülallah" denilince **"Ana babasından birinin veya her ikisinin ihtiyarlığına yetişip de cennete giremeyen kimsenin."[935],** buyurdular.

Fakih Ebu Leys Hz.'ne "Anne ve baba evladından kızgın ve kırgın olarak vefat ederse, vefatından sonra memnun etmek mümkün olur mu?" diye sorulmuştu. O da "Üç şeyle mümkün olur. Bunlar:

1. Salih evlat olmak. 2. Onun yakınlarına ve dostlarına iyilik yapmak. 3. Onlar için sadaka verip dua ve istiğfarda bulunmak."[936], diye cevap vermiştir.

جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَبَقِيَ مِنْ بِرِّ أَبَوَيَّ شَيْءٌ أَبَرُّهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا

قَالَ نَعَمْ اَلصَّلاَةُ عَلَيْهِمَا، وَالْاِسْتِغْفَارُ لَهُمَا وَإِيفَاءٌ بِعُهُودِهِمَا مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِمَا وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا، وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لاَ تُوصَلُ إِلاَّ بِهِمَا

"Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e Benî Seleme'den bir zat geldi ve "Ey Allah'ın Rasülü! Anne ve babam vefat ettikten sonra onlara yapacağım bir iyilik kaldı mı?", dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): **"Evet var. Onlara dua etmen, onlara istiğfar etmen, vefatlarından sonra onların sözlerini yerine getirmen, onların dostlarına ikramda bulunman ve kendilerine ancak anne ve babanla ulaşabildiğin akrabayı ziyaret etmendir."[937],** buyurdular.

Anne ve babanın evlad üzerinde on hakkı vardır:

1.Eğer muhtaç ise yedirmek.

---

[933] Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi, Birru'l-Valideyn, el-Mektebetü'ş-Şamile
[934] Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.173
[935] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[936] Abdullatif, s.88
Sünen-i İbn-i Mace, el-Mektebetü'ş-Şamile[937]

2.Muhtaç ise hizmet etmek.

3.Çağırınca icabet etmek.

4.Günah olmayan bir şeyi emredince itaat etmek.

5.Anne ve babası ile konuşurken yumuşak konuşmak, kaba ve kırıcı konuşmamak.

6.Elbise ihtiyacı olursa giydirmek (gücü yettiği kadar).

7.Yürürken arkasında yürümek.

8.Kendisi için sevdiğini onlar için de sevmek.

9.Kendisi için kerih görüp istemediğini onlar için de kerih görmek.

10.Her ne zaman kendisi için dua ve istiğfar ederse onlar için de mağfiretle dua etmek.

Her ne kadar daha fakih olsa da namazda babasının önüne geçip ona imam olmaz. Yolda önünden yürümez. Ancak yoldan eza verecek olan şeyi gidermek maksadıyla yürüyebilir.[938] Sesini onlarının sesinden çok yükseltmez. Anne ve babası asi ve kafir dahi olsa onlara rahmet ve hidayet etmesi için Cenab-ı Hakk'a dua eder. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın onları İslâm'a hidayet etmesi bir rahmettir. Bu hususta şöyle bir nakil vardır: "Kişi anne ve babasına duayı terk ettiği zaman dünyada rızkı kesilir"[939]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar:

مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُمِدَّ اللهُ فِي عُمْرِهِ، وَيَزِيدَ فِي رِزْقِهِ فَلْيَبَرَّ وَالِدَيْهِ وَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Kim Allah Teala'nın ömrünü uzatmasını, rızkını artırmasını severse anne-babasına iyi davransın ve sıla-i rahim yapsın."[940]

İbrahim Suresi'nin 41. Ayet-i Kerimesi'nde de,

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve bütün müminleri bağışla!", buyrularak, anne ve babaya nasıl dua edileceği öğretilmektedir.

[938] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, İsra Suresi, 24. Ayet-i Kerime
[939] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, İsra Suresi, 24. Ayet-i Kerime
[940] Beyhakî, Şu'abü'l-İman , el-Mektebetü'ş-Şamile

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesine göre hayatta olanların yaptığı dua ve hayr-u hasenatın, vefat edenlere büyük menfaati vardır. Cenaze namazı bu sebeple meşru kılınmıştır.[941]

Sa'd Bin Ubade (r.a.) Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Ya Rasülallah, Sa'd'ın annesi vefat etti. Acaba hangi sadaka ona daha faziletlidir." Rasül-İ Ekrem (s.a.v.): "Su daha faziletlidir", buyurunca Sa'd bin Ubade bir kuyu kazdı ve; "Bu kuyu Sa'd'ın annesi içindir. (Onun hayrınadır)" dedi.[942]

Hadis-i Şeriflerde şöyle buyrulur:

مَا عَلَى أَحَدِكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَصَدَّقَ أَنْ يَجْعَلَهَا لِوَالِدَيْهِ إِنْ كَانَا مُسْلِمَيْنِ، فَيَكُونُ لِوَالِدَيْهِ أَجْرُهُمَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْءٌ

"Sizden biriniz, tasaddukta bulunmayı murad ettiği zaman, bunu Müslüman anne-babasının hayrına kılmasıyla, bir şey kaybetmiş olmaz. Zira kendi ecrinden hiçbir şey eksilmeden, anne-babası için de ecir vardır."[943]

مَنْ حَجَّ عَنْ أَبَوَيْهِ، أَوْ قَضَى عَنْهُمَا مَغْرَماً، بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الْأَبْرَارِ

"Kim anne ve babasının niyyetine haccederse, veya onların borcunu öderse, kıyamet gününde ebrar (evliyaullah) ile beraber diriltilir."[944]

Ancak anne-babaya itaat, onların emirleri dini emirlere muhalif olmadığı müddetçedir.

Sa'ad İbn-i Vakkas Hz. İslamiyet'i kabul edince, annesi Hemme bint-i Ebi Süfyan bunu işitmiş, "Ey Sa'd senin İslamiyet'i kabul ettiğini duydum, vallahi sen Muhammed (s.a.v.)'i inkar edinceye kadar, bundan sonra güneş altında duracağım ve hiçbir evin gölgesinde bulunmayacağım. Yemek içmek de bana haram olsun", demişti. Daha sonra da üç gün yemeden içmeden güneşin altında kalmıştı. Hz Sa'd (r.a.) ise ona itaat etmemiş, "Yüz canım olsa ve hepsi birer birer çıkacak olsa, ben yine Muhammed (s.a.v.)'i inkar etmem" diye

[941] Taftazani, Şerhu'l-Akaid, s.263
[942] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile
[943] Birr'u-l Valideyn El- Mektebetü'ş-Şamile
[944] Birr'u-l Valideyn El- Mektebetü'ş-Şamile

cevap vermişti. Daha sonra Peygamber Efendimiz'in huzuruna gelerek annesinin o halinden şikayette bulunmuştu. Bunun üzerine Ankebut Suresi'nin 8. Ayet-i Kerimesi nazil olmuştu:[945]

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"Biz, insana anne ve babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Bununla beraber eğer bilmediğin bir şeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa o vakit onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. Ben de o vakit yaptıklarınızı haber vereceğim. (dedik)."

"Ey insan (**senin için hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bir şeyi**) mabudluğu hakkında bir delil, bir bilgi bulunmayan herhangi bir mahluku bana ilahi zatım hakkında **(ortak koşasın diye uğraşırlarsa**) seni şirke düşürmek için çalışırlarsa (**o zaman onlara itaat etme!)** öyle küfür ve şirki gerektiren emirlerine tavsiyelerine iltifatta bulunma. Çünkü Hadis-i Şerif'te, "Halik'a isyan olacak hiçbir şeyde, mahluka itaat olunmaz" buyrulmuştur. Bir kere düşününüz ki (**dönüşünüz banadır.**) iman edenler de etmeyenler de ana-babanın emirlerine itaat edenler de etmeyenler de yarın Hak Teala'nın manevi huzuruna, yüce mahkemesine sevkedileceklerdir. **(Artık**) dünyada iken **(yapmış olduklarınızı**) o ahiret aleminde (**size haber vereceğim**.)[946]

TASHİH HEYETİ

[945] **Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri**
[946] **Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri**

-24-

İSLAMDA SEVGİ VE KARDEŞLİK

İSLAM'DA MAHABBET VE UHUVVET (KARDEŞLİK)

Arapça'da mahabbet, meveddet ve ülfet gibi kelimeler farklı cihetlerden sevgiyi ifade etmektedir.

Mahabbet, kişinin hayırlı gördüğü şeyi murad etmesi[947]; Meveddet, bir şeyi sevmek ve husule gelmesini temenni etmek[948]; Ülfet, iltiâm-iyileşmek, aradaki kırgınlıkların kalkmasıyla beraber, bir araya toplanmak[949] manalarına gelir.

Ülfetin de ifade ettiği gibi sevginin hâsıl olması, bir araya gelmeyi, toplanmayı, beraber olmayı te'sis ve icap eder ki bu da kardeşliğin ifâdesidir.

A- ALLAH (c.c.) VE RASÛLÜ (s.a.v.)'E MAHABBET

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ...

"De ki ey Habibim; eğer siz Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin…"[950]

"Mahabbet; kişinin, güzel olduğunu anladığı bir şeye öyle bir meylidir ki insan ona yaklaşmak için, lazım gelen sebeplere ve vesilelere tevessül eder. Sevenin gâyesi sevdiğinin rızasına nail olmak ve gazabından korunmak olduğundan mahabbet, tâatte bulunmayı ve ma'sıyetlerden kaçınmayı icap eder. Herhangi bir insan, kemâl-i hakîkînin Allah (c.c.) olduğunu; bütün mevcudâtta gerek kendinden ve gerekse başkasından gördüğü, göreceği ve tasavvur edebileceği hayır-hasenâtın da tamamının Allah (c.c.)'den olduğunu idrak ettiği zaman; onun mahabbeti Allah için, Allah yolunda ve Allah rızası uğrunda olmuş olur. Allah (c.c.)'nun dini de tevhid ve İslam olduğundan o kimsenin mahabbetinin îcâbı olan tâatte bulunması, bu dâirede olur. O halde Allah (c.c.)'yu sevenler "أَسْلَمْتُ وَجْهِي لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ"[951] diyen ve bu ilâhî emri tebliğ eyleyen Rasûlüllah (s.a.v.)'e muhalefet etmemek ve onun gibi kemâl-i ihlâs ile "أَسْلَمْتُ وَجْهِي لِلَّهِ" diyerek dininde ona ve tebliğ ettiği şeylere tabi olmak ve onu numûne-i imtisal addetmek lazımdır.

Aksi halde ben Allah'ı severim ama emrini dinlemem; onun sevdiğini, onu sevenleri, kendi yolunu göstermek için gönderdiklerini sevmem ve onlara benzemek istemem demektir ki bu da, ben kendimden başka bir şey sevmem, tevhid yolunda

[947] Isfehânî, Müfredât-ı Elfâz-ı Kur'ân, s.214
[948] Isfehânî, Müfredât-ı Elfâz-ı Kur'ân, s.860
[949] Isfehânî, Müfredât-ı Elfâz-ı Kur'ân, s.81
[950] Âl-i İmrân, 31
[951] Ben Allah'a nefsimi teslim ettim; şeksiz şüphesiz, halis ve muhlis bir surette Allah yolunu, Allah dinini tuttum; Ancak Allah'a teveccüh ettim. Bana tabi olanlarda böyle. (Elmalılı, hak Dini Kur'ân Dili)

yürümem demek olur. Rasûlüllah'a tabi olmamak, onu sevmemek Allah'ı sevmemek ve mağfiretinden mahrum kalmaktır."[952]

وَقَالَ الْقَاشَانِيُّ مَحَبَّةُ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ اِنَّمَا تَكُونُ بِمُتَابَعَتِهِ وَسُلُوكِ سَبِيلِهِ قَوْلاً وَعَمَلاً وَخُلُقاً وَحَالاً وَسِيرَةً وَعَقِيدَةً وَلاَ تَتَمَشَّى دَعْوَى الْمَحَبَّةِ اِلاَّ بِهَذَا فَاِنَّهُ قُطْبُ الْمَحَبَّةِ وَمَظْهَرُهَا وَطَرِيقَتُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَحَبَّةُ فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْ طَرِيقَتِهِ نَصِيبٌ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنَ الْمَحَبَّةِ نَصِيبٌ وَاِذَا تَابَعَهُ حَقَّ الْمُتَابَعَةِ نَاسَبَ بَاطِنُهُ وَسِرُّهُ وَقَلْبُهُ وَنَفْسُهُ بَاطِنَ النَّبِيِّ وَسِرَّهُ وَقَلْبَهُ وَنَفْسَهُ وَهُوَ مَظْهَرُ الْمَحَبَّةِ فَلَزِمَ بِهَذِهِ الْمُنَاسَبَةِ اَنْ يَكُونَ لِهَذَا التَّابِعِ قِسْطٌ مِنْ مَحَبَّةِ اللهِ بِقَدْرِ نَصِيبِهِ مِنَ الْمُتَابَعَةِ فَيُلْقِى اللهُ مَحَبَّتَهُ عَلَيْهِ وَيَسْرِى مِنْ رُوحِ النَّبِيِّ نُورُ تِلْكَ الْمَحَبَّةِ اَيْضًا اِلَى قَلْبِهِ

"Kâşâni (r.h.) buyurdu ki; "Peygamberi sevmek ancak ona tabi olmak; söz, amel, ahlak, hal ve sîret cihetinden onun yoluna temessük etmekle olur. Mahabbet davası ancak bu şekilde yürür. Çünkü Peygember Efendimiz (s.a.v.) mahabbetin kutbu (merkezi) ve mazharıdır. Peygamber Efendimiz'in yolu mahabbet yoludur. Onun yolundan nasibi olmayanın mahabbetten de nasibi yoktur. Bir mü'min Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e tam manasıyla tabi olduğu zaman bâtını, sırrı, kalbi ve nefsi Peygamber Efendimiz'in bâtınına, sırrına, kalbine, nefsine münasib olur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) mahabbetin mazharı olduğundan, bu münâsebet sebebiyle o mü'min için de Cenâb-ı Hakk'ın mahabbetinden nasib ve hisse vardır. Cenâb-ı Hakk ona mahabbetini ilkâ eder ve bu mahabbetin nuru Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den onun kalbine sirayet eder."[953]

Zühre bin Ma'bed'in dedesinden rivâyet ettiği bir hadisi şerifte buyruluyor ki;

كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ فَقَالَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا نَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ قَالَ فَأَنْتَ الْآنَ وَاللَّهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْآنَ يَا عُمَرُ

"Biz Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'le beraberdik. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Ömer (r.a.)'ın elinden tutuyordu. Hz. Ömer "vallahi yâ Rasûlellah! Sen bana nefsimden başka her şeyden daha sevimlisin" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz "nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki sizden biriniz, ben kendisine nefsinden daha sevimli oluncaya kadar, (kemâliyle) iman etmiş

[952] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili
[953] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.2, s.23

olamaz” buyurdu. Hz. Ömer “vallahi yâ Rasûlallah! Şimdi nefsimden de daha sevimlisin” dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “şimdi yâ Ömer (imanın kemâle erdi)” buyurdu.[954]

قَالَ بِشْرُ الْحَافِي قُدِّسَ سِرُّهُ رَأَيْتُ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فِي الْمَنَامِ فَقَالَ لِي يَا بِشْرُ هَلْ تَدْرِي بِمَ رَفَعَكَ اللهُ بَيْنَ أَقْرَانِكَ؟ قُلْتُ لاَ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ بِاتِّبَاعِكَ لِسُنَّتِي وَ خِدْمَتِكَ لِلصَّالِحِينَ وَ نَصِيحَتِكَ لِإِخْوَانِكَ وَ مَحَبَّتِكَ لِأَصْحَابِي وَ لِأَهْلِ بَيْتِي

“Bişr-i Hâfî (k.s.) anlatıyor: “Bir gece rüyamda Rasûlüllah Efendimiz’i gördüm. Bana: “Ey Bişr! Allah-ü Teâlâ’nın seni hangi sebeple akrânından üstün kıldığını biliyor musun?” dedi. “Bilmiyorum yâ Rasûlallah” dedim. O, “sünnetime tabi olman, salihlere hizmet etmen, din kardeşlerine nasihat etmen, ashabıma ve ehl-i beytime mahabbet etmen sebebiyle” buyurdu”[955].

Nasihat; ihlâs, ihlâslı olmak, hayırhah olmak, kardeşine karşı kalbini temiz tutmak, kardeşinin hayrına vesile olmak, irşad etmek ve doğru olmak gibi manalara gelir.[956]

B- ÜSTÂZA MAHABBET

İmam-ı Rabbânî (k.s.) Hz. bu hususta şöyle buyuruyor:

... ثَبَّتَكُمُ اللهُ سُبْحَانَهُ عَلَى هَذِهِ الْمَحَبَّةِ وَيَنْبَغِي لَكُمْ أَنْ تَسْأَلُوا اللهَ سُبْحَانَهُ الثَّبَاتَ وَالْاِسْتِقَامَةَ عَلَيْهَا مُعْتَقِدِينَ بِأَنَّهَا رَأْسُ سَعَادَةٍ دُنْيَوِيَّةٍ وَأُخْرَوِيَّةٍ وَالتَّوْفِيقُ لِإِتْيَانِ الْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ نَتِيجَةُ هَذِهِ الْمَحَبَّةِ وَتَحْصِيلُ جَمْعِيَّةِ الْبَاطِنِ ثَمَرَةُ هَذِهِ الْمَوَدَّةِ وَلَوْ صُبَّتْ جَمِيعُ ظُلُمَاتِ الْعَالَمِ وَكُدُورَاتِهِ فِي الْبَاطِنِ وَهَذِهِ الْمَحَبَّةُ قَائِمَةٌ يَنْبَغِي أَنْ لاَ يَغْتَمَّ أَصْلاً بَلْ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ رَاجِيًا وَلَوْ أُفِيضَتْ أَمْثَالُ الْجِبَالِ مِنَ الْأَنْوَارِ وَالْأَحْوَالِ عَلَى الْبَاطِنِ وَقَدْ زَالَتْ مِقْدَارُ شَعْرَةٍ مِنْ هَذِهِ الْمَحَبَّةِ يَنْبَغِي أَنْ لايَعْتَقِدَ ذَلِكَ شَيْأً غَيْرَ الْخَذَلاَنِ وَيَنْبَغِي أَنْ يَعُدَّهُ اِسْتِدْرَاجًا

“Allah-ü Teâlâ bu yolun büyüklerine olan mahabbette sizleri sabit kılsın. Bu sevginin dünya ve âhiret saadetinin başı (sermayesi) olduğuna itikad ederek sebat ve istikâmeti Allah-ü Teâlâ’dan istemeniz lazımdır. Şer’î hükümleri yerine getirmeye muvaffak olmak, bu mahabbetin neticesidir.

Kalbin her an Allah-ü Teâlâ ile olması bu sevgi ile elde edilir. Eğer dünyanın bütün sıkıntılarını, zulmet ve bulanıklıklarını kalbe doldursalar, ama bununla birlikte kalpte

[954] Müsned-i Ahmed, el-Mektebetü’ş-Şamile
[955] Nablûsî, el-Hadîkatü’n-Nediyye Şerhu’t-Tarîkati’l-Muhammediyye, c.1, s.185
[956] Allâme ibn-i Manzûr, Lisânü’l-Arab, c.8, s.571

bu yolun büyüklerine sevgi varsa hiç üzülmemelidir, ümitli olmalıdır. Eğer kalbe dağlar gibi manevi haller ve nurlar yağdırsalar fakat bu sevgi kıl kadar azalsa bunları felaket bilmelidir ve istidraç kabul etmelidir."[957]

وَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ أَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى رَبِّي، فَقَالَ: أَحِبَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لِيُحِبُّوكَ فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِ أَوْلِيَائِهِ، فَلَعَلَّهُ يَنْظُرُ إِلَى اسْمِكَ فِي قَلْبِ وَلِيٍّ، فَيَغْفِرُ لَكَ

"Nitekim Beyazid-i Bestâmi Hz.'e adamın birisi: "Bana öyle bir amel göster ki onunla ben Rabbime yaklaşayım" diye sorunca cevaben: "Seni sevmeleri için Allah dostlarını sev. Çünkü Allah veli kullarının kalbine nazar eder, seni bir veli kulun kalbinde görür ve umulur ki mağfiret eder" buyurdu."[958]

Yalnız bu sevgi ve mahabbet mücerret söz ile olmayıp onların fiillerine ve amellerine uygun hareket etmekle olur. Nitekim Hasan-ı Basri Hz.;

قَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ رَحِمَهُ اللهُ يَا ابْنَ آدَمَ لاَيَغُرَّنَّكَ قَوْلُ مَنْ يَقُولُ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ فَاِنَّكَ لاَتَلْحَقُ اْلاَبْرَارَ اِلاَّ بِأَعْمَالِهِمْ فَاِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى يُحِبُّونَ اَنْبِيَاءَهُمْ وَلَيْسُوا مَعَهُمْ

"Ey İnsanoğlu! "Kişi sevdiği ile beraberdir" diyen zâtın sözü seni aldatmasın. Çünkü sen iyilere ancak onların yaptığı amelleri yaparak ulaşırsın. Nitekim Yahudi ve Nasranîler Peygamberlerini sevdiklerini söylerler ama Peygamberleri ile beraber olmazlar sözü ile buna işaret etmiştir."[959]

Yine Mektûbât-ı Şerîfe'de bazı mektuplarda zikredilen bir beyitte;

إِلَهِي مَا هَذَا الَّذِى جَعَلْتَ أَوْلِيَاءَكَ عَلَى وَجْهٍ *** مَنْ عَرَفَهُمْ وَجَدَكَ وَ مَا لَمْ يَجِدْكَ لَمْ يَعْرِفْهُمْ

"Ya Rabbî! Bu nasıl bir şeydir? Veli kullarını öyle bir halde kıldın ki onları tanıyan seni bulur, seni bulmadıkça da onları tanıyamaz." buyrularak Allah dostlarını sevmenin ehemmiyetine işaret olunmuştur. [960]

C- MÜ'MİN KARDEŞİNE MAHABBET

...لَوْاَنْفَقْتَ مَا فِي اْلاَرْضِ جَمِيعًا مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَ لَكِنَّ اللهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ...

"Yoksa yeryüzünde ne varsa hepsini sarf etse idin, yine onların kalplerini birleştiremezdin. Ve lakin Allah-ü Teala onların aralarını birleştirdi.

[957] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.235
[958] Şihâbü'd-Din Muhammed bin Ahmed El-Ebşîhî, el-Müstatraf fi Külli Fennin Müstazraf, c.1, s.147
[959] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.9, s.530
[960] İmam-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, Mek.106

Şüphe yok ki O Aziz'dir, Hakim'dir."[961] buyrulduğu üzere mahabbet meydana getirilmez; ancak Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla ihsân edilir.

إِنَّ لِلَّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ وَبِهَا يَتَرَاحَمُونَ وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا وَأَخَّرَ اللَّهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Muhakkak Cenâb-ı Hakk için yüz rahmet vardır. Bunlardan birisini insanlar, cinler, hayvanlar ve haşerât arasına indirmiştir ki ancak bu rahmet sebebiyle birbirlerine karşı şefkat ve merhamet gösterirler. Ancak onunla yabânî hayvanlar dahî yavrularına şefkat gösterirler. Geriye kalan doksan dokuz tanesini ise te'hîr etmiştir ki onlarla kıyamet gününde kullarına merhamet eder"[962] Hadis-i Şerif'i de bu hususu ifade etmektedir.

Bu hususu Hz. Üstâzımız (k.s.) da şöyle beyan etmişlerdir: "Mahabbet haddi zâtında Allah tarafından hibe edilir. Husûle gelmesi kesbî değildir (çalışmakla elde edilmez). Fakat bu mahabbetin hibe edilebilmesi için ön hazırlıklar Cenâb-ı Hakkın fazl ve yardımıyla kesbe (çalışmaya) taalluk eder. Kesbe bağlı olan bu hazırlıklar olmadan hibe edilen mahabbetler de enderiyât kabîlinden vardır. Bir fertte mahabbetin hazırlıklarının husûlünü te'min eden tek sebep, Allah'ın mahabbetini kazanan bir velî'nin kalbinin ona karşı mahabbetle hareketlenmesidir. Bu hal kendisine mahabbet olunana derhal sirayet eder. Cenâb-ı Hakkın yardımıyla bu hazırlıklar vucûda geldiğinde mahabbet saâdetinin tohumu o ferdin kalbine koyulur, hibe edilir."[963]

Bu beyandan da anlaşıldığı üzere mahabbetin ve kardeşliğin hâsıl olması için bazı hazırlıkların yapılması lazımdır ki bu hazırlık da güzel ahlak sahibi olmaktır.

İmam-ı Gazâlî Hz. "Ülfet güzel ahlakın semeresidir. Sevgisizlik ise kötü ahlakın semeresidir. Kötü ahlak nasıl insanlar arasında haset kin gibi şeyleri meydana getiriyorsa güzel ahlak da insanlar arasında sevgi meydana getirir. Meyve veren ağaç ne kadar güzel olursa, meyvesi de o kadar güzel olur."[964] buyurmaktadır.

---

[961] Enfâl 63
[962] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[963] Mektuplar Risâlesi, s.9
[964] İmam-ı Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn, el-Mektebetü'ş-Şamile

Güzel ahlâk hususunda numûne alınacak zât ise hiç şüphesiz " **وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ** " **"Muhakkak ki sen güzel bir ahlak üzeresin"**[965] buyurulduğu üzere başta Peygamber Efendimiz ve onun vârisleri bulunan Allah dostlarıdır. Hz. Âişe (r.a.) Vâlidemiz'e Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ahlâkından süâl olunduğunda "Onun ahlâk-ı Kur'ân- Kerim'di" buyurmuştur.[966]

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz;

يَا أَبَا هُرَيْرَةَ عَلَيْكَ بِحُسْنِ الْخُلُقِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: وَمَا حُسْنُ الْخُلُقِ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ وَتَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ "

"Yâ Ebâ Hureyre sana güzel ahlak lazımdır" buyurduğunda Ebû Hureyre (r.a.) "Güzel ahlak nedir yâ Rasûlallah?" diye süâl etmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de **"seninle irtibatını koparana sen vâsıl olursun, sana zulmedeni affedersin, seni mahrum bırakana sen verirsin"**[967] buyurarak güzel ahlâkı izâh etmiştir.

Seyyid Şerif Cürcânî Hz.'nin beyânına göre ülfet, geçimliliği ve yaşayışı düzenlemek için yardımlaşmak ve görüşlerin birleşmesidir.[968] Yani kişi ahlakını ne kadar güzelleştirirse ülfeti o derece güzel olur. Ülfet de kardeşliğin ve mahabbetin pekişmesinde en mühim noktadır.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz;

اَلْمُؤْمِنُ إِلْفٌ مَأْلُوفٌ وَلاَ خَيْرَ فِيمَنْ لاَ يَأْلَفُ وَلاَ يُؤْلَفُ

"Mü'min geçim ehlidir. –hem kendisi başkasıyla geçinir, hem de başkası onunla geçinebilir.- **Başkasıyla geçinemeyen ve başkasının kendisiyle geçinemediği kimsede hayır yoktur"** buyurmuştur.

Yine diğer bir Hadis-i Şerifte;

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا الْتَقَيَا مَثَلُ الْيَدَيْنِ تَغْسِلُ اِحْدَاهُمَا الْاُخْرَى وَمَا الْتَقَى الْمُؤْمِنَانِ اِلاَّ اسْتَفَادَ اَحَدُهُمَا مِنْ صَاحِبِهِ خَيْرًا

---

[965] Kalem 4
[966] Müsned-i Ahmed, el-Mektebetü'ş-Şamile
[967] İmam-ı Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn, el-Mektebetü'ş-Şamile
[968] Cürcânî, Ta'rîfât

"Mü'minler bir araya geldiklerinde onların meselleri (benzerleri) iki el gibidir. Biri diğerini yıkar. İki mü'min bir araya geldiğinde muhakkak biri diğer arkadaşından hayır olarak istifade eder."[969] buyrulmuştur.

Müminlerin birbirini sevmesi birbirine mahabbet beslemesi ve hayırlı kişilerle sohbette bulunması hakikaten müessir olan bir şeydir.

Seyyid Şerif Cürcânî Hz.'lerinin beyânına göre mahabbet, sevmek, dostluk gibi manalara gelir. Sôfîlerde bir araya gelip sohbet etmeye denir. Sohbet meclisine de "mahabbet meclisi" derler. Tasavvuf ehli sohbete büyük ehemmiyet verir ve sohbetle aşkın ziyadeleşeceğini ve insanın irfânının genişleyeceğini söylerler.[970]

Bu manadan dolayı sôfîlerin sohbeti daha fazla müessir olmuştur. Çünkü sôfîler birbirlerini Allah için sevip, güzel ahlakı tavsiye ettiklerinden dolayı aralarında sevgi meydana gelip mürit şeyhinden, kardeş de kardeşinden menfaatlenmiştir. Yine bu manadan dolayı Cenabı Hak insanlara günde beş defa mescitlerde toplanmalarını, hafta da bir kere Cuma günü her beldeden insanların Cuma namazına toplanmalarını, senede iki kere bayramlar da bir araya gelmelerini ve yine gücü yeten bütün Müslümanların ömründe bir kere hac için toplanmalarını emretmiştir. Bütün bunlar apaçık bir takım hikmetler içindir ki bu hikmetlerden biriside -bizim mevzuumuz olan- müminler arasında sevgi ve ülfeti güçlendirmektir.[971]

Bir Hadis-i Şerif'te;

سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ ... وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ فَاجْتَمَعَا عَلَى ذَلِكَ وَتَفَرَّقَا ...

"**Mahşer günü hiçbir gölgenin bulunmadığı günde Cenâb-ı Hakkın bizzat kendi gölgesinde gölgelendireceği yedi sınıf (insan) vardır. … -bunlardan birisi de- Allah için birbirini seven, bu hal ve vazıyette birbirinden ayrılan, yine bu hal ve sıfatla biri diğeriyle arkadaşlık eden kişidir…"**[972] buyrulmaktadır.

Hz. Üstazımız (k.s.) da Hadis-i Şerif'in bu kısmını naklettikten sonra;

"Zikredilen bu sıfatlar mevlanın razi olduğu ve sevdiği sıfatlardır. Ona terettüp eden muamelede Allah (c.c.)'nün rızasının neticesi olan rahat ve saadettir. Bu rahat ve mesudiyyet henüz cennete girmeden evvel başlamaktadır. Her ferdin nefsî nefsî dediği günde Allahın rızasına muvafık bu gibi amelde bulunanların, Allahın rızasına

[969] Suyutî, Cami'u'l-Ehadis, el-Mektebetü'ş-Şamile
[970] Cürcânî, Ta'rîfât
[971] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.3, s.367
[972] Sünen-i Tirmizî, el-Mektebetü'ş-Şamile

nail olanların şu mazhariyeti, -kıyametin, haşrin dehşeti de düşünülürse- muazzam mazhariyyetlerdendir. İşte Allah için Allah yolunda müminlerin yekdiğerine(biri diğerine) sırf Allah rızasını tahsil etmek için besledikleri mahabbetin te'cîl edilmiş semereleinden bir tanesi budur. Öyle bir semereki: taalluk ve temadisi (uzantıları) bütün hayatı tayyibe ve ebediyyeye sâri ve müessirdir. İşte… Bu gibi güzelliklere, Allahın nimetlerine, Allahın fazlı ile nail olacaklardır."[973]

D- EL-HUBBU LİLLÂH VE'L-HUBBU FİLLÂH

Yukarıdaki izahlardan da anlaşıldığı üzere mahabbetin, Allah için ve Allah yolunda olması lazımdır. Buna tasavvufta "اَلْحُبُّ لِلّٰهِ، وَالْحُبُّ فِي اللهِ" denilmektedir. Kişi sevdiğini Allah için ve Allah yolunda severse bu mahabbet makbul olur. Yoksa şahsi menfaatler sebebiyle severse bu kabul gören bir mahabbet değildir. Ve yukarıdaki semereleride tahsil etmez.

Hadis-i Şerif'te Peygamber Efendimiz (s.a.v.);

اَلاَ اِنَّ مَثَلَ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَ تَرَاحُمِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ اِذَا اشْتَكَى بَعْضُهُ تَدَاعَي سَائِرُهُ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Dikkat edin, müminlerin birbirlerini sevmede birbirlerine merhamet etmedeki misali ceset gibidir ki; nasıl cesedin bazısı rahatsızlansa diğerleri de onun rahatsızlığını uykusuz kalarak veya ateşlenerek duyar hisseder" buyuruyor.[974]

Ebu İdris el-Havlani, Muaz bin Cebel (r.a.)'a "ben seni Allah için seviyorum" dediğinde; Hz. Muaz (r.a.) da ona cevaben "Ben seni müjdelerim ki Rasulullah (s.a.s)'den şu hadisi işittim

يُنْصَبُ لِطَائِفَةٍ مِنَ النَّاسِ كَرَاسِيُّ حَوْلَ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ يَفْزَعُ النَّاسُ وَهُمْ لاَ يَفْزَعُونَ وَ يَخَافُ النَّاسُ وَهُمْ لاَ يَخَافُونَ وَهُمْ اَوْلِيَاءُ اللهِ الَّذِينَ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ فَقِيلَ مَنْ هَؤُلاَءِ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ هُمُ الْمُتَحَابُّونَ فِي اللهِ تَعَالَي

"Kıyamet günü bir takım insanlar için arşın etrafında kürsüler dikilir ki onların yüzleri ayın ondördü gibi nurludur. İnsanlar dehşete kapıldıkları ve korktukları zaman onlar dehşete kapılmaz ve korkmazlar.

[973] Mektuplar Risâlesi, s.119
[974] İsmâil Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.3, s.368

Onlar kendileri üzerine korku ve hüzün olmayan Allahın veli kullarıdır.” Ashabı Kiram: “yâ Rasûlellah bunlar kimlerdir?” diye sordular. Peygamber efendimiz de; “onlar Allah için birbirlerini sevenlerdir” buyurdular.”[975]

Diğer bir Hadis-i Şerif’i Ebu Hureyre (r.a.) şöyle rivayet etmiştir:

اِنَّ حَوْلَ الْعَرْشِ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَلَيْهَا قَوْمٌ لِبَاسُهُمْ نُورٌ وَ وُجُوهُهُمْ نُورٌ لَيْسُوا بِأَنْبِيَاءَ وَلاَ شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمَا النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ فَقَالُوا يَا رَسُولَ للهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ هُمُ الْمُتَحَابُّونَ فِي اللهِ وَالْمُتَجَالِسُونَ فِي اللهِ وَالْمُتَزَاوِرُونَ فِي اللهِ

“Kıyamet günü arşın etrafında bir takım nurdan minberler vardır ki o minberler üzerinde, yüzleri ve giydikleri elbiseler nurlu bir kavim vardır. Onlar ne peygamber, nede şehittirler. Bütün peygamberler ve şehitler onlara gıpta ederler.” Sahabe-i Kirâm: “onları bize tarif et yâ Rasûlellah” dediklerinde Peygamber Efendimiz: **“Onlar Allah için birbirini seven, Allah için aynı mecliste bulunanlar ve yine Allah için birbirini ziyaret edenlerdir”** buyurmuşlardır.[976]

Yine rivayet olunduğuna göre;

وَيُرْوَى أَنَّ اللهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ: هَلْ عَمِلْتَ لِي عَمَلاً قَطُّ؟ فَقَالَ: إِلَهِي إِنِّي صَلَّيْتُ لَكَ وَصُمْتُ وَتَصَدَّقْتُ وَزَكَّيْتُ، فَقَالَ: إِنَّ الصَّلاَةَ لَكَ بُرْهَانٌ، وَالصَّوْمَ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةَ ظِلٌّ، وَالزَّكَاةَ نُورٌ، فَأَيَّ عَمَلٍ عَمِلْتَ لِي؟ قَالَ مُوسَى: إِلَهِي دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ هُوَ لَكَ؟ قَالَ: يَا مُوسَى هَلْ وَالَيْتَ لِي وَلِيًّا قَطُّ؟ وَهَلْ عَادَيْتَ فِيَّ عَدُوًّا قَطُّ؟ فَعَلِمَ مُوسَى أَنَّ أَفْضَلَ اْلأَعْمَالَ اَلْحُبُّ فِي اللهِ وَالْبُغْضُ فِي اللهِ

“Bir gün Cenab-ı Hak Musa (a.s.)’a vahyederek “benim için hiç amel işledin mi?” buyurdu. Musa (a.s.): “Ya rabbi senin için namaz kıldım oruç tuttum, zekât ve sadaka verdim.”, diye cevap verince Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu: “Namaz senin için bir delil, oruç cehennem ateşine bir kalkan, sadaka gölge, zekât ise nurdur. Hangi ameli benim için işledin.”

Musa (a.s.), “Yâ Rabbî hangi amel senin içindir bana göster” dedi. Cenab-ı Hak, “Benim veli kulumu benim için sevdin mi? Ve yine bana düşman olana düşmanlık ettin mi?”[977] buyurdu.

Musa (a.s.) anladı ki amellerin en faziletlisi ve en üstünü Allah için sevmek ve yine Allah için buğz etmektir.

---

[975] İmam-ı Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi’d-Din, el-Mektebetü’ş-Şamile
[976] İmam-ı Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi’d-Din, el-Mektebetü’ş-Şamile
[977] İmam-ı Gazalî, İhya-u Ulumi’d-Din, el-Mektebetü’ş-Şamile

Fakat burada dikkat edilecek bir husus daha vardır ki o da mehabbette ölçüyü muhafaza etmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şeriflerinde

أَحْبِبْ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا

وَأَبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا

"Sevdiğini idâreli, i'tidâlli sev, gün gelir düşmanın olabilir. Düşmanına idâreli, i'tidâlli buğz et, gün gelir dostun olabilir."[978], buyurarak bu hususa işaret etmiştir. Allah için ve Allah yolunda sevmek de bu ölçüde olandır. Zira bir kimseye mahabbet beslendiğinde onun yanlışlarında dahi sırf sevdiği için ona tabi olursa bu râzî olunan bir mahabbet değildir. Mahabbet sadece Allah için ve Allah yolunda olduğu müddetçe makbuldür.

İSLAMDA UHUVVET (KARDEŞLİK)

Allah için ve Allah yolunda mahabbetle ziyadeleşen ülfet kardeşliği te'sis eder. Kardeşlik neseb itibâriyle olduğu gibi إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ **"Mü'minler ancak kardeştirler"[979]** buyrulduğu üzere din, itikat, mezhep ve meşrep gibi mefhumlarla da meydana gelir. Ki bu kardeşlik nesep kardeşliğinden de daha kuvvetlidir.

İsmâil Hakkı Bursevî Hz. bu Ayet-i Celile'nin tefsirinde;

وَاعْلَمْ اَنَّ اُخُوَّةَ الْاِسْلاَمِ اَقْوَى مِنْ اُخُوَّةِ النَّسَبِ بِحَيْثُ لاَ تُعْتَبَرُ اُخُوَّةُ النَّسَبِ اِذَا خَلَتْ عَنْ اُخُوَّةِ الْاِسْلاَمِ اَلاَ تُرَى اَنَّهُ اِذَا مَاتَ الْمُسْلِمُ وَلَهُ اَخٌ كَافِرٌ يَكُونُ مَالُهُ لِلْمُسْلِمِينَ لاَ لِاَخِيهِ الْكَافِرِ

"Sen bil ki İslam kardeşliği neseb kardeşliğinden daha kuvvetlidir. Öyle ki İslam kardeşliği bulunmadan neseb kardeşliğine itibar olunmaz. Görülmüyor mu ki bir Müslüman vefat ettiğinde kâfir bir kardeşi bulunsa malı ona değil de Müslümanlara -beytülmaâl'e- kalır."[980]

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا...

"Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı tutunun, birbirinizden ayrılmayın ve Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Sizler birbirinize düşman iken o sizin

[978] **Sünen-i Tirmizî, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[979] **Hucurât 10**
[980] **İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.9, s.78**

kalplerinizin arasında ülfet husûle getirip yanaştırdı da nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz."[981]

"Ayet-i Celile'deki "hablullah" (Allah'ın ipi) Allah-ü Teâlâ'ya ulaştıran delil ve vasıta demektir ki Kur'ân, tâat ve cemâat, ihlâs, İslam, ahdullah ve emrullah diye rivayetlerle tefsir edilmiştir ve hepsi birbirine yakındır."[982]

"Nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz" ifadesindeki nimetten maksat ta bu hablullah'tır. Allahın bu nimeti sayesinde maksatları ve himmetleri bir olan; nefsin arzularından, cimrilikten, tamahkârlıktan, hırslılıktan fanî olmuş olan kardeşler oldunuz."[983]

اِعْلَمْ اَنَّ اُخُوَّةَ النَّسَبِ اِنَّمَا تَثْبُتُ اِذَا كَانَ مَنْشَأُ النُّطْفِ صُلْباً وَاحِدًا فَكَذَلِكَ اُخُوَّةُ الدِّينِ مَنْشَأُ نُطْفِهَا صُلْبُ النُّبُوَّةِ وَحَقِيقَةُ نُطْفِهَا نُورُ اللهِ فَاِصْلاَحُ ذَاتِ بَيْنِهِمْ يَرْفَعُ حِجَبَ اَسْتَارِ الْبَشَرِيَّةِ عَنْ وُجُوهِ الْقَلْبِ لِيَتَّصِلَ النُّورُ بِالنُّورِ مِنْ رَوْزَنَةِ الْقَلْبِ لِيَصِيرُوا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

"Sen bil ki neseb karedşliği ancak menşe'i tek sulbden olduğu zaman sabit olur. Bunun gibi din kardeşliği de menşe'i nübüvvet sulbü, hakikati Allah nuru olduğu zaman sabit olur. Böyle olunca kardeşlerin arasını ıslâh etmek kalplerin üzerinden beşeriyet perdelerini kaldırır ki Allahın nuru kalp penceresinden çıkan nurla birleşsin ve neticesinde de tek bir nefis gibi olsunlar."[984]

Cüneyd-i Bağdâdî (k.s.)'a kardeşten süâl olunduğunda " **هُوَ اَنْتَ فِي الْحَقِيقَةِ اِلاَّ اَنَّهُ غَيْرُكَ فِي الشَّخْصِ**" "o haddi zâtında sensindir fakat şahıs olarak senden başkasıdır"[985] buyurarak tek bir nefis gibi olmayı izah etmiştir.

Kardeşlik Cenâb-ı Hakk tarafından emredilen ve Peygamber (s.a.v.) tarafından sünnet kılınan bir emirdir.

Zira Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret ettiği zaman ensar ile muhâcirler arasında kardeşlik kurmuş, muhacirlerden her birini ensardan birine kardeş ilan etmişti.[986]

Hem de öyle bir kardeşlik ki Muhacirler'den Abdurrahman bin Avf (r.a.), Ensar'dan Sa'd bin Rebi (r.a.) ile kardeşleştirilmiş. Sa'd bin Rebi (r.a.), kardeşi

[981] Al-i İmrân 103
[982] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili
[983] Tefsîr-i Kuşeyrî
[984] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.9, s.78
[985] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.9, s.77
[986] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, c.9, s.79

Abdurrahman bin Avf (r.a.)'a "Kardeşim işte evim, yarısı senin. İşte mülküm, yarısı senin..." diyerek fedakârlığın en nihâî numûnesini göstermiştir. Ancak Abdurrahman bin Avf (r.a.), hazırcılığı iyi görmemiş ve Sa'd bin Rebi (r.a.)'a "sağ ol kardeşim, sen bana çarşının yolunu göster, bu bana yeter" karşılığını vermiş, çalışmış ve kısa zamanda Medine'li zenginler arasına katılmıştır.[987]

أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَنِي الْجَهْدُ فَأَرْسَلَ إِلَى نِسَائِهِ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُنَّ شَيْئًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلاَ رَجُلٌ يُضِيفُهُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ لِامْرَأَتِهِ ضَيْفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدَّخِرِيهِ شَيْئًا قَالَتْ وَاللَّهِ مَا عِنْدِي إِلاَّ قُوتُ الصِّبْيَةِ قَالَ فَإِذَا أَرَادَ الصِّبْيَةُ الْعَشَاءَ فَنَوِّمِيهِمْ وَتَعَالَيْ فَأَطْفِئِي السِّرَاجَ وَنَطْوِي بُطُونَنَا اللَّيْلَةَ فَفَعَلَتْ ثُمَّ غَدَا الرَّجُلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ – أَوْ ضَحِكَ – مِنْ فُلاَنٍ وَفُلاَنَةٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ { وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ }

"Yine Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Bir adam Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü, bana açlık isabet etti" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu adamı hanımlarının yanına gönderdi, ancak adam onların yanında bir yiyecek bulamadı.

Bunun üzerine Rasül-i Ekrem (s.a.v.): "Bu adamı bu gece müsafir edecek bir kimse yok mu? Allah o kimseye rahmetini ihsan buyursun", diye sordu ve dua etti.

Ensar'dan birisi "ben varım ey Allah'ın Rasulü" dedi ve evine giderek hanımına "bu zât Allah'ın Rasûlü'nün müsafiridir, neyin varsa çıkar, bir şey esirgeme" diye tembih etti. Zevcesi, "Allah'a yemin ederim ki çocukların azığından başka bir şey yok" diye cevap verdi. Ensar'dan olan o sahabi, "çocuklar akşam yemeğini istediği zaman onları uyut ve gel ışığı da söndür. Bu gece kemerimizi sıkarız.", dedi. Hanımı da onun dediği gibi yaptı ve müsafirlerini ağırladılar.

Ensar'dan olan o kimse ertesi gün Peygamber (s.a.v.)'in yanına vardığı vakit Allah'ın Rasûlü kendisine "Allah-ü Teâlâ filan adam ile filan kadından çok râzî oldu da **وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ "Ve onlar başkasını kendi nefisleri üzerine tercih ederler, ihtiyaçları olsa dahi"** mealindeki Ayet-i Kerime'yi inzal etti" buyurdu.[988]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kardeşliği teşvik babında;

---

[987] Sahih-i Buhari, el-Mektebetü'ş-Şamile
[988] Sahih-i Buhâri, el-Mektebetü'ş-Şamile

مَنْ آخَى أَخاً فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، رَفَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ لاَ يَنَالُهَا بِشَيْءٍ مِنْ عَمَلِهِ

"**Kim Allah yolunda Allah için bir kardeşlik yaparsa, Cenâb-ı Hakk onu cennette, ameliyle ulaşamayacağı bir dereceye yükseltir"** buyurmuşlardır.[989]

KARDEŞLİĞİN İCAP ETTİĞİ BAZI HAKLAR VE VAZİFELER

İslam kardeşliği bu kadar mühim olduğu gibi bu kardeşliğin icâp ettiği bazı haklar ve vazifeler de vardır.

İslam kardeşliğinin mü'minlere yüklediği vazifeleri Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle izah etmiştir:

اَلْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لاَ يَظْلِمُهُ وَلاَ يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

''Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulüm ve kötülük yapmaz, onu tehlikeye atmaz (bilakis yardımcı olur). Bir kimse kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman'ın bir sıkıntısını giderirse Allah da buna karşılık ondan kıyamet gününün sıkıntılarından birini giderir. Bir Müslüman, kardeşinin bir ayıbını örterse kıyamet günü Allah da onun bir ayıbını örter.[990]

Edep ve ahlak kitaplarımızda bu haklardan bazıları şöyle sıralanmıştır:[991]

1.Kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmesi, kendisi için kerih gördüklerini kardeşi için de kerih görmesi,

Hadis-i Şerif'te: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ **"Sizden biriniz kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevinceye kadar -tam manasıyla-iman etmiş olmaz"** buyurulmuştur.[992]

Şu'abü'l-Îman isimli eserde bu Hadis-i Şerif'i وَيَكْرَهَ لِأَخِيهِ مَا يَكْرَهُ لِنَفْسِهِ "**kendisi için kerih gördüğünü kardeşi için de kerih görünceye kadar"** ilavesiyle beraber rivayet etmiştir.[993]

---

[989] Kûtu'l-Kulûb, c.2, s.178
[990] Sahih-i Buhâri, el-Mektebetü'ş-Şamile
[991] İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân; İmam-ı Gazali, İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn; Maverdî, Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn
[992] Sahih-i Buhâri, el-Mektebetü'ş-Şamile

2. Kardeşini sevindiren şeylere kendisinin de sevinmesi, üzen şeylere üzülmesi,

3. Kardeşinin menfaatini kendi menfaatine tercih etmesi,

Hz. Üstazımız (k.s.) bu hususta şöyle buyurmuşlardır; "İnsan nefsi üzerinde, tasarruf ve terbiye bakımından büyük te'siri bulunan Nakşî yolunun husûsiyyetlerinden biri de başkasının menfaatini kendi menfaatine tercih etmektir. Bu ise kemâlât-ı insâniyyedendir. Şu güzel hasleti nefsine tatbik eden, Peygamber ahlâkıyla ahlâklanmış, sıfatlanmış olur. Meselâ iki kişi müsâfirlikte... Yatak bir... Onu kardeşine ikram etmeli. Yermük harbinde Huzeyfetü'l-Adeviyye Hz.leri yaralılara su verirken hepsi nefisleri üzerine diğer kardeşlerini tercih ederek suyu diğerine takdîm etmiştir. ...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى... "**... iyilik ve takvâ üzere yardımlaşın...**" âyet-i celîlesinin tefsirinde bu husus açıkça izah edilir".[994]

4. Kardeşini kendisinden yardım isteyecek duruma düşürmemesi ve eğer yardım isteyecek olursa zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım etmesi. Zalimi zulmünden alıkoymak ona yapılacak bir yardımdır.

5. Hastalandığı zaman ziyaret etmesi, öldüğü zaman cenazesine gitmesi,

حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ قِيلَ مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ

Yukarıdaki maddelere de işaret eden bir Hadis-i Şerif'te Peygamber Efendimiz (s.a.v.), **"Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakkı altıdır"** buyuruyor. Ashab-ı Kirâm: "onlar nedir yâ Rasûlellah" diye süâl ettiklerinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

"Karşılaştığın zaman ona selam ver, seni davet ettiğinde icabet et, nasihat talep ettiğinde nasihat et, hapşırıp Allah'a hamd ettiği zaman teşmît'te bulun ("يَرْحَمُكَ اللهُ" de), hastalandığı zaman ziyaret et, öldüğü zaman tabi' ol (cenâzesine git)" buyurmuşlardır.[995]

6. Günah işlediği zaman onu tevbeye yönlendirmesi,

---

[993] Beyhakî, Şuabü'l-Îmân, el-Mektebetü'ş-Şamile
[994] Hatırâtım, s.24
[995] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile

Hadis-i Şerif'te: مَا أُعْطِيَ عَبْدٌ بَعْدَ الْإِسْلَامِ خَيْراً مِنْ أَخٍ صَالِحٍ **"Bir kula İslam'dan sonra salih bir arkadaştan daha hayırlı bir şey verilmemiştir"** buyrulmaktadır.[996]

7. Karşılaştığı zaman selam vermesi,

لَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَحَابُّوا، أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ

Hadis-i Şerif'te: **"Birbirinizi sevmedikçe cennete giremezsiniz. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şeyi size işaret edeyim mi? Aranızda selamı yayın"** buyrulmuştur.[997]

8. Dua istediği zaman dua etmesi,

Hadis-i Şerif'te: إِنَّ دَعْوَةَ الْأَخِ لِلْأَخِ فِي اللهِ مُسْتَجَابَةٌ **"Muhakkak mü'minin Allah için (sevdiği) kardeşine (yaptığı) dua icabet olunur"** buyrulmuştur.

9. Nasihat talep ettiği zaman ona nasihat etmesi.

وَقَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ:لاَ تَصْحَبْ إِلاَّ أَحَدَ رَجُلَيْنِ: رَجُلٌ تَتَعَلَّمُ مِنْهُ شَيْئاً مِنْ أَمْرِ دِينِكَ فَيَنْفَعُكَ، أَوْ رَجُلٌ تُعَلِّمُهُ شَيْئاً فِي أَمْرِ دِينِهِ فَيَقْبَلُ مِنْكَ، وَالثَّالِثُ فَاهْرَبْ مِنْهُ.

Âlimlerin bazıları "ancak iki kişiyle arkadaşlık yap. Biri; kendisinden dini emirlerinden bir şey öğrenip de sana menfaati dokunan kimse. Diğeri; senin kendisine dini emirlerden bir şey öğrettiğin ve kendisi de kabul eden kimse. Üçüncüsündense uzak dur, ondan kaç." buyurmuşlardır.[998]

10. Elle, sözle veya başka bir surette hiçbir Müslüman'a zarar vermemesi

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَنَاجَشُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَلاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا اَلْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لاَ يَظْلِمُهُ وَلاَ يَخْذُلُهُ وَلاَ يَحْقِرُهُ التَّقْوَى هَهُنَا – وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ – بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir Hadis-i Şerif'inde: **"Birbirinize hased etmeyin! Müşteri kızıştırmayın! Birbirinize buğz etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Biriniz diğerinin pazarlığı üzerine satış yapmasın! Kardeş olun ey Allah'ın kulları! Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu**

---

[996] Kûtu'l-Kulûb, c.2, s.178
[997] Nevevî, Şerhu'l-Erbeîn, 23. Hadis-i Şerif'in şerhi
[998] İmam-ı Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn, el-Mektebetü'ş-Şamile

yardımsız bırakmaz; onu tahkir etmez (küçük görmez, mahcup etmez). —Üç defa kalbine işaret ederek—Takva şuradadır. Kişiye şerr olarak Müslüman kardeşini tahkir etmesi kâfidir. Müslüman'ın her şeyi, kanı, malı ve ırzı Müslüman'a haramdır" buyurdular.[999]

Hz. Üstazımız (k.s.); "Nefsin kuvvetli hastalıklarından biri haset olduğu gibi, şeytanın kuvvetli hastalıklarından biri de vesvese olup, Kur'ân-ı Kerim'in tertibinde haset ve vesvese ile nihâyet bulması bu işin ehemmiyetine işaret eder. Habis nefsin bütün arzuları menfaat olup emel ve arzularının tavanı yoktur. Menfaatperest insanlar nefsin köleleridir. İmam-ı Rabbânî Evlatları ise şöyle düşünür: "Herkes Müslüman olsun, Hak yolunu bulsun. Bizden evvel cennete girsin. Zengin ve âlim olsun, Bizler de Hak yolunda hâdim olalım (hizmet edelim)" derler." buyurmuşlardır.[1000]

Bütün bu hususların hulâsasını ve ğâyesini ifâde eden bir Hadis-i Şerif'te Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

عَلَى قَدْرِ حُبِّكَ لِلَّهِ يُحِبُّكَ الْخَلْقُ ، وَعَلَى قَدْرِ خَوْفِكَ مِنَ اللَّهِ يَهَابُكَ الْخَلْقُ ، وَعَلَى قَدْرِ شُغْلِكَ بِأَمْرِ اللَّهِ يَشْغُلُ فِي أَمْرِكَ الْخَلْقُ

"Allah (c.c.)'yu sevdiğin miktarca mahlûkat seni sever, Allah (c.c.)'den korktuğun miktarca mahlûkat senden korkar ve Allah (c.c.)'nün emriyle meşgul olduğun miktarca mahlûkat senin işinle meşgul olur."[1001]

TASHİH HEYETİ

[999] Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile
[1000] Hatırâtım, s.25
[1001] Beyhakî, Şuabü'l-Îmân, el-Mektebetü'ş-Şamile

-25-

KAVMİYET

İSLAM KARDEŞLİĞİ VE KAVMİYETÇİLİĞİN ZARARLARI

İnsanlık cemiyetinin ilk halkası, Hz. Adem (a.s.) ile Hz. Havva Validemizdir. Sonra bu ailenin fertleri çoğalarak şubelere, kabilelere ayrılmış, birçok toplulukları meydana getirmiştir.

İslam dini, insanlığın tek anne ve babadan meydana gelen soy kardeşleri olduğunu bildirmekte ve hiçbir milletin diğerine karşı soyca üstünlüğünün bulunmadığını beyan etmektedir.

A- ÜSTÜNLÜK ANCAK TAKVA İLEDİR

Dinimizde üstünlük, ancak takva ile olup, kişi Allah-ü Teala'dan kokma, emir ve yasaklarına uymadaki gayreti derecesinde fazilet ve üstünlük kazanır.

Hucurat Süresi'nin 13. Ayet-i Kerimesi'nde Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Ey insanlar muhakkak ki sizi, bir erkekle bir dişiden yarattık, sîzi kavimlere ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız. Şüphe yok ki sizin Allah katında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Muhakkak ki Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."

"Ey insanlar, şüphesiz ki biz sizi, babanız Âdem ve anneniz Havva'dan meydana getirdik. Sizleri aynı soydan yarattık. Bir kısmınızın soyu diğerine uzaktır. Bunlar milletlerdir. Diğer bir kısmınızın soyu ise başka bir kısmınıza yakındır. Bunlar da kabilelerdir. Bizim, sizleri milletlere ve kabilelere ayırmamızın hikmeti, birbirinizle kolayca tanışmanızı sağlamak isteyişimizdendir. Birbirinize üstünlük taslamanız ve birbirinizi ezmeniz için değildir. Zira sizin, Allah katında en üstün olanınız, ondan en çok ittika edeninizdir. Şu veya bu soydan olmanız yahut mal-mülk ve sayıca çok olmanız değildir."[1002]

İbn-i Abbas (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Ashab-ı Kiram'dan Sabit b. Kays (r.a.), bir gün, mecliste kendisine yer vermeyen bir adamı anasıyla ayıplamıştı. Bunu işiten Rasûlüllah (s.a.v.): "Falanca kadından söz eden kimdi?", diye sormuş; Sabit (r.a.)'in "Ben idim" demesi üzerine ona, "**Şu cemaatin yüzüne dön de bak, neler görebileceksin?"**, buyurmuştu. O da bakmış ve: **"Beyaz, siyah, kızıl, esmer renkte insanlar görüyorum.",** demişti. Efendimiz (s.a.v.) ona: **"O gördüklerinden ancak diyanet ve takva ile üstün tutulabilirsin"**, buyurmuş ve bu hadise üzerine yukardaki ayet-i kerime nazil olmuştu.[1003]

Rasülüllah Efendimiz (s.a.v.) başka bir Hadis-İ Şerif'te şöyle buyurur:

اَلْمُسْلِمُونَ اِخْوَةٌ لاَفَضْلَ لِاَحَدٍ عَلىَ اَحَدٍ اِلاَّ بِالتَّقْوَى

"Müslüman Müslümanın kardeşidir. İnsanların birbirlerinden herhangi bir

[1002] **Tefsir-i Taberi, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[1003] **Tefsir-i Kurtubî, el-Mektebetü'ş-Şamile**

üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak Allah'tan korkma (takva) iledir."[1004]

قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَخْرَهَا بِالْآبَاءِ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ لَيَدَعَنَّ رِجَالٌ فَخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنْ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّتِنَ

"Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah, sizlerin cahiliye kibirlenmelerinizi ve atalarınızla övünmenizi gidermiştir. İnsanlar ya takva sahibi bir mümin veya isyankar bir fâcirdir. Sizler, Âdem'in oğullarısınız, Âdem ise topraktandır. Artık bir kısım adamlar, kavimleriyle övünmeyi bıraksınlar. Zira onlar cehennemin kömürlerinden başka bir şey değildirler. Yoksa onlar Allah katında, burnu ile pislikleri yuvarlayan pislik böceklerinden daha âdi olurlar."[1005]

Mü'minun Sûresi'nin 101 ila 103. Ayet-i Kerimeleri'nde ise şöyle buyrulur:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلاَ أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

"O vakit sur üfürüldü mü artık aralarında o gün ne soylar vardır ne de birbirlerine sorarlar. O zaman her kimin tartıları ağır gelirse işte onlar felah bulanlardır. Ve kimin de tartıları hafif gelirse işte onlar da kendilerine yazık edenlerdir ve cehennemde ebedi kalanlardır."

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), kıyamet gününde Allah (c.c.)'nun şöyle buyuracağından haber verir:

إِنَّ اللهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ ، إِنِّي جَعَلْتُ نَسَباً وَجَعَلْتُمْ نَسَباً ، فَجَعَلْتُ أَكْرَمَكُمْ أَتْقَاكُمْ وَأَبَيْتُمْ إِلاَّ أَنْ تَقُولُوا فُلاَنٌ اِبْنُ فُلاَنٍ أَكْرَمُ مِنْ فُلاَنٍ بِنْ فُلاَنٍ ، وَإِنِّي الْيَوْمَ أَرْفَعُ نَسَبِي وَأَضَعُ أَنْسَابَكُمْ أَيْنَ الْمُتَّقُونَ أَيْنَ الْمُتَّقُونَ

[1004] Feyzü'l-Kadir, el-Mektebetü'ş-Şamile

[1005] Sünen-i Ebi Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile

“Şüphesiz ben bir neseb yarattım, siz de bir neseb tesbit ettiniz. Ben sizin en şereflinizin, en takvalınız olduğunu ortaya koydum; siz ise bunu kabul etmeyerek “filan oğlu falan, filan oğlu filandan üstündür” dediniz. Bugün ben kendi nesebimi yükseltiyor, sizin uydurduğunuz nesebleri alçaltıyorum. Nerede takva sahibleri? Nerede takva sahibleri?”[1006]

Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz’in huzurunda iki kişi birbirlerine karşı soylarıyla övününce, Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Musa (a.s.) zamanında yaşanmış şu hadiseyi nakleder:

اِنْتَسَبَ رَجُلاَنِ عَلَى عَهْدِ مُوسَى ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا أَنَا فُلاَنٌ ِ ابْنُ فُلاَنٍ إِلَىَ تِسْعَةٍ مَا أَنْتَ لاَ أُمَّ لَكَ ؟ قَالَ : أَنَا فُلاَنٌ ِ ابْنُ فُلاَنٍ ِ ابْنِ ٱلإِسْلاَمِ ، فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ : يَا مُوسَى ، هَذَانِ الْمُنْتَسِبَانِ – أَوْ قَالَ : الْمُتَسَابَّانِ – أَمَّا أَنْتَ أَيُّهَا الْمُعْتَزِي – أَوِ الْمُنْتَسِبُ – إِلَى تِسْعَةِ آبَاءٍ فِي النَّارِ ، فَأَنْتَ عَاشِرُهُمْ فِي النَّارِ ، وَأَمَّا أَنْتَ أَيُّهَا الْمُنْتَسِبُ إِلَى اثْنَيْنِ فَأَنْتَ ثَالِثُهُمَا فِي الْجَنَّةِ

“**Musa (a.s.) zamanında iki kişi neseplerini zikretti. Birisi dedi ki: “Ben filan oğlu filanım. O da filanın oğludur, o da filanın oğludur...” Böylece dokuz göbek saydı. Bunu saydıktan sonra diğerine: “Sen kimsin? Aslın ne ki senin!” dedi. İkinci adam şöyle dedi: “Ben İslam’ın oğlu filan oğlu filan kişiyim.” Bunun üzerine Allah (c.c.) Musa (a.s.)’a şöyle vahyetti: “Ey Musa! Bu iki adama şöyle de: “Sen, ey kendisini dokuz dedeye nisbet eden kişi! Onların dokuzu ateştedir, sen de onların onuncususun.**

Ve sen ey kendisini cennette olan iki kişiye nisbet eden kişi! Sen bunların üçüncüsüsün.”[1007]

Rasülullah (s.a.v.) Mina'da teşrik günlerinin ortasında bir deve üzerinde iken vermiş olduğu hutbesinde,

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizin Rabbiniz birdir. Şüphesiz ki sizin babanız da birdir. Şunu bilin ki arabın aceme (arab olmayana), acemin araba; siyahın kırmızıya, kırmızının siyaha; takva ile olması hali müstesna, hiçbir üstünlüğü yoktur. Söyleyin, ben tebliğ ettim mi?” Onlar: Evet, dediler. Peygamber Efendimiz de: **"O halde burada**

[1006] Hakim, el-Müstedrek ale’s-Sahihayn, el-Mektebetü’ş-Şamile

[1007] Beyhakî, Şü’abü’l-İman, el-Mektebetü’ş-Şamile

hazır bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin"[1008] diye buyurmuştur.

B- İSLAM KARDEŞLİĞİ VE IRKÇILIĞIN KÖTÜLÜĞÜ

İnsanların muhtelif şubelere ayrılmasında hikmetler vardır. Nitekim bu sayede insanlar arasında bir yardımlaşma ve dayanışma cereyan eder. Bu sayede insanlar, hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli şeyleri elde ederek, huzurlu ve düzenli bir şekilde yaşayabilirler.

İslâm Dini bütün kâinatın dinidir. Mensupları da bütün kâinatı kuşatan bir millettir. Irk, renk, dil farkı gözetmez.

Kavmiyetçilik (ırkçılık) ise, İslâm'a yabancı olan inançlardan birisidir. Temeli, insanın yaradılışının kavranamayışına dayanır.

İnsanlığı topyekün bir kargaşaya sürükleyen bu illetin üretiliş maksadı, İslâm'ın bütün insanlığı kuşatan kaidelerinin ortadan kaldırılmasıdır.

Vâsile b. el-Eska (r.a.), Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e, "Ey Allah'ın Rasulü, ırkçılık nedir?" diye sorduğunda Resulullah (s.a.v.):

اَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلىَ الظُّلْمِ

"Haksızlıkta kavmine yardımcı olmandır."[1009], cevabını vermiş ve haksızlıkta kavmine destek olan kişi hakkında da şöyle buyurmuştur:

مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلىَ غَيْرِالْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِي رُدِّىَ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَنْبِهِ

"Kim haksız yere kavmine yardım edecek olursa o kimse kuyuya düşen bir deveye benzer ki o deve kuyruğundan tutularak çıkarılır."[1010]

Hattabî bu Hadis-i Şerif'i şöyle izah eder:

"Bu kimse öyle bir günahın içindedir ki bunun hali, kuyuya düşüp de kurtulması mümkün olmayan ancak kuyruğundan çekilerek çıkarılabilen helak olmuş bir deveye

[1008] Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, el-Mektebetü'ş-Şamile

[1009] Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile

[1010] Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile

benzer."[1011]

Irkçılık davasında olup bu dava uğrana mücadele edenler hakkında ise şöyle buyurmuşlardır:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا اِلَى عَصَبِيَّةٍ , وَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ , وَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ

"Kim ki ırkçılığa davet ederse bizden değildir. Irkçılık üzere savaşan bizden değildir. Irkçılık davası güderken ölen bizden değildir."[1012]

Bunun için dinimiz, hem itikat hem de amelde, birlik-beraberliğe büyük önem vermiştir. İtikat hususunda Tevhid inancını vazettiği gibi, ibadet hususunda da hac ve namaz gibi insanları bir araya toplayarak Müslümanların birliğini ve beraberliğini sağlayacak prensipler ortaya koymuş, amelî tedbirler almıştır. Tâ zuhûrundan itibaren ırkçılıktan doğan her türlü harekete ve propagandaya karşı olmuş, ırkçığın insanlığa vereceği zararlara mâni olucu kanunlar vaz'etmiştir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

مَنْ خَرَجَ مِنْ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ أَوْ يَدْعُو إِلَى عَصَبَةٍ أَوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً فَقُتِلَ فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ

"Kim, emre itaatten çıkar, cemaatten ayrılır ve ölecek olursa o kimse cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim, kavmi için gazaplanarak veya kavmiyetçiliğe davet ederek yahut kavmiyetçiliğe yardımda bulunarak (sebebi ve maksadı) belli olmayan kör bir işin sancağı altında savaşır da öldürülecek olursa o kimse cahiliye ölümüyle öldürülmüş olur."[1013]

İslâm'dan önce, Medine'de bulunan Evs ve Hazrec adındaki iki büyük Arap kabilesi 120 sene birbirleriyle savaşmış, Buâs ismi verilen son savaşta Evs kabilesi Hazrec kabilesine galip gelmişti.

Ancak İslâm Dini'ni kabul ettikten sonra, İslam nuru sayesinde bu kabileler arasında kardeşlik duyguları gelişmiş, eski düşmanlıklardan vaz geçilmiştir.

[1011] **Avnü'l-Ma'bud Şerhu Sünen-i ebî Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[1012] **Sünen-i Ebî Davud, el-Mektebetü'ş-Şamile**
[1013] **Sahih-i Müslim, el-Mektebetü'ş-Şamile**

Artık İslâm düşmanlarına karşı tek yumruk haline gelmişlerdir. İşte Müslümanlar arasında görülen bu birliği çekemeyen ve bu durumun kendi aleyhlerine döneceğini anlayan Medine yahudileri Müslümanları birbirine düşürmek istediler. Bunun için vesileler aradılar.

Küfür ve cehalet içinde sakal ağartmış Şas bin Kays adındaki ihtiyar bir Yahudi, bir gün sahabilerden Evs ve Hazrec'e mensup birkaç gencin mecliste pek samimi bir şekilde sohbete ve muhabbete koyulmuş olduklarını görür. Buna canı sıkılır. Evs ve Hazrec'in aralarında düşmanlığı terk ederek böyle yekvücut olmalarının, Yahudilerin buradaki varlığı için tehlikeli olduğunu bilen bu Yahudi, yanında bulunan genç bir Yahudi'ye şöyle tenbih eder: "Git aralarına gir 'Buas' savaşını ondan önceki muharebeleri hatırlarına getir, bu savaşlar hakkında şairlerin birbirlerine söylemiş olduğu şiirlerden bir takım şeyler oku." Genç Yahudi tecrübeli ihtiyarın tasarladığı mel'aneti harfiyen yerine getirir. Bunun üzerine biri Hazrec'ten diğeri Evs'ten iki genç öfkeli bir şekilde diz üstü kalkarak birbirlerine ağır sözler söylerler. Söz arasında biri ötekine:

"İsterseniz eskisi gibi harbi tazeleriz" der. Öbür taraf da:

"Hay hay" der. Her iki taraf da:

"Haydi silah başına! Şehrin dışında Harre de buluşalım" derler. Kavga meclisin dışına da sirayet eder. Evsli'ler bir tarafta Hazrecli'ler bir tarafta olmak üzere vuruşmaya giderler. Hadiseyi Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında haber alarak imdada yetişirler. Derhal yanındaki Muhacirlerle beraber hadise mahallini şereflendirerek, hemen hemen cenge tutuşmak üzere olan karşılıklı saflara şöyle hitap ederler:

"Ben henüz aranızda iken, ba-husus Allah-ü Teâla size selamet yolunu gösterdikten, sizi İslam ile şereflendirdikten, İslam sayesinde sizdeki cahiliyye hallerine nihayet verdikten, İslam sayesinde sizi küfürden kurtardıktan sonra, cahiliyet davasıyla eski haliniz olan küfre mi dönmek istiyorsunuz?"

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bu beliğ hitabı her iki tarafın aklını başına getirir. Yaptıkları işin şeytanın aldatması düşmanın hilesi olduğunu derhal anlarlar. Hemen silahları atarlar ve birbirlerine sarılırlar. [1014]

Arkasından şu Al-i İmran Suresi'nin 100 ila 103. Ayet-i Kerimeleri nazil olur:

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِين

[1014] **Fahreddin Razi, Tefsir-i Kebir, el-Mektebetü'ş-Şamile**

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِم بِاللّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُسْلِمُونَ

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

“Ey iman edenler! Eğer o kitap verilenlerden herhangi bir fırkaya uyarsanız, sizi imanınızdan sonra, çevirirler kafir ederler.”

“Sizler küfre nasıl dönersiniz ki önünüzde Alah’ın ayetleri okunuyor, içinizde Allah’ın Rasülü bulunuyor. Muhakkak ki her kim Allah-ü Teâlâ’ya bağlanırsa, o doğru yola çıkarılmıştır.”

“Ey iman edenler! Allah-ü Teâlâ’dan gerçek takva ile sakınınız. Ve siz ancak müslümanlar olduğunuz halde vefat ediniz"

“Ve hepiniz Allah-ü Teâla'nın ipine sımsıkı sarılınız ve birbirinizden ayrılmayınız. Ve Allah’ın üzerinizde olan nimetini hatırlayınız ki; siz birbirinize düşmanlar iken sonra Allah-ü Teala kalpleriniz birleştirdi ve O'nun nimeti sebebiyle kardeşler oluverdiniz. Ve sizler ateşten bir çukur kenarında iken sizi oradan çekip kurtardı. İşte Allah-ü Teala sizlere açıklar, tâkî hidayete erebilesiniz.”[1015]

Müfessirlere göre "**Allah'ın ipinden maksat, Kur'an ve İslâm**'dır. "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışmak", hep birlikte İslâm Dini’ne inanmayı, onu kabul etmeyi ve gereklerini yerine getirmeyi ifade eder.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Kur'an-ı Kerim’i;

كِتَابُ اللهِ هُوَ حَبْلُ اللهِ الْمَمْدُودُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ

"Allah’ın Kitabı (Kur’ân-ı Kerim) Allah'ın, gökyüzünden yeryüzüne uzatılmış

[1015] **Âl-i İmran 100-103**

ipidir"[1016] diye tarif etmiştir.

Allah'a karşı gereği gibi kulluk yapabilmek ve müslüman olarak ölebilmek için Allah'ın ipine toptan yapışarak, ayrılıktan uzak durmak ve hayatın sonuna kadar imanı korumak gerekir. İslam, fert olarak veya bölünmüş gruplar halinde yaşayanların, dinlerini ve imanlarını muhafaza etmelerinin kolay olmadığını beyan buyurmuş, bunların maddî ve manevî baskılar karşısında dayanma güçlerinin az olduğunu, daima din ve medeniyetlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu bildirmiştir.

"O'nun (Allah'ın) nimeti sayesinde kardeş oldunuz" ifadesi, İslâm'ın insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama hususunda ne derece kaynaştırıcı bir unsur olduğunu, hatta İslam kardeşliğinin, dolayısıyla inanç ve dava birliğinin soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğunu gösterir.

Zira soy ve dil birliğinin, meydana getiremediği birliği, beraberliği, kardeşliği, İslâm Dini farklı kavimler ve medeniyetler arasında meydana getirmiştir. İslâm Tarihi bunun misalleriyle doludur.

Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor:

غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ ثَابَ مَعَهُ نَاسٌ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ حَتَّى كَثُرُوا وَكَانَ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلٌ لَعَّابٌ فَكَسَعَ أَنْصَارِيًّا فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ غَضَبًا شَدِيدًا حَتَّى تَدَاعَوْا وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ يَا لَلْأَنْصَارِ وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لَلْمُهَاجِرِينَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا بَالُ دَعْوَى أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ ثُمَّ قَالَ مَا شَأْنُهُمْ فَأُخْبِرَ بِكَسْعَةِ الْمُهَاجِرِيِّ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهَا فَإِنَّهَا خَبِيثَةٌ وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَقَدْ تَدَاعَوْا عَلَيْنَا لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ فَقَالَ عُمَرُ أَلَا نَقْتُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْخَبِيثَ لِعَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّهُ كَانَ يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ

Peygamber (s.a.v.) ile beraber gazaya çıkmıştık. Muhacirlerden birçokları da Rasül-i Ekrem (s.a.v.) ile beraber bulunuyordu. Muhacirlerden bir adam, Ensar'dan bir gence vurmuştu. Ensarî genç buna çok sinirlenmiş ve iş birbirlerine meydan okumaya kadar varmıştı. Ensar'dan olan genç "Ey Ensar Topluluğu, neredesiniz!, diye bağırmaya başlamış; Muhacirlerden olan da aynı şekilde, "Neredesiniz Ey Muhacirler!" diye seslenmişti.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz bunu işitince **" Cahiliyye ehlinin çağırması olan bu iş de ne oluyor? Bunların hali nedir"** diye sormuşlardı. Muhacirlerden bir adamın Ensarî bir

[1016] **Kenzü'l-Ummal, el-Mektebetü'ş-Şamile**

gence vurduğunu haber alınca da "**Böyle sözleri bırakınız, zira bu çirkin ve kokmuş bir şeydir."** buyurmuşlardı.

Abdullah b. Übey b. Selûl (ki bu adam Ensar'danmış gibi görünen bir münafıktır) "Bunlar bize meydan mı okudular? Medineye dönersek aziz ve kavi olanımız kim ise zelil ve zayıf olanı oradan çıkaracaktır" diye söylenmişti. Hz. Ömer (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e "Ya Rasülallah, şu pis adamı öldürmeyecek miyiz?" diye süal edince Rasülüllah (s.a.v.) Efendimiz **"Hayır, Yoksa İnsanlar benim için ashabını öldürüyor diye konuşurlar"** buyurarak buna müsaade etmemeşlerdi"[1017]

İslam kardeşliğinin, kavmiyetçiliği kökünden kaldırdığı, Asr-ı Saadet'teki bu gibi misaller ile daha iyi anlaşılacaktır.

Bedir savaşında Kureyş müşriklerinin teşkil ettiği ordunun reisleriyle Muhacirlerin pek çoğu uzaktan yakından akraba idiler. Rasül-i Ekrem (s.a.v.)'in amcası Abbas (r.a.), kayınbiraderi Nevfel, daha birçok yakınları düşman ordusunda idiler.

Hz. Ali (k.v.), kardeşi Âkil'e karşı kılınç sallıyor; Hz. Ömer (r.a.) akrabasını; Hz. Ebu Bekir (r.a.), oğlu Abdurrahman'ı öldürmek üzere arıyorlardı.

İslam kardeşliği kavmiyetçiliği ortadan kaldırmamış olsaydı böyle şeyler nasıl yapılabilirdi?

Abduddar Oğulları'ndan Nebih b. Vehb (r.a.) anlatır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Bedir Savaşı'nda aldıkları esirleri, Sahabe-i Kirama dağıtmış ve **"esirlere iyilikle hareket edin"** buyurmuştu. Mus'ab bin Ümeyr'in öz kardeşi olan Ebu Aziz de bu esirler arasında idi. Bu hali Ebu Aziz şöyle anlatmıştır: "Beni, Ensar'dan bir zat esir almıştı. Kardeşim Mus'ab (r.a.) yanımızdan geçerken beni esir alan zata, "**onu sıkıca tut, anasının çok malı vardır; sana fidye verebilir"** dedi. Ben kendisine; "Ya Mus'ab kardeşine yaptığın bu mudur?", deyince beni esir alan zatı göstererek; **"Allah'a yemin ederim ki; bu zat bana senden daha yakındır"** demişti."[1018]

Hz. Üstazımız (k.s.) şöyle buyurur: "**Evlatlarım kavmiyet gütmeyin, tefrikaya düşmeyin, vahdet-i vücud ve melâmilik gibi Ehl-i Sünnet'e muğayir olan batıl**

[1017] Sahih-i Buhârî, el-Mektebetü'ş-Şamile
[1018] İsbehanî, Ma'rifetü's-Sahabe, el-Mektebetü'ş-Şamile

yollara meyletmeyin. İmam-ı Rabbani Hz.'e irtibatı olmayan bütün tarikların kandilleri sönmüştür. Size ta'lim edilen hak yolun haricinde kâr ve keramet aramayın. Okuduğunuz bu ilimleri her yerde rabıta ile okutun. Bu yolda herkesin cevheri bundan sonra göstereceği sadakat ve merbutiyet ile belli olur."[1019]

HİLMİ ÇETİNKAYA - SULTANÇİFTLİĞİ

MEVZULAR (1. Kısım)

SIRA NO	MEVZU İSMİ	HAZIRLAYAN	VAZİFELİ OLDUĞU TEKÂMÜL

[1019] Ziya Sungurluoğlu'nun Notları, s.159

1	HELAL-HARAM VE ŞÜPHELİ ŞEYLERE DİKKAT	HALİL ÇETİNOK	ULUCAMİ - 1
2	TESETTÜR VE MAHREMİYET	YUSUF HAKİ - KEMAL ARSLAN	FERAH - AHMET YESEVİ
3	TASAVVUF VE MANEVİYAT	RECEP ŞAHİN	ULUCAMİ - 2
4	SOHBET-NASİHAT VE HATİMLERİN EHEMMİYETİ	MEHMET GÖK	ULUCAMİ - 1
5	DAVA ŞUURU	MEHMET DOĞAN	SARIGAZİ SIDDIKLAR
6	MERKEZE BAĞLILIK VE İTAAT	NİHAT POLAT	ÜMRANİYE
7	KALBÎ BİRLİK RÛHÎ AHENK	ŞABAN DURMUŞ	ÜMRANİYE
8	MUKADDESATA VE BÜYÜKLERE HÜRMET VE TAZİM	ÖMER AKTOPRAK	GÜVEN
9	EMR-İ Bİ'L-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER	ARİF ÖZTÜRK	GÜNEŞLİ FERAH
10	TALİM-TERBİYE USULÜ	FAZLI KELEŞ	ULUCAMİ - 2

MEVZULAR (2. Kısım)

SIRA NO	MEVZU İSMİ	HAZIRLAYAN	VAZİFELİ OLDUĞU TEKÂMÜL

11	ADAB-I MUÂŞERET	HASAN ÖZER	FERAH
12	EDEP HAYÂ VE GÜZEL AHLAK	TASHİH HEYETİ	
13	DOĞRU SÖZLÜ OLMAK VE YALANIN KÖTÜLÜĞÜ	MAHMUT ERBAYRAM	BAHÇEKÖY
14	AHDE VEFA	FATİH BAL	GÜNEŞLİ FERAH
15	SABIR	YUNUS ÖZKUL	KASIMPAŞA
16	EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT İTİKADININ EHEMMİYETİ	TASHİH HEYETİ	
17	SÜNNET'İN DİNİMİZDEKİ YERİ	TASHİH HEYETİ	
18	SÜNNET'E TABİ OLMANIN EHEMMİYETİ	FAZLI KELEŞ	ULUCAMİ - 2
19	ULUM-İ DİNİYYE'DE TEBAHHUR (DERİNLEŞMEK)	TASHİH HEYETİ	
20	HAMD VE ŞÜKÜR	TASHİH HEYETİ	
21	TAKVA-VERA' VE ZÜHD	TASHİH HEYETİ	
22	DUA'NIN EHEMMİYETİ VE ADABI	TASHİH HEYETİ	
23	ANA-BABA HAKLARI	TASHİH HEYETİ	
24	İSLAM'DA MAHABBET VE UHUVVET (KARDEŞLİK)	TASHİH HEYETİ	
25	İSLAM KARDEŞLİĞİ VE KAVMİYETÇİLİĞİN ZARARLARI	HİLMİ ÇETİNKAYA	SULTANÇİFTLİĞİ

TASHİH HEYETİ

SIRA NO	ADI-SOYADI	VAZİFELİ OLDUĞU TEKÂMÜL
1	YUNUS KAR	ÜMRANİYE
2	HASAN ÖZER	FERAH
3	MEHMET DOĞAN	SARIGAZİ SIDDIKLAR
4	NİHAT POLAT	ÜMRANİYE
5	ŞABAN DURMUŞ	ÜMRANİYE